

Vlaams Eurydice rapport 2000

Overzicht van het onderwijsbeleid en de onderwijsorganisatie in Vlaanderen

J.C. Verhoeven

L. Dom

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

Departement Onderwijs

Afdeling Beleidscoördinatie

Brussel, 2001

VOORWOORD

Elk jaar wordt op vraag van en met de steun van de Europese Commissie een overzicht gegeven van het onderwijsbeleid en de onderwijsorganisatie in de lidstaten van de Europese Unie. Dit gebeurt in het kader van de actie EURYDICE van het programma SOCRATES. Het resultaat hiervan is een ruim overzicht van de stand van het onderwijs in de lidstaten waardoor vergelijkende studies beter mogelijk zijn. Binnen dit kader had het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap reeds in de voorbije jaren een hele reeks data samengebracht die terug te vinden zijn op het adres <http://www.eurydice.org/Eurybase/Application/frameset.asp?country=BN&language=VO> van het internet. Deze gegevens worden door ons sedert 1997 elk jaar aangepast. Dit boek zet deze traditie verder. Het beschrijft het onderwijsbeleid en de onderwijsorganisatie in Vlaanderen in 2000 zoals dit door EURYDICE bevraagd wordt. Daarom zal men in dit boek ook haast geen kritische reflecties vinden. De hoofdbedoeling van het boek is informatie geven.

De structuur van het boek is grotendeels gebleven zoals in de vorige boeken. De inhoud is uiteraard aangepast aan de situatie in 2000. Deze aanpassingen vergden heel wat zoekwerk en zouden zonder de hulp van vele deskundigen van het departement Onderwijs niet mogelijk geweest zijn. Een aantal van hen hebben kritisch één of meerdere hoofdstukken van de Engelse versie gelezen en becommentarieerd. Wij danken hiervoor in het bijzonder J. Ceulemans, H. Duqué, Geertrui De Ruytter, T. Mardulier, N. Speleers, H. Lesage, S. Van Craeymeersch, A. Vandriessche, L. Van De Perre, en T. Van Haver. Hun commentaar heeft ons goed geholpen. Als er nog vergissingen zijn gemaakt dan is dat uiteraard onze verantwoordelijkheid. Daarenboven hebben wij ook regelmatig om advies gevraagd aan medewerkers van het Departement Onderwijs, P. Cornelis, J. Declerck, C. Deloof, I. Depoorter, N. Houbert, J. Leconte, D. Lapeirre, W. Leybaert, P. Michielsens, T. Mardulier, J. Pals, R. Reynders, C. Van Brabant, M. Vanvolsem, G. Vermeulen, en K. Wauters die telkens de hiaten konden invullen. Zonder de hulp van mevrouw Micheline Scheys en mevrouw Katelijne Janssens die de contacten legden in het departement Onderwijs en het gehele project hebben begeleid, zou dit werk niet tijdig tot stand gekomen zijn. Aan allen onze oprechte dank.

Dit jaar heb ik ondersteuning gekregen van Leen Dom die met veel inzet en zin voor nauwkeurigheid aan dit project heeft gewerkt. Daarenboven heeft Carla Ons net zoals de vorige jaren de uiteindelijke vormgeving van het boek verzorgd. Voor al deze hulp mijn oprechte dank.

Tenslotte gaat mijn dank ook uit naar de heer G. Monard, Secretaris-generaal van het departement Onderwijs, die ons deze opdracht toevertrouwde.

Wij hopen dat dit werk mag bijdragen tot een beter inzicht in de formele onderwijsstructuur in Vlaanderen.

Jef C. Verhoeven

INHOUDSTAFEL

Voorwoord	i
Inhoud	iii
Lijst van tabellen	xvii
Hoofdstuk 1. De politieke en economische achtergrond	1
1.1. Historisch overzicht	1
1.1.1. Naar een federale staat	1
1.1.2. Niveaus van besluitvorming	2
1.1.3. Politieke partijen in Vlaanderen	2
1.1.4. Grondwettelijke waarborgen voor onderwijs	3
1.2. Wetgevende en uitvoerende macht	3
1.3. Godsdienst en onderwijs	4
1.4. Talen	4
1.4.1. Het Vlaamse taalgebied	4
1.4.2. Onderwijs en migrantenkinderen	5
1.5. Demografische indicatoren	6
1.6. Economische indicatoren	6
1.6.1. Economische toestand van Vlaanderen	6
1.6.2. De Vlaamse actieve bevolking	7
1.7. Statistieken: bevolking en werkgelegenheid	8
Hoofdstuk 2. Algemene organisatie van het onderwijssysteem	11
2.1. Historisch overzicht en algemene principes	11
2.1.1. Historisch overzicht	11
2.1.2. Sleutelbegrippen	11
2.1.3. De schoolpactwet	12

2.1.4.	De Schoolpactwet na vier decennia	12
2.1.5.	Wettelijke voorzieningen voor gesubsidieerde scholen	13
2.1.6.	Onderwijsmethoden en 'pedagogisch project'	14
2.1.7.	Leerplanontwikkeling	15
2.1.8.	Onderwijsnetten	15
2.2.	Leerplicht	16
2.2.1.	Historisch overzicht	16
2.2.2.	Actuele wetgeving	17
2.2.3.	Controle op de leerplicht	17
2.3.	Algemene structuur van en beslissingsmomenten in het onderwijs	18
2.4.	Algemeen beheer	21
2.4.1.	Algemeen beheer op nationaal vlak	21
2.4.1.1.	Algemeen kader	21
2.4.1.2.	Het ministerie	21
2.4.1.3.	Het gemeenschapsonderwijs	21
2.4.1.4.	Het gesubsidieerd officieel onderwijs	23
2.4.1.5.	Het gesubsidieerd vrij onderwijs	23
2.4.1.5.1.	Niet-officieel of privé	23
2.4.1.5.2.	De gesubsidieerde vrije katholieke scholen	24
2.4.1.5.3.	Andere gesubsidieerde vrije scholen	24
2.4.2.	Algemene administratie op regionaal en lokaal niveau	25
2.4.3.	Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer	25
2.4.3.1.	Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer in het kleuter-, lager en secundair onderwijs	25
2.4.3.1.1.	Bestuur op lokaal niveau: bestuursorganen en -ambten	25
2.4.3.1.2.	Bevoegdheden	26
2.4.3.1.3.	Benoeming en rekrutering	28
2.4.3.1.4.	Nascholing	29
2.4.3.1.5.	Organisatie en planning	29

2.4.3.2.	Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer in de hogescholen	31
2.4.3.2.1.	Algemene beheersstructuren en administratieve ambten	32
2.4.3.2.2.	Beheersstructuren en ambten op een lager niveau	33
2.4.3.3.	Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer op het niveau van de universiteiten	34
2.4.3.3.1.	Beheersorganen aan de top	34
2.4.3.3.2.	Belangrijke ambten aan de top	36
2.4.3.3.3.	Beleidsorganen en –ambten op lager niveau	36
2.5.	Intern overleg tussen en binnen de onderwijsniveaus	38
2.5.1.	Vlaamse Onderwijsraad (VLOR)	38
2.5.2.	Overleg op niveau van het hoger onderwijs	39
2.6.	Participatie en overleg tussen de verschillende actoren in het onderwijsveld	39
2.6.1.	Algemeen kader	39
2.6.1.1.	Gemeenschapsonderwijs	39
2.6.1.2.	Gesubsidieerd officieel en vrij onderwijs	42
2.6.1.2.1.	Participatiestructuren	42
2.6.1.2.2.	Verantwoordelijkheden	43
2.6.1.3.	Participatie in andere scholen	44
2.6.1.4.	Conflictbemiddeling	44
2.6.2.	Leerkrachtenparticipatie	44
2.6.3.	Band met de arbeidsmarkt	45
2.6.4.	Ouder-, leerkrachten- en studentenverenigingen	46
2.6.4.1.	Ouderverenigingen	46
2.6.4.2.	Onderwijsvakbonden	47
2.6.4.3.	Studenten- en leerlingenkoepelverenigingen	47
2.7.	Schoolbegeleidingsdiensten	48
2.7.1.	Algemeen overzicht	49
2.7.2.	Hoofdtaken van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB)	50
2.7.3.	Personeel in de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's)	51

2.7.4.	Samenwerking tussen de begeleidingscentra	52
2.8.	Schoolkalender	52
2.8.1.	Schooljaar	52
2.8.2.	Week- en dagrooster	53
2.9.	Geografische toegankelijkheid	53
2.10.	Schoolkeuze	54
2.11.	Administratieve controle en inspectie	54
2.12.	Financiering en onderwijsbudget	55
2.12.1.	Evolutie van publieke uitgaven voor onderwijs	55
2.12.2.	Overheidsfinancieringsschema na 1988	56
2.12.3.	Verdeling van middelen	57
2.12.4.	Voorwaarden voor financiering	57
2.12.4.1.	Voorwaarden voor de financiering en subsidiëring van scholen	57
2.12.4.2.	Personeel	59
2.12.4.3.	Werkings- en uitrustingskosten	60
2.12.4.4.	Schoolgebouwen	60
2.12.5.	Financieel beheer	61
2.12.6.	Financiering van de hogescholen	62
2.12.7.	Financiering van universiteiten	63
2.12.8.	Evolutie van de onderwijsfinanciering	65
2.12.8.1.	Decentralisatie	65
2.12.8.2.	De problematiek van de verdeling van de middelen	66
2.12.9.	Onderwijsbudget voor de verschillende niveaus	66
2.13.	Financiële belemmeringen voor de toegang tot onderwijs	67
2.14.	Statistieken	69

Hoofdstuk 3. Kleuteronderwijs	71
3.1. Historisch overzicht	71
3.2. Belangrijke wetgeving voor het kleuteronderwijs	71
3.3. Soorten onderwijsinstellingen	72
3.4. Toelatingsvoorwaarden	72
3.5. Niveaus en leeftijdsgroepen	72
3.6. Algemene doelstellingen	73
3.7. Leerplan, vakken en lessenrooster	73
3.8. Onderwijsmethoden	74
3.9. Leerlingenbeoordeling	74
3.10. Bijzondere begeleiding van leerlingen	75
3.11. Andere organisatievormen	76
3.12. Statistieken	76
Hoofdstuk 4. Lager onderwijs	79
4.1. Historisch overzicht	79
4.2. Belangrijke wetgeving voor het lager onderwijs	80
4.3. Soorten onderwijsinstellingen	80
4.4. Toelatingsvoorwaarden	80
4.5. Niveaus en leeftijdsgroepen	80
4.6. Algemene doelstellingen	81
4.7. Leerplan, vakken en lessenrooster	81
4.8. Onderwijsmethoden	82
4.9. Evaluatie	82
4.10. Diploma	83
4.11. Bijzondere begeleiding van leerlingen	83
4.12. Andere organisatievormen	84
4.13. Statistieken	84

Hoofdstuk 5.	Secundair onderwijs	87
5.1.	Historisch overzicht	87
5.2.	Belangrijke wetgeving voor het secundair onderwijs	89
5.3.	Algemene structuur van het secundair onderwijs	89
5.3.1.	Graden, onderwijsvormen en onderwijsinstellingen	89
5.3.2.	Toelatingsvoorwaarden	90
5.3.3.	Niveaus en leeftijdsgroepen	91
5.3.4.	Studierichtingen en specialisatie	91
5.3.4.1.	Algemeen overzicht	91
5.3.4.2.	Het Algemeen Secundair Onderwijs (ASO)	94
5.3.4.3.	Technisch Secundair Onderwijs (TSO)	94
5.3.4.4.	Kunstsecundair Onderwijs (KSO)	94
5.3.4.5.	Beroepssecundair Onderwijs (BSO)	95
5.3.4.6.	Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs (DBSO)	96
5.3.4.7.	Industrieel leercontract	97
5.3.4.8.	Vierde graad beroepssecundair onderwijs	97
5.3.5.	Algemene doelstellingen	98
5.3.6.	Leerplan	98
5.3.7.	Onderwijsmethoden	99
5.3.8.	Evaluatie van leerlingen	99
5.3.9.	Diploma	100
5.3.10.	Band met de arbeidsmarkt	101
5.3.11.	Bijzondere begeleiding voor leerlingen	103
5.4.	Andere structuren	103
5.5.	Statistieken	104

Hoofdstuk 6.	Hoger onderwijs	109
6.1.	Historisch overzicht	109
6.1.1.	Geschiedenis van het hogeschoolonderwijs	109
6.1.2.	Geschiedenis van de universiteiten	110
6.2.	Belangrijke wetgeving voor het hoger onderwijs	112
6.3.	Algemene beschrijving van de structuur van het hogeschoolonderwijs	113
6.3.1.	Opleidingen en onderwijsinrichtingen	113
6.3.2.	Toelatingsvoorwaarden	114
6.3.3.	Studiegebieden en specialisatie	114
6.3.4.	Algemene doelstellingen	115
6.3.5.	Curriculum, vakken en lesrooster	115
6.3.6.	Onderwijsmethoden	116
6.3.7.	Evaluatie en studievoortgang van studenten	116
6.3.8.	Diploma	117
6.3.9.	Band met de arbeidsmarkt	117
6.3.10.	Bijzondere begeleiding van studenten	117
6.4.	Universitair onderwijs	118
6.4.1.	Algemeen	118
6.4.2.	Toelatingsvoorwaarden	119
6.4.3.	Studiegebieden en specialisatie	119
6.4.4.	Algemene doelstellingen	121
6.4.5.	Curriculum, vakken en lesrooster	121
6.4.6.	Onderwijsmethoden	122
6.4.7.	Examens	122
6.4.8.	Diploma	123
6.4.9.	Begeleiding van studenten	124
6.5.	Verschillen in organisatie en andere structuren	124
6.6.	Statistieken	125

Hoofdstuk 7.	Volwassenenonderwijs	133
7.1.	Algemeen	133
7.2.	Besluitvorming en financiering	133
7.3.	Participatie van en overleg met de verschillende actoren uit de samenleving	134
7.4.	Algemene beschrijving van de belangrijkste studietakken	134
7.4.1.	Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP)	134
7.4.1.1.	Toelatingsvoorwaarden	135
7.4.1.2.	Algemene doelstellingen	135
7.4.1.3.	Verticale en horizontale promotie	136
7.4.1.4.	Soorten opleidingen	136
7.4.1.5.	Onderwijsmethoden, beoordeling, diplomering en onderwijzend personeel	137
7.4.2.	Afstandsonderwijs of Begeleid Individueel Studeren	137
7.4.2.1.	Toelatingsvoorwaarden en doelgroep	138
7.4.2.2.	Algemene doelstellingen	138
7.4.2.3.	Leerplan en vakken	138
7.4.2.4.	Onderwijsmethoden, beoordeling van studenten, diplomering en onderwijzend personeel	139
7.4.3.	Basiseducatie	140
7.4.4.	Tweedekansonderwijs (TKO)	140
7.4.5.	Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap	141
7.4.6.	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding	141
7.4.6.1.	Doelgroep	142
7.4.6.2.	Algemene doelstellingen en soorten opleidingen	142
7.4.6.2.1.	Beroepsopleidingen – secundaire sector	142
7.4.6.2.2.	Beroepsopleidingen – tertiaire sector	143
7.4.6.2.3.	Andere programma's voor werklozen	143
7.4.6.3.	Onderwijsmethoden, beoordeling van de deelnemers, certificatie en onderwijzend personeel	144

7.4.7.	Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO)	144
7.4.7.1.	Soorten opleidingen	145
7.4.7.1.1.	Leertijd	145
7.4.7.1.2.	Ondernemersopleidingen	146
7.4.7.1.3.	Voortgezette vorming	146
7.4.7.1.4.	Andere opleidingen	146
7.4.7.2.	Leerplan, vakken en onderwijsmethoden	147
7.4.7.3.	Evaluatie van de deelnemers	148
7.4.8.	Naschools landbouwonderwijs	148
7.4.9.	Deeltijds Kunstonderwijs (DKO)	149
7.4.9.1.	Toelatingsvoorwaarden en doelgroep	149
7.4.9.2.	Algemene doelstellingen	149
7.4.9.3.	Leerplan, vakken en aantal uren	150
7.4.9.4.	Onderwijsmethoden, beoordeling van deelnemers, diplomering en onderwijzend personeel	151
7.4.10.	Lesgevers	151
7.4.11.	Statistieken	152
Hoofdstuk 8.	Onderwijzend personeel	155
8.1.	Initiële opleiding van leerkrachten	156
8.1.1.	Initiële opleiding van leerkrachten voor het basisonderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs	157
8.1.1.1.	Historisch overzicht	157
8.1.1.2.	Belangrijke wetgeving m.b.t. de lerarenopleiding	157
8.1.1.3.	Organisatie van de lerarenopleiding en toelatingsvoorwaarden	157
8.1.1.4.	Leerplan, studierichting en specialisatie	157
8.1.1.5.	Onderwijsmethoden, evaluatie, diploma's en band met de professionele wereld	159

8.1.2.	Initiële opleiding van leerkrachten voor het hoger secundair onderwijs	160
8.1.2.1.	Historisch overzicht en belangrijke wetgeving	160
8.1.2.2.	Organisatie	160
8.1.2.3.	Leerplan, studierichting, specialisatie	160
8.1.2.4.	Beoordeling en diploma	161
8.1.3.	Initiële lerarenopleiding voor beroeps- en technische opleidingen van het secundair onderwijs	161
8.1.3.1.	Historisch overzicht en belangrijke wetgeving	161
8.1.3.2.	Organisatie	162
8.1.3.3.	Leerplan, studierichting, specialisatie	162
8.1.3.4.	Beoordeling en diploma's	162
8.1.4.	Initiële lerarenopleiding voor het hoger onderwijs	162
8.1.5.	Voortgezette lerarenopleidingen	162
8.2.	Arbeidsvoorwaarden voor het onderwijzend personeel	163
8.2.1.	Arbeidsvoorwaarden voor leerkrachten in het basis- en secundair onderwijs	164
8.2.1.1.	Wettelijk kader voor de arbeidsvoorwaarden van leerkrachten in het basis- en secundair onderwijs	165
8.2.1.2.	Toegang tot het beroep, benoeming	165
8.2.1.3.	Beroepsstatuut en functiebeschrijving	168
8.2.1.4.	Promotie en bevordering	169
8.2.1.5.	Beroepsmobiliteit	170
8.2.1.6.	Ontslag	170
8.2.1.7.	Wedde	171
8.2.1.8.	Arbeidstijd	172
8.2.1.9.	Verlof en afwezigheid	173
8.2.1.10.	Pensioenregeling	174
8.2.2.	Arbeidsvoorwaarden voor onderwijzend personeel aan de hogescholen	174
8.2.2.1.	Wettelijk kader	175
8.2.2.2.	Toegang tot het beroep, benoeming	176

8.2.2.3.	Professioneel statuut	176
8.2.2.4.	Promotie	177
8.2.4.5.	Beroepsmobiliteit	177
8.2.2.6.	Ontslag	178
8.2.2.7.	Wedde	178
8.2.2.8.	Arbeidstijd	178
8.2.2.9.	Verlof en afwezigheid	178
8.2.2.10.	Pensioen	179
8.2.3.	Arbeidsvoorwaarden voor onderwijzend personeel aan de universiteiten	179
8.2.3.1.	Wetgevend kader	179
8.2.3.2.	Toegang tot het beroep en benoeming	180
8.2.3.3.	Professioneel statuut	180
8.2.3.4.	Promotie	181
8.2.4.5.	Beroepsmobiliteit	182
8.2.3.6.	Ontslag	182
8.2.3.7.	Wedde	183
8.2.3.8.	Arbeidstijd	183
8.2.3.9.	Verlof	183
8.2.3.10.	Pensioen	183
8.3.	Nascholing	183
8.3.1.	Historisch overzicht	183
8.3.2.	Wettelijk kader	184
8.3.3.	Soorten voorzieningen	185
8.3.4.	Toelatingsvoorwaarden	185
8.4.	Andere personeelscategorieën	185
8.5.	Statistieken	186

Hoofdstuk 9.	Evaluatie binnen het onderwijssysteem	189
9.1.	Historisch overzicht	189
9.2.	Institutionele zelfevaluatie	189
9.3.	Evaluatie van het hoger onderwijs	189
9.3.1.	Interne kwaliteitsbewaking	190
9.3.1.1.	Interne kwaliteitsbewaking aan de hogescholen	190
9.3.1.2.	Interne kwaliteitsbewaking aan de universiteiten	191
9.3.2.	Externe kwaliteitsbewaking	191
9.3.2.1.	Externe kwaliteitsbewaking in de hogescholen	191
9.3.2.2.	Externe kwaliteitsbewaking in de universiteiten	192
9.3.3.	Kwaliteitscontrole door de overheid	193
9.4.	Evaluatie van het onderwijs in het basis- en secundair onderwijs: algemeen kader	193
9.4.1.	Historisch overzicht	193
9.4.2.	Leerplanontwikkeling en controle	194
9.4.3.	Eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor de verschillende onderwijsniveaus	195
9.4.4.	Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO)	196
9.4.5.	Inspectie	197
9.4.5.1.	Taken van de inspectie	198
9.4.5.2.	Werkwijze	198
9.4.5.3.	De relatie school – inspectie	199
9.4.5.4.	Alternatieve werkmethoden	200
9.4.5.5.	De CLB-inspectie	200
9.4.5.6.	Evaluatie van de inspectie	201
9.4.6.	Pedagogische begeleidingsdiensten	202
9.4.7.	Speciale regelingen	202
9.4.7.1.	Controle en ondersteuning van filosofische en godsdienstvakken	202
9.4.7.2.	Inspectie voor de stadsscholen	203

9.5.	Evaluatie op gemeenschapsniveau	203
9.5.1.	Evaluatie op gemeenschapsniveau: basisonderwijs	204
9.5.2.	Evaluatie op gemeenschapsniveau: secundair onderwijs	207
9.5.3.	Evaluatie op gemeenschapsniveau: hoger onderwijs	209
9.6.	Onderwijskundig wetenschappelijk onderzoek	211
9.7.	Statistieken	212
Hoofdstuk 10. Buitengewoon onderwijs		215
10.1.	Historisch overzicht	215
10.2.	Belangrijke wetgeving voor het buitengewoon onderwijs	216
10.3.	Onderwijsinrichtingen en alternatieven	216
10.4.	Interactie met het gewoon onderwijs	217
10.5.	Toelatingsvoorwaarden, diagnose en begeleiding	217
10.6.	Niveaus en leeftijdsgroepen	219
10.7.	Geïntegreerd Onderwijs (GON)	221
10.8.	Leerkrachten en ander personeel	222
10.9.	Leerplan, vakken en lessenrooster	222
10.10.	Onderwijsmethoden en leerlingenbeoordeling	223
10.11.	Diploma en band met de arbeidsmarkt	223
10.12.	Andere organisatiestructuren	224
10.13.	Statistieken	224
Hoofdstuk 11. Internationale aspecten van het onderwijs in Vlaanderen		231
11.1.	Europese invloed op het Vlaams onderwijssysteem	231
11.2.	Europese programma's	232
11.3.	Bilaterale en multilaterale samenwerking	234
11.3.1.	Bilaterale samenwerking met Nederland	234
11.3.2.	Bilaterale samenwerking: de culturele akkoorden	234
11.3.3.	Multilaterale samenwerking: de Raad van Europa	235
11.3.4.	Multilaterale samenwerking: OESO	235

11.3.5. Multilaterale samenwerking: UNESCO	236
11.3.6. Multilaterale samenwerking in de EU	236
11.4. Internationale samenwerking in het 'formele' onderwijs	236
11.4.1. Internationale samenwerking op het niveau van het basisonderwijs	236
11.4.2. Internationale samenwerking op het niveau van het secundair onderwijs	238
11.4.3. Internationale samenwerking in het hoger onderwijs	239
11.4.4. Internationale programma's in het volwassenen- en open en afstandsonderwijs	242
11.5. Internationale samenwerking buiten de formele onderwijssector	242
11.6. Statistieken	243
Bibliografie	247
Wetgeving	259
Index	273

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1.1.	Bevolking van Vlaanderen en België naar geslacht en nationaliteit (op 1 januari 2000)	8
Tabel 1.2.	Bevolkingsevolutie van Vlaanderen en België in 1999 (absolute cijfers)	8
Tabel 1.3.	Geboortecijfer, sterftcijfer en groei van de Vlaamse en Belgische bevolking (1999) (percentages)	8
Tabel 1.4.	De leeftijdsstructuur van de Vlaamse en Belgische bevolking (op 1 januari 2000) (percentages)	8
Tabel 1.5.	De actieve bevolking van Vlaanderen en België (1999)	9
Tabel 1.6.	De niet-actieve bevolking van Vlaanderen en België (1999)	9
Tabel 1.7.	De werkloosheidsgraad in Vlaanderen, België en Europa in 1999 (in percenten)	9
Tabel 1.8.	Leeftijd, sekse, onderwijsniveau en werkloosheidsgraad in Vlaanderen (1999)	10
Tabel 1.9.	Tewerkstelling in de verschillende economische sectoren (bedienden en arbeiders) voor Vlaanderen en België (op 30 juni 1999)	10
Tabel 2.1.	De grootte van de scholen in het basisonderwijs (1999-2000)	69
Tabel 2.2.	De grootte van de scholen in het secundair onderwijs (1999-2000)	69
Tabel 2.3.	Aantal aanvragen voor studiebeurzen, aantal goedgekeurde studiebeurzen en gemiddeld bedrag van de studiebeurzen voor het secundair en hoger onderwijs in 1999-2000	70
Tabel 3.1.	Aantal kleuterscholen van de verschillende onderwijsnetten (schooljaar 1999-2000)	76
Tabel 3.2.	Evolutie van het aantal leerlingen in het kleuteronderwijs	77
Tabel 4.1.	Aantal scholen in het lager onderwijs (1999-2000)	85
Tabel 4.2.	Evolutie van het aantal leerlingen in het lager onderwijs (1984-2000)	85
Tabel 4.3.	Vooruitgang in de studies van de leerlingen met Belgische nationaliteit in het gewoon lager onderwijs (1999-2000)	86

Tabel 4.4.	Vooruitgang in de studies van de leerlingen met vreemde nationaliteit in het gewoon lager onderwijs (1999-2000)	86
Tabel 4.5.	Evolutie van de schoolvertraging in het lager onderwijs (1987-2000)	86
Tabel 5.1.	Aantal onderwijsinstellingen in het secundair onderwijs (schooljaar 1999-2000)	104
Tabel 5.2.	Aantal onderwijsinstellingen in het deeltijds beroepssecundair (schooljaar 1999-2000)	104
Tabel 5.3.	Evolutie van het aantal leerlingen in het gewoon en buitengewoon secundair onderwijs (1984-2000)	105
Tabel 5.4.	Vertraging op school in het secundair onderwijs (1987-2000)	105
Tabel 5.5.	Zittenblijvers in het secundair onderwijs naar onderwijsvorm (1999-2000) (%)	105
Tabel 5.6.	Aantal leerlingen naar studierichting (schooljaar 1999-2000)	106
Tabel 5.7.	Evolutie van het aantal leerlingen in de verschillende onderwijsvormen van het zesde jaar secundair onderwijs (1983-2000)	106
Tabel 5.8.	Evolutie van het aantal leerlingen in het zevende jaar BSO (1983-2000)	107
Tabel 6.1.	Evolutie van het aantal studenten aan de hogescholen (1985-2000)	126
Tabel 6.2.	Evolutie van het aantal hoofdschrijvingen aan de universiteiten (1993-2000)	126
Tabel 6.3.	Aantal studenten per studiegebied in het hogeschoolonderwijs (academiejaar 1999-2000)	127
Tabel 6.4.	Aantal studenten per studiegebied in het universitair onderwijs (academiejaar 1999-2000)	127
Tabel 6.5.	Slaagcijfers (in procenten) per studiegebied voor de basisopleidingen aan hogescholen van 1 cyclus: eerste jaar (generatiestudenten en niet-generatiestudenten) (academiejaar 1998-1999)	128
Tabel 6.6.	Slaagcijfers (in procenten) per studiegebied voor de basisopleidingen aan hogescholen van 1 cyclus: tweede en derde jaar (academiejaar 1998-1999)	128
Tabel 6.7.	Slaagcijfers (in procenten) per studiegebied voor de basisopleidingen aan hogescholen van 2 cycli: eerste jaar (generatiestudenten en niet-generatiestudenten) (academiejaar 1998-1999)	129
Tabel 6.8.	Slaagcijfers (in procenten) per studiegebied voor de basisopleidingen aan hogescholen van 2 cycli: overige jaren (niet eerste jaar) (academiejaar 1998-1999)	129

Tabel 6.9.	Slaagcijfers (in procenten) generatiestudenten en niet-generatiestudenten ingeschreven in een eerste jaar aan een Vlaamse universiteit naar studiegebied (1998-1999)	130
Tabel 6.10.	Slaagcijfers (in procenten) van studenten in de overige jaren (niet eerste kandidatuur) ingeschreven aan een Vlaamse universiteit naar studiegebied (1998-1999)	131
Tabel 6.11.	Slaagcijfers van generatiestudenten van het Algemeen Secundair Onderwijs in het hoger onderwijs (op basis van een steekproef van laatstejaars van het secundair onderwijs in 1995-1996)	132
Tabel 6.12.	Aantal uitgereikte diploma's in hogescholen en universiteiten (1998-1999)	132
Tabel 7.1.	Aantal deelnemers in het onderwijs voor sociale promotie (registratieperiode 1 september 1999 – 31 januari 2000)	152
Tabel 7.2.	Aantal ingeschreven cursisten in het Begeleid Individueel Studeren in 1999	152
Tabel 7.3.	Aantal deelnemers in basiseducatie (schooljaar 1999-2000)	152
Tabel 7.4.	Aantal beëindigde opleidingen bij de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (1999)	153
Tabel 7.5.	Het aantal cursussen, lessen en cursisten voor het cursusjaar 1999-2000 aan het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen	153
Tabel 7.6.	Aantal deelnemers aan het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO) op 1 februari 2000	153
Tabel 8.1.	Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor kleuterleid(st)er (aantal uren per week)	158
Tabel 8.2.	Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor onderwijzer (aantal uren per week)	158
Tabel 8.3.	Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 1' (aantal uren per week)	159
Tabel 8.4.	Minimum en maximum aantal wekelijkse lestijden van 50 minuten die (voltijdse) leerkrachten kunnen geven in het secundair onderwijs	173
Tabel 8.5.	Bestuurs- en onderwijzend personeel per onderwijsniveau: aantal budgettaire fulltime equivalenten (1992-2000)	186
Tabel 8.6.	Aantal voltijdse personeelsleden aan de universiteiten op 1 februari 2000	186
Tabel 8.7.	Niet-onderwijzend personeel per onderwijsniveau: aantal budgettaire fulltime equivalenten (1992-2000)	187

Tabel 8.8.	Bruto-jaarwedde (BEF) voor het onderwijzend (voltijds) personeel van het basis- en secundair onderwijs voor het schooljaar 2000-2001	187
Tabel 8.9.	Bruto-jaarwedde (BEF) voor het voltijds academisch personeel van de hogescholen en de universiteiten voor het schooljaar 2000-2001	187
Tabel 9.1.	Aantal attesten in het gewoon secundair onderwijs (1999-2000)	212
Tabel 9.2.	Proportie schoolverlaters (in percentages) ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB naar opleidingsniveau (1) (1991-1997)	212
Tabel 9.3.	Proportie uitschrijvingen (in percentages) van schoolverlaters die zich hebben ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB, na één jaar de school te hebben verlaten, naar opleidingsniveau (2) (1993-1998)	213
Tabel 9.4.	Proportie uitschrijvingen (in percentages) van schoolverlaters die zich als werkzoekende hebben ingeschreven aan de VDAB, na één jaar de school te hebben verlaten, naar studierichting (1997-1998)	214
Tabel 10.1.	Aantal leerlingen in buitengewoon kleuteronderwijs naargelang van het type (schooljaar 1999-2000)	225
Tabel 10.2.	Aantal leerlingen in het buitengewoon lager onderwijs naargelang van het type (1999-2000)	225
Tabel 10.3.	Aantal leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) naar opleidingsvorm (1999-2000)	225
Tabel 10.4.	Aantal leerlingen in opleidingsvorm 1 van het BuSO naar type (1999-2000)	225
Tabel 10.5.	Aantal leerlingen in opleidingsvorm 2 van het BuSO naar type (1999-2000)	226
Tabel 10.6.	Aantal leerlingen in opleidingsvorm 3 van het BuSO naar type (1999-2000)	226
Tabel 10.7.	Aantal leerlingen in opleidingsvorm 4 van het BuSO naar type (1999-2000)	226
Tabel 10.8.	Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon kleuteronderwijs (1980-2000)	227
Tabel 10.9.	Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon lager onderwijs (BLO) (1980-2000)	227
Tabel 10.10.	Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) (1980-2000)	229
Tabel 10.11.	Aantal scholen in het buitengewoon onderwijs (1999-2000) (1)	229

Tabel 11.1.	Deelname aan SOCRATES/COMENIUS Actie 1 – Basisonderwijs (1995-2000)	243
Tabel 11.2.	Deelname aan SOCRATES/COMENIUS Actie 3 – Basisonderwijs (1996-1999)	243
Tabel 11.3.	COMENIUS ACTIE 1 (secundair onderwijs) (1995-1999)	243
Tabel 11.4.	COMENIUS ACTIE 3.2. (secundair onderwijs) (1996-1999)	244
Tabel 11.5.	Participatie aan Actie A van SOCRATES/LINGUA voor het secundair en hoger onderwijs (1995-1998)	244
Tabel 11.6.	Participatie aan Actie B van SOCRATES/LINGUA voor het secundair en hoger onderwijs (1995-1999)	244
Tabel 11.7.	Participatie aan Actie C van SOCRATES/LINGUA – hoger onderwijs (1995-1999)	244
Tabel 11.8.	Participatie aan Actie D van SOCRATES/LINGUA (1995-1998)	245
Tabel 11.9.	Participatie aan Actie E van het SOCRATES/LINGUA-programma voor het secundair en hoger onderwijs (1994-1999)	245
Tabel 11.10.	Deelname aan GROS - secundair onderwijs (1996-1998)	245
Tabel 11.11.	Participatie aan het Euroklassenproject in het secundair onderwijs (1995-1999)	245
Tabel 11.12.	Aantal Vlaamse deelnemers aan het Erasmus-uitwisselingsprogramma (1988-2000)	246
Tabel 11.13.	Aantal projecten SOCRATES-volwassenenvorming (1997-1999)	246
Tabel 11.14.	Aantal projecten SOCRATES- open en afstandsonderwijs (1997-1999)	246

HOOFDSTUK 1. DE POLITIEKE EN ECONOMISCHE ACHTERGROND

In België heeft de ontwikkeling naar een federale staat belangrijke implicaties gehad voor het onderwijs. Vanaf 1989 is de bevoegdheid voor onderwijs bijna volledig overgeheveld naar de drie Gemeenschappen. Alhoewel de gemeenschappelijke wortels niet kunnen worden ontkend, zijn de Gemeenschappen sindsdien op het vlak van de onderwijsstructuur en het onderwijsbeleid hun eigen weg gegaan. Dit boek beschrijft het onderwijssysteem van de Vlaamse Gemeenschap. Het eerste hoofdstuk behandelt de politieke en economische achtergrond van de wetgeving omtrent het Vlaamse onderwijs.

1.1. Historisch overzicht

1.1.1. *Naar een federale staat*

Bij de oprichting van de Belgische staat (1830) legde de grondwet, afgekondigd in februari 1831, de structuren van een gecentraliseerde staat vast, gebaseerd op het principe van een éénvormige wetgeving en bestuur voor het hele land. Sinds de oprichting van de Belgische staat bestaan er naast de wetgevende (bestaande uit de Koning, de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat), de uitvoerende (bestaande uit de Koning en de Regering) en de rechterlijke macht, twee instellingen die voor het onderwijs belangrijk zijn: de provincies en de gemeenten. Ofschoon de provincies en de gemeenten een tamelijk grote autonomie hebben, zijn hun machten ingeperkt; hun beslissingen vallen onder de controle van de nationale wetgevende en uitvoerende macht (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1991a).

In 1831 creëerde de Constituante een unitaire staat. Met de bedoeling om tegemoet te komen aan de diversiteit van de regio's, werd er een zekere mate van decentralisatie voorzien: het land werd verdeeld in negen provincies, waarbij elke provincie bestond uit vele lokale autoriteiten. Aangezien de provinciale en lokale autoriteiten in belangrijke mate onder controle van de centrale overheid stonden, kon de Belgische Staat van 1831 een gecentraliseerde staat worden genoemd. Deze unitaire en gecentraliseerde staatsstructuur heeft zo'n 140 jaar bestaan, van 1831 tot 1970. Als antwoord op de toenemende verzuchtingen in de samenleving heeft men de grondwet vanaf 1970 viermaal gewijzigd, namelijk in 1970-1971, 1980, 1988 en 1993. De laatste wijziging heeft de nieuwe federale structuur van de Belgische staat grondwettelijk verankerd. De voormalig tweetalige provincie Brabant is opgesplitst in twee provincies: Vlaams Brabant (Nederlandstalig) en Waals Brabant (Franstalig). Brussel, de hoofdstad van België én tevens geografisch gezien in het centrum van de voormalige provincie Brabant gelegen, behoort niet langer tot een provincie. Haar speciaal statuut als tweetalig gebied is versterkt.

Er kunnen vier fasen worden onderscheiden in de recente wijzigingen van de grondwet die stapsgewijs een federaal systeem hebben geïnstalleerd, met als resultaat de centrale staat - de nationale overheid - die de volle bevoegdheid behoudt over een aantal materies (b.v. financiën, defensie, justitie...) en die een

grotere of kleinere mate aan beslissingsbevoegdheid heeft voor andere materies (b.v. buitenlandse handel). De derde fase (1988-89) hield belangrijke implicaties voor het onderwijs in. De overheveling van de bevoegdheid voor onderwijs naar de Gemeenschappen - wat reeds sinds 1981 in een overgangsfase zat - werd in de grondwet ingeschreven (art. 127 § 1. 2), alsook de garanties die vroeger reeds gewaarborgd waren door de zogenaamde Schoolpactwet van 29 mei 1959 (art. 24). Artikel 142 van de herziene grondwet (17 februari 1994) geeft elke belanghebbende burger het recht een beroep te doen op het Arbitragehof wanneer hij van oordeel is dat er sprake is van een schending van de principes en de waarborgen die zijn vastgelegd in onder andere artikel 24 van de grondwet omtrent onderwijs.

1.1.2. Niveaus van besluitvorming

Vandaag is er, naast de gemeenten en provincies, sprake van drie niveaus van besluitvorming met hun eigen wetgevende en uitvoerende organen: de nationale overheid, de Gemeenschappen en de Gewesten. Er zijn drie culturele Gemeenschappen: de Vlaamse, de Franse en de Duitstalige Gemeenschap; en drie economische Gewesten: het Vlaamse, het Waalse en het Brusselse Gewest (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1992b).

Op zich hebben de Gemeenschappen geen grondgebied, maar elke Gemeenschap heeft de bevoegdheid over het corresponderende ééntalige taalgebied. In tweetalig Brussel gelden de beslissingen van de Gemeenschappen enkel voor de instellingen van Brussel-Hoofdstad die worden beschouwd op basis van hun organisatorische kenmerken exclusief te behoren tot de éne dan wel tot de andere Gemeenschap (b.v. de Vlaamse scholen in Brussel). De Gemeenschappen zijn verantwoordelijk voor culturele, taal- en de zogenaamd persoonsgebonden materies (onderwijs en opleiding inbegrepen).

De Gewesten zijn verantwoordelijk voor het economisch beleid, het energie- en wetenschapsbeleid, openbare werken en transport, ruimtelijke ordening en milieu.

1.1.3. Politieke partijen in Vlaanderen

Het politieke landschap in Vlaanderen bestaat uit zeven politieke partijen die vertegenwoordigd zijn in het Vlaams parlement. Ten eerste zijn er de drie partijen die de erfgenamen zijn van de vroegere nationale traditionele partijen: de christen-democratische CVP ("Christelijke Volkspartij"), de sociaal-democratische SP ("Socialistische Partij") en de liberale VLD ("Vlaamse Liberalen en Democraten"). Verder is er de VU ("Volksunie") en het extreem-rechtse Vlaams Blok. Beide partijen houden regelmatig pleidooien voor een autonome Vlaamse Staat. AGALEV ("Anders Gaan Leven") is de Vlaamse groene partij. In 1999 was er één vertegenwoordiger verkozen van de Franstalige UF ("Union des Francophones")-partijlijst rond Brussel. Op gemeentelijk vlak zijn er heel wat lokale partijen. Met betrekking tot het thema onderwijs is hun relevantie eerder beperkt; zij zijn enkel op lokaal vlak van belang. Dikwijls hebben dergelijke lokale partijen banden met één van de grote partijen.

1.1.4. Grondwettelijke waarborgen voor onderwijs

Na de grondwetsherziening van 15 juli 1988, hevelde de grondwet (17 februari 1994) alle verantwoordelijkheden (art. 127 § 1.2) in verband met het onderwijssysteem over naar de Gemeenschappen met uitzondering van drie punten:

- de vastlegging van het begin en einde van de leerplicht;
- de minimumvoorwaarden voor het verlenen van diploma's;
- het pensioenstelsel.

De eerste twee uitzonderingen zijn gemaakt om een minimum aan coherentie tussen de onderwijs-systemen van de Gemeenschappen veilig te stellen. Wat betreft het pensioenstelsel is het zo dat de pensioenregeling nog steeds deel uitmaakt van het nationale sociale zekerheidssysteem waarvoor er nog een nationaal financieringssysteem in voege is, gebaseerd op solidariteit tussen Gemeenschappen en Gewesten. Als een gevolg van vermelde veranderingen behoort de verantwoordelijkheid voor onderwijsmateries vanaf 1989 toe aan de Vlaamse Gemeenschap die bijgevolg instaat voor het bestuur van het onderwijs in haar taalgebied (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1991a, 1991c, 1992b; Platel, 1993).

1.2. Wetgevende en uitvoerende macht

Het wetgevende orgaan voor Vlaanderen is het Vlaams parlement, het parlement van de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest. Tot voor de algemene verkiezingen van 1995 bestond de Vlaams parlement uit de 186 Nederlandstalige leden van het Belgische parlement (124 volksvertegenwoordigers en de direct verkozen senatoren). Deze tijdelijke regeling is verdwenen na de algemene verkiezingen van 1995. Het 'dubbele mandaat' (waarbij elk lid van het Vlaams parlement ook lid was van het nationaal parlement) is afgeschaft en de leden van het Vlaams parlement (vanaf 1996 Vlaams parlement) werden voor de eerste maal direct verkozen. Het nieuwe Vlaams parlement bestaat thans uit 124 leden: 118 direct verkozen door de inwoners van het Vlaams Gewest en 6 verkozen onder de Nederlandstalige vertegenwoordigers van de Brusselse Gewestraad (Platel, 1993).

Het Vlaams parlement heeft de drie klassieke functies van een parlement: een wetgevende functie, de vorming van regeringen en een controle-functie. Het Vlaams parlement oefent haar wetgevende macht uit door middel van decreten, die dezelfde rechtskracht hebben als de wetten van het nationale parlement. De uitvoerende macht is in handen van de Vlaamse regering, die bij decreet een maximum van elf leden telt, waarvan minstens één uit het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad moet komen. Zij worden verkozen uit en aangesteld door het Vlaams parlement. De Vlaamse regering beslist 'collegiaal': elke beslissing wordt genomen door de ganse regering, tenzij een bevoegdheid expliciet wordt 'gedelegeerd' aan een individuele minister.

Op dit moment is de meerderheid in het Vlaams Parlement en de Vlaamse regering samengesteld uit vier partijen: de Liberalen (VLD) (27 zetels), de Sociaal Democraten (SP) (20 zetels), de Vlaamse Groene

partij (AGALEV) (12 zetels) en de Vlaams-nationalisten (VU-ID) (12 zetels). De oppositie bestaat uit de Christen Democraten (CVP) (30 zetels), de ultra-rechtse vleugel (VB) (22 zetels) en een Franstalige partij (UF) (1 zetel).

1.3. Godsdienst en onderwijs

De Belgische grondwet (17 februari 1994) garandeert de scheiding van Kerk en Staat. In deze context zijn er vele sociale, culturele en onderwijsaangelegenheden georganiseerd volgens het subsidiariteitsprincipe. Dit verklaart waarom de regering in Vlaanderen geen directe invloed heeft op de opstelling van de leerplannen zelf. De regering heeft enkel een duidelijk gedefinieerd recht om deze leerplannen te controleren (zie 9.4.1.). Verder is er ook geen sprake van een 'officiële' godsdienst, ofschoon de overheid bij wet verschillende godsdiensten erkent. De 'erkende' godsdiensten zijn de katholieke, protestantse, joodse, anglicaanse, islamitische en orthodoxe godsdienst. In het onderwijs kan door de ouders een keuze worden gemaakt voor onderricht in één van deze godsdiensten of in niet-confessionele ethiek. In speciale gevallen kunnen leerlingen worden vrijgesteld om een van deze lessen te volgen (b.v. leden van de Getuigen van Jehovah).

De grondwet garandeert (art. 24) dat alle kinderen in het lager en het secundair onderwijs het recht hebben een filosofisch of godsdienstig vak (2 lessen per week) te volgen op kosten van de overheid. De instellingen van het officieel onderwijs (gemeenschapsscholen en gesubsidieerde officiële scholen) moeten de filosofische keuze van alle ouders respecteren en bieden de keuze tussen een godsdienstig vak en een vak niet-confessionele ethiek. Er is geen overheidscontrole op de vakinhoud voor deze lessen (zolang ze de democratische principes van de samenleving niet in het gedrang brengen) (zie 9.4.7.2.). In gesubsidieerde vrije scholen bestaat dergelijke keuze niet. De meerderheid van deze scholen zijn katholiek geïnspireerd. Protestantse, joodse en Steiner scholen vormen een minderheid. Een speciale regeling is voorzien voor scholen georganiseerd op basis van 'alternatieve' onderwijsbenaderingen zoals ontwikkeld door Steiner en Freinet.

1.4. Talen

1.4.1. Het Vlaamse taalgebied

België heeft vier taalgebieden: het Nederlandstalige, Franstalige, Duitstalige en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad (Nederlands en Frans). In 1963 is de taalgrens vastgelegd (Wet van 30 juli 1963). Elke Gemeenschap behoort tot een taalgebied waarbij een wijziging of aanpassing van de grenzen een speciale meerderheid in het nationale parlement vraagt. Tweetaligheid is van toepassing op de 19 gemeenten van de hoofdstad Brussel, waar de Franstaligen een duidelijke meerderheid uitmaken. Rond dit tweetalig gebied liggen er een aantal Nederlandstalige gemeenten met administratieve taalfaciliteiten voor de Franstalige inwoners.

De enige officiële taal van de Vlaamse Gemeenschap is het Nederlands. Veel Vlamingen hebben een goede communicatieve kennis van ten minste één of twee andere Europese talen (Engels, Frans, Duits...).

Officieel zijn er geen wettelijk erkende minderheidstalen in Vlaanderen met uitzondering van het Frans in sommige gemeenten langs de taalgrens met taalfaciliteiten. In de Vlaamse Gemeenschap is het Nederlands de onderwijstaal. Frans wordt aangeleerd als tweede taal vanaf het vijfde jaar van het lager onderwijs (in de Brusselse regio gebeurt dit vanaf het derde jaar van het lager onderwijs). Engels wordt aangeleerd als de derde taal vanaf het tweede jaar secundair onderwijs. Afhankelijk van de genomen onderwijskundige opties kunnen andere talen op school worden aangeleerd.

1.4.2. *Onderwijs en migrantenkinderen*

De talen gesproken door migranten zijn wettelijk niet erkend als minderheidstalen. Niettemin heeft men een speciaal beleid ontwikkeld binnen het onderwijssysteem om gelijke leermogelijkheden te bieden, vooral voor migrantenkinderen die onder de leerplicht vallen. Dit beleid draagt de naam onderwijsvoorrangsbeleid en wordt georganiseerd op lager en secundair niveau in scholen met een aanzienlijke concentratie van migranten- of vluchtelingenkinderen. Het onderwijsvoorrangsbeleid richt zich in hoofdzaak op drie actieterreinen. Ten eerste is er de bevordering van een gelijke vertegenwoordiging van deze kinderen in alle scholen van een regio (op secundair niveau is dit niet altijd mogelijk omwille van het ontbreken van sommige studierichtingen in elke school). Ten tweede wordt er naast aandacht voor de kwaliteit van het onderricht Nederlands, ook bijzondere aandacht besteed aan het onderricht van de autochtone taal en cultuur van de betrokken leerlingen. Ten derde worden er voor de leerlingen die onvoldoende kennis hebben van het Nederlands speciale taallessen georganiseerd. Het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) is hierbij een belangrijke partner, zeker in het secundair onderwijs. Extra lestijden zijn voorzien voor de realisatie van dit project (Eurydice European Unit, 1992b; Vlaamse Onderwijsraad, 1995).

Met betrekking tot de problematiek van discriminatie in het onderwijs hebben de vertegenwoordigers van de inrichtende machten het zogenaamde 'non-discriminatieverdrag' afgesloten op 15 juli 1993 (Omzendbrief van 6 mei 1997). Dit gebeurde vanuit het besef dat er sprake is van een structurele discriminatie in het onderwijssysteem voor allochtone kinderen in vergelijking met autochtone kinderen. Concrete engagementen zijn overeengekomen: de scholen worden enerzijds aangezet om een non-discriminatiecode uit te werken, die zich naar alle aspecten van het onderwijsaanbod richt waar vormen van discriminatie zich kunnen manifesteren; anderzijds moet er een actieve toelatingspolitiek op lokaal schoolniveau worden gevoerd, om alle jongeren de vrije schoolkeuze te garanderen en de aanwezigheid van allochtone leerlingen in alle scholen en alle studierichtingen in een bepaalde regio te bevorderen. Er wordt gestreefd naar een evenredige vertegenwoordiging van allochtone jongeren op schoolniveau door middel van overeenkomsten tussen scholen omtrent de toelatingspolitiek. De regering heeft maatregelen genomen om een dergelijk beleid te ondersteunen. Voor het basisonderwijs zijn er akkoorden afgesloten in 28 gemeenten, voor het secundair onderwijs hebben scholen in 18 gemeenten een overeenkomst gesloten (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000).

Vanaf het begin bestond er heel wat discussie over de bedoelingen van het 'non-discriminatieverdrag'. Vijf jaar later is het maatschappelijk debat hieromtrent nog steeds aan de gang. Het kritieke punt is de toelating en de verdeling van de zogenaamde 'doelgroep leerlingen' in de verschillende scholen. Sommigen zijn van mening dat het gevolg van deze maatregelen een discriminatiebeleid tegen vreemdelingen is omdat scholen leerlingen kunnen verwijzen of weigeren op basis van kleur, cultuur, godsdienst of andere subjectieve criteria. Onderzoek in het basisonderwijs in de vijf gemeenten die als eerste het 'non-discriminatieverdrag' hebben getekend, toont aan dat segregatie nog steeds aanwezig is. Dit doet echter niets af van het belang van het 'non-discriminatieverdrag' dat ligt in het feit dat dit verdrag een publiek debat heeft geopend en een eerste stap is in de richting van een oplossing (De Meester & Mahieu, 2000).

1.5. Demografische indicatoren

Vlaanderen is een bijzonder dichtbevolkte regio, waarvan het aantal inwoners over de laatste 100 jaar verdubbeld is. In 2000 telde Vlaanderen 5.940.251 inwoners of 58% van de gehele Belgische bevolking. De bevolkingsdichtheid bedroeg in 1999 437 inwoners per vierkante kilometer (Nationaal Instituut voor de Statistiek, 2000b). De geurbaniseerde zones overwegen duidelijk in Vlaanderen, waarbij de dichtste bevolkingsconcentraties zich in het centrum bevinden, binnen de ruit gevormd door Antwerpen, Leuven, Brussel en Gent.

In het Vlaamse Gewest maken niet-Belgen 4,9% (in 1998) van de populatie uit (ongeveer 10% in het Waalse Gewest en ongeveer 30% in het Brussels Gewest). Ongeveer een vierde (24,6%) van de niet-Belgen is Nederlander, ongeveer 15% is Marokkaan, 13% is Turk en ongeveer 9% is Italiaan (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 2000).

De laatste jaren werd Vlaanderen, net als de rest van Europa, geconfronteerd met het probleem van de toenemende veroudering van haar bevolking. In 2000 was 16,73% van de bevolking ouder dan 65 jaar, en iets meer had nog niet de leeftijd van 20 jaar bereikt (23,10%). Het geboortecijfer is sterk gedaald, terwijl de gemiddelde levensverwachting is gestegen. In 1999 was het geboortecijfer 1,11% in België en 1,04% in Vlaanderen (Nationaal Instituut voor de Statistiek, 2000b).

Er zijn drie Vlaamse steden met meer dan 100.000 inwoners: Antwerpen, Gent en Brugge. Gemiddeld is er een dorp om de vijf kilometer, en een stad elke twintig kilometer. Ongeveer de helft van de bevolking leeft in urbane of sub-urbane zones.

1.6. Economische indicatoren

1.6.1. Economische toestand van Vlaanderen

De industriële productie in Vlaanderen lag in 1989 meer dan 31% hoger dan in het begin van de jaren '80. De economische groei in Vlaanderen is in die periode systematisch hoger geweest dan in Duitsland, Nederland en gemiddeld in Europa. De investeringen in Vlaanderen zijn in die periode op spectaculaire

wijze gestegen. Deze economische groei zwakte echter af in de periode 1991-1993: Vlaanderen volgde mee de algemene economische neergang. In 1998 steeg het BRP (Bruto Regionaal Product) in Vlaanderen met 3,5%. Dit BRP (Bruto Regionaal Product) bedroeg 60,6% van het Belgisch BNP (Bruto Nationaal Product) in 1997 (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 2000).

De drijvende kracht achter het Vlaamse economische gebeuren zijn voor een groot stuk de Kleine en Middelgrote Ondernemingen (KMO's), die vaak in de toeleveringssector actief zijn en verantwoordelijk zijn voor minstens 40% van de werkgelegenheid in die sector. Slechts 1,3% van het Vlaamse BRP wordt geleverd door de landbouwsector. Dit aandeel vermindert voortdurend, net zoals in andere geïndustrialiseerde landen. De belangrijkste sectoren zijn de staalproductie, die bijna 10% bijdraagt tot het BRP, de chemische sector (ongeveer 5%) en de textielsector. De handels- en dienstensector vertegenwoordigen samen ongeveer 60% van het BRP.

De Vlaamse economie is zeer 'open'. Zo'n 70% van het BRP wordt geëxporteerd. Ongeveer driekwart van de Vlaamse export gaat naar de buurlanden Duitsland, Frankrijk en Nederland. Over de periode van 1985-1997 is de export van Vlaanderen verdubbeld (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 2000). Meer dan twee derde (69,5%) van de Belgische industriële export is van Vlaamse oorsprong. De economische ontwikkeling in Vlaanderen is niet gelijkmatig verdeeld over de verschillende delen van de regio. Sommige gebieden hebben te kampen met problemen als gevolg van de overgang van een verouderde industrie, zoals de Limburgse steenkoolmijnen in het oosten, naar een moderne, gediversifieerde economie (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, 1998).

1.6.2. De Vlaamse actieve bevolking

In 1999 telde de actieve bevolking 2.476.124 eenheden. De activiteitsgraad van de bevolking van 15 tot 64 jaar bereikte in 1998 66,2% (75,30% voor de mannen en 57,5% voor de vrouwen). In de Europese Unie was dit 70,5%. De activiteitsgraad stijgt van 38,2% voor de leeftijdscategorie van 15 tot 24 jaar tot 87,4% voor de leeftijdscategorie van 25 tot 49 jaar, waarna deze terug daalt (39,9% voor de leeftijdscategorie van 50 tot 64 jaar). Tot 1990 nam de werkloosheid snel af in Vlaanderen. De jeugdwerkloosheid (personen jonger dan 25 jaar) daalde in Vlaanderen van 1985 tot 1990 maar verhoogde weer in 1993. Vanaf 1996 is de werkloosheid in Vlaanderen weer beginnen afnemen. Het afgelopen jaar heeft de werkloosheid in Vlaanderen een nog grotere daling gekend (1999-2000: -11,7%) dan het jaar daarvoor (1998-1999:-10,3%). Ook de langdurige werkloosheid is gedaald. De werkloosheid is in het bijzonder gedaald in de categorieën van jongeren en laaggeschoolden, deels dankzij speciale reïntegratieprogramma's. De situatie van werklozen boven de 50 en van niet-Europese werklozen blijft echter problematisch. De werkloosheidsgraden van mannen en vrouwen worden alsmaar meer gelijk voor de jongere generaties (Steunpunt WAV, 2000).

1.7. Statistieken: bevolking en werkgelegenheid

Tabel 1.1. Bevolking van Vlaanderen en België naar geslacht en nationaliteit (op 1 januari 2000)

Bevolking	Vlaanderen	België	% Vlaanderen	% België
Totaal	5.940.251	10.239.085	58,0	-
Mannen	2.929.510	5.006.014	49,3	48,9
Vrouwen	3.010.741	5.233.071	50,7	51,1
Belgen	5.646.638	9.341.975	95,1	91,2
Niet-Belgen	293.613	897.110	4,9	8,7

(NIS, 2000b)

Tabel 1.2. Bevolkingsevolutie van Vlaanderen en België in 1999 (absolute cijfers)

	Vlaanderen	België	% (Vl./België)
Geboorten	61.906	113.469	54,7
Overlijdens	57.411	104.904	84,7
Natuurlijke groei	4.495	5.565	52,5
Migratiesaldo	12.173	27.159	44,9
Totale groei	16.668	35.724	46,7
Nationaliteitsverandering van niet-Belg naar Belg	9.133	24.196	37,7
Nationaliteitsverandering van Belg naar niet-Belg	19	77	24,7
Totaal	5.926.838	10.213.752	58,0

(NIS, 2000a)

Tabel 1.3. Geboortecijfer, sterftcijfer en groei van de Vlaamse en Belgische bevolking (1999) (percentages)

	Vlaanderen (%)	België (%)
Geboortecijfer	1,04	1,11
Sterftcijfer	0,97	1,03
Natuurlijke groei	0,08	0,08
Migratiesaldo	0,21	0,27
Totale groei	0,28	0,35

(NIS, 2000a, eigen berekening)

Tabel 1.4. De leeftijdstructuur van de Vlaamse en Belgische bevolking (op 1 januari 2000) (in percenten)

Leeftijd	Vlaanderen (%)	België (%)
0-19 jaar	23,05	23,63
20-64 jaar	60,22	59,61
65+ jaar	16,73	16,75

(NIS, 2000b)

Tabel 1.5. De actieve bevolking van Vlaanderen en België (1999)

Actieve bevolking	Vlaanderen	België	% (Vl./Bel.)
Werkgevers	114.364	181.535	62,9
Zelfstandigen	226.608	385.965	58,7
Arbeiders	738.368	1.117.396	66,1
Bedienden	784.013	1.258.698	62,3
Ambtenaren	550.132	970.477	56,7
Helpers	62.639	92.997	67,4
Totaal	2.476.124	4.007.068	61,8
% mannen	57,8%	57,9%	
% vrouwen	42,2%	42,1%	
% totale bevolking	41,7%	39,1%	

(NIS, 2000c)

Tabel 1.6. De niet-actieve bevolking van Vlaanderen en België (1999)

Niet-actieve bevolking	Vlaanderen	België	% (Vl./Bel.)
Werklozen (1)	140.408	375.220	37,4
Studenten (> 15 jaar)	426.763	760.845	56,1
Niet-actieven (15-64 jaar)	904.605	1.595.380	56,7
Niet-actieven (> 65 jaar)	963.116	1.670.095	57,7
Niet-actieven (< 15 jaar)	1.012.906	1.805.274	56,1
Totaal	3.447.798	6.206.814	

(1) Personen zonder werk, bereid om te werken en actief op zoek naar werk.

(NIS, 2000c)

Tabel 1.7. De werkloosheidsgraad in Vlaanderen, België en Europa in 1999 (in procenten)

	Vlaanderen	België	Europa
Totaal (15-64 jaar)	5,4	8,6	9,5
15-24 jaar	13,5	21,1	14,2
25-49 jaar	4,5	7,6	8,5
50-64 jaar	4,0	5,3	10,1
Laaggeschoolden	8,6	13,6	onbekend
Vrouwen	6,7	10,4	10,6

(Steunpunt WAV, 2000)

Tabel 1.8. Leeftijd, sekse, onderwijsniveau en werkloosheidsgraad in Vlaanderen (1999)

Leeftijd	Mannen			Vrouwen		
	%	%	%	%	%	%
	Lager	Secundair	Hoger	Lager	Secundair	Hoger
15-24 jaar	23,9	10,3	9,6	33,2	16,2	11,5
25-49 jaar	9,5	2,3	1,5	20,5	7,2	2,5
50-64 jaar	4,5	2,0	1,3	7,2	3,6	1,2
Totaal	9,7	3,4	1,9	19,1	8,2	3,2

(Steunpunt WAV, 2000)

Tabel 1.9. Tewerkstelling in de verschillende economische sectoren (bedienden en arbeiders) voor Vlaanderen en België (op 30 juni 1999)

Industrietak	Vlaanderen	België	% (Vl./Bel)
Landbouw (ook visvangst)	26.783	31.388	85,3
Ontginning van mineralen	643	4.176	15,4
Industrie	442.210	624.654	70,8
Voeding/ drank/ rookwaren	64.476	89.858	71,8
Textiel	37.048	42.338	87,5
Kleding (ook leer en schoeisel)	11.334	14.055	80,6
Hout/ meubels	28.724	33.067	86,9
Papier/ drukken	30.823	47.678	64,6
Ruwe materialen	3.449	3.805	90,6
Metaal/ staal	62.272	96.050	64,8
Chemische producten	47.752	69.423	79,7
Synthetische materialen/ niet-metalen (ook glas en diamant)	36.603	59.935	61,1
Machines/ instrumenten	64.194	92.213	69,6
Transportmiddelen	53.020	72.763	72,9
Afvalverwerking	2.515	3.469	72,5
Energie/ water	13.308	27.109	49,1
Bouw	114.786	187.633	61,2
Handel	248.922	424.791	58,6
Hotels/ restaurants	64.978	107.534	60,4
Transport/ verkeer/ communicatie	143.206	241.740	59,2
Financiën	48.394	127.789	37,9
Diensten/ verhuur	192.346	340.814	56,4
Openbare administratie	154.349	359.739	42,9
Onderwijs	191.756	360.926	53,1
Gezondheid/ maatschappelijk welzijn	206.758	369.615	55,9
Gemeenschapdiensten, sociaal-culturele en persoonlijke diensten	59.916	123.641	48,5
Andere	6.530	25.478	25,6
Totaal	1.914.885	3.357.027	57,0

(RSZ, 1999)

HOOFDSTUK 2. ALGEMENE ORGANISATIE VAN HET ONDERWIJSSYSTEEM

2.1. Historisch overzicht en algemene principes

2.1.1. *Historisch overzicht*

De vrijheid van onderwijs is opgenomen in de grondwet sinds het prille begin van de Belgische Staat en is het voorwerp geweest van vele conflicten en strijd, de zogenaamde 'schoolstrijd'. Dit vormt een niet onbeduidend deel van de culturele en politieke geschiedenis van België, zowel in de 19de eeuw, met grote opwellingen rond 1850 en 1879, als in de 20ste eeuw, vooral vanaf 1951. Deze honderdjarige periode van confrontatie eindigde bij het ondertekenen van het zogenaamde Schoolpact op 6 november 1958. Krachtens het principe van de vrije schoolkeuze mag de organisatie van onderwijsinrichtingen niet onderworpen worden aan enige beperkende maatregel. Nochtans moeten scholen die wensen erkende diploma's uit te reiken en subsidies te ontvangen van de staat (of, sinds de grondwetsherziening, van de Gemeenschap), voldoen aan de wettelijke en statutaire voorschriften. Sinds het sluiten van het Schoolpact vormt de Schoolpactwet van 29 mei 1959 het fundament voor de organisatie van alle onderwijsinrichtingen (met uitzondering van de universiteiten) in een onderwijssysteem, gefinancierd of gesubsidieerd door de overheid. Artikel 24 van de grondwet, gewijzigd op 15 Juli 1988, herbevestigt de basisprincipes van die wet. Andere artikels (art. 127 § 1.2 en art. 142) regelen de algemene wettelijke macht van de Gemeenschappen met betrekking tot onderwijs (De Groof, 1989; Laridon & Mertens, 1988).

2.1.2. *Sleutelbegrippen*

In de Belgische grondwet (herziening 17 februari 1994) wordt de 'vrijheid van onderwijs' gegarandeerd (art. 24). Dit principe kan worden opgesplitst in twee elementen: enerzijds de 'vrije schoolkeuze' en anderzijds de 'pedagogische vrijheid', met name het recht om op een autonome manier onderwijs te organiseren. Het principe van 'pedagogische vrijheid' in het Vlaamse (en Belgische) onderwijsbeleid regelt in zeer grote mate de relaties tussen en de verantwoordelijkheden van de verschillende partners in het onderwijsbeleid (het ministerie, de inrichtende machten, de officiële en niet-officiële scholen,...). Naast de notie van 'pedagogische vrijheid' is 'inrichtende macht' een fundamenteel basisbegrip in het Belgisch onderwijssysteem. 'Inrichtende macht' wordt op de volgende wijze gedefinieerd (wet van 29 mei 1959, art. 2): "De inrichtende macht van een onderwijsinrichting zijn de overheid, de natuurlijke persoon of de rechtspersoon of -personen, die er verantwoordelijkheid voor op zich nemen".

In het Decreet Basisonderwijs (25 februari 1997) werd het begrip 'schoolbestuur' geïntroduceerd als een synoniem voor 'inrichtende macht'.

De wet van 29 mei 1959 gaf de overheid de bevoegdheid om kleuter-, lager-, secundair en hoger onderwijs te organiseren, en met het oog op dit doel de nodige instellingen of delen van instellingen op te richten waar dergelijke onderwijsvoorzieningen nodig zijn. Dit alles vooral met de bedoeling om de vrije schoolkeuze van de ouders te garanderen. Verder moet de Staat (nu de Gemeenschap) onderwijsinstellingen en delen van onderwijsinstellingen subsidiëren, georganiseerd door andere onderwijsnetten (dan het officiële onderwijsnet), die voldoen aan de wettelijke en statutaire normen met betrekking tot de organisatie van onderwijs en de toepassing van de taalwetgeving.

2.1.3. *De schoolpactwet*

Vroeger was de definitie van het algemene leerplan en de ontwikkeling van de concrete vakinhouden voor basis en secundair onderwijs sterk gecentraliseerd, waarbij de overheid instond voor een formele goedkeuring van alle initiatieven die uitgingen van de (vertegenwoordigers van) inrichtende machten. Deze 'centralisatie' werd geïnstitutionaliseerd toen in 1958 en 1959 het Schoolpact en de Schoolpactwet van kracht werden (De Groof, 1990). De afspraken van het Schoolpact beoogden in essentie dat het onderwijs dat niet werd georganiseerd door de Staat - dus hoofdzakelijk het vrije (katholiek) onderwijs - een zekere vorm van overheidscontrole zou aanvaarden in ruil voor een gedeeltelijke subsidiëring, maar dat elke inrichtende macht het recht zou hebben om in complete autonomie datgene uit te oefenen wat de 'pedagogische vrijheid' wordt genoemd. Deze vrijheid werd gedefinieerd en geregeld door artikel 6 van de wet van 29 mei 1959 op het Schoolpact: "Op voorwaarde dat een wettelijk bepaald minimumleerplan en minimumlessenrooster in acht worden genomen, beschikt elke inrichtende macht over de vrijheid voor haar onderwijsnet en zelfs voor elke onderwijsinrichting de lesroosters vast te stellen en, onder voorbehoud, van goedkeuring door de minister, met het oog op het waarborgen van het studiepeil, haar leerplannen op te stellen. Elke inrichtende macht kiest vrij haar pedagogische methodes".

Enkele jaren geleden heeft het Decreet van 24 juli 1996 de tekst van dit artikel gewijzigd; dezelfde basisprincipes zijn gevestigd en bevestigd. Een nieuwe tekst werd geïntroduceerd om aan alle technische vereisten te beantwoorden inzake een klare en duidelijke definiëring van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen, die door het parlement ondertussen bekrachtigd en geïmplementeerd zijn.

2.1.4. *De Schoolpactwet na vier decennia*

De wetgeving over de hogescholen en het basisonderwijs heeft echter sommige principes van de Schoolpactwet verlaten. Beide decreten geven de scholen meer autonomie. Het principe van decentralisatie heeft bovendien de autonomie van de scholen versterkt.

Naast de evolutie naar meer autonomie voor de scholen is er ook een evolutie van de vrije keuze van ouders tussen confessioneel en niet-confessioneel onderwijs zoals het staat in de Schoolpactwet naar een keuze tussen vrij onderwijs (gebaseerd op een erkende religie of levensfilosofie) versus officieel onderwijs - ongeacht of het onderwijs georganiseerd wordt door een private dan wel publieke rechtspersoon. Deze evolutie kan beschouwd worden als een antwoord op de sociologische realiteit van

pluraliteit in de Vlaamse maatschappij. In de Schoolpactwet werd een school beschouwd als confessioneel dan wel niet-confessioneel wanneer tenminste drie vierde van het personeel een diploma had van respectievelijk het confessioneel dan wel het niet-confessioneel onderwijs. Deze regel werd in het Decreet op het Basisonderwijs afgevoerd. In de loop van bijna vier decennia hebben de gesubsidieerde officiële scholen zich ontwikkeld van overwegend confessioneel onderwijs naar 'open onderwijs' dat openstaat voor leerlingen en ouders ongeacht hun religieuze, ideologische of politieke overtuigingen. Omwille van deze verandering definieerde de wetgever het officieel onderwijs als onderwijs dat georganiseerd wordt door een openbare instelling (i.e. het Gemeenschapsonderwijs, een gemeente of een provincie) en bijgevolg dienen de scholen die georganiseerd worden door deze publieke instellingen open te staan voor alle soorten religieuze of filosofische meningen van ouders en kinderen. Het gesubsidieerd vrij onderwijs is het onderwijs dat georganiseerd wordt door private rechtspersonen die erkend worden door de officiële woordvoerder van de religie of levensfilosofie in kwestie. Gezien het feit dat de staat verplicht is om een vrije keuze in basisscholen aan te bieden binnen een afstand van 4 kilometer van de woning van alle ouders, moet de staat de inrichting van ofwel officiële ofwel vrije scholen steunen, afhankelijk van de vraag van de ouders. Niettemin betekent dit niet dat alle gesubsidieerde officiële scholen automatisch erkend worden als officieel onderwijs. Hiertoe dienen zij immers aan te tonen dat zij open staan voor alle soorten van religies en opinies (Pauwels, 1999; Van Craeymeersch, 1997; Officieren, 1996 en het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997).

Verder heeft het Decreet op het basisonderwijs (25 februari 1997) een nieuwe vorm van controle of toezicht geïntroduceerd door de notie van 'laakbare praktijken': een schoolbestuur mag informatie geven over haar eigen onderwijsaanbod, maar oneerlijke concurrentie met andere schoolbesturen is verboden. Politieke propaganda op school is eveneens verboden en commerciële activiteiten zijn enkel toegestaan voor zover deze deel uitmaken van de normale dienstverlening aan de leerlingen. Een comité 'laakbare praktijken' werd opgericht om klachten van een belanghebbende partij te behandelen met betrekking tot dergelijke activiteiten. Op basis van het advies van het comité, zal de minister beslissen over de sanctionering van het schoolbestuur.

2.1.5. Wettelijke voorzieningen voor gesubsidieerde scholen

De intenties uitgedrukt in artikel 6 van de Schoolpactwet (29 mei 1959), zoals gewijzigd (Decreet van 24 juli 1996 (b)), zijn gespecificeerd in artikel 24 § 2. Dit artikel stipuleert dat een school of een deel van een onderwijsinstelling voor kleuter-, lager-, secundair en hoger onderwijs gesubsidieerd wordt wanneer het beantwoordt aan de wettelijke en statutaire voorschriften met betrekking tot de organisatie van onderwijs en de toepassing van de taalwetgeving. Meer bepaald moet aan 10 criteria worden voldaan:

1. het opzetten van een structuur zoals vastgelegd door een wet of decreet;
2. beantwoorden aan een programma dat in overeenstemming is met de wettelijke vereisten of dat is goedgekeurd door de minister;
3. de onderwerping aan overheidscontrole en -inspectie;

4. georganiseerd worden door een natuurlijke of rechtspersoon die de volledige verantwoordelijkheid op zich neemt;
5. voldoen aan de normen i.v.m. studentenaantallen zoals bepaald bij decreet;
6. gehuisvest zijn in panden die beantwoorden aan de hygiëne- en veiligheidsvoorschriften;
7. beschikken over voldoende onderwijs- en algemeen schoolmateriaal om aan de pedagogische vereisten te voldoen;
8. personeel tewerkstellen dat op geen enkele manier een gezondheidsrisico inhoudt voor de leerlingen;
9. het aanvaarden van het schoolvakantiesysteem zoals bij wet bepaald;
10. het organiseren van participatiestructuren zoals bij wet bepaald.

2.1.6. *Onderwijsmethoden en 'pedagogisch project'*

Inzake onderwijsmethoden of het pedagogisch project blijven de verschillende onderwijsnetten en de scholen in grote mate autonoom. Elk schoolbestuur definieert autonoom zijn pedagogisch project of opdrachtverklaring. Overheidscontrole is dus uitgesloten zolang de projecten niet in contradictie zijn met de democratische principes die de Belgische staat schragen. Dit is de reden waarom de verschillende onderwijsnetten en scholen hun pedagogische projecten gedetailleerd hebben uitgewerkt, uitgeschreven en gepubliceerd. In de Vlaamse Gemeenschap heeft het Gemeenschapsonderwijs (vroeger de ARGO) het 'Pedagogisch project van het Gemeenschapsonderwijs' gepubliceerd op 1 september 1989. Het Katholieke Onderwijs publiceert op zijn beurt regelmatig gedetailleerde documenten waarin het eigen pedagogisch project wordt uitgelegd. Op centraal niveau is het laatste document in 1993 gepubliceerd, met name de 'Opdrachtverklaring van het Katholiek Onderwijs'.

Met respect voor de wettelijke en statutaire voorschriften mag elke inrichtende macht zijn eigen programma's, onderwijsmethoden (de beoordeling van leerlingen inbegrepen) en zijn eigen organisatie bepalen, onder het toezicht van een team van inspecteurs en verificateurs. Tegenwoordig hebben de meeste scholen hun eigen pedagogisch project.

De meeste scholen zijn gemengd, in overeenstemming met de officiële voorschriften die een gelijke behandeling van beide seksen beogen; een klein aantal jongens- en meisjesscholen blijft echter in het vrije onderwijs (met name de katholieke scholen) bestaan. In het gewoon basisonderwijs zijn er 17 jongensscholen en 21 meisjesscholen op een totaal van 2.161 scholen. In het gewoon secundair onderwijs zijn 8 van de 925 scholen niet gemengd (schooljaar 1999-2000) (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000). Een voorstel om een gemengde schoolparticipatie te veralgemenen, is nog niet door het Vlaamse parlement aangenomen. De discussie en evolutie is er echter één naar gemengde schoolparticipatie (ook als een gevolg van EU-reglementering omtrent het beroepsgeoriënteerd onderwijs).

2.1.7. Leerplanontwikkeling

Artikelen 6 en 24 § 2 van de Schoolpactwet van 29 mei 1959 impliceren dat de verantwoordelijkheid om een leerplan te ontwikkelen bij de inrichtende macht van de lokale school ligt, maar dat dit leerplan moet worden goedgekeurd door de overheid (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1995b). In deze context moet worden opgemerkt dat artikel 24 § 3 wel degelijk voorziet in een zekere graad van controle door de overheid, maar belangrijk is dat artikel 24 van de Belgische grondwet wat betreft onderwijs (goedgekeurd op 15 juni 1988) niet expliciet spreekt over bevoegdheden van de overheid inzake controle of toezicht. Deze controlerende taak is overgedragen aan de wetgevende macht van de Gemeenschappen. In de aanvankelijke versie van het grondwetsartikel, opgesteld in 1831, was er een mogelijkheid van toezicht voorzien. De debatten op dat moment toonden aan dat een expliciete controle door de overheid in overeenstemming met het Nederlandse model niet haalbaar was. In België heeft de oppositie tegen pogingen van overheidscontrole in een aantal gevallen aanleiding gegeven tot belangrijke politieke discussies. Nochtans blijft de controle die wordt uitgeoefend door de overheid in het onderwijs een delicate zaak. Aangezien het katholiek onderwijs veel scholen heeft en de meeste scholen hun eigen inrichtende macht hebben (wat ook het geval is in het gesubsidieerd officieel onderwijs), zou men de indruk kunnen krijgen dat er een tamelijk grote diversiteit aan leerplannen moet zijn. In de praktijk is dit echter niet het geval. Niettemin veroorzaakten de verschillen in de basiskeuzes van bepaalde leerplannen, ontwikkeld door de inrichtende machten van de verschillende onderwijsnetten, grote moeilijkheden bij de definitie van eindtermen en ontwikkelingsdoelen (zie Decreet van 24 juli 1996(b)).

2.1.8. Onderwijsnetten

Scholen die behoren tot verschillende inrichtende machten, worden gegroepeerd in onderwijsnetten op basis van hun wettelijk statuut. Krachtens de grondwettelijke vrijheid inzake onderwijs, mag een onderwijsnet worden georganiseerd door de Gemeenschappen, de provincies en gemeenten (publieke overheden) enerzijds en door individuen, vrije verenigingen of vzw's (private instanties) anderzijds.

De onderwijsvoorzieningen, georganiseerd door de Vlaamse Gemeenschap (de vroegere Rijksscholen), zijn bekend als het 'gemeenschapsonderwijs'; zij die door provincies en gemeenten worden georganiseerd staan bekend als het 'gesubsidieerd officieel onderwijs', terwijl de onderwijsvoorzieningen die worden georganiseerd door vrije verenigingen of vzw's bekend staan als het 'gesubsidieerd vrij onderwijs'. Het onderwijs dat door provinciale en lokale publieke autoriteiten en door private instanties wordt georganiseerd, wordt gesubsidieerd door de Gemeenschappen. Bijgevolg is er over het algemeen sprake van drie onderwijsnetten in de wettelijke en statutaire regelingen:

- het net van gemeenschapsscholen (de vroegere Rijksscholen); dit onderwijssysteem moet voldoen aan bijzondere regelingen omtrent neutraliteit (de definitie ervan is negatief geformuleerd, met name een lijst van dingen die niet mogen worden gedaan) zoals bepaald door de grondwet. De scholen worden 'officiële scholen' genoemd;

- het net van provinciale en gemeentelijke scholen. Deze scholen worden 'gesubsidieerde officiële scholen' genoemd;
- het net van de gesubsidieerde vrije scholen. Dit onderwijsnet bevat scholen die gebaseerd zijn op een godsdienstige overtuiging (de vrije levensbeschouwelijke scholen), scholen waar onderwijs is gebaseerd op de principes van rationeel onderzoek en scholen die niet gefundeerd zijn op levensbeschouwelijke of filosofische gronden. De overgrote meerderheid van hen aanvaardt de wettelijke voorschriften van artikel 24 van de Schoolpactwet (Wet van 29 mei 1959) en worden 'gesubsidieerde vrije scholen' genoemd.

Een zeer kleine minderheid van scholen is niet gemachtigd om officieel erkende bekwaamheidsbewijzen of diploma's uit te reiken, daar zij de hierboven bedoelde wettelijke voorschriften niet aanvaarden. Zij worden 'vrije scholen' genoemd.

Een belangrijk verschil naast de verschillen in financiering en inzake pedagogische project tussen de gesubsidieerde vrije scholen en de andere scholen, is de mogelijkheid om leerlingen te weigeren die zich willen inschrijven, in tegenstelling tot de gemeenschapsscholen en de gesubsidieerde officiële scholen die elke leerling die zich aanbiedt moeten aanvaarden. Het Decreet op het basisonderwijs (25 februari 1997) heeft gedeeltelijk deze 'vrijheid van weigeren' ingeperkt. Het zegt namelijk dat een leerling niet kan worden geweigerd "op basis van criteria die onbetamelijk zijn en de menselijke waardigheid in het gedrang brengen". Bijgevolg kan het 'recht' om te weigeren enkel gerechtvaardigd worden op basis van het pedagogische project. Er is geargumenteed dat dit op zich niet in strijd is met de vrije schoolkeuze, gewaarborgd door de grondwet, omwille van het bestaan van een onderwijsaanbod dat georganiseerd wordt door andere onderwijsnetten die niet over dit 'recht' van weigeren beschikken.

Katholieke scholen maken veruit het grootste deel uit van de gesubsidieerde vrije onderwijsinrichtingen. In vergelijking met andere landen zijn deze scholen helemaal geen 'privé-scholen'. Het relatieve aandeel van alle leerlingen voor de drie grote onderwijsnetten leverde voor het schooljaar 1999-2000 (hoger onderwijs niet inbegrepen) de volgende cijfers op: 14,6% ging naar de gemeenschapsscholen, 16,8% naar de gesubsidieerde officiële scholen en 68,6% naar de gesubsidieerde vrije scholen (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 2000c).

2.2. Leerplicht

2.2.1. Historisch overzicht

De wet van 19 mei 1914 introduceerde de leerplicht voor alle kinderen tussen 6 en 12 jaar en stipuleerde dat de bovenste leeftijdsgrens zou worden verhoogd tot 13 en vervolgens tot 14 jaar. Deze wet, goedgekeurd na een 'gepassioneerd debat', is echter niet toegepast tot na de Eerste Wereldoorlog, in het jaar 1919. Officieel is er in België sprake van een 'leerplicht' en niet van een 'schoolplicht'. In 1953 werd er door de regering een wetsvoorstel geïntroduceerd dat de leerplicht verlengde tot de leeftijd van 15 jaar. Vervolgens zijn tijdens de jaren '70 verscheidene andere wetsvoorstellen geïntroduceerd met de bedoeling

de leerplicht tot 16 jaar te verlengen. De aanleiding hiertoe waren studies die een verband tussen onderwijsniveau en werkloosheid aantoonde. In 1970 bedroeg de gemiddelde leeftijd van schoolverlaten 15 jaar en 8 maanden (waarbij het aantal vrouwelijke leerlingen op de leeftijd van 14 en 15 jaar op school hoger was dan dat van de mannelijke leerlingen).

2.2.2. Actuele wetgeving

De wet van 28 juni 1983 schrijft voor dat minderjarigen, zowel Belgen als autochtonen, onderworpen zijn aan de leerplicht voor een periode van 12 jaar, startend vanaf het schooljaar waarin het kind de leeftijd van 6 jaar bereikt en eindigend op het einde van het schooljaar waarin de jongere 18 jaar wordt (Dewaele, e.a., 1985; TORB, 1995). In bijzondere gevallen kan er worden beslist om het kind nog een jaar langer in de kleuterschool te houden in plaats van aan de lagere school te beginnen op de leeftijd van 6 jaar. De leerplicht is voltijds tot de leeftijd van 15 of 16 jaar, afhankelijk van het individuele geval; de periode van leerplicht beslaat het lager onderwijs (6 of 7 jaren, afhankelijk van de nood van het kind of zelfs 8 jaren in uitzonderlijke gevallen) en tenminste de eerste twee jaren van het voltijds secundair onderwijs. De voltijdse leerplicht gaat nooit verder dan de leeftijd van 16 jaar.

Voor het schooljaar 1999-2000 bijvoorbeeld, moeten leerlingen die na 1 januari 1982 geboren zijn, ten minste de eerste twee jaren van het voltijds secundair onderwijs hebben gevolgd en met succes hebben afgesloten. Indien zij de eerste twee jaren hebben gevolgd en geslaagd zijn dan kunnen zij, indien ze dat willen, het voltijds onderwijs verlaten wanneer ze de leeftijd van 15 jaar hebben bereikt. Hebben ze de eerste twee jaren niet met succes afgesloten, dan mogen ze enkel het voltijds onderwijs verlaten wanneer ze 16 jaar worden. In beide gevallen moeten ze deeltijds onderwijs volgen dat bestaat uit minstens 360 uren per jaar tot 30 juni van het jaar van hun 16de verjaardag, en tenminste 240 uren per jaar tot 30 juni van het jaar van hun 18de verjaardag.

Aan de vereisten van de deeltijdse leerplicht kan ook worden voldaan door verder voltijds onderwijs te blijven volgen of door een deeltijds programma te volgen in een centrum dat daarvoor is opgericht, of door een erkende opleidingscursus te volgen die voldoet aan de vereisten van de leerplicht. 'Erkende opleidingscursussen' zijn deze die in artikel 2 van de leerplichtwet worden gedefinieerd. Dit zijn vooral de opleidingscursussen die gegeven worden door het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO).

Deze wet op de leerplicht heeft geen einde gemaakt aan het debat omtrent de wettelijk aanvaarde leeftijd van schoolverlaten.

2.2.3. Controle op de leerplicht

Jongeren kunnen ook aan de vereiste van de leerplicht voldoen door thuis les te volgen, op voorwaarde dat het verschaftte onderricht voldoet aan de vereisten die door de wet zijn vastgelegd. De meeste jongeren doen dit echter niet. Zij volgen onderricht op school. Een tijd geleden zijn er een aantal regels omtrent de controle op de leerplicht ingebracht in de wetgeving (Besluit van de Vlaamse Regering van 16 september

1997). Gebaseerd op de dossiernummers die worden toegewezen aan elke burger vanaf zijn geboorte, is er een controlesysteem opgezet met een speciale verantwoordelijkheid voor de schooldirecteur. Het dossiernummer van ingeschreven leerlingen kan makkelijk worden vergeleken met dat van alle jonge Belgen in het Rijksregister.

Ouders van leerlingen zijn verantwoordelijk voor de inschrijving van hun kinderen. Wanneer de administratie heeft opgemerkt dat een kind niet is ingeschreven, moeten de ouders zich daarvoor verantwoorden en worden zij aan hun verantwoordelijkheid herinnerd. Gerechtelijke stappen zijn mogelijk wanneer zij hun verantwoordelijkheid niet nemen (Decreet van 25 februari 1997).

De Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) hebben van de overheid de taak gekregen om jongeren die problemen hebben in verband met de leerplicht, te begeleiden. Het doel van de centra is om deze jongeren te herintegreren in het onderwijsproces (Decreet van 1 december 1999).

2.3. Algemene structuur van en beslissingsmomenten in het onderwijs

In het algemeen kan worden gezegd dat er sprake is van drie beslissende momenten in de onderwijs carrière van leerlingen. De eerste heeft plaats na de lagere school (12 jaar); de leerlingen moeten een secundaire school kiezen. Ofschoon in theorie de eerste graad van het secundair onderwijs gericht is op een gemeenschappelijke basisvorming, weerspiegelen de aangeboden optiemogelijkheden al de keuzes die moeten worden gemaakt na de eerste graad. Ten tweede moeten de leerlingen na het tweede jaar van het secundair onderwijs kiezen tussen algemeen vormend, kunst-, technisch of beroepssecundair onderwijs. Het derde moment ligt natuurlijk in de overgang van secundair naar hoger onderwijs. Leerlingen kunnen opteren voor deeltijds onderwijs na het vierde jaar van secundair onderwijs.

2.4. Algemeen beheer

2.4.1. Algemeen beheer op nationaal vlak

In een klein land als België zijn termen als 'nationaal niveau' en 'lokaal niveau' altijd wat relatief. Het onderwijsbeleid is hoofdzakelijk een interactie tussen het 'nationaal' of 'gemeenschaps-' niveau enerzijds en de lokale scholen, vertegenwoordigd door hun inrichtende machten anderzijds.

2.4.1.1. Algemeen kader

In het Vlaamse onderwijssysteem kunnen naast het Vlaams parlement en de minister van Onderwijs en Vorming nog drie gezagsniveaus worden onderscheiden: het ministerie, de onderwijsnetten en de lokale scholen. Wat betreft de onderwijsnetten hebben twee van hen een publiek karakter (het gemeenschapsonderwijs en het gesubsidieerd officieel onderwijs), de derde behoort tot de zogenaamde privé sector.

2.4.1.2. Het ministerie

Het departement Onderwijs van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap functioneert onder de leiding van de Secretaris-generaal. Het departement is georganiseerd in 5 administraties (basis onderwijs, secundair onderwijs, hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, permanente vorming en ondersteuning). Bijna al deze diensten zijn in Brussel gevestigd. Bepaalde vormen van permanente vorming vallen onder de verantwoordelijkheid van de minister van Onderwijs zelf: het 'Onderwijs voor Sociale Promotie', het 'Deeltijds Kunstonderwijs', het 'Afstandsonderwijs', het 'Deeltijds Beroepsonderwijs' en het 'Industrieel leercontract'.

Permanente vorming voor tewerkgestelden en werklozen valt onder de verantwoordelijkheid van verschillende organen van de gemeenschaps- en gewestelijke overheid. Hetzelfde kan worden gezegd van de opleiding voor zelfstandig ondernemen. Voor deze sectoren beschikken de minister van Werkgelegenheid en Toerisme, de minister van Economie, Ruimtelijke Ordening en Media, alsook de minister van Leefmilieu en Landbouw eveneens over zekere bevoegdheden. De minister van Onderwijs en Vorming coördineert de vorming die beheerd wordt door vorige ministers (zie 7.2.).

2.4.1.3. Het gemeenschapsonderwijs

Tot de eerste januari van 1989 was het Staatsonderwijs op dezelfde manier georganiseerd in de drie Gemeenschappen (Magits & Veny, 1993). De minister van Onderwijs was de inrichtende macht en nam de meeste beslissingen omtrent het Rijksonderwijs. Op lokaal niveau waren er in de Vlaamse Gemeenschap enkele adviescomités voor elk onderwijscentrum en elke school, wier activiteiten hoofdzakelijk van adviserende aard waren. Na 1989 werd deze structuur in de Vlaamse Gemeenschap gewijzigd maar niet in de andere twee gemeenschappen. In het Vlaamse deel van het land wordt het gemeenschapsonderwijs nu georganiseerd door het Gemeenschapsonderwijs (vroeger de Autonome Raad

voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO)), opgericht door het Bijzonder Decreet van 19 december 1989. De inrichtende macht is daarbij niet langer de gemeenschapsminister maar het Gemeenschapsonderwijs. De Centrale Raad binnen het Gemeenschapsonderwijs ontvangt en beheert de financiële middelen nodig voor de verschaffing van onderwijs. Het bepaalt onder andere het pedagogische kader en de schoolleerplannen en is bevoegd voor de personeelsrekrutering voor de gemeenschapsscholen, het beheer van de jaarlijkse dotatie voor infrastructuurwerken in het gemeenschapsonderwijs, en de algemeen opvoedkundige planning. De adviesorganen in scholen of onderwijscentra werden verondersteld dezelfde te blijven als diegene in het vroegere rijksonderwijs tot 1 april 1991. Vanaf die datum hebben de Lokale Schoolraden (LORGO's) deze adviestaken overgenomen. Dit betekende een verdere stap vooruit in de decentralisatie in die zin dat deze schoolraden bevoegd werden om tijdelijke aanwervingen te doen en om een lijst van kandidaten voor permanente benoemingen voor de Centrale Raad voor te stellen. Ook zijn de schoolraden bevoegd om het materieel en financieel beheer en het onderwijsbeleid uit te oefenen onder supervisie van de Centrale Raad (Devos et al., 1999).

Om o.m. het gemeenschapsonderwijs in staat te stellen zich aan te passen aan het vernieuwde concept van scholengemeenschappen in het secundair onderwijs werd het Bijzonder Decreet van 14 juli 1998 betreffende het gemeenschapsonderwijs gestemd. Een gevolg van dit decreet is de vervanging van de ARGO door een nieuw publiek orgaan, namelijk het Gemeenschapsonderwijs. Dit bijzonder decreet stipuleert een belangrijke overgang van een structuur met twee niveaus naar een structuur met drie niveaus. Op het lokale niveau zijn de directeur en de schoolraad verantwoordelijk voor schoolgebonden zaken. De directeur is de centrale figuur in de school. Deze directeurs hebben hun bevoegdheden opgenomen sinds 1 januari 2000. De schoolraden bestaan uit vertegenwoordigers van de ouders en de leerkrachten en vertegenwoordigers uit lokale sociale, economische en culturele middens.

In de nieuwe structuur komt de beslissingsbevoegdheid grotendeels bij de scholengroepen op het nieuw intermediair niveau te liggen. Deze scholengroepen worden bestuurd door een Algemene Vergadering, een Raad van Bestuur, een College van Directeurs en een Algemeen Directeur. De scholengroepen zijn bevoegd als inrichtende macht voor de scholen, de internaten en het Centrum voor Leerlingenbegeleiding die tot de scholengroep behoren. De Algemene Vergadering bekrachtigt de begroting, de rekeningen en de aanstelling van de Algemeen Directeur van de scholengroep. De Raad van Bestuur is verantwoordelijk voor het algemeen beleid, het pedagogisch beleid, het personeelsbeleid en het materieel en financieel beleid op het niveau van de scholengroep. Op het centrale niveau wordt de huidige Centrale Raad vervangen door de Raad van het Gemeenschapsonderwijs en een Afgevaardigd-Bestuurder.

De implementatie van de hervorming van het gemeenschapsonderwijs verloopt volgens een aantal fasen verspreid over een periode tot 2003.

Volgende hervormingen hebben reeds plaats gevonden (Heyvaert & Janssens, 2000; MVG, departement Onderwijs, 1998g):

- Op het lokaal niveau hebben de directeurs hun bevoegdheden opgenomen sinds 1 januari 2000. De directeurs van de Centra voor Leerlingenbegeleiding oefenen hun functie uit sinds september 2000.
- Op het meso-niveau is het College van directeurs samengesteld en dit college heeft sinds 1 januari 2000 haar volledige bevoegdheden opgenomen. Daarenboven heeft de Centrale Raad in totaal 29 scholengroepen samengesteld. Sinds 1 januari 2000 zijn er voorlopige Raden van Bestuur en een Algemene Vergadering samengesteld die hun respectievelijke bevoegdheden uitoefenen en later definitief zullen verkozen worden.

2.4.1.4. Het gesubsidieerd officieel onderwijs

De provincies en gemeenten hebben in vele gebieden scholen opgericht. Net zoals in het vrije onderwijs hebben deze scholen verschillende inrichtende machten die over een volledige autonomie beschikken bij het opzetten van hun lokaal beleid, zolang ze maar binnen de perken van het wettelijk gedefinieerde kader blijven. Dit onderwijsnet heeft enkele coördinerende organen waarin de inrichtende machten met elkaar kunnen overleggen, waaronder het Onderwijssecretariaat van de Vlaamse Steden en Gemeenten (OVSG) en de Cel voor het Vlaams Provinciaal Onderwijs (CVPO). Deze organen hebben ook de taak gekregen om te helpen bij de uitvoering van onderwijsexperimenten.

2.4.1.5. Het gesubsidieerd vrij onderwijs

2.4.1.5.1. Niet-officieel of privé

De term 'privaat' of 'privé-onderwijs' zoals die in vele andere Europese landen wordt gebruikt, past helemaal niet bij wat bedoeld wordt met vrij onderwijs (Eurydice European Unit, 1992a). Het is juister om te spreken van 'niet-officieel onderwijs'. Wettelijk krijgt deze sector de naam van 'gesubsidieerd vrij onderwijs'. Deze 'niet-officiële, gesubsidieerde' sector kan worden opgedeeld in drie categorieën:

- confessionele scholen waar de katholieke scholen veruit het meest talrijk zijn, naast sommige scholen die beheerd worden door protestantse of joodse religieuze autoriteiten;
- niet-confessionele scholen, waaronder scholen die gebaseerd zijn op rationalistische/ humanistische principes;
- onafhankelijke scholen die specifieke onderwijskundige theorieën toepassen, zoals de Freinet- of de Steinerscholen (alhoewel sommige van deze scholen ook tot het Gemeenschapsnet behoren).

In theorie geniet elke inrichtende macht van elk van deze scholen een complete autonomie qua beleidsvoering naar de school of scholen toe die onder haar verantwoordelijkheid vallen.

2.4.1.5.2. De gesubsidieerde vrije katholieke scholen

Het gesubsidieerd vrije onderwijsnet bestaat voor het overgrote deel uit katholieke scholen. Het katholiek onderwijs heeft zich verenigd in het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO), een coördinerend orgaan opgericht om het katholieke onderwijs te vertegenwoordigen in het overleg op gemeenschapsniveau en de belangen van dit onderwijs te verdedigen ten aanzien van de overheid. Deze centrale beleidsorganisatie voor het katholiek onderwijs is echter niet bevoegd om te handelen in de plaats van de verschillende inrichtende machten. Het VSKO oefent niettemin veel invloed uit op de beleidsvoering van de inrichtende machten.

Het katholiek onderwijsnet beschikt ook over gedecentraliseerde adviesorganen, wiens beslissingen over het algemeen in acht worden genomen door de inrichtende machten, ofschoon deze organen niet in de plaats van de inrichtende machten mogen handelen. Voor elk diocees (het gebied onder de jurisdictie van een katholieke bisschop binnen de organisatiestructuur van de katholieke kerk) is er een Diocesane Planificatie- en Coördinatiecommissie (DPCC) die de bevoegdheid heeft om binnen het diocees te plannen en te coördineren. Er zijn verschillende Regionale Coördinatiecommissies (RCC) in elk diocees die beraadslagen over organisatorische problemen van het katholiek onderwijs in hun regio. Zowel de inrichtende macht, als de geestelijkheid, het schoolpersoneel en de ouders, zijn vertegenwoordigd in alle comités. Tenslotte zijn er in het geval van het secundair onderwijs verschillende scholengemeenschappen die verschillende scholen vertegenwoordigen die onder éénzelfde of meerdere inrichtende machten ressorteren en de verschillende onderwijsvormen (ASO, TSO, BSO, KSO) aanbieden in een regio. Zij mogen onder geen enkele voorwaarde handelen in plaats van de inrichtende machten, die wettelijk gesproken de enige autoriteiten zijn, bevoegd om hun school of scholen te vertegenwoordigen ten aanzien van de minister van Onderwijs en Vorming. Ofschoon de inrichtende machten wettelijk gezien verantwoordelijk zijn voor het schoolbeleid, geeft het merendeel van hen deze verantwoordelijkheid aan de directeur, die steeds verantwoording verschuldigd is aan de inrichtende macht.

2.4.1.5.3. Andere gesubsidieerde vrije scholen

De confessionele protestantse scholen zijn gegroepeerd in de Vereniging voor Protestants-Christelijk Onderwijs in België.

De niet-confessionele en onafhankelijke vrije scholen zijn verzameld onder het Vlaams Onderwijs Overleg Platform (VOOP), de Federatie voor Onafhankelijke Pluralistische Emancipatorische Methodescholen (FOPEM) en de Federatie van Rudolf Steinerscholen. Onder de onafhankelijke scholen vormen de Steinerscholen (officieel erkend sinds 1984) de grootste groep met een aantal basis- en secundaire scholen. Zij verstrekken onderwijs aan 3.126 leerlingen (729 in het kleuteronderwijs, 1.169 in het gewoon lager onderwijs, 126 in het buitengewoon lager onderwijs, 1.054 in het gewoon secundair onderwijs en 48 in het buitengewoon secundair onderwijs) (cijfers op 1 februari 2000; bron: OKO). Een andere maar kleinere groep zijn de Freinetscholen. Al deze verschillende groepen trachten vandaag samen te werken binnen het Overlegplatform Kleine Onderwijsverstrekkers (OKO).

De drie joodse of Jeshiva-scholen in Antwerpen hebben geen formele vertegenwoordigende organisatie. Eén van de directeurs vervult de rol van woordvoerder voor deze scholen.

2.4.2. Algemene administratie op regionaal en lokaal niveau

De Vlaamse Gemeenschap bestrijkt geen groot grondgebied. Dit is zeker één van de redenen waarom de regionale en lokale niveaus niet sterk ontwikkeld zijn. In sommige gevallen bestaan er eerder adviserende organen op regionaal en lokaal niveau naast de inrichtende machten. Binnen de onderwijsnetten is, zoals hierboven vermeld, enigszins sprake van een regionaal en lokaal niveau.

In het Gemeenschapsonderwijs zullen de scholengroepen vanaf 1 april 2002 functioneren als inrichtende machten op intermediair niveau en de nieuwe scholengemeenschappen functioneren als bestuursorganisaties zowel in het officiële als het gesubsidieerde onderwijsnet.

2.4.3. Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer

2.4.3.1. Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer in het kleuter-, lager en secundair onderwijs

2.4.3.1.1. Bestuur op lokaal niveau: bestuursorganen en - ambten

De Schoolpactwet geeft de inrichtende machten de verantwoordelijkheid voor de organisatie van onderwijs, ofschoon hun functie niet in meer specifieke termen is beschreven door de wet. De beheersfunctie van de inrichtende macht wordt meestal gedeeld of zelfs in grote mate uitgeoefend door de schooldirecteur. Verder zijn er de participatieraden in het gesubsidieerd onderwijs en de Lokale Schoolraden (LORGO's) in het officieel onderwijs (Heyvaert & Janssens, 2000).

De meeste kleuterschoolinrichtingen maken deel uit van een basisschool die eveneens lager onderwijs aanbiedt. Veel directeurs van dergelijke instellingen hebben nog steeds onderwijstaken. Enkel in scholen met minstens 180 leerlingen heeft de directeur geen onderwijstaken. In het secundair onderwijs heeft de directeur nooit onderwijstaken. Werkingsmiddelen voor bijkomende beleidsondersteuning zijn voorzien, afhankelijk van het aantal leerlingen op school.

In het geval van een fusie tussen basisscholen wordt een adjunct-directeur aangesteld (Decreet van 25 februari 1997).

De samenstelling van de schoolraden in het gemeenschapsonderwijs is gestart in het begin van het schooljaar 1999-2000 en zal beëindigd zijn voor april 2001 met als bedoeling de lokale schoolraden (LORGO's) te vervangen. De scholengroepen functioneren vanaf 1 april 2001 als inrichtende macht op een intermediair niveau en zij zullen alle bevoegdheden hebben die nodig of nuttig zijn voor hun opdracht.

Verder zijn er in het secundair onderwijs de ambten van directiesecretaris, beheerder, opvoeder-huismeester, onderdirecteur, technisch adviseur-coördinator, technisch adviseur en intern pedagogische begeleider. De ambten van directeur, beheerder en technisch adviseur-coördinator worden officieel

bevorderingsambten genoemd, de andere worden als selectie-ambten omschreven. Beide soorten ambten bestaan naast de wervingsambten, met name de leerkrachten (Heyvaert & Janssens, 2000). Algemene omschrijvingen van deze ambten zijn enkel voor het gemeenschapsonderwijs voorzien bij wet. Als resultaat van overleg zijn er algemene - maar niet-bindende - omschrijvingen van dergelijke administratieve ambten opgesteld in het gesubsidieerd onderwijs (Devos, e.a., 1987).

2.4.3.1.2. Bevoegdheden

De inrichtende macht wordt door de wet gezien als de initiatiefnemer van de school en is verantwoordelijk voor het functioneren van de school. Zij is tevens verantwoordelijk voor het opstellen van het pedagogische project van de school. Haar vrijheid inzake onderwijsmethoden en onderwijsconcept is wettelijk gegarandeerd. Op voorwaarde dat een minimaal lessenrooster wordt gerespecteerd en het leerplan is goedgekeurd kan de school worden gefinancierd of gesubsidieerd. De inrichtende machten zijn verantwoordelijk voor de rekrutering en benoeming van personeel en ontvangen financiële middelen van de overheid. Zij bezitten of huren de schoolinfrastructuur (Heyvaert & Janssens, 2000).

In het gemeenschapsonderwijs heeft het Gemeenschapsonderwijs (vroeger de ARGO) als inrichtende macht sommige bevoegdheden overgeheveld naar de lokale schoolraden (LORGO's), bestaande uit onder andere de vertegenwoordigers van de ouders en de leraars. Zij hebben een adviserende functie en zijn bijvoorbeeld gemachtigd om tijdelijke benoemingen te maken en lijsten van kandidaten voor permanente ambten in te dienen bij de Centrale Raad van het Gemeenschapsonderwijs. Het Bijzonder Decreet van 14 juli 1998 betreffende het Gemeenschapsonderwijs stipuleert een overgang van een structuur met twee niveaus naar een structuur met drie niveaus. De nieuwe samenstelling van deze schoolraden is in september 1999 van start gegaan en zal voltooid zijn voor april 2001, wanneer deze raden de lokale schoolraden ook effectief zullen vervangen. Ze hebben echter geen beslissingsbevoegdheid. Deze komt grotendeels bij de scholengroepen te liggen op een nieuw intermediair niveau. De Algemene Vergadering en de Raad van Bestuur van de scholengroepen zijn bevoegd als inrichtende macht van de betreffende scholengroepen.

Verder is er de participatieraad in gesubsidieerde scholen, bestaande uit de directeur en vertegenwoordigers van de inrichtende macht, het personeel en de ouders. Deze raad heeft ten minste adviesbevoegdheid ten aanzien van de algemene organisatie en werking van de school, de planificatie en de algemene criteria met betrekking tot de begeleiding en evaluatie van leerlingen; en op zijn minst de overlegbevoegdheid (waarbij er naar een consensus wordt gestreefd) wat betreft de criteria voor aanwending van lestijdenpakket, de opstelling en wijziging van de schoolreglementen, het leerlingentransport en de veiligheid en gezondheid van de leerlingen. Bijkomende rechten en bevoegdheden kunnen worden toegewezen en zijn gedefinieerd door de wet, zoals bijvoorbeeld het beleid met betrekking tot de rekrutering van de leerlingen, het informeren van de ouders of de schoolinfrastructuur (Decreet van 23 oktober 1991 (a)).

De directeur is verantwoordelijk voor het bestuur van de school en staat aan het hoofd van de beperkte administratieve staf (indien voorhanden). Hij staat in voor de registratie van de leerlingen, hun administratieve dossiers en voor de dossiers van zijn personeelsleden. De directeur is bij delegatie medeverantwoordelijk voor de beslissingen over de aanwending van de financiële middelen. Regelmatig, minstens éénmaal per jaar, informeert hij de inrichtende macht over de financiële situatie van de school en stelt hij het budget voor het volgend jaar voor. Hij is ook verantwoordelijk voor het materieel beheer van de school, voor het onderhoud en de herstellingen wanneer nodig en voor de aankoop van schooluitrusting, de opstelling van leraars- en leerlingenreglementen, de orde en tucht op school, enzovoort (Devos, e.a., 1987).

De directeur neemt de verantwoordelijkheid voor de coördinatie op het schoolniveau door onder andere:

- persoonlijk contact met het personeel te (onder)houden;
- klassen te bezoeken;
- de organisatie van personeelsvergaderingen omtrent pedagogische kwesties, de keuze van didactisch materiaal en onderwijsmethoden;
- deel te nemen aan de begeleiding van nieuwe leerkrachten of deze te organiseren;
- de evaluatie van leerplannen en de voorbereiding van de lessen;
- nascholingsactiviteiten te ontwikkelen en te stimuleren;
- de participatieraad voor te zitten in het gesubsidieerd onderwijs en de vergaderingen van de schoolraad voor te bereiden in het gemeenschapsonderwijs;
- het toezicht op het administratief personeel ...

De directeur speelt een centrale rol bij de selectie van nieuw onderwijzend en ander personeel dat benoemd wordt door de inrichtende macht. Hij is ook verantwoordelijk voor alle contacten naar buiten toe (met de inspectie, pedagogische begeleidingsdiensten, ouders, de lokale gemeenschap,...) en voor de public relations van de school in het algemeen (Michielsens, 1998). De onderdirecteur is de directe medewerker van de directeur en staat hem bij in overeenstemming met zijn kwalificatie, met betrekking tot o.a. de coördinatie van het onderwijs en de leerplannen, de dagroosters voor lessen en taken en andere activiteiten van het personeel. Hij vervangt de directeur bij diens afwezigheid, organiseert het toezicht op de leerlingen buiten de lessen; hij kan verantwoordelijk zijn voor het goed functioneren van de schoolbibliotheek, enzoverder. De directiesecretaris is verantwoordelijk voor administratieve taken die de directeur hem toevertrouwt (KB van 15 juli 1969 en van 23 november 1970).

De beheerder is verantwoordelijk voor het materieel en boekhoudkundig beheer in een onderwijsinstelling die een internaat heeft. De opvoeder-huismeester voert de taken met betrekking tot het materieel en boekhoudkundig beheer uit die de beheerder hem toevertrouwt of hij heeft de taken van de beheerder in de scholen waar het ambt van beheerder niet bestaat (KB van 15 juli 1969). In het beroeps- en technisch onderwijs coördineert de werkmeester de activiteiten van het onderwijzend personeel met

betrekking tot de beroepspraktijken waar hij verantwoordelijk voor is. Hij houdt het toezicht op het beheer van de technische uitrusting. Een werkplaatsleider coördineert de activiteiten van de werkmeesters in scholen waar er minstens drie werkmeesters zijn (Devos, e.a., 1987). Recent werd de term werkmeester vervangen door technisch adviseur en de term werkplaatsleider vervangen door technisch adviseur-coördinator (Decreet van 14 juli 1998).

De taken van de intern pedagogische begeleider vertrekken vanuit het pedagogisch project en het schoolwerkplan van de school. Zijn opdracht heeft betrekking op de pedagogische en opvoedkundige onderwijsmateries en de daarmee verbonden organisationele taken. Hij ziet toe op de realisatie van het pedagogisch project van de school en meer algemeen legt hij zich toe op de zorg voor de onderwijskwaliteit. Zo participeert hij in het pedagogisch beleid en het beheer van de school en bevordert hij de 'schoolcultuur' (bv. de bevordering van de interne en externe communicatie op schoolniveau). Elke school zal deze algemene taken specificeren. Hij kan alle vormen van leerlingenbegeleiding coördineren en een belangrijke verantwoordelijkheid hebben met betrekking tot de voorbereiding van en het verloop van de vergaderingen van de klassenraad - die bestaat uit de leden van het onderwijzend personeel van een klas en die alle beslissingen en verantwoordelijkheden neemt met betrekking tot de evaluatie van de leerlingen - en de nazorg ervan. Ook kan hij een belangrijke contactpersoon zijn voor ouders en leden van de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's). Andere mogelijke taken zijn de begeleiding van nieuwe leerkrachten, de organisatie van werkgroepen van leerkrachten, de voorbereiding van diverse pedagogische activiteiten,... (VVKSO, 1994).

2.4.3.1.3. Benoeming en rekrutering

Het bijzonder decreet van 14 juli 1998 betreffende het gemeenschapsonderwijs brengt een wijziging aan in de wettelijke status van de directeur. Ook in de andere onderwijsnetten is dit het geval. Een nieuwe directeur zal namelijk niet langer permanent benoemd worden. In de plaats daarvan zullen zij benoemd worden bij mandaat voor een bepaalde duur. De modaliteiten zijn vastgelegd in het Decreet betreffende het onderwijs XI van 18 mei 1999. De startdatum was oorspronkelijk vastgelegd op 01.09.2000 maar is ondertussen uitgesteld, behalve voor de Centra voor Leerlingenbegeleiding waar elke nieuwe directeur reeds vanaf 1 september 2000 bij mandaat benoemd wordt.

De wijze van rekrutering kan aanzienlijk verschillen, afhankelijk van het beleid van de inrichtende macht. Soms worden er formele examens georganiseerd (mondeling of schriftelijk). Wettelijk is een benoeming in het basisonderwijs mogelijk wanneer aan twee voorwaarden is voldaan: de kandidaat moet een diploma van kleuterleid(st)er of onderwijzer, of een EU-diploma dat voldoet aan de EU-richtlijnen hebben en 10 jaar dienst (Devos, e.a., 1987). In het secundair onderwijs moet de kandidaat beschikken over een vereist of een voldoende geacht bekwaamheidsbewijs om les te geven en de laatste evaluatie mag niet 'onvoldoende' zijn. Sommige inrichtende machten stellen ook als eis (een bewijs van) de deelname aan bepaalde nascholingsprogramma's. Met uitzondering van het gemeenschapsonderwijs zijn er geen bijkomende kwalificaties geformuleerd, zoals het gevolgd hebben van een voorbereidende cursus, houder zijn van een specifiek bekwaamheidsbewijs,... (Michielsens, 1998).

Voor de andere selectieambten en bevorderingsambten zijn er gelijkaardige vereisten vastgelegd: het vereiste diploma en de permanente benoeming in een ander wervings-, selectie- of bevorderingsambt.

Vanaf het schooljaar 1999-2000 tot 2005-2006 kan personeel behorende tot de staf van opvoedend hulp personeel of administratie niet aangesteld of benoemd worden.

2.4.3.1.4. Nascholing

Nascholing wordt meer en meer georganiseerd en is gericht op een hele reeks onderwerpen: onderwijsmethoden, beheer, sociale vaardigheden,... Instellingen voor hoger onderwijs zijn betrokken in de ontwikkeling van nascholingscursussen. Vooral voor de directeurs en leraars van het lager onderwijs werd een vrijwillige deeltijdse cursus over drie jaren georganiseerd in samenwerking met de vroegere normaalscholen. Nu echter zijn die cursussen geïntegreerd in de hogescholen. Deze cursussen leiden tot het Diploma van Hoger Opvoedkundige Studiën (DHOS). Houders van dit diploma krijgen een kleine bonus toegevoegd aan hun loon.

2.4.3.1.5. Organisatie en planning

De directeur is verantwoordelijk voor het opstellen van een schoolwerkplan en een leerplan. In het buitengewoon onderwijs is ook een handelingsplan vereist. Een leerplan formuleert in het algemeen de doelen voor de leerlingen op basis van het pedagogische project en meer in het bijzonder de schoolvisie op de inhoud van de onderwezen vakken. Een handelingsplan bestaat uit een pedagogische en opvoedkundige planning voor één of meerdere leerlingen uit het buitengewoon onderwijs voor een welbepaalde periode. Het integreert de sociale, medische, psychologische en orthopedagogische begeleiding in het buitengewoon onderwijs (Decreet van 25 februari 1997). In het schoolwerkplan wordt het pedagogisch project beschreven. In feite behandelt het alle aspecten die belangrijk zijn om de visie van de school op onderwijs te implementeren, zoals de organisatie van de school, de opdeling van de leerlingen, de manier van beoordelen en rapporteren, nascholing, het schoolreglement, enzovoort. Eventueel worden zowel voorzieningen voor leerlingen met een handicap of met leermoeilijkheden gedefinieerd als zaken zoals de vorm van samenwerking met andere scholen van het gewoon en buitengewoon onderwijs. Naast dit alles, bevat het schoolwerkplan een variabel deel dat bestaat uit een werkplanning voor een zekere tijdsperiode waarbij bepaalde prioriteiten worden vooropgesteld als iets 'waaraan moet gewerkt worden' (VSKO, 1998).

Er is in het basisonderwijs geen verplichte indeling in jaren, vakken en graden meer; verplichte lessenroosters behoren tot het verleden. Behalve de verplichting om een schoolwerkplan op te stellen, geniet het schoolbestuur heel wat vrijheid in het organiseren van onderwijs. Het is bijvoorbeeld mogelijk om met een andere indeling te werken dan met het jaarklassensysteem, met als gevolg dat het onderwijsaanbod meer gedifferentieerd kan worden en worden aangepast aan de specifieke leerlingengroepen.

In de hervorming van het secundair onderwijs wordt de lokale autonomie van de school bevorderd; de centraal opgelegde lessenroosters worden achterwege gelaten zodat er meer ruimte is voor een aanpassing aan de noden van de leerlingen. Er zijn ook mogelijkheden tot de integratie van vakken en leerplannen die een hele graad omvatten. Enkel de eindtermen en een minimale lessenrooster voor de basisvorming zullen verder vastgelegd worden door de overheid (Van Den Bossche, 1996).

In het buitengewoon onderwijs zijn er meer mogelijkheden voor differentiatie omwille van de vervanging van het jaarklassensysteem door een flexibel systeem van leerlingengroepen waarbij er meer aandacht uitgaat naar de individuele noden van de leerlingen. In het buitengewoon onderwijs moet ook een groepswerkplan worden geïntegreerd in het schoolwerkplan; het plant het onderwijs voor een groep leerlingen met gelijkaardige handicaps. Ook wordt er een aantal uren voor paramedische, medische, sociale, psychologische en orthopedagogische begeleiding voorzien.

Verder definieert elke school haar schoolreglement dat de relaties regelt tussen de school enerzijds en de leerlingen en ouders anderzijds. Dit reglement omvat bijvoorbeeld een tuchtreglement, regelingen i.v.m. huiswerk, agenda's, rapporten, ...

Een school kan ook participeren aan tijdelijke projecten die georganiseerd worden door de Vlaamse regering zowel in het buitengewoon als in het gewoon basisonderwijs. Een school ontvangt binnen dit kader voor één jaar extra lestijden en/of extra uren en/of extra subsidies. Elk jaar worden de projecten geëvalueerd door de inspectie en de regering beslist op basis van de gerapporteerde resultaten over het al dan niet verderzetten van de projecten. Projecten die binnen dit kader worden gefinancierd zijn bijvoorbeeld 'zorgbreedte' dat de inbreng van professionele know-how uit het buitengewoon onderwijs in het gewoon onderwijs beoogt (Omzendbrief van 30 april 1996), en het 'onderwijsvoorrangsbeleid' dat gericht is op het wegwerken van de "taal- en culturele achterstand" bij migrantenkinderen in het onderwijs. Deze twee projecten zijn geïntegreerd wat betreft de inhoud. Voor het basisonderwijs is de komende twee jaar (2000-2002) echter geen sprake van integratie van de twee projecten, ten hoogste komt men tot twee gelijkaardige projecten wat betreft de inhoud. Het systeem van tijdelijke projecten bestaat ook voor de eerste en tweede graad secundair onderwijs (Omzendbrief van 25 maart 1994). Concreet gebeurt dit momenteel via het informaticaproject "PC-KD". Voor kinderen die recent zijn geïmmigreerd en niet vertrouwd zijn met de Nederlandse taal is een speciaal onthaaljaar voorzien om hen zo snel mogelijk het Nederlands vertrouwd te maken, met de bedoeling hen een schoolcarrière te kunnen garanderen in het Vlaams onderwijsstelsel zoals alle andere kinderen.

Op het niveau van het basisonderwijs wordt de mogelijkheid voorzien om een samenwerkingsovereenkomst te sluiten tussen scholen van het gewoon en buitengewoon basis onderwijs en zelfs met scholen van het gewoon en buitengewoon secundair onderwijs. Deze overeenkomsten kunnen als voorwerp hebben: de gezamenlijke organisatie van onderwijsactiviteiten, de uitwisseling of begeleiding van personeel, het gezamenlijk gebruik van infrastructuur,... (Decreet van 25 februari 1997).

Het Decreet van 14 juli 1998 betreffende het secundair onderwijs introduceert het concept van de scholengemeenschappen in het secundair onderwijs. De bepalingen inzake de nieuwe

scholengemeenschappen zijn van toepassing op het voltijds gewoon secundair onderwijs, het deeltijdsberoepssecundair onderwijs en het deeltijds zeevisserijonderwijs. Scholengemeenschappen zijn vrijwillige samenwerkingsverbanden tussen secundaire onderwijsinstellingen die een multi-sectoraal onderwijsaanbod aanbieden met tenminste algemeen vormend, technisch en beroepsonderwijs. Het decreet definieert een scholengemeenschap als één instelling of een groep van instellingen die al dan niet behoren tot dezelfde inrichtende macht en/of hetzelfde onderwijsnet en die binnen een geografische omschrijving gezamenlijk instaan voor de onderwijsvoorziening. Het Decreet van 4 mei 1999 bepaalt hiervoor een opdeling in 44 geografische onderwijszones, waarbinnen de nieuwe scholengemeenschappen kunnen geordend worden. Er zijn geen minimum criteria voor het aantal leerlingen per scholengemeenschap vastgelegd. Het aantal mogelijke scholengemeenschappen voor elk onderwijsnetwerk is wel beperkt. Indien de scholen van een scholengemeenschap behoren tot verschillende onderwijsnetten, dan behoort de scholengemeenschap tot die onderwijszone in dewelke de meeste scholen van de scholengemeenschap gelegen zijn.

De nieuwe scholengemeenschappen worden opgericht met de bedoeling het onderwijsaanbod op lokaal niveau te rationaliseren en op een transparante wijze te structureren. Dit wordt gezien als noodzakelijk voor een meer objectieve oriëntering van de leerlingen. In het kader hiervan wordt er nauw samengewerkt met de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's). Een scholengemeenschap is verantwoordelijk voor een rationeel en multi-sectoraal onderwijsaanbod en maakt hiervoor afspraken inzake het onderwijsaanbod van elke school. Er worden afspraken gemaakt inzake personeelsbeleid (criteria voor het rekruteren, functioneren en evalueren van personeelsleden). Een scholengemeenschap brengt advies uit inzake investeringen in schoolaccomodatatie en infrastructuur. Bijkomende bevoegdheden kunnen afgesproken worden zoals de overdracht van lestijden tussen de scholen onderling en de samenwerking met scholen uit andere onderwijssectoren of onderwijsnetten. De administratieve voordelen voor scholen die participeren aan een scholengemeenschap zijn o.a. bijkomende financiële stimuli, de mogelijkheid om uren over te dragen tussen de scholen onderling, de toewijzing van specifieke taken naar het niveau van de scholengemeenschap en het gezamenlijk inzetten van administratief personeel op het niveau van de scholengemeenschap (Decreet van 14 juli 1998).

In totaal zijn er, sinds 1 september 2000, 119 scholengemeenschappen gevormd: 35 in het gemeenschapsonderwijs, 9 in het gesubsidieerd officieel onderwijs en 75 in het gesubsidieerd vrij onderwijs (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000).

2.4.3.2. Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer in de hogescholen

Het Decreet van 13 juli 1994 met betrekking tot de hogescholen definieert de administratieve organisatie van de hogescholen. Het decreet maakt daarbij onderscheid tussen gefinancierde hogescholen (publieke instellingen) en gesubsidieerde hogescholen (private en provinciale instellingen).

2.4.3.2.1. Algemene beheersstructuren en administratieve ambten

Voor wat betreft de gefinancierde hogescholen is er een Raad van Bestuur, bestaande uit (1) de vertegenwoordigers van de verschillende categorieën van het personeel, verkozen voor 4 jaar door het personeel, (2) vertegenwoordigers van de studenten, verkozen voor 2 jaar door de studenten, en (3) de vertegenwoordigers van de inrichtende macht en/of de vertegenwoordigers van de socio-economische en culturele milieus (ook voor een termijn van 4 jaar). De algemeen directeur - de directeur van de hogeschool - heeft een adviserende stem in deze raad. De Raad van Bestuur bepaalt het administratief reglement, het examen- en tuchtreglement, stelt het budget op, benoemt het personeel, stelt het kader op voor de organisatie en coördinatie van de taken van de onderwijsinstelling,... Het Bestuurscollege bestaat uit de voorzitter van de Raad van Bestuur, de algemeen directeur en 3 vertegenwoordigers van het personeel, allen voor 4 jaar door de raad van bestuur benoemd. Het Bestuurscollege is verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur en de voorbereiding, het openbaar maken en de uitvoering van de beslissingen van de Raad van Bestuur, voor het financieel beheer binnen de lijnen die door de Raad van Bestuur zijn uitgezet, de benoeming van het lager administratief en technisch personeel en vele andere materies die niet expliciet door de wet worden toegewezen aan andere administratieve organen of ambten (Decreet van 13 juli 1994).

De algemeen directeur wordt benoemd (en eventueel ontslagen) door de Raad van Bestuur. Hij is verantwoordelijk voor het bestuur van de instelling en staat aan het hoofd van het administratief en ander personeel (bv. de ambtenaar voor internationale relaties). Hij is verantwoordelijk voor de inschrijving van studenten, hun administratieve gegevens, alsook de gegevens van ieder van zijn personeel. Hij is door delegatie medeverantwoordelijk voor beslissingen omtrent de aanwending van de financiële middelen. Regelmatig, tenminste éénmaal per jaar, informeert hij de inrichtende macht over de financiële toestand van de school en stelt hij het budget voor het volgende jaar voor. Verder is hij ook verantwoordelijk voor de materiële toestand van de school, voor onderhoud en herstellingen en voor de aankoop van schooluitrusting. Hij speelt een centrale rol bij de selectie van het nieuwe onderwijzend en ander personeel dat door de inrichtende macht wordt benoemd. Hij is verantwoordelijk voor alle externe contacten (met de inspectie, de lokale gemeenschap, de arbeidsmarkt...) en in het algemeen voor de public relations van de school.

De onderwijsinstellingen moeten hun eigen aanwervingsprocedures voor het directeursambt organiseren. Het ambt mag worden ingevuld door een lid van het permanente onderwijzend personeel of door middel van externe rekrutering. De benoemingsvoorwaarden zijn gelijkaardig aan die van het onderwijzend personeel. Net als in het basis- en secundair onderwijs is er nascholing voor directeurs mogelijk.

Verder garandeert het Decreet van 13 juli 1994 de gesubsidieerde hogescholen beleidsorganen, zoals een Academische Raad, met hoofdzakelijk adviserende taken naar het Hogeschoolbestuur toe (het Hogeschoolbestuur wordt niet verder gedefinieerd door het decreet). Het Hogeschoolbestuur moet de Academische Raad informeren over alle aangelegenheden omtrent de onderwijsinstelling. De Academische Raad bestaat uit de verkozen vertegenwoordigers van het Hogeschoolbestuur en het

personeel (voor 4 jaar), en de studenten (voor 2 jaar). Deze raad heeft het informatierecht, de adviesbevoegdheid (op vraag van het Hogeschoolbestuur of op eigen initiatief) voor op zijn minst de onderwijskundige aspecten van bepaalde aangelegenheden (zoals het onderzoeksbeleid,...). Daarnaast heeft de raad de overlegbevoegdheid (het nemen van een beslissing op eigen initiatief of op vraag van het Hogeschoolbestuur, die in geval van consensus zal worden uitgevoerd door het Hogeschoolbestuur) voor op zijn minst de onderwijskundige aspecten van bepaalde aangelegenheden als daar zijn: het financieel beleid, het beleid inzake onderwijs en examinering, de organisatie van studiebegeleiding,...

Elke hogeschool moet een studentenraad oprichten, die uit tenminste 8 en ten hoogste 16 verkozen studenten bestaat. De Raad van Bestuur en het Bestuurscollege (binnen de gefinancierde hogescholen) of het Hogeschoolbestuur (binnen de gesubsidieerde hogescholen) overleggen op voorhand met de studentenraad over alle aangelegenheden die van direct belang zijn voor de studenten (bv. regelingen i.v.m. onderwijs en examinering, de evaluatie van het onderwijzend personeel,...). De studentenraad kan nochtans ook op eigen initiatief advies geven (Decreet van 13 juli 1994).

Met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden beschikt elke hogeschool en elk departement van die instelling over een onderhandelingscomité (resp. HOC en DOC), bedoeld om de relaties tussen de werkgever en de vakbonden van het personeel te regelen. In een gefinancierde hogeschool bestaat het hogeschoolonderhandelingscomité (HOC) uit de vertegenwoordigers van de Raad van Bestuur en de vertegenwoordigers van het onderwijzend personeel. In gesubsidieerde hogescholen bestaat deze raad uit de vertegenwoordigers van het Hogeschoolbestuur en die van het personeel (Decreet van 13 juli 1994).

2.4.3.2.2. *Beheersstructuren en ambten op een lager niveau*

Elke hogeschool, zowel een gefinancierde als een gesubsidieerde, is onderverdeeld in departementen. In de gefinancierde hogescholen bestaat er voor elk departement een departementsraad die dezelfde partijen bevat als de Raad van Bestuur (met dezelfde ambtstermijnen, maar met een andere proportionele samenstelling). Deze raad verkiest het hoofd van het departement die de raad voorziet voor 4 jaar. De departementsraad organiseert het aanbod van onderwijs, de projecten voor wetenschappelijke onderzoek en de dienstverlening aan de samenleving. Deze raad is o.a. verantwoordelijk voor de vaststelling van onderwijsprogramma's en examens, de organisatie van de onderzoeksprogramma's, de aanwending van de financiële middelen en het personeel, de aanwerving van tijdelijk personeel en de voorstelling van kandidaten voor een vaste benoeming, de interne organisatie van het departement, de jaarlijkse opstelling van voorstellen van budget, enzovoort (Decreet van 13 juli 1994).

In een gesubsidieerde hogeschool moet er een departementale raad worden opgericht voor elk departement, bestaande uit het hoofd van het departement als de voorzitter van de raad, de verkozen vertegenwoordigers van het onderwijzend personeel, de vertegenwoordigers van de studenten en van de socio-economische en culturele milieus. Deze raad heeft het informatierecht voor alle aangelegenheden op het niveau van het departement en kan advies geven op vraag van het Hogeschoolbestuur of op eigen

initiatief omtrent een hele waaier van materies op het niveau van het departement (Decreet van 13 juli 1994).

In gefinancierde hogescholen bestaat het departementaal onderhandelingscomité (DOC) uit de vertegenwoordigers van de departementsraad en van het personeel. In gesubsidieerde hogescholen bestaat deze raad uit de vertegenwoordigers van het departementsbestuur en van het personeel (Decreet van 13 juli 1994).

2.4.3.3. Onderwijsinstellingen, bestuur en beheer op het niveau van de universiteiten

Elke universiteit is in principe verantwoordelijk voor de oprichting van haar eigen interne organisatie. De beleidsstructuur van de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) zal hier als voorbeeld worden genomen samen met deze van de Universiteit Gent (Bijzonder Decreet van 26 juni 1991) en de Universiteit Antwerpen (Decreet van 22 december 1995).

2.4.3.3.1. Beheersorganen aan de top

Eerst en vooral heeft de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) een inrichtende macht die de opdrachtsverklaring van de universiteit goedkeurt en het organiek reglement van de universiteit vastlegt, beide na advies van de Academische Raad. Verder is de inrichtende macht verantwoordelijk voor de oprichting, het statuut en het behoud van de faculteit theologie en godsdienstwetenschappen. De inrichtende macht benoemt en ontslaat de rector en de algemeen beheerder (KU Leuven, 1996). Het Bijzonder Decreet betreffende de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen (nu Universiteit Antwerpen (Decreet van 22 december 1995)) van 26 juni 1991 hevelt de inrichtende macht over van de Vlaamse regering naar beide universitaire instellingen.

Aan de Katholieke Universiteit Leuven bestuurt de Raad van Beheer de universiteit en vertegenwoordigt haar naar buiten toe. Deze raad is o.a. bevoegd om het budget en de rekeningen en het gewoon, personeels- en studentenreglement vast te leggen. Dit gebeurt na advies van de Academische Raad. De Raad van Beheer is verantwoordelijk voor het financieel beheer van de universiteit en het personeelsbeleid (benoemingen, aanwervingen,...) en kijkt toe op de vervulling van de opdrachtsverklaring van de universiteit. Hij bestaat uit de rector, de algemeen beheerder, de leden van het Gemeenschappelijk Bureau en andere leden die verkozen worden voor 5 jaar. Verder is er een Academische Raad die het beleid bepaalt en coördineert inzake onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening. Hij organiseert ook de verkiezing van de rector en benoemt de leden van het Gemeenschappelijk Bureau. De Academische Raad geeft advies aan de Raad van Beheer op eigen initiatief of op vraag van deze laatste, met betrekking tot aangelegenheden waarvoor de Raad van Beheer bevoegd is, zoals het personeels- en financieel beleid, reglementen, enzovoort. Naast de rector, de algemeen beheerder en de leden van het Gemeenschappelijk Bureau zijn de decanen van de faculteiten lid van de Academische Raad. Deze raad bevat ook vertegenwoordigers van het assisterend

academisch personeel (AAP) en van de studenten en eventueel leden van het zelfstandig academisch personeel (ZAP) (KU Leuven, 1996).

Het Gemeenschappelijk Bureau bestaat uit de rector, de algemeen beheerder en andere leden. Dit orgaan is verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur van de universiteit, bereidt de vergaderingen van de Academische Raad en de Raad van Beheer voor, dient voorstellen in en is verantwoordelijk voor de uitvoering van hun beslissingen (KU Leuven, 1996).

De Raad van Bestuur is het belangrijkste administratieve orgaan aan de Universiteit Gent (RUG). Het bestaat uit de rector, de vice-rector, de vertegenwoordigers van het academisch personeel en van het administratief en technisch personeel, de vertegenwoordigers van de studenten en ten slotte de vertegenwoordigers van de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen (SERV) en van het Vlaams parlement. Het mandaat van de leden van deze raad duurt 4 jaar, uitgezonderd de vertegenwoordigers van de studenten die voor een termijn van 2 jaar zijn verkozen.

In de "Universiteit Antwerpen" (UA) (Decreet van 22 december 1995) is het belangrijkste beheersorgaan de "Raad van de Universiteit Antwerpen". Deze raad bestaat uit de "Rector-Voorzitter", de leden van het "Bureau", vertegenwoordigers van het academisch, administratief en technisch personeel (gelijke vertegenwoordiging voor de drie delen van de UA, namelijk het "Universitair Centrum Antwerpen" (RUCA), de "Universitaire Faculteiten St. Ignatius" (UFSIA) en de "Universitaire Instelling Antwerpen" (UIA)), vertegenwoordigers van de studenten en vertegenwoordigers van de publieke, socio-economische en culturele gemeenschap. Het mandaat van de leden van deze raad is 4 jaar en 1 jaar voor de studenten.

Deze twee raden dragen de verantwoordelijkheid voor aangelegenheden die vergelijkbaar zijn met die van de Raad van Beheer van de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) zoals de vaststelling van het administratief en tucht- en examenreglement, het financieel beheer, het personeelsbeleid, de vaststelling van de verkiezingsprocedure voor het mandaat van rector, enzovoort (Decreet van 13 juli 1994).

Verder is er aan de Universiteit Gent een Bestuurscollege, bestaande uit de rector, de vice-rector en enkele verkozen vertegenwoordigers van de verschillende groepen binnen de Raad van Bestuur. Dit orgaan is belast met alle aangelegenheden die bij decreet niet aan de Raad van Bestuur zijn toegewezen. Het Bestuurscollege bereidt de vergaderingen van de Raad van Bestuur voor, maakt diens beslissingen bekend en voert ze uit; hij is verantwoordelijk voor de aanstelling van het assiterend academisch personeel (AAP), de aanwending van de financiële middelen binnen de lijnen van het financieel plan dat door de Raad van Bestuur is uitgetekend, de vaststelling van vacante ambten,... Het Bestuurscollege is voor zijn beslissingen verantwoording verschuldigd aan de Raad van Bestuur (Decreet van 13 juli 1994).

Aan de Universiteit Gent vormen de beheerders en andere benoemde leden het Directiecollege onder leiding van de rector en de vice-rector. Dit college is belast met het dagelijks administratief, technisch en financieel beheer van de universiteit en de coördinatie van de werking van de administratieve diensten (Decreet van 13 juli 1994).

Het Decreet op de universiteiten van 12 juni 1991 garandeert de participatie van studenten in de besluitvorming van een universiteit. Elke universiteit moet een studentenraad oprichten, zoals in de hogescholen, indien de studenten niet vertegenwoordigd zijn in het hoogste orgaan van de universiteit dat over aangelegenheden beslissingen neemt die van direct belang zijn voor de studenten (Decreet van 13 juli 1994).

Wat betreft de arbeidsvoorwaarden hebben de gesubsidieerde universiteiten in overeenstemming met de nationale arbeidswetgeving een ondernemingsraad (bij minimum 100 werknemers) en/of een comité voor preventie en bescherming op het werk (bij minimum 50 werknemers), net zoals alle andere privé-instellingen.

2.4.3.3.2. Belangrijke ambten aan de top

De rector is verantwoordelijk voor het beheer van de universiteit en staat aan het hoofd van het personeel. Hij is verantwoordelijk voor de inschrijving van studenten, hun administratieve gegevens, alsook de gegevens van elk personeelslid. Hij is door delegatie mede-verantwoordelijk voor beslissingen omtrent het gebruik van de financiële middelen. Regelmatig, tenminste éénmaal per jaar, informeert hij de inrichtende macht over de financiële toestand van de universiteit en stelt hij het budget voor het volgende jaar voor. Hij speelt een centrale rol bij de selectie van nieuwe docenten en ander personeel dat door de inrichtende macht wordt benoemd. Hij is verantwoordelijk voor alle externe contacten en in het algemeen voor de public relations van de universiteit.

De rector moet worden verkozen onder de gewoon hoogleraren. Aan de Katholieke Universiteit Leuven wordt hij verkozen door de leden van de faculteitsraden, elke 5 jaar. Het ambt van rector kan éénmaal worden vernieuwd. Hij wordt benoemd door de inrichtende macht (KU Leuven, 1996). Aan de Universiteit Gent wordt de rector verkozen door de leden van de faculteitsraden en benoemd door de Vlaamse regering voor een termijn van 4 jaar die tweemaal kan worden vernieuwd (Decreet van 26 juni 1991).

Aan de Universiteit Antwerpen (UA) wordt de rector-voorzitter gekozen door de Raad. Dit mandaat is incompatibel met het mandaat van Rector van de drie Antwerpse universitaire instellingen (UIA, RUCA en UFSIA). Het mandaat van de Rector-Voorzitter duurt 4 jaar en kan niet vernieuwd worden (Decreet van 22 december 1995).

2.4.3.3.3. Beleidsorganen en -ambten op lager niveau

Het Bijzonder Decreet betreffende de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen (nu Universiteit Antwerpen (UA)) geeft de Raad van Bestuur (aan de UA Raad van de Universiteit Antwerpen) de bevoegdheid om departementen, vakgroepen, facultaire en interfacultaire centra, scholen, instellingen en andere organen op te richten die als noodzakelijk worden aangezien voor de realisatie van de opdrachtverklaring van de universiteit. In algemene termen wordt de coördinatie van het onderwijsaanbod en het wetenschappelijk onderzoek gesitueerd op het niveau van de faculteiten.

Gelijkaardige organen bestaan ook aan de KU Leuven. De administratieve organen en ambten die de drie universiteiten met elkaar delen, hebben gelijkaardige taken (Decreet van 26 juni 1991).

Aan de Katholieke Universiteit Leuven staan drie groepen (menswetenschappen, exacte wetenschappen en biomedische wetenschappen) in voor de bevordering van de samenwerking tussen de betrokken faculteiten. De voorzitter van de groep en de betrokken decanen vormen een groepsraad. Voor de RUG en het RUCA zijn er gelijkaardige vakgroepen voorzien door het bijzondere decreet van 26 juni 1991.

Op het niveau van de faculteiten van de Katholieke Universiteit Leuven is er de Faculteitsraad die bestaat uit het zelfstandig academisch personeel (ZAP), de vertegenwoordigers van het assisterend academisch personeel (AAP) en de vertegenwoordigers van de studenten. Aan de RUG is ook het administratief en technisch personeel vertegenwoordigd in de faculteitsraad. De vertegenwoordigers worden verkozen. Aan de Katholieke Universiteit Leuven is de faculteitsraad bevoegd om onderwijsprogramma's op te stellen, het onderwijsaanbod te organiseren en te evalueren, om studiebegeleiding te organiseren en te evalueren, om examens te organiseren, te controleren en te evalueren, om de departementen te coördineren en te stimuleren met betrekking tot wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening, om een budget op te stellen, om de van de Raad van Beheer gekregen financiële middelen voor het personeel te verdelen, de werking en de accommodatie, en zo verder (KUL, 1996). Het bureau van de faculteit staat in voor het dagelijkse bestuur van de faculteit. Het bestaat uit de decaan, de academisch secretaris en enkele leden van de faculteitsraad. Aan de Universiteit Gent (RUG) heeft de Raad van Bestuur de bevoegdheid om de werking en bevoegdheden van de faculteitsraden te bepalen die wordt voorgezeten door de decaan. De decaan wordt door de faculteitsraad verkozen onder de hoogleraren voor een periode van 2 jaar (Decreet van 26 juni 1991).

Aan de Katholieke Universiteit Leuven richt de faculteitsraad voor elke richting een permanente onderwijscommissie (POC) op die bestaat uit het academisch personeel en de vertegenwoordigers van de studenten. Zij geeft advies aan de faculteitsraad wat betreft onderwijsaangelegenheden (de evaluatie van de examens, programma's, onderwijsmethoden, examineringmethoden,...) (KU Leuven, 1996).

Elke faculteit van de Katholieke Universiteit Leuven bevat één of meer departementen die verantwoordelijk zijn voor de organisatie en coördinatie van wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening. Zij krijgen het mandaat van de faculteit om universitair onderwijs aan te bieden en het budget op te stellen voor het departement. Ze zijn verantwoordelijk voor het interne personeelsbeleid in overeenstemming met de regelingen omtrent het academisch personeel (bijvoorbeeld het adviseren bij een benoeming of aanwerving van zelfstandig of assisterend academisch personeel) en organiseren hun logistieke diensten, infrastructuur, enzovoort. Op dit niveau is er ook sprake van een departementsraad met een samenstelling gelijkaardig aan die van de faculteitsraad, maar beperkt tot de leden van het departement. De voorzitter van het departement, verkozen voor 5 jaar door de departementsraad, ziet toe op de uitvoering van de taken van het departement en is verantwoordelijk voor de goede aanwending van de ontvangen middelen (KUL, 1996).

Aan de Katholieke Universiteit Leuven houdt de voorzitter van de groep als lid van het Gemeenschappelijk Bureau toezicht op de beslissingen van de organen op het niveau van faculteit en departement met betrekking tot de interne verdeling van accommodatie, personeel en financiële middelen. In uitzonderlijke omstandigheden kan hij dergelijke beslissingen schorsen. De decaan, verkozen onder de gewoon hoogleraren voor drie jaar (aan de KU Leuven) of voor twee jaar (aan de Universiteit Gent en de Universiteit Antwerpen) door de faculteitsraad, wordt de algemene leiding toevertrouwd. Hij vertegenwoordigt de faculteit naar buiten toe en houdt toezicht op de beslissingen die op het niveau van de departementen worden genomen (KU Leuven, 1996; Decreet van 26 juni 1991, Decreet van 22 december 1995).

2.5. Intern overleg tussen en binnen de onderwijsniveaus

De laatste jaren heeft men geprobeerd om het intern overleg zoveel mogelijk te concentreren binnen één organisatie. Op het niveau van het hoger onderwijs zijn de overlegstructuren meer complex omwille van historische redenen (Eurydice European Unit, 1996).

2.5.1. Vlaamse Onderwijsraad (VLOR)

Voor de federalisering van het onderwijs werd zowel het overleg op alle onderwijsniveaus als het overleg met de socio-economische wereld georganiseerd in een aantal Hoge Raden. Al deze raden zijn samengebracht in de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) door het Decreet van 31 juli 1990:

De Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) bestaat uit:

- een Algemene Raad;
- een Afdeling voor Deeltijds Kunstonderwijs;
- een Raad voor het Basisonderwijs, met een afdeling voor het Buitengewoon Lager Onderwijs;
- een Raad voor het Secundair Onderwijs, met vier afdelingen: één voor het Algemeen Vormend Secundair Onderwijs, één voor het Kunstsecundair Onderwijs, één voor het Technisch en Beroepssecundair Onderwijs en één voor het Buitengewoon Secundair Onderwijs. Daarnaast zijn er nog speciale commissies voor het overleg met de vertegenwoordigers van de verschillende socio-economische sectoren;
- een Raad voor het Hoger Onderwijs, met twee afdelingen: één voor het universitair onderwijs en één voor het hoger onderwijs buiten de universiteit;
- een Raad voor het Volwassenenonderwijs met een afdeling voor het Onderwijs voor Sociale Promotie.

De Algemene Raad bestaat uit 39 actieve leden, waaronder vertegenwoordigers van de inrichtende machten, de vakbonden, de ouders en de studenten, alsook experts van de universiteiten, ambtenaren van het onderwijsdepartement en vertegenwoordigers van de socio-economische wereld, aangeduid door de

Sociaal-Economische Raad voor Vlaanderen (SERV). De samenstelling van de raden en afdelingen voor elk onderwijsniveau worden per decreet vastgesteld door de Vlaamse regering.

De Vlaamse Onderwijsraad heeft bij decreet de algemene bevoegdheid gekregen voor studie, gezamenlijke actie en overleg, op eigen initiatief of op vraag van de minister van Onderwijs en Vorming, omtrent alle onderwijsaangelegenheden waarvoor de Vlaamse Gemeenschap verantwoordelijk is. Meer in het bijzonder moet de minister van Onderwijs, alvorens ermee naar het Vlaams parlement te gaan, een voorafgaand advies van de Vlaamse Onderwijsraad vragen voor alle voorontwerpen van decreet omtrent onderwijsaangelegenheden (met uitzondering van het budget voor onderwijs) en voor rapporten en documenten omtrent het te voeren beleid bestemd voor het Vlaams parlement.

2.5.2. Overleg op niveau van het hoger onderwijs

In 1976 is de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) opgericht als een autonoom publiek orgaan met een eigen institutioneel statuut. Het verdedigt de belangen van de universiteiten en geeft advies aan de Vlaamse regering met betrekking tot aangelegenheden die de universiteiten aangaan (overleg, advies en aanbevelingen). Sedert enkele jaren functioneert er een gelijkaardig orgaan voor de hogescholen na de fusieoperatie van 1995, met name de Vlaamse Hogescholenraad (VLHORA).

2.6. Participatie en overleg tussen de verschillende actoren in het onderwijsveld

2.6.1. Algemeen kader

Naast de VLOR zijn er op macro-niveau nog vele andere overlegstructuren in het onderwijsveld. Een onderscheid moet worden gemaakt tussen het gemeenschapsonderwijs enerzijds en het gesubsidieerd onderwijs anderzijds. In beide gevallen is het wettelijk kader identiek voor het basis- en secundair onderwijs (Decreet van 31 juli 1990; Decreet van 23 oktober 1991 (a)). Voor de hogescholen en in universiteiten is er een specifieke participatiestructuur voorzien.

De participatie van ouders, leraars en de lokale gemeenschap was niet altijd erg groot in het voormalige Belgische onderwijssysteem. Ondertussen heeft de Vlaamse overheid wettelijke voorzieningen getroffen voor de participatie van deze partijen (in het gesubsidieerd onderwijs gebeurt dit samen met de inrichtende machten) aan de besluitvorming in het basis- en secundair onderwijs. Voor het gemeenschapsonderwijs maakte dit deel uit van het Bijzonder Decreet van 19 december 1988 betreffende de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO). Dit Bijzonder Decreet is vervangen door het Bijzonder Decreet betreffende het Gemeenschapsonderwijs van 14 juli 1998. Voor het gesubsidieerd onderwijs wordt de participatie geregeld door het Decreet van 23 oktober 1991.

2.6.1.1. Gemeenschapsonderwijs

In november 1988 werd er een politiek akkoord afgesloten, dat resulteerde in het Bijzonder Decreet van 19 december 1988 betreffende de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) (Devos,

1995; Veny, 1994). Dit decreet stipuleert dat vanaf 1 januari 1989, de Gemeenschap, vertegenwoordigd door de minister, niet langer zal handelen als inrichtende macht van het gemeenschapsonderwijs (het vroegere Rijksonderwijs). De Gemeenschap heeft de taak van inrichtende macht overgedragen aan het Gemeenschapsonderwijs (vroeger de ARGO). Dit orgaan bestond uit een Centrale Raad en 374 Lokale Schoolraden (LORGO's) in het basis- en secundair onderwijs (zie ook 2.4.1.3.). Sinds 1 april 1991 vormden deze organen samen de inrichtende macht van het gemeenschapsonderwijs. Deze hervorming impliceerde een aanzienlijke decentralisatie van het beleid en het beheer: de lokale instellingen kregen nu een veel grotere autonomie in vergelijking met vroeger. De LORGO's hadden de bevoegdheid om beslissingen te nemen – weliswaar steeds onder toezicht van de Centrale Raad- over het materieel en financieel beheer, het onderwijskundig en personeelsbeleid (enkel de tijdelijke benoemingen), die op lokaal niveau kunnen worden genomen. Dit is nu evenwel veranderd.

Naast de LORGO is er in elke gemeenschapsschool ook een Pedagogisch College, bestaande uit leden van het administratief en onderwijspersoneel. Dit orgaan heeft hoofdzakelijk een adviserende functie en de bevoegdheid om beslissingen te nemen omtrent "huiswerk, taken en testen".

De samenstelling van de nieuwe schoolraden is in september 1999 van start gegaan met de bedoeling de lokale schoolraden te vervangen tegen april 2001.

In juni 1998 werd een nieuw politiek akkoord afgesloten, dat resulteerde in het Bijzonder Decreet van 14 juli 1998 betreffende het Gemeenschapsonderwijs. Dit decreet stipuleert een verdere decentralisering en stelt het gemeenschapsonderwijs in staat zich aan het vernieuwde concept van scholengemeenschappen in het secundair onderwijs aan te passen. Een fundamentele verandering betreft de overgang van een structuur met twee niveaus naar een structuur met drie niveaus (de school, de scholengroep en de Vlaamse Gemeenschap).

Lokaal niveau: de scholen

Op het lokaal niveau is de directeur samen met de schoolraad de belangrijkste figuur. Een verschil met het Bijzonder Decreet van 19 december 1988 is dat in elke individuele school een schoolraad opgericht wordt. Schoolraden binnen hetzelfde onderwijsniveau en gesitueerd op dezelfde campus kunnen vrijwillig samensmelten. Een schoolraad bestaat uit acht leden: drie leden verkozen door en uit de ouders, drie leden verkozen door en uit de leerkrachten en twee leden gecoöpteerd uit sociale, economische en culturele middens. De directeur is geen lid van de schoolraad, maar woont de vergaderingen bij en heeft een adviserende stem. De voorzitter van de schoolraad wordt verkozen onder de vertegenwoordigers van de ouders of de gecoöpteerde leden. De schoolraden hebben advies- en overlegbevoegdheden en informatierecht over alle beslissingen die het schoolleven beïnvloeden. In tegenstelling met de vroegere Lokale Schoolraden (LORGO's) hebben ze geen beslissingsbevoegdheid.

De samenstelling van de nieuwe schoolraden is in september 1999 van start gegaan met de bedoeling de lokale schoolraden te vervangen tegen april 2001.

Naast de schoolraden is er in elke gemeenschapsschool ook een Pedagogisch College, bestaande uit leden van het administratief en onderwijspersoneel. Dit orgaan heeft hoofdzakelijk een adviserende functie en de bevoegdheid om beslissingen te nemen omtrent "huiswerk, taken en testen".

Meso-niveau: de scholengroepen

Op het nieuw intermediair niveau van de scholengroep wordt het onderwijsbeleid concreet gestalte gegeven. De scholengroep is bevoegd als inrichtende macht over de scholen en de internaten die tot de scholengroep behoren. De scholengroep wordt bestuurd door een Algemene Vergadering, een Raad van Bestuur, een College van Directeurs en een Algemeen Directeur. De scholengroepen worden de eerste keer samengesteld door de huidige Centrale Raad van het Gemeenschapsonderwijs (vroeger ARGO) op voorstel van de Lokale Schoolraden (LORGO's) (nu schoolraden).

Twee vertegenwoordigers van elke schoolraad zetelen in de Algemene vergadering: één vertegenwoordiger van de ouders en de gecoöpteerde leden en één van de personeelsleden. De Algemene vergadering wordt voorgezeten door de voorzitter van de Raad van Bestuur. Ze bekrachtigt de begroting, de rekeningen en de aanstelling van de Algemeen Directeur en de Raad van Bestuur.

Deze Raad van Bestuur bestaat uit 10 leden: zes leden worden gekozen door de schoolraden. Deze zes direct verkozen leden coöpteren drie leden op voorstel van het College van Directeurs. De Algemeen Directeur is lid met een adviserende stem. Lidmaatschap van de Raad van Bestuur is niet verenigbaar met lidmaatschap van een schoolraad en kan ook niet voor personeelsleden met uitzondering van de Algemeen Directeur. Ouders, die geen lid zijn van een schoolraad, kunnen zich kandidaat stellen voor de Raad van Bestuur. De Raad van Bestuur is bevoegd voor het algemeen beleid, het pedagogisch beleid, het personeelsbeleid en het materieel en financieel beleid op het niveau van de scholengroep. Daarenboven heeft de Raad van Bestuur alle bevoegdheden die niet zijn toevertrouwd aan andere administratieve organen.

Het mandaat van Algemeen Directeur wordt toegekend aan één van de directeurs van de scholengroep. Het mandaat wordt toegewezen en beëindigd met gewone meerderheid door de Raad van Bestuur. De Algemene Vergadering kan het mandaat beëindigen mits een tweederde meerderheid. Vanuit het niveau van de Vlaamse Gemeenschap kan de Raad van het Gemeenschapsonderwijs op voorstel van de Afgevaardigd-Bestuurder en binnen de lijnen van het beleidsmatig toezicht het mandaat van Algemeen Directeur beëindigen. De Algemeen Directeur heeft beslissings- en managementbevoegdheid op vlak van de scholengroep. Hij treedt op in spoedeisende gevallen, maar moet zijn beslissingen achteraf wel door de Raad van Bestuur laten bekrachtigen.

Alle directeurs van de scholen en de Centra voor Leerlingenbegeleiding van de scholengroep zetelen in het College van Directeurs. Allen hebben stemrecht. De Algemeen Directeur is voorzitter van het College. Hij staat tevens in voor het dagelijks bestuur van de scholengroep.

Macro-niveau: de Vlaamse Gemeenschap

Op het niveau van de Vlaamse Gemeenschap situeert zich het bewaken van grondwettelijke waarborgen, o.m. inzake de vrije keuze, het bewaken van de taken van de openbare dienst, de algemene kwaliteitszorg, de ondersteuning van de scholen en de scholengroepen en de toewijzing van de middelen voor investeringen en infrastructuurwerken. De huidige Centrale Raad wordt vervangen door de Raad van het Gemeenschapsonderwijs en een Afgevaardigd-Bestuurder.

Deze Raad bestaat uit 15 niet-bezoldigde mandaatfuncties: 5 leden verkozen door een kiescollege bestaande uit rechtstreeks verkozen ouders en gecoöpteerde leden van de schoolraden, 5 leden verkozen door een kiescollege bestaande uit de directeurs en de door het personeel verkozen leden van de schoolraden, 3 leden aangeduid door de drie Vlaamse universiteiten met een pedagogische faculteit, op gezamenlijke voordracht van de faculteiten pedagogie, economie en rechten, en 2 leden gezamenlijk aangeduid door de Vlaamse Autonome Hogescholen.

De Afgevaardigd-Bestuurder heeft een raadgevende stem in de Raad van het Gemeenschapsonderwijs. Hij is namens de Raad belast met het dagelijkse beheer en beleid. Binnen het kader van de bevoegdheden van de Raad heeft hij beleidsvoorbereidende en beleidsuitvoerende bevoegdheden. De Afgevaardigd-Bestuurder treedt op in spoedeisende gevallen, maar moet zijn beslissing laten bekrachtigen op de eerstkomende vergadering van de Raad. Tevens ressorteert de centrale administratie onder zijn bevoegdheid.

De implementatie van de hervorming van het gemeenschapsonderwijs verloopt in een aantal fasen verspreid over een periode tot 2003 (Decreet van 14 juli 1998).

2.6.1.2. Gesubsidieerd officieel en vrij onderwijs

2.6.1.2.1. Participatiestructuren

Het Decreet van 23 oktober 1991 met betrekking tot de medezeggenschap in het basis- en secundair gesubsidieerd onderwijs kwam in voege op de eerste januari 1992. Op die dag gingen de participatieraden officieel van start. Zij waren voor de eerste maal volledig operationeel op 31 mei 1992. In elke school of in elke groep van scholen is een participatieraad opgericht. Deze raad bestaat uit een gelijk aantal vertegenwoordigers van de inrichtende macht, de ouders, de personeelsleden en de lokale gemeenschap (ten minste twee voor elk van deze partijen). Over het algemeen is de directeur voorzitter van de participatieraad.

De inrichtende macht benoemt haar vertegenwoordigers. Ouders en leerkrachten kiezen hun vertegenwoordigers. Al deze direct verkozen leden coöpteren de personen die de lokale gemeenschap vertegenwoordigen. Alle mandaten duren 4 jaar en zijn hernieuwbaar. Ouders waarvan de kinderen niet langer op school zitten of leraars die niet langer op de school werken, mogen geen deel uitmaken van de participatieraad als gecoöpteerd lid van de lokale gemeenschap. De participatieraad kan beslissen om de

vertegenwoordigers van de leerlingen te horen voor aangelegenheden die hen direct aanbelangen (Verhoeven, e.a., 1997).

Sedert de oprichting van de scholengemeenschappen kan een participatieraad worden samengesteld in elke scholengemeenschap. Deze raad is samengesteld uit een gelijk aantal vertegenwoordigers per afdeling. Indien de participatieraad geleid wordt door één inrichtende macht, wordt er één vertegenwoordiger gedelegeerd. Mits overleg kan hiervan afgeweken worden, zonder de pariteit tussen de afdelingen evenwel in het gedrang te brengen. Elk lid van een afdeling van de participatieraad van de scholengemeenschap is lid van de participatieraad van de scholen die tot de scholengemeenschap behoren (Decreet van 18 mei 1999).

Sinds 1 september 1999, kan elke school, die een pedagogische eenheid vormt, die behoort tot het gewoon erkend, gefinancierd en gesubsidieerd secundair onderwijs, een leerlingenraad oprichten. Dit is verplicht wanneer ten minste een derde van de leerlingen van de betrokken school erom vraagt. Een leerlingenraad is een door en uit de leerlingen verkozen adviesorgaan, dat als doel heeft het bevorderen van de dialoog tussen leerlingen en directie, leerlingen en leerkrachten en leerlingen onderling, met het oog op optimale ontplooiingskansen voor alle leerlingen. Deze leerlingenraad is niet verplicht een directieraadslid of leerkracht in de raad op te nemen, wat de leerlingenraad echter niet belet begeleiding aan hen te vragen. De leerlingenraad heeft adviserende bevoegdheid ten aanzien van de directie voor alle aangelegenheden die de leerlingen rechtstreeks betreffen en de directie is verplicht alle beschikbare informatie die leerlingen betreft, kenbaar te maken. Daarenboven moet de directie de nodige infrastructurele en administratieve ondersteuning aan de leerlingenraad verstrekken.

2.6.1.2.2. Verantwoordelijkheden

Het Decreet van 23 oktober 1991 (a) legt, als minimum, 4 bevoegdheidsdomeinen vast waarvoor de participatieraden van het lager en secundair onderwijs verantwoordelijk zijn:

- het 'recht op informatie' m.b.t. alle schoolaangelegenheden;
- een 'adviesbevoegdheid', op zijn minst omtrent de algemene organisatie en werking van de school, de planning en de algemene criteria inzake de begeleiding en evaluatie van de leerlingen;
- een 'overlegbevoegdheid' (gericht op het bereiken van een consensus) op zijn minst omtrent de criteria voor de aanwending van het lestijdenpakket en de uren-leraar, de bepaling en aanpassing van het schoolreglement, het leerlingenvervoer en de veiligheid en gezondheid van de leerlingen;
- een 'instemmingsbevoegdheid' m.b.t. bijv. de planning van de schoolkalender.

Deze bevoegdheidsdomeinen kunnen worden uitgebreid door de participatieraden zelf.

De laatste bevoegdheid bestaat enkel in de gesubsidieerde vrije scholen. Wettelijke regelingen inzake de bevoegdheden van de provincie- en gemeenteraden laten niet toe dat hun uitvoerende macht onderworpen wordt aan de beoordeling van externe organen.

2.6.1.3. Participatie in andere scholen

In bepaalde onderwijsinrichtingen die een specifiek pedagogisch project implementeren, zijn de personeelsleden en de ouders statutair vertegenwoordigd in de inrichtende macht (bv. de Steiner en Freinet scholen) (Decreet van 23 oktober 1991(a)). In deze instellingen moet geen participatieraad worden opgericht, voor zover deze vertegenwoordigers democratisch zijn verkozen en voor zover de samenstelling van de inrichtende macht gelijkaardig is aan die van een participatieraad.

2.6.1.4. Conflictbemiddeling

Binnen de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) bestaan er twee participatiecolleges: één voor het gesubsidieerd officieel onderwijsnet en één voor het gesubsidieerd vrije onderwijsnet. De samenstelling is analoog aan die van de participatieraden in de scholen. Deze raden hebben een bemiddelende rol wanneer conflicten rijzen en zij moeten schendingen van de decretale regelingen aan de kaak stellen. De Vlaamse regering kan tot vijf procent van de werkingsmiddelen van de inrichtende macht terugvragen wanneer de verantwoordelijke, zowel bewust als in geval van verzuim, het decreet niet naleeft. Binnen het onderwijsnet van de gesubsidieerde vrije katholieke scholen is er een interne bemiddelingscommissie opgericht die niet onder een wettelijke regeling valt. Deze commissie zal proberen om te bemiddelen alvorens de klachten worden gebracht bij een bemiddelingscommissie die bij wet is opgericht.

2.6.2. *Leerkrachtenparticipatie*

Leerkrachten - of tenminste hun vertegenwoordigers – zetelen zowel in de schoolraden als in de participatieraden. Aangezien op 1 september 1999 de structuur van het gemeenschapsonderwijs veranderde, is ook de participatie van de leerkrachten veranderd. Daartoe is de samenstelling van de nieuwe schoolraden in september 1999 van start gegaan met de bedoeling de lokale schoolraden te vervangen tegen april 2001. De toekomstige scholengroepen zullen functioneren als inrichtende machten (vanaf 1 april 2002) op het nieuwe intermediaire niveau. Leerkrachten kunnen vanaf dan zowel zetelen in de schoolraden op lokaal niveau als in de organen van de scholengroepen op intermediair niveau (Bijzonder Decreet van 14 juli 1998).

Onderhandelingen die specifiek de arbeidsvoorwaarden tot onderwerp hebben, behoren echter niet tot de bevoegdheid van deze participatiestructuren. In het gemeenschapsonderwijs en het gesubsidieerd officieel onderwijs hebben dergelijke onderhandelingen altijd plaats gevonden op centraal en lokaal niveau in de zogenaamde paritaire organen voor de publieke sector. De wet van 19 december 1974 organiseert de onderhandelingen tussen de vakbonden van de ambtenaren uit de publieke sector en de overheid (zowel in het gemeenschaps- als het gesubsidieerd officieel onderwijs) (Devos, e.a., 1987). De onderhandelingen omtrent onderwijsaanlegenheden worden gehouden in het zogenaamde Sectorcomité X Onderwijs (voor het gemeenschapsonderwijs) en het Comité voor de Provinciale en Plaatselijke Overheidsdiensten – Afdeling 2 – Onderafdeling Vlaamse Gemeenschap (voor het gesubsidieerd officieel onderwijs). Op dit niveau zijn enkel de Vlaamse regering en de representatieve vakbonden

vertegenwoordigd. Door het Decreet van 5 april 1995 werd een gelijkaardige structuur opgericht voor het gesubsidieerd vrij onderwijs, met name het Overkoepelend Onderhandelingscomité. Dit comité bestaat uit drie delegaties: de Vlaamse regering, de representatieve onderwijsvakbonden en de inrichtende machten. Voorstellen zijn gedaan om ook de inrichtende machten te laten zetelen in het comité voor het gesubsidieerd officieel onderwijs. Op lokaal schoolniveau zijn er voor de gemeenschapsscholen en gesubsidieerd officiële scholen lokale varianten van de vernoemde paritair samengestelde organen. Deze worden de basisonderhandelingscomités (BOC's) (Wet van 15 december 1998) genoemd die bevoegd zijn voor het overleg over de arbeidsvoorwaarden op lokaal niveau.

Een probleem duikt op bij de gesubsidieerde vrije scholen. In overeenstemming met de Belgische arbeidswetgeving moeten grote scholen uit het gesubsidieerd vrij onderwijs een ondernemingsraad hebben (in geval van minimum 100 tewerkgestelden) en/of een comité voor preventie en bescherming op het werk (in geval van minimum 50 tewerkgestelden), net zoals in alle andere privé-bedrijven. De mogelijke opheffing van deze organen of hun integratie in een nieuwe participatiestructuur valt onder de bevoegdheid van de federale (Belgische) wetgever. Nochtans is het de bedoeling van alle betrokken partijen om te vermijden dat de werking van het onderwijssysteem onnodig gecompliceerd wordt door haar afhankelijkheid van zowel de gemeenschaps- als de nationale wetgeving. Het Koninklijk Besluit van 25 mei 1999 bepaalt dat de verkiezingen voor de aanwijzing van de afgevaardigden van het personeel bij de ondernemingsraden en bij de comités voor preventie en bescherming op het werk zullen plaatshebben gedurende een periode die aanving op 8 mei 2000 en eindigde op 21 mei 2000.

In 1995 zijn er bij decreet (Decreet van 5 april 1995) Lokale Onderhandelingscomités (LOC's) opgericht voor het vrij onderwijs op schoolniveau, bestaande uit een gelijk aantal vertegenwoordigers van het personeel en van de inrichtende macht. Dus nu is de lerarenparticipatie op schoolniveau gegarandeerd, ongeacht de grootte van de school. Onderhandelingen in deze lokale overlegorganen zijn gericht op vijf domeinen: de administratieve reglementering van de arbeidsvoorwaarden van leraars en ander personeel (vakanties inbegrepen), de weddenschalen, de pensioenregeling, de verhouding met de vakbonden en de verschaffing van sociale voorzieningen. Sinds 15 mei 1999 kan er één Lokaal Onderhandelingscomité opgericht worden voor elke scholengemeenschap van het vrij gesubsidieerd onderwijs, bestaande uit een gelijk aantal vertegenwoordigers van het personeel en van de inrichtende machten.

De decreten betreffende de hogescholen (13 juli 1994) en de universiteiten (12 juni 1991; 26 juni 1991) geven een specifiek kader voor de organisatie van de docentenparticipatie (zie 2.4.3.2. en 2.4.3.3.).

2.6.3. *Band met de arbeidsmarkt*

Voor het technisch en beroepsonderwijs zijn er de zogenaamde sectorcommissies opgericht voor alle grote segmenten van de arbeidsmarkt (metaalindustrie, textiel, voeding,...) (Wet van 20 september 1948; Geers & Van Weydeveldt, 1994). Binnen het kader van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) verkennen zij de nieuwe tendenzen op de arbeidsmarkt en geven advies over nieuwe geplande initiatieven daaromtrent. In het bijzonder voor het volwassenenonderwijs zijn er permanente werkgroepen opgericht

binnen de Sub-regionale Tewerkstellingscommissies (STC's). Deze werkgroepen hebben een overlegfunctie en doelen op een intense samenwerking tussen industrie, onderwijs en de werkgelegenheidscentra. Zij hebben daarenboven een formele adviesbevoegdheid met betrekking tot de planning van nieuwe opleidingsprogramma's in het volwassenenonderwijs.

Recentelijk werd EDUFORA opgericht. Deze EDUFORA zullen de permanente werkgroepen binnen de "Subregionale Tewerkstellingscommissies" vervangen (STC's). De mensen betrokken in het publiek volwassenenonderwijs en de centra voor volwassenenonderwijs uit de omgeving zullen participeren in het lokale EDUFORUM.

De hoofddoelstellingen van een EDUFORUM zijn:

1. De ontwikkeling van een regionale onderwijskaart die alle relevante informatie bevat over het aanbod van volwassenenonderwijs in de regio.
2. De voorbereiding van een rapport dat de onderwijsbehoeften van de regio inventariseert.
3. De ontwikkeling van een onderwijsplan dat kan dienen als een richtlijn voor het aanbod (<http://edufora.vlaanderen.be>). Het is duidelijk dat plannen en kaarten regelmatig dienen aangepast te worden.

2.6.4. Ouder-, leerkrachten- en studentenverenigingen

2.6.4.1. Ouderverenigingen

Veel scholen hebben hun eigen schoolgebonden oudervereniging. Binnen elk onderwijsnet ressorteren al deze verenigingen onder één koepelorganisatie. In het gemeenschapsonderwijs waren er twee kleinere organisaties actief: het Nederlandstalig Verbond van Ouderverenigingen (NVO) en de Educatieve Vereniging voor Ouderwerking (EVO). De eerste was meer een belangengroep, de laatste meer een socio-cultureel opleidingscentrum voor ouders. Onlangs hebben deze twee organisaties een nieuw partnerschap aangegaan, genaamd Ouderverenigingen van het Gemeenschapsonderwijs (ROGO). De Koepelorganisatie van Ouderwerkingen van het officieel gesubsidieerd onderwijs (KOOGO) vertegenwoordigt de ouders in de gesubsidieerde officiële scholen. Binnen het vrije onderwijsnet bewerkstelligt de Vlaamse Confederatie van Ouders en Ouderverenigingen (VCOV) de samenwerking tussen ouders en leerkrachten op school. Op dit moment vertegenwoordigen ROGO, KOOGO en VCOV de ouders in de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

Het Decreet van 5 juni 1996 voorziet in een financiële ondersteuning van de ouderverenigingen, op voorwaarde dat de verenigingen binnen het gemeenschaps- en het gesubsidieerd officiële onderwijsnet enerzijds en die binnen het vrije onderwijsnet anderzijds beslissen om samen te werken. Het decreet voorziet: een financiële basisvergoeding voor administratieve taken, projectgebonden financiële ondersteuning op jaarbasis en een maximum van 5 leerkrachten toegewezen aan de organisaties voor de bevordering van de ouders-schoolrelatie. Naast deze schoolgebonden ouderverenigingen kunnen andere

sociale organisaties die kunnen aantonen dat zij ook geïnteresseerd zijn in het onderwijs ook een aanvraag indienen voor projectgebonden financiële steun op jaarbasis (Van Heddegem & Verhoeven, 1998-1999).

2.6.4.2. Onderwijsvakbonden

De onderwijsvakbonden zijn gestructureerd volgens de traditionele politieke strekkingen in de Vlaamse samenleving. De Algemene Centrale der Openbare Diensten – Sector Onderwijs (ACOD) behoort tot de sociaal-democratische beweging. Het Vrij Syndicaat voor het Openbaar Ambt – Sector Onderwijs (VSOA) steunt op het liberale gedachtegoed binnen de Vlaamse samenleving. Twee vakbonden zijn christen-democratisch geïnspireerd. De eerste vakbond vertegenwoordigt leerkrachten uit het basisonderwijs, namelijk het Christelijk Onderwijzersverbond (COV). De Christelijke Onderwijscentrale (COC) brengt de leerkrachten en docenten uit de secundaire scholen en de hogescholen samen. Deze vier vakbonden vertegenwoordigen de leerkrachten in de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

Er is ook een vereniging voor directeurs van het basisonderwijs in Vlaanderen, namelijk de Organisatie Directeurs Vlaams Basisonderwijs (ODVB). Ofschoon dit geen echte vakbond is, behartigen zij ook de belangen van hun leden.

2.6.4.3. Studenten- en leerlingenkoepelverenigingen

Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen studenten- en leerlingenkoepelverenigingen.

Deze koepelverenigingen komen in aanmerking voor subsidies van de Vlaamse regering, indien ze erkend zijn door de Vlaamse Gemeenschap en dus voldoen aan bepaalde statutaire voorwaarden. De subsidies dienen aangewend te worden voor werkingsuitgaven, personeelsuitgaven en voor uitgaven inzake projecten. De koepelvereniging brengt op verzoek van de Vlaamse regering advies uit en staat onder controle van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs (Decreet van 30 maart 1999).

De studentenbeweging is structureel georganiseerd aan elke hogeschool en elke universiteit afzonderlijk. Op gemeenschapsniveau bestaat er één koepelorganisatie die de belangen van de studenten op pluralistische basis vertegenwoordigt, met name de Vereniging van Vlaamse Studenten (VVS). Dit orgaan bestaat uit twee centrales: één voor de hogescholen en één voor de universiteiten. De VVS sluit associatieakkoorden met de verschillende studentenorganisaties die de belangen van de studenten vertegenwoordigen aan de verschillende instellingen voor hoger onderwijs. Een aantal studentenorganisaties aan de hogescholen zijn nog steeds bezig met de eigen reorganisatie op hogeschoolniveau sinds de recente hervorming van het hogeschoolonderwijs (Decreet van 13 juli 1994) en participeren op dit moment vaak niet in de VVS (Sociale Raad – LOKO, 1996). Er zijn ook andere studentenorganisaties op gemeenschapsniveau, maar deze vertegenwoordigen de studenten niet als geheel.

In 1997-1998 werd de eerste leerlingenkoepelvereniging opgericht door het VVS, met name de “Vlaamse Scholierenkoepel” (VSK). Deze heeft als doel op te komen voor de belangen van de scholieren in het secundair onderwijs. Deze koepel stelde in 1999 vast dat 78% van de secundaire scholen in Vlaanderen

een leerlingenraad hebben. De meerderheid functioneert echter niet goed. Van slechts een kwart kan men spreken van een behoorlijke werking (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000).

2.7. Schoolbegeleidingsdiensten

Op dit moment worden de taken van schoolbegeleiding uitgevoerd door de Centra voor Leerlingenbegeleiding. Deze centra functioneren als geïntegreerde schoolbegeleidingsdiensten en zijn het resultaat van de samenvoeging van de vroegere Psycho-Medisch-Sociale Centra (PMS-centra) die hoofdzakelijk verantwoordelijk waren voor de begeleiding van leerlingen en de centra voor Medisch Schooltoezicht (MTC's) die de gezondheidscontrole uitvoerden. De nieuwe Centra voor Leerlingenbegeleiding zijn bijgevolg verantwoordelijk zowel voor schoolbegeleiding als voor gezondheidscontrole. Ze werden effectief op 1 september 2000 als gevolg van het Decreet van 1 december 1998 betreffende de Centra voor Leerlingenbegeleiding.

De taken van de schoolbegeleidingsdiensten bestaan uit een aantal geïntegreerde, multidisciplinaire acties. Deze acties zijn gericht op de leerling en worden uitgevoerd vanuit 'preventief, remediërend of educatief oogpunt' (Decreet van 1 december 1998). De acties behoren tot de zorg voor de ontwikkeling van de leerlingen en vinden plaats in samenwerking met de ouders en de school, die de eerste verantwoordelijken zijn. Waar nodig wordt eveneens samengewerkt met andere diensten, instellingen of voorzieningen.

Het actieveld van de Centra voor Leerlingenbegeleiding is ruim en is geconcentreerd op de volgende aspecten (Decreet van 1 december 1998):

- het leren en studeren;
- de onderwijsloopbaan;
- de preventieve gezondheidszorg;
- het psychisch en sociaal functioneren.

Naar analogie met de drie onderwijsnetten, onderscheidt men drie centrumnetten. Ten eerste zijn er de centra van het gemeenschapsonderwijs die georganiseerd worden door de scholengroepen van het gemeenschapsonderwijs en gefinancierd worden door de Vlaamse Gemeenschap. Ten tweede zijn er de gesubsidieerde officiële centra met als inrichtende macht openbare besturen en gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap. De gesubsidieerde vrije centra vormen de derde groep. Zij worden georganiseerd door privaatrechterlijke rechtspersonen en worden eveneens gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap.

Tegenwoordig zijn er 75 Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's): 24 voor het gemeenschapsonderwijs, 5 gesubsidieerde officiële centra en 46 gesubsidieerde vrije centra (MVG, departement Onderwijs, 06.04.1999).

2.7.1. *Algemeen overzicht*

De Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) werden recent opgericht en werden voorafgegaan door twee aparte centra, namelijk de Psycho-Medisch-Sociale Centra (PMS-Centra), die het belangrijkste waren, en de Centra voor Medisch Schooltoezicht (MST's). Omdat de Psycho-Medisch-Sociale Centra (PMS-Centra) bijna 40 jaar lang hebben bestaan terwijl de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) nog maar pas nieuw zijn, is het logisch dat dit overzicht gedeeltelijk geconcentreerd is op de Psycho-Medisch-Sociale Centra (PMS-Centra).

De Psycho-Medisch-Sociale Centra (PMS) werden wettelijk opgericht op basis van de Wet van 1 april 1960 en het KB van 13 augustus 1962. Nochtans bestonden er reeds sinds het begin van de eeuw een aantal organisaties, opgericht op initiatief van vakmensen als Arthur Christiaens en Ovide Decroly, met de bedoeling te voorzien in een professionele begeleiding van de schoolcarrière. Anderen hielden zich vooral bezig met de studiekeuze.

In hun algemene organisatie waren de PMS-centra onafhankelijk van de scholen - ofschoon dit minder het geval kon zijn in de meer gespecialiseerde onderwijsinstellingen - maar werkten zij nauw samen met zowel de scholen als de gezinnen. Over de jaren heen is het PMS-centrum een partner geworden in het schoolsysteem waarvan het kind, de jongere, het gezin en de school, alsook de sociale partners (overheid, werkgevers en werknemers) en de economische wereld oplossingen leken te verwachten voor de meest uiteenlopende en occasioneel zeer complexe problemen. Haar opdracht was zeer uitgebreid: aan de leerling en het betrokken pedagogisch team de meest optimale ontwikkelingsmogelijkheden bieden en, op vraag of op eigen initiatief, interveniëren op het psychologische, medische, sociale vlak en onderwijspsychologische vlak.

De PMS-centra waren ook bevoegd voor sommige aspecten van de gezondheidszorg. Dit omvatte de preventie van sensorische en motorische problemen vanaf de kleuterschool, het begeleiden van leerlingen met achterstand of met school- en sociale aanpassingsproblemen, preventieve gezondheidscontroles en het opvolgen van voorgestelde oplossingen. Dit alles moest in samenhang gebeuren met het Medisch Schooltoezicht (Wet van 21 maart 1964).

In 1996 heeft de minister van Onderwijs de strategie gelanceerd om de sector van schoolbegeleiding als geheel te hervormen voor alle onderwijsnetten. Hij stelde voor om nieuwe Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) te creëren die al de hierboven vermelde taken integreren. Op 1 december 1998 gaf het Vlaams parlement de goedkeuring aan het Decreet betreffende de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's). Deze Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) zijn het resultaat van de integratie van de vroegere PMS-centra en de centra voor Medisch Schooltoezicht (MST).

Bedoeling is om via één geïntegreerde dienst het aanbod voor de leerlingen, ouders en scholen transparanter en coherenter te maken. De Centra voor Leerlingenbegeleiding hebben als opdracht bij te dragen tot het welbevinden van de leerlingen nu en in de toekomst. De begeleiding van de leerlingen door de centra situeert zich daarom op de volgende domeinen: het leren en studeren, de onderwijsloopbaan, de preventieve gezondheidszorg en het psychisch en sociaal functioneren van de

leerlingen. De doelgroep van de Centra voor Leerlingenbegeleiding bestaat uit leerlingen, ouders, leerkrachten en scholen van het gewoon en buitengewoon kleuter-, lager en secundair onderwijs. De oprichtingsnorm voor CLB is geplaatst op 12.000 'gewogen' leerlingen. Met 'gewogen' leerlingenaantal wordt bedoeld dat het werkelijke leerlingenaantal vermenigvuldigd wordt met een coëfficiënt afhankelijk van bepaalde criteria zoals het onderwijsniveau van de leerlingen. De financiering en personeelsomkadering van de Centra wordt berekend aan de hand van dit cijfer. Dit cijfer wordt om de drie jaar vastgesteld. De scholengroepen en scholengemeenschappen, opgericht door het Bijzonder Decreet betreffende het Gemeenschapsonderwijs en het Decreet betreffende het secundair onderwijs, beide van 14 juli 1998, worden verondersteld samen te werken met een Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB). Hiervoor stellen zij gezamenlijk een beleidsplan of een beleidscontract op dat de samenwerking regelt voor de duur van drie jaar. De Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) zijn officieel op 1 september 2000 van start gegaan. De omvorming van de bestaande PMS-centra en centra voor Medisch Schooltoezicht tot CLB's zal tot 2003 duren. Het nieuwe decreet voorziet in de oprichting van een tijdelijke stuurgroep om de implementatie van de geplande omvorming in goede banen te leiden.

2.7.2. Hoofdtaken van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB)

Zoals vermeld in de vorige secties, is de hoofdtak van de Centra voor Leerlingenbegeleiding bij te dragen tot het welbevinden van de leerlingen nu en in de toekomst. De bedoeling van de Centra voor Leerlingenbegeleiding is om de leerlingen te voorzien van een basis voor hun verdere studieloopbaan en om hen te helpen in het verwerven en het verbeteren van vaardigheden die hun ontwikkeling en sociale participatie bevorderen. Daarvoor is de begeleiding van de Centra voor Leerlingenbegeleiding geconcentreerd op de volgende domeinen: 'leren en studeren, de onderwijsloopbaan, preventieve gezondheidszorg en psychologisch en sociaal functioneren' (Decreet van 1 december 1998).

Bij het vervullen van die opdracht staan de volgende principes centraal:

- het centrum stelt het belang van de leerling centraal;
- het centrum werkt vraaggestuurd, behalve voor de begeleiding die verplicht is;
- het centrum werkt subsidiair t.a.v. de school en de ouders. Het centrum, de school en de ouders dragen een gezamenlijke verantwoordelijkheid;
- het centrum werkt raadgevend en begeleidend, waarbij de begeleiding van het centrum waar mogelijk preventief is en waar nodig, remediërend;
- het centrum werkt multidisciplinair en benadert de leerlingen vanuit een somatische, psychologische, pedagogische en sociale invalshoek;
- het centrum handelt gratis en discreet;
- het centrum werkt samen met andere diensten in een aanwijsbaar netwerk;

- het centrum heeft bijzondere aandacht voor bepaalde opdrachten in bepaalde groepen en voor de leerlingen die door hun sociale achtergrond bedreigd worden in hun ontwikkeling en in hun leerproces;
- het centrum ontwikkelt een deontologische code die onder andere het onafhankelijke optreden van de personeelsleden waarborgt.

Een belangrijke taak van de Centra voor Leerlingenbegeleiding is daarnaast het voorzien in informatie betreffende de structuur en de organisatie van het Vlaamse onderwijssysteem, de mogelijke studierichtingen, de relatie tussen onderwijs en de arbeidsmarkt, de welzijnsvoorzieningen en de gezondheidsvoorzieningen. Een ander aandachtspunt is het verbeteren van de slaagcijfers en de vermindering en preventie van risicovol gedrag. De centra zijn ook verantwoordelijk voor spijbelende leerlingen en zullen trachten hen terug te integreren in het onderwijsproces. Op medisch vlak zijn de centra verantwoordelijk voor de gezondheid, groei en ontwikkeling van de leerlingen. Daarvoor voeren zij verplichte medische consultaties uit bij alle leerlingen op bepaalde momenten van hun onderwijsloopbaan en houden zij bestanden bij van de medische vaccinaties van de leerlingen. Ze trachten ook vroege stoornissen te ontdekken en zijn bezig met de preventie en detectie van besmettelijke ziekten. Vanaf de kleuterschool tot aan de overgang naar het hoger onderwijs, verzamelen, analyseren en beoordelen de centra psychologische, medische en sociale data over de leerlingen, die bijgehouden worden in een multidisciplinair bestand voor elke leerling.

Ofschoon de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) structureel onafhankelijk zijn, voeren zij al deze taken uit in nauwe samenwerking met de ouders en de scholen. Daarvoor stelt de school samen met het Centrum voor Leerlingenbegeleiding een beleidsplan of een beleidscontract op. In dit verband zijn de centra expliciet verantwoordelijk voor de ondersteuning van de visie van de school op zorgverbreding en onderwijsvoorrangsbeleid.

2.7.3. *Personeel in de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's)*

Het aantal personeelsleden per Centra voor Leerlingenbegeleiding hangt af van het "omkaderingsgewicht" van het centrum dat elke drie jaar vastgesteld wordt op basis van het gewogen aantal leerlingen en de taakbelasting (dit gewicht wordt beïnvloed door o.a. het aantal kansarme leerlingen, het onderwijsniveau van de leerlingen,...).

De basis personeelsformatie bestaat uit een multidisciplinair team van experts:

- één dokter;
- een directeur;
- twee sociale werkers;
- twee paramedische werkers;
- twee psycho-pedagogische consultants;

- een administratief werker of medewerker.

Afhankelijk van het "omkaderingsgewicht" kunnen er bijkomende personeelsleden aangesteld worden (Decreet van 1 december 1998).

2.7.4. Samenwerking tussen de begeleidingscentra

Er bestaan drie vormen van samenwerking tussen begeleidingscentra. In de eerste plaats is er regionale samenwerking mogelijk: twee of meer Centra voor Leerlingenbegeleiding kunnen een "regionale ondersteuningscel" oprichten om hun specifieke expertise bijeen te brengen. Ten tweede is er wetenschappelijke samenwerking mogelijk die de grenzen van de onderwijsnetten en de disciplines overstijgt. De Vlaamse regering voorziet elk jaar een maximum bedrag van 20 miljoen BEF voor dit doel. Een derde vorm van samenwerking wordt "netgebonden permanente samenwerking" genoemd. Dit betekent dat de centra van het gemeenschapsonderwijs, de gesubsidieerde officiële centra en de gesubsidieerde vrije centra elk een permanente ondersteuningscel kunnen oprichten.

Aangezien de CLB's effectief zijn vanaf 1 september 2000 heeft de katholieke sector op 14 september 1999 daartoe de Vrije CLB-koepel (VCLB) in het leven geroepen. Deze koepel vervangt de huidige Centrale voor Studie- en Beroepsoriëntering (CSBO).

2.8. Schoolkalender

De algemene regels voor de regeling van de schooltijd en de kalender zijn opgesteld door de minister bij decreet. Op dit moment gelden dezelfde regels zowel voor het basis- en secundair onderwijs (voltijds en deeltijds) als voor het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP). Voor het hoger onderwijs is er een wat verschillend tijdschema van kracht.

2.8.1. Schooljaar

Het schooljaar start in het basis- en secundair onderwijs op de eerste september en eindigt op de 31ste augustus. Verder zijn er een aantal vakantieperiodes: de herfstvakantie (eerste week van november), de kerstvakantie (2 weken rond Kerstmis en nieuwjaar), de krokusvakantie (één week tijdens carnaval), de paasvakantie (twee weken rond Pasen) en de zomervakantie (de maanden juli en augustus).

Een schooljaar in het basis- en secundair onderwijs moet op zijn minst 182 schooldagen omvatten. In het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) zijn de regels enigszins anders. In het OSP kan immers een onderscheid gemaakt worden tussen het lineair en modulair georganiseerd systeem. Een module bevat 40 of 60 lessen of een veelvoud van 60 lessen met een maximum van 240 uren. Het onderwijs in het lineaire systeem is gespreid over ten minste 32 en ten hoogste 40 weken.

In de basis- en secundaire scholen hebben activiteiten en lessen plaats in de voormiddag en de namiddag, vijf dagen per week, met uitzondering van de woensdagnamiddag. De basisscholen mogen zelf maximum

twee bijkomende dagen inlassen waarin er geen les wordt gegeven. Voor het secundair onderwijs gaat het om maximum één dag.

Ofschoon men in het hoger onderwijs, vooral aan de hogescholen, het schooljaarschema van de lagere en secundaire scholen tracht te volgen, zijn de regels meer flexibel. De hogescholen en universiteiten moeten in elk geval 30 lesweken organiseren (examens e.a. uitgezonderd). Meestal starten de universiteiten eind september en organiseren ze een jaar met twee semesters. Heel uitzonderlijk wordt een drie 10-weken schema toegepast. Elke richting is onderverdeeld in studiejaren, van minimum 1500 en maximum 1800 studie-uren. Het studievolume voor elk jaar wordt uitgedrukt in termen van studiepunten en bedraagt 60 studiepunten per jaar. Eén studiepunt staat voor 25 tot 30 studie-uren.

2.8.2. Week- en dagrooster

Elke week heeft 5 schooldagen (van maandag tot vrijdag). Lessen kunnen starten vanaf 8 uur (de meeste scholen starten rond halfnegen) tot tussen 3 en 5 uur in de namiddag. Alle leerlingen hebben recht op minstens één uur voor lunch en middagpauze. In het kleuter-, lager-, en secundair onderwijs telt men voor één lesperiode 50 minuten. De andere onderwijsniveaus hebben lesperiodes van verschillende lengte naargelang de manier waarop het schooljaar is georganiseerd. Het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) en bepaalde richtingen in het hoger onderwijs worden 's avonds of op zaterdag georganiseerd.

Kleuterscholen organiseren activiteiten van maandag tot vrijdag van 8.30 u. tot 12 u. en van 13.30 u. tot 15.30 u. (woensdag uitgezonderd). Per week zijn er 28 lessen van 50 minuten voorzien in zowel het kleuter- als het lager onderwijs. In het secundair onderwijs kan het aantal lessen per week variëren van 31 tot 36 afhankelijk van de studierichting.

Het hoger onderwijs van 1 cyclus heeft 25 lessen per week. In de andere vormen van hoger onderwijs kan dit variëren. Zoals reeds gezegd wordt elk schooljaar in het hoger onderwijs geteld als een geheel van 1500 tot 1800 uren studiebelasting (het volgen van lessen, praktijksessies, persoonlijke studie, en andere inbegrepen) gespreid over 30 weken (en meestal gespreid over semesters van 15 weken). Voor het universitair onderwijs is er geen sprake van algemeen vastgelegde tijdschema's. Lesroosters kunnen aanzienlijk verschillen naargelang de opleiding. Sommige universiteiten bieden daarenboven avondlessen aan voor werkende studenten.

2.9. Geografische toegankelijkheid

Scholen zijn vrij gelijkmatig verspreid over het territorium. Grondwettelijk wordt gegarandeerd dat ouders het recht hebben om een school te kiezen van een filosofische of godsdienstige strekking waaraan zij de voorkeur geven (grondwet van 17 februari 1994). In sommige gevallen betaalt de Gemeenschap voor de transportkosten wanneer er geen school van keuze in de nabijheid is. In overeenstemming met de grondwet hebben ouders van kinderen niet alleen de vrijheid van schoolkeuze maar ook het recht om te kiezen tussen een neutrale officiële of een confessionele school (behorend tot het vrij gesubsidieerd

onderwijs). Indien één van beide scholen niet beschikbaar is binnen een omtrek van 4 kilometer van de woonplaats voor het lager onderwijs en 8 kilometer voor het secundair onderwijs, dan is er een speciale transportregeling, gefinancierd door de overheid, van toepassing.

Voor kinderen uit het buitengewoon onderwijs word er bus- of taxitransport georganiseerd, gefinancierd door de overheid. In sommige gevallen kunnen de ouders zelf instaan voor het transport, waarbij ze dan een vergoeding krijgen op basis van de kosten voor openbaar vervoer.

2.10. Schoolkeuze

Zoals gezegd is de vrijheid van schoolkeuze een fundamenteel principe dat het huidige onderwijssysteem schraagt (Wet van 29 mei 1959). In theorie is elke keuze van school en studierichting volledig vrij. De Centra voor Leerlingenbegeleiding zijn enkel bevoegd om advies te geven. Nochtans is er een belangrijke uitzondering op dit principe. Vooral in het secundair onderwijs hebben directeurs en leerkrachten de mogelijkheid om, zich baserend op de schoolresultaten, de keuzemogelijkheden van een leerling te beperken. De toelatingsvoorwaarden voor leerlingen tot een studiejaar, een onderwijsvorm of een studierichting alsook de mogelijkheid van de leerlingen om naar een volgend jaar over te gaan of naar een andere onderwijsvorm of studierichting, zijn strikt gereguleerd en identiek voor alle scholen. De schooldirecteurs zijn echter vrij om een eigen beleid hieromtrent te voeren en ze worden daarin bijgestaan door de klassenraad of een toelatingscommissie in het secundair onderwijs. Deze raden kunnen van groot gewicht zijn wanneer het gaat om de bepaling van het aantal leerlingen in een school, een onderwijsvorm of een studierichting.

2.11. Administratieve controle en inspectie

De gemeenschapsinspectie is bedoeld als een instrument van de Gemeenschap om toezicht te houden op de implementatie van taken die zijn toevertrouwd aan de inrichtende machten (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1995b). Haar actieveld beslaat het kleuter-, lager en secundair onderwijs en voorlopig nog het hoger onderwijs van 1 cyclus en het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP). De kwaliteitscontrole in het hogescholenonderwijs van twee cycli en aan de universiteiten is vandaag essentieel gebaseerd op zelfevaluatie en visitatiecommissies.

De inspectie controleert ook of de inrichtende machten de middelen die hen zijn ter beschikking gesteld door de Gemeenschap (zie hoofdstuk 9) op een goede manier hebben besteed. De hogescholen en universiteiten zijn ook onder het toezicht geplaatst van een commissaris van de Vlaamse regering en een inspecteur van financiën. Zij zien toe op de naleving van de wetgeving en controleren het financieel beheer van de instellingen.

Het personeel van de gemeenschapsinspectie wordt gerekruteerd uit de drie grote onderwijsnetten (50% van het gemeenschaps- of gesubsidieerd officiële net en 50% van het gesubsidieerde vrije net) en zijn exclusief verantwoordelijk voor de kwaliteitscontrole binnen de onderwijsnetten.

Om toezicht te houden op het naleven van de leerplicht functioneert er eveneens een nieuw gecomputeriseerd systeem voor de controle van het schoolgaan.

2.12. Financiering en onderwijsbudget

Dit deel behandelt niet de totale onderwijskost van het onderwijs, maar enkel de openbare uitgaven in de onderwijssector (OECD, 1993), met name de uitgaven die door de nationale en gemeenschapsoverheid worden gedaan. Naast de financiering door de nationale en gemeenschapsoverheid bestaat de totale kost uit een (beperkte) financiering door provincies en gemeenten in het gesubsidieerd officieel onderwijs, door de kerkautoriteiten en private personen in het gesubsidieerd vrij onderwijs en tenslotte door de ouders. Over de overheidsfinanciering van het onderwijs bestaat er een veelheid aan informatie, maar gedetailleerde informatie over de andere financieringsbronnen is schaars, waardoor het onmogelijk is om een allesomvattend beeld over de reële kost van het onderwijs te geven.

De vergelijking van jaarlijkse financiële gegevens is een riskante onderneming omwille van de wijziging van de betekenis van definities, de wijziging in de verdeling van de bevoegdheden over de nationale en gemeenschapsoverheden en het tijdelijke karakter van bepaalde cijfers.

2.12.1. Evolutie van publieke uitgaven voor onderwijs

Een vergelijking van de algemene toename van het budget voor onderwijs tussen 1980 en 1988 (+41%) met de stijging van de consumptieprijzen (+55%) wijst op een daling in reële termen. Deze daling werd toegeschreven aan twee factoren: een daling van het leerlingen- en studentenaantal en budgettaire beperkingen. Deze daling in de overheidsuitgaven voor onderwijs was kleiner dan de algemene daling van het overheidsbudget, wat betekent dat de Regering een financiële inspanning heeft gedaan ten gunste van het onderwijs. In reële termen (in constante Belgische frank) is het onderwijsbudget van de Franse Gemeenschap (het budget voor de Duitse Gemeenschap inbegrepen) gedaald met 11% tussen 1981 en 1987, om tussen 1987 en 1990 stabiel te blijven. Voor de Vlaamse Gemeenschap gaat een gelijkaardig verhaal op. De algemene overheidsuitgaven voor onderwijs in België zijn lichtjes gedaald sinds 1980 van 18,2% naar 15% van het nationale budget, of van 6,6% naar 5,4% van het BNP (in 1991).

Een blik op het budget van de Vlaamse Gemeenschap geeft een ietwat ander beeld. België besteedde in 1988 6,10% van het BNP (Bruto Nationaal Product) aan onderwijs en de Vlaamse Gemeenschap 5,4% van zijn eigen BRP (Bruto Regionaal Product). In 1991 bedroegen deze cijfers 5,4% van het BNP en 5,27% van het Vlaamse BRP. Dit aandeel bleef relatief stabiel voor Vlaanderen voor de volgende jaren. Maar waar het in het nationale budget om ongeveer 15% gaat, vertegenwoordigden de Vlaamse uitgaven voor onderwijs in 1991 ongeveer 43,6% van het Vlaamse budget. De volgende jaren schommelde dit aandeel rond de 45%. Vervolgens is er terug sprake van een lichte daling van 44,2% in 1995 naar 43,0% in 1999 en 41,9% in 2000, wat wijst op grotere uitgaven ten voordele van andere sectoren. Wanneer er wordt gecontroleerd voor inflatie toont het onderwijsbudget een groei in absolute termen over de laatste 6 jaren van bijna 32 miljoen BEF (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

2.12.2. Overheidsfinancieringschema na 1988

De staatshervorming van 1988 resulteerde in een budget van meer dan 300 miljard BEF dat werd overgeheveld naar de Gemeenschappen. Tegelijkertijd werd er een financieringswet goedgekeurd om de toekomstige regels voor de verdeling van het onderwijsbudget uit te zetten. Deze dotaties voor onderwijs worden gefinancierd door de inkomsten van de BTW en elk jaar geïndexeerd. Zij worden ook gecorrigeerd (ten belope van een aandeel van 80%) aan de daling van het aantal jongeren. De Gemeenschappen zijn natuurlijk vrij om eigen middelen toe te voegen aan deze dotaties. Deze dotaties van de federale overheid worden in grote lijnen op de volgende manier vastgelegd (Bijzondere Wet op de financiering van de Gemeenschappen en de Gewesten van 16 januari 1989):

- het algemene (nationale) budget voor 1989 (Bno) dient als een basisbedrag voor de volgende jaren en voor de twee Gemeenschappen samen en is in overeenstemming met een deel van de BTW-inkomsten toegewezen voor het onderwijs. Deze toewijzing impliceert echter geenszins dat de Gemeenschappen verplicht zijn om dit geld te gebruiken voor onderwijs, noch dat hun uitgaven voor onderwijs zouden moeten worden beperkt tot dit bedrag;
- elk jaar (tot 1998) zal het basisbedrag aangepast worden aan de index en gedeeltelijk worden aangepast aan de dalende geboortecijfers;
- in een volgende stap wordt het nationaal budget verdeeld over de twee Gemeenschappen in verhouding tot hun aandeel in de totale schoolbevolking;
- tenslotte is er een regeling voorzien voor de overgang van de huidige verdeling van middelen naar een verdeling o.b.v. de hierboven vermelde criteria.

De Bijzondere Wet op de financiering van de Gemeenschappen en Gewesten van 16 januari 1989 had moeten aangepast worden in 1998. Artikel 39 van de financieringswet bepaalt dat vanaf 1999 de verdeelsleutel, op basis waarvan het aan de Vlaamse en Franse Gemeenschap toegewezen gedeelte van de opbrengst van de belasting op de toegevoegde waarde wordt verdeeld over de Gemeenschappen, aangepast wordt aan het aantal leerlingen aan de hand van bij wet vastgestelde criteria. De problematiek betreft de horizontale verdeling van de middelen tussen de Gemeenschappen onderling en de criteria op basis waarvan dit zal gebeuren (Stienlet, 1998). Het lange politieke debat heeft geresulteerd in de wet van 23 mei 2000, die de criteria waarnaar gerefereerd wordt in Artikel 39 van de Bijzondere Wet, vastlegt. Enkel het aantal leerlingen van 6 tot 17 jaar oud, die ingeschreven zijn als regelmatige leerling in het lager of secundair onderwijs in een onderwijsinstelling georganiseerd of gesteund door de Vlaamse of de Franse Gemeenschap, worden geteld. De telling heeft plaats op 1 februari en de data worden bekend gemaakt aan het Rekenhof voor 15 de mei van elk jaar. Het Rekenhof controleert de data nauwkeurig.

De financiering van het onderwijs van de Duitstalige Gemeenschap wordt geregeld door een aparte wet en gegeven de kleine omvang van deze onderwijssector wordt er rekening gehouden met de specifieke behoeften die in 1990 zijn vastgesteld. De hoogte van de financiering wordt niet verbonden aan demografische veranderingen (Nicaise, 1991).

2.12.3. *Verdeling van middelen*

De problematiek van de verdeling van de middelen is verbonden met twee basisprincipes in de onderwijswetgeving: de vrije schoolkeuze en de leerplicht. Een ander probleem is de verdeling van de middelen over de onderwijsnetten. Algemeen wordt aangenomen dat het gemeenschapsonderwijs een relatief hoge financiering vereist (bijv. voor schoolgebouwen) om zo in staat te zijn onderwijs te organiseren op dezelfde wijze als in de andere grote netten. Omwille van historische redenen heeft het katholiek onderwijs grotere (eigen) activa tot haar beschikking terwijl het gesubsidieerd officieel onderwijs bijkomende middelen ontvangt van de provincies en gemeenten. Een ander argument ten voordele van een hogere financiering van het gemeenschapsonderwijs heeft betrekking op de verplichting van het officieel onderwijs om alle leerlingen te aanvaarden, wat betekent dat dit net een relatief hoger aandeel kinderen opvangt van socio-economisch zwakke gezinnen en kinderen met leermoeilijkheden. Ten derde betekent de vereiste voor alle officiële scholen om zowel niet-confessionele zedenleer als godsdienstlessen in te lassen, dat zij af te rekenen hebben met hogere kosten dan de vrije scholen die enkel godsdienstonderricht geven. Ten vierde is het netwerk van gemeenschapsscholen minder sterk gespreid, wat betekent dat de voordelen van schaalvergroting hier niet werken. Tenslotte is het gemeenschapsonderwijs onderworpen aan bepaalde beperkingen omtrent de hoogte van het schoolgeld dat kan worden gevraagd voor leerlingen die zijn ingeschreven voor volwassenenonderwijs. Omwille van deze overwegingen, samen met andere meer politiek gekleurde, legde het Schoolpact in 1958 (Wet van 29 mei 1959) een regeling vast voor de verdeling van werkingsmiddelen, waarbij het gemeenschapsonderwijs één derde van de extra middelen ontving bestemd voor werkingsuitgaven. Het gemeenschapsonderwijs ontving ook voordelen m.b.t. de uitgaven voor bepaalde personeelscategorieën en de financiering van schoolgebouwen.

2.12.4. *Voorwaarden voor financiering*

De Gemeenschap financiert de scholen van het gemeenschapsonderwijs en subsidieert de scholen van het gesubsidieerd onderwijs. De financiering of subsidiëring van scholen wordt geregeld door een aantal voorwaarden waaraan moet worden voldaan. Voor alle onderwijsinstellingen, de hogescholen en de universiteiten uitgezonderd, is er sprake van drie grote financieringsposten: personeel, werkings- en uitrustingskosten en gebouwen.

2.12.4.1. *Voorwaarden voor de financiering en subsidiëring van scholen*

Naast de specifieke voorwaarden om middelen voor de bekostiging van lonen, werking, gebouwen en uitrusting te ontvangen, zijn er twee types van voorwaarden die moeten worden vervuld om financiële middelen te ontvangen. Eerst en vooral zijn er de algemene erkenningsvoorwaarden voor scholen die verband houden met de garantie van de veiligheid en hygiëne van de schoolgebouwen, de verantwoordelijkheid van het schoolbestuur voor de organisatie van onderwijs, het opstellen van leerplannen, de aanvaarding van inspectiecontrole, de structurele organisatie van onderwijs in

overeenstemming met de onderwijswetgeving, het respecteren van de taalwetgeving in het onderwijs, enzovoort. De regering kent een erkenning toe op basis van het advies van de inspectie (Decreet van 25 februari 1997). Dergelijke erkenning is een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde om in aanmerking te komen voor financiering of subsidiëring.

Verder worden er meer specifieke voorwaarden gedefinieerd met betrekking tot het leerlingenaantal in de scholen voor basisonderwijs. De programmatienormen verwijzen naar het aantal studenten dat moet ingeschreven zijn op de laatste dag van september in een nieuw opgerichte school om van de overheid financiële middelen te kunnen ontvangen. Deze normen variëren naargelang het jaar dat de school bestaat (max. 4 jaar voor gewone scholen) en de bevolkingsdichtheid van de gemeente waarin de school zich bevindt. Om met een nieuw onderwijsniveau van start te gaan, wordt er, naast de lokale bevolkingsdichtheid, rekening gehouden met de bestaande spreiding van scholen in de omgeving. De rationalisatienormen bepalen het aantal leerlingen die de eerste schooldag van februari moeten zijn ingeschreven, na het vierde jaar van bestaan van de school in het gewoon onderwijs en het derde jaar van bestaan in het buitengewoon onderwijs, om blijvend aanspraak te maken op financiering of subsidiëring. Deze normen hangen af van de bevolkingsdichtheid van de gemeente waar de school zich bevindt, het onderwijsniveau en de spreiding van de scholen of het onderwijsaanbod in de naburige omgeving (met de bedoeling de vrije schoolkeuze te garanderen) (Besluit van de Vlaamse regering van 17 juni 1997)

Voor het secundair onderwijs zijn er ook programmatie- en rationalisatienormen van kracht, maar andere criteria zijn hier relevant voor de bepaling van het vereiste aantal leerlingen. Voor de programmatienormen wordt het karakter van de school (confessioneel, niet-confessioneel of pluralistisch onderwijs) met een voltijds leerplan mee in rekening gebracht. Voor de rationalisatienormen is bijkomend het onderwijsnet (gemeenschaps-, gesubsidieerd officieel en gesubsidieerd vrij onderwijs) waar de school toe behoort, relevant. Verder wordt er binnen deze gedefinieerde categorieën een ander onderscheid gemaakt met betrekking tot het onderwijsaanbod tussen afdelingen, opties, vervolmakings- of specialisatiejaren aangeboden met hoge frequentie en deze aangeboden met lage frequentie (per provincie, per net en per karakter). Voor de rationalisatienormen wordt er rekening gehouden met de bevolkingsdichtheid en de spreiding van de scholen of het onderwijsaanbod in de omgeving (om de vrije schoolkeuze te garanderen) en de mogelijkheid van een scholengemeenschap. Dit is een entiteit van instellingen die in staat is om de noodzakelijke onderwijsvoorzieningen te garanderen in een bepaalde regio met betrekking tot demografische, economische, sociaal-culturele en infrastructurele aspecten (Offeciers, 1996; KB van 29 juli 1989).

In de hervorming van het secundair onderwijs (Decreet van 14 juli 1998) werd het concept van de scholengemeenschap opnieuw geïntroduceerd als een nieuwe versie van wat nu onder scholengemeenschap wordt bedoeld. Een scholengemeenschap omvat één of meer onderwijsinstellingen die al dan niet behoren tot dezelfde inrichtende macht en/of hetzelfde onderwijsnet en die binnen een geografische omschrijving gezamenlijk instaan voor de onderwijsvoorziening. Voor scholen die behoren tot een scholengemeenschap wordt de gewone rationalisatienorm met 15% verminderd (Decreet van 14 juli 1998).

Voor het buitengewoon onderwijs is de regeling meer gecompliceerd omwille van het bestaan van verschillende types en opleidingsvormen; voor elk type of opleidingsvorm zijn er kwantitatieve normen vastgelegd.

Zowel in het basis- als het secundair onderwijs zijn er gunstiger normen van kracht voor het district Brussel, met het oog op het behoud en de aanmoediging van het gebruik van de Nederlandse taal (Offeciers, 1996).

Voor de hogescholen en de universiteiten gelden er ook financieringsvoorwaarden, met de bedoeling een ongecontroleerde groei van het onderwijsaanbod tegen te gaan. In de hogescholen zal een basisopleiding enkel voor financiering in aanmerking komen wanneer het 40 studenten bereikt in een opleiding van één cyclus of in de eerste cyclus van een opleiding van twee cycli. Verder zullen de basisopleidingen en opties worden getest (voor 1 mei 2002) en geëvalueerd door de regering met de bedoeling om het aanbod van opleidingen en opties te hervormen. Nieuwe basisopleidingen of opties die in 1998 of later worden ingericht mogen enkel nog leiden tot graden die al gespecificeerd zijn in het decreet, mogen niet overlappen met het onderwijsaanbod van de universiteiten en er moet worden aangetoond dat zij beantwoorden aan een sociale nood. Ook zijn er beperkingen opgelegd met betrekking tot het aantal sites van een hogeschool. Elke universiteit mag enkel specifieke studiegebieden aanbieden voorzien door het Decreet op de universiteiten en de opleidingen zullen enkel worden gefinancierd wanneer ze aan de volgende criteria voldoen: de eerste cyclus van een universitaire opleiding moet een leerlingenaantal hebben van gemiddeld tenminste 40 ingeschreven studenten in de twee vorige jaren. De programmatiernorm voor de tweede cyclus ligt op 20 studenten. De bestaande opleidingen moeten het criterium van 20 studenten bereiken, ingeschreven voor de eerste cyclus in de twee vorige jaren en van 10 studenten voor de tweede cyclus (rationalisatienormen) (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

2.12.4.2. Personeel

De uitgaven voor personeel maken het grootste deel van het overheidsbudget uit (68,9% van de publieke uitgaven voor onderwijs in 2000, zonder de personeelskosten in het hoger onderwijs er bij te rekenen). 9,1% gaat naar de werking van de scholen, 16,3% is het deel dat als geheel bestemd is voor het hoger onderwijs (personeelskosten inbegrepen), 3,0% gaat naar investeringen en 2,8% blijft over voor allerlei kosten (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

Alle directeurs, leden van het onderwijzend en paramedisch personeel van het basis en secundair onderwijs, ongeacht het onderwijsnet, worden direct door de Gemeenschappen betaald. In de Vlaamse Gemeenschap worden de loonsubsidies voor het deeltijds kunstonderwijs nog steeds toegewezen d.m.v. één allesomvattend bedrag aan de gemeenten. In het gesubsidieerd (officieel of vrij) onderwijs werven de inrichtende machten zelf hun personeel aan. Personeelssalarissen kunnen in rekening worden gebracht ten aanzien van de Gemeenschappen zolang de personeelsleden voldoen aan bepaalde wettelijke voorwaarden, beantwoorden aan bepaalde regelingen (bv. omtrent bekwaamheidsbewijzen, fysieke geschiktheid, taalvaardigheid) en hun benoemingen mogelijk zijn onder de subsidiëringnormen.

Deze normen zijn enige tijd geleden sterk veranderd. De subsidieregeling hanteert niet langer strikt vastgelegde normen. Elke school wordt een urenpakket (basis- en buitengewoon onderwijs), een aantal uren-leerkracht (secundair onderwijs) of een allesomvattend budget (hoger onderwijs) toegewezen, afhankelijk van het aantal studenten, dat kan worden aangewend en verdeeld in overeenstemming met de noden tussen de niveaus, onderwijsvormen, studierichtingen, enzovoort. Op alle onderwijsniveaus zijn de voorziene beperkingen dezelfde, ongeacht het onderwijs georganiseerd of gesubsidieerd is door de Gemeenschap.

2.12.4.3. Werkings- en uitrustingskosten

Er bestaat een verschillende regeling voor de financiering van werkings- en uitrustingskosten in scholen die georganiseerd worden door de Gemeenschap aan de ene kant en die door de Gemeenschap gesubsidieerd worden aan de andere kant.

Er is veel kritiek geweest in de Vlaamse Gemeenschap omtrent de verschillen in de omvang van de gelden voor de werkingsmiddelen toegekend aan het gemeenschapsonderwijs enerzijds en het gesubsidieerd onderwijs anderzijds. Bovendien ontvangt het gemeenschapsonderwijs aparte subsidies voor het onderhoudspersoneel.

Bij Decreet van 25 februari 1997 is vastgelegd dat de hoogte van de werkingsmiddelen voor elke leerling in het gesubsidieerd basisonderwijs tussen 75,8% en 76,2% moet liggen van het bedrag van de werkingsmiddelen voor elk leerling van het gemeenschapsbasisonderwijs (de financiering van het onderhoudspersoneel niet inbegrepen). Dit verschil van ongeveer 24% in het budget in het voordeel van het gemeenschapsonderwijs is gerechtvaardigd door de 'objectiveerbare verschillen', zoals de keuze die moet worden aangeboden tussen godsdienst en zedenleer, de verplichting om elke leerling die zich aanbiedt, in te schrijven, de grotere participatie van leerlingen met een sociaal-culturele achtergrond die een succesvolle schoolcarrière eerder in de weg staat, verschillen in infrastructuur en de gevolgen van besluitvorming in het verleden. Deze 'objectiveerbare verschillen' zijn vooralsnog moeilijk te kwantificeren op een wetenschappelijke wijze, zodat op dit ogenblik het politieke akkoord van de 24%-norm van kracht is (MVG, 1998b).

De hervorming van het secundair onderwijs, zoals staat in het Decreet van 14 juli 1998 regelt de verdeling van de werkingsmiddelen tussen het gemeenschaps- en het gesubsidieerd onderwijs op een gelijkaardige manier (artikel 100 van dit decreet). Het Decreet stelt dat de werkingsmiddelen voor elke leerling in het gesubsidieerd vrij secundair onderwijs in 2007, 76% moet zijn van de werkingsmiddelen voor elke leerling in het gemeenschapssecundair onderwijs.

2.12.4.4. Schoolgebouwen

De Decreten van 5 juli 1989 en 31 juli 1990 beoogden een radicale verandering in de financieringsregels voor het onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap. In een rapport over dit onderwerp leek de Raad van State minder bezorgd over het feit of het decreet wel beantwoordde aan het gelijkheidsbeginsel, zoals

grondwettelijk gewaarborgd, dan wel over het feit of de nieuwe regeling de politieke evenwichten verstoorde zoals vastgelegd in de Schoolpactwet (29 mei 1959). Het politieke debat over dit probleem gaat nog steeds verder en kwam op gang door de fundamentele hervorming van de financieringsregeling voor de schoolgebouwen.

Investerings in de infrastructuur van het gemeenschapsonderwijs werden vroeger volledig betaald door de overheid. De gesubsidieerde officiële scholen ontvingen subsidies ten belope van 60% van hun investering en subsidies op de interest (die het verschil dekken tussen de actuele interestvoet op de financiële markt en 1,25%) voor het overige deel. In het gesubsidieerd vrij onderwijs werden alle investeringen gefinancierd door subsidies op de interest die de scholen te betalen hebben. Voor zover het om het niet gesubsidieerde investeringsdeel gaat, konden (en kunnen) de gesubsidieerde (officiële en vrije) scholen hun eigen middelen gebruiken of een proportie van de werkingssubsidies (tot een maximum van 25%). De verschillende behandeling van de drie onderwijsnetten werd vanzelfsprekend in verband gebracht met historische factoren, in het bijzonder met de aanwezigheid van congregaties die onderwijs organiseren in het vrij onderwijs. Wegens de secularisering van het vrij onderwijs (congregaties zijn minder dan vroeger aanwezig) en de veroudering van haar schoolgebouwen, heeft dit onderwijsnet gezocht naar een aanpassing van de financieringsregel.

Nu wordt de financiering zo georganiseerd dat het gesubsidieerd officieel en het gesubsidieerd vrij onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap op gelijke voet worden behandeld. Beide netten ontvangen subsidies ten belope van 60% van hun investering (70% voor het basisonderwijs). De verantwoordelijkheid voor de niet gesubsidieerde aspecten van het gesubsidieerd officieel onderwijs valt nu bij het Investeringsfonds van de Gemeenten en de Gemeenschap moet garant staan voor leningen van het vrij onderwijs die bedoeld zijn om het niet gesubsidieerde deel te dekken. Investerings in het gemeenschapsonderwijs blijven op rekening van de Gemeenschap gebeuren. Het decreet bevat ook objectieve criteria om de prioriteiten voor schoolgebouwen in alle onderwijsnetten vast te stellen.

Binnen de Vlaamse Gemeenschap zijn de verbintenissen, aangegaan bij het voormalige Nationale Garantiefonds voor Schoolgebouwen voor zowel het gesubsidieerd officieel en het gesubsidieerd vrij onderwijs, overgenomen door de Dienst Infrastructuurwerken van het Gesubsidieerd Onderwijs (DIGO). De investeringen worden voor het gemeenschapsonderwijs gecoördineerd door het Gemeenschapsonderwijs (vroeger de ARGO) (DIGO, 1992).

2.12.5. Financiële beheer

De regels en procedures met betrekking tot het financieel beheer opgelegd aan de schoolbesturen verschillen grondig tussen de onderwijsnetten.

In de nieuwe structuur van het gemeenschapsonderwijs zijn de scholengroepen en de Raad van het Gemeenschapsonderwijs de inrichtende machten binnen het gemeenschapsonderwijs (Bijzonder Decreet van 14 juli 1998). De Raad van het Gemeenschapsonderwijs blijft bevoegd voor de definitie van de regels voor de toewijzing van de middelen tussen de scholengroepen. De scholengroepen zelf zijn

bevoegd voor het autonoom financieel en materieel beheer van de scholen die tot de scholengroep behoren. Een College van Accountants, aangesteld door de Vlaamse Regering, heeft een controlerende taak over het financieel beleid van de scholengroepen. Het College is tevens belast met het financieel toezicht op de Raad van het Gemeenschapsonderwijs. Het College van Accountants bestaat uit 5 leden en is aangesteld voor 4 jaar. Het is operatief sinds januari 2000.

De gemeenten en provincies zijn verantwoordelijk voor het financieel beheer van de scholen in het gesubsidieerd officieel onderwijs. Het budget moet worden goedgekeurd op een hoger niveau - de Bestendige Deputatie (het provinciebestuur) voor het gemeentelijk budget en de Vlaamse regering voor het provinciale budget. Financiële beslissingen op een lager niveau kunnen op hoger niveau worden geschorst wanneer de wetgeving niet wordt nageleefd (Devos, e.a., 1998).

In tegenstelling tot de andere twee onderwijsnetten hebben de schoolbesturen van het gesubsidieerd vrij onderwijs een heel grote autonomie. Zij moeten niet aan regels gehoorzamen voor de opstelling van een budget en hun budget moet niet worden goedgekeurd door een hogere instantie. Ze moeten enkel voldoen aan een aantal basisvoorwaarden met betrekking tot de verkregen werkingsmiddelen. Dus de bekendmaking van alle inkomsten en uitgaven zijn niet vereist in het vrije onderwijsnet (Devos, e.a., 1998).

2.12.6. *Financiering van de hogescholen*

Elke hogeschool ontvangt een enveloppe met geld. Het Decreet op de hogescholen van 13 juli 1994 legt een totaalbedrag voor alle hogescholen vast, dat geïndexeerd wordt overeenkomstig de stijging van de loonkost en de prijzen. Vooraleer er een verdeling tussen de hogescholen kan worden uitgevoerd, doet men een voorafname om bepaalde kosten te dekken. Het gaat om kosten waar de regering nog steeds direct in tegemoet komt, zoals de loonkosten voor een deel van het personeel. Na deze voorafname blijft er een globaal bedrag over voor de werkingsuitkeringen van de hogescholen. Het bedrag is per hogeschool bepaald op basis van de volgende criteria:

1. het historisch forfait: de kost van de hogeschool in het verleden;
2. de studentenaantallen (vijfjaarlijks gemiddelde);
3. de onderwijsbelasting: een combinatie van studentenaantallen (driejaarlijks gemiddelde) en van de puntgewichten toegekend aan de opleidingen.

Net zoals aan de universiteiten worden er verschillende gewichten gegeven aan de financierbare studenten om de onderwijsbelastingseenheden te bepalen. Vier groepen worden onderscheiden waaraan de volgende gewichten worden toegekend: 1 (o.a. handelswetenschappen en bedrijfskunde), 1,2 (toegepaste taalkunde en opleidingen van één cyclus in industriële wetenschappen), 1,4 (architectuur, biotechnologie, sociaal-agogisch werk, opleidingen van twee cycli in de industriële wetenschappen) en 1,6 (productontwikkeling, gezondheidszorg en onderwijs). Er is een overgangperiode voorzien tot het jaar

2006 voor de volledige invoering van dit nieuw financieringsmechanisme (Verhoeven & Beuselincx, 1996).

De regering draagt ook bij in de financiering van de sociale voorzieningen aan de hogescholen en de hogescholen zijn gerechtigd om inschrijvingsgeld te vragen. Het decreet bepaalt dat de hogescholen een inschrijvingsgeld mogen vragen van minimum 2.000 BEF en maximum 14.500 BEF per jaar voor een student die geen recht heeft op een studiebeurs.

De hogescholen genieten een zekere mate van autonomie omtrent het beleid dat zij willen volgen met het toegewezen geld. Zij zijn echter wel gebonden door een aantal decretale voorschriften, zoals inzake de aanwerving en benoeming van personeelsleden. De naleving van deze regels wordt gecontroleerd door een commissaris van de Vlaamse regering en een inspecteur van financiën. De commissaris kan in beroep gaan tegen een beslissing van de hogeschool en dan moet de Vlaamse regering de beslissing beoordelen. Net zoals de universiteiten moeten de hogescholen regels opstellen voor de interne verdeling van de middelen (Verhoeven & Beuselincx, 1996).

2.12.7. Financiering van universiteiten

Tussen 1991 en 1996 werd de overheidsbijdrage voor de bekostiging van onderwijs en onderzoek in twee delen opgesplitst voor zowel de gewone werkingsuitgaven als voor de investeringsuitgaven: enerzijds een vast element dat evolueert met de loonkost en de prijzen, anderzijds een element dat evolueert met de onderwijsbelastingseenheden en jaarlijks wordt aangepast aan de ontwikkeling van de loonkosten en prijzen. Het vaste element wordt berekend op basis van 50% van het geld dat in 1991 aan de universiteiten is gegeven. De overblijvende 50%, het variabele element, zal evolueren naargelang de evolutie van het aantal onderwijsbelastingseenheden voor een bepaald jaar vergeleken met het aantal op 1 februari 1991. Het aantal onderwijsbelastingseenheden is gebaseerd op het totale aantal studenten dat in aanmerking komt voor subsidiëring in een bepaald studieveld, waarbij er gewichten worden toegekend naargelang de aard van dat studieveld (een gewicht van 1 voor de menswetenschappen, een gewicht van 2 voor de kandidaturen in toegepaste en biomedische wetenschappen en een gewicht van 3 voor de tweede cyclus van een toegepaste of biomedische wetenschapopleiding).

Sinds 1994 worden studenten van voortgezette academische opleidingen niet meer gerekend tot het aantal onderwijsbelastingseenheden (OBE). Met deze financieringsmethode wilde de regering niet enkel de kosten van het onderwijs verminderen en het academisch aanbod rationaliseren, maar wilde men ook het wetenschappelijk onderzoek minder afhankelijk te maken van de evolutie van het aantal studenten.

Als gevolg van de ongelijke groei in het aantal onderwijsbelastingseenheden in de universiteiten, ontstond er in de verschillende universiteiten een ongelijke financiering per student. Artikel 96 van het decreet van 14 juli 1998 betreffende Onderwijs IX poogde dit probleem te corrigeren. Sinds het begrotingsjaar 1996 zijn de werkingsuitkeringen aan de universiteiten samengesteld uit drie delen:

Het eerste deel (Wao) is het bedrag van de werkingsuitkering academische opleidingen, doctoraten, doctoraatsopleidingen en lerarenopleidingen voor het jaar 1995 + n (450 miljoen BEF) met een jaarlijkse

indexatie. Maatregelen werden genomen om te verhinderen dat de universiteiten met een opmerkelijk lager aantal onderwijsbelastingeenheden meer zouden krijgen dan in het verleden.

Het tweede deel (Wvao) is het bedrag van de werkingsuitkering voortgezette academische opleiding voor het jaar 1995 + n. Deze enveloppe wordt jaarlijks geïndexeerd en verdeeld over de verschillende universiteiten, op basis van het gemiddeld aantal diploma's dat werd uitgereikt over de laatste twee academiejaren.

Het derde deel (Whuisarts) bestaat uit het nominaal bedrag van de werkingsuitkering huisartsopleiding voor het jaar 1995 + n. Zoals dit geldt voor het vorige deel, wordt de enveloppe ook voor dit deel verdeeld over de universiteiten volgens het gemiddeld aantal diploma's van arts uitgereikt tijdens het voorlaatste en tweede voorlaatste academiejaar.

Via deze berekening ontvangen alle universiteiten meer werkingsuitkering, maar de onderindexatie van de werkingsuitkering alsook de ongelijke kostprijs per student is niet verdwenen.

Naast werkingsuitkeringen staat de regering ook in voor sociale faciliteiten. De universiteiten kunnen inschrijvingsgeld vorderen.

Het Decreet van 12 juni 1991 had ook als doel om een nieuwe relatie in te stellen tussen de universiteiten en de autoriteiten, gebaseerd op meer autonomie en lokale financiële verantwoordelijkheid. Vanaf dan werden universiteiten voor 50% gefinancierd in functie van het aantal studenten op 1 februari van het voorgaande academiejaar. De andere 50% was vast en varieerde in functie van de index van consumptieprijzen en de loonkosten. Op die manier werden de uitgaven stabiel en werd lange-termijnplanning mogelijk. Vanaf dan is het financieringssysteem regelmatig op kleine punten aangepast door verschillende decreten. Het vorige financieringssysteem resulteerde in een ongelijkheid tussen de verschillende universiteiten waarbij de kleinere universiteiten voordeel ondervonden. Het Decreet van 1998 trachtte deze ongelijkheid op te heffen door het verdelen van een extra bedrag. Dit decreet veranderde ook de financiële formule. Op dit moment hangt er echter een nieuw financieringssysteem in de lucht dat als doel heeft om de onderzoekscomponent van de universiteiten meer te benadrukken. Dit nieuwe systeem zou minder afhankelijk gemaakt worden van studentenaantallen en de financiering meer baseren op de output. In afwachting van dit systeem heeft de regering een overgangperiode ingesteld van 2001 tot 2004 gedurende dewelke de financiering onafhankelijk is van fluctuaties in studentenaantallen. Deze tijdelijke bevrozing van de financiering zou moeten leiden tot een optimalisatie en rationalisatie van het universitair onderwijsaanbod (Deweghe, 2000).

Elk jaar bepaalt het Vlaams parlement, op advies van de Vlaamse interuniversitaire Raad (VLIR), het minimum en maximum inschrijvingsgeld en het inschrijvingsgeld voor de examens van de academische cursussen en van voortgezette academische opleidingen. Het advies van de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) met betrekking tot het inschrijvingsgeld voor het academisch jaar 2000-2001 was 18.800 BEF (466,04 €) voor studenten die niet in aanmerking komen voor een beurs, 9.900 BEF (245,41 €) voor studenten die bijna tot de categorie van beursstudenten behoren en 3.200 BEF (79,33 €) voor studenten die in aanmerking komen voor een beurs (VLIR, 1999-2000). Aanvullend

bepaalt het decreet van 18 mei 1999 dat het universiteitsbestuur, volgens bepaalde criteria, een hoger inschrijvingsgeld kan vragen voor specialisatiecursussen.

De universiteiten genieten van een zekere mate van autonomie wat betreft het financieel beleid. Het naleven van de wet wordt evenwel opgevolgd door een Commissaris van de Vlaamse Regering en een financieel inspecteur. De Commissaris kan in beroep gaan tegen een beslissing van de universiteit, waarover de Vlaamse regering moet beslissen. Sinds kort waren de universiteiten gebonden aan verscheidene decretale reguleringen betreffende de aanwerving en promotie van het personeel. Het decreet van 5 mei 1999 betreffende Onderwijs X heeft deze strenge regels versoepeld. Elke universiteit heeft regels opgesteld voor de verdeling van de finances tussen de faculteiten en de centrale diensten.

2.12.8. *Evolutie van de onderwijsfinanciering*

De laatste jaren hebben enkele belangrijke keuzes en gebeurtenissen, o.a. de decentralisering die de overheid op gang bracht en de daling van de geboortecijfers, de onderwijsfinanciering zeer sterk beïnvloed.

2.12.8.1. Decentralisatie

De decentralisatietrend binnen het onderwijsbeleid komt duidelijk naar voren op het financiële vlak. Dit geldt vooral voor het gemeenschapsonderwijs, dat oorspronkelijk geheel door de overheid werd georganiseerd. Een eerste belangrijke stap in de richting van decentralisatie kwam er met de beslissing in 1984 om voorzieningen op te richten met een apart bestuur binnen het gemeenschapsonderwijs (Staatsdiensten met afzonderlijk beheer van het Ministerie van Onderwijs, SABMO). Deze scholen werden gefinancierd door middel van dotaties. Deze beslissing maakte komaf met het trage bureaucratische systeem van de oude centrale bestuursstructuur in het gemeenschapsonderwijs. Het nieuwe systeem van dotaties, die de functie vervullen van een toegewezen budget, werd verondersteld een meer efficiënt beheer aan te moedigen. Dergelijk financieringssysteem betekende een grote stap voorwaarts. Hetzelfde kan worden gezegd van de Lokale Schoolraden (LORGO's) in het gemeenschapsonderwijs die de bevoegdheid hadden om beslissingen te nemen inzake materieel en financieel beheer die op lokaal niveau kunnen worden genomen (Devos, e.a., 1998).

Onlangs werd een verdere decentralisering in het onderwijsbeleid in het gemeenschapsonderwijs uitgewerkt via een overgang van een tweeledige structuur naar een driedelige structuur (Bijzonder Decreet van 14 juli 1998). Samengevat geldt dat er nieuwe schoolraden gevormd werden op het niveau van de scholen. Deze schoolraden hebben advies- en overlegbevoegdheden. De scholengroepen samen met de Raad van het Gemeenschapsonderwijs zullen echter de inrichtende macht vormen met beslissingsbevoegdheid voor materiële en financiële aangelegenheden in het gemeenschapsonderwijs (zie ook 2.6.1.1.).

2.12.8.2. De problematiek van de verdeling van de middelen

Er is reeds gezegd dat de verdeling van de middelen over de verschillende onderwijsnetten onderwerp is van politieke discussies. Cruciaal hierbij is de bepaling van de criteria voor een objectieve verdeling. Er zijn op dit moment geen objectieve indicatoren voor de verdeling van middelen over de onderwijsnetten, zodat er ad hoc-maatstaven worden gehanteerd. De richtlijnen die zijn voortgekomen uit het parlementair debat omtrent deze problematiek, hebben een zeer algemeen karakter en geven geen algemene bevrediging. Evenwel zal het steeds zeer moeilijk zijn om verdelingscriteria vast te leggen, daar er geen informatie beschikbaar is over de middelen die de gesubsidieerde scholen krijgen van de lokale overheden of de private instanties.

Zoals gezegd is enige tijd geleden de grootte van het verschil in de verdeling van de werkingsmiddelen over de onderwijsnetten vastgelegd voor het basisonderwijs en het secundair onderwijs (Decreet van 25 februari 1997; Decreet van 14 juli 1998 betreffende het secundair onderwijs). (zie ook 2.14.4.3.)

2.12.9. Onderwijsbudget voor de verschillende niveaus

Voor het secundair onderwijs is er een nieuwe regeling met betrekking tot de vaststelling van het onderwijsbudget gerealiseerd. Deze wijzigingen hadden twee doelen voor ogen: de beheersing van (de groei) van het budget en veranderingen in de hoogte van de uitgaven met betrekking tot de verschillende onderwijsniveaus. Onder meer wordt de onderfinanciering van het kleuter- en lager onderwijs algemeen beschouwd als een belangrijke uitdaging.

Het kleuteronderwijs wordt samen met het lager onderwijs beschouwd als een geïntegreerd systeem van basisonderwijs. De principes voor de financiering en subsidiëring van het kleuter- en lager onderwijs zijn identiek. De laatste 10 jaren is de subsidiëring en financiering van het basisonderwijs constant gestegen. Deze gunstige ontwikkeling is gerechtvaardigd aangezien het absolute bedrag van subsidiëring per leerling voor het basisonderwijs slechts 43% bedraagt van dat van het secundair onderwijs. De Vlaamse Gemeenschap heeft over de jaren heen de volgende percentages van zijn onderwijsbudget gespendeerd aan het basisonderwijs: 24,75% in 1988, 26,79% in 1991, 23,64% in 1993, 24,01% in 1995 en 24,06% in 1997, 24,7% in 1998, 25,1% in 1999 en 25,2% in 2000. De gemiddelde investering in elke leerling uit het gewoon basisonderwijs in 2000 bedroeg 131.184 BEF (3.251,96 €) in het gemeenschapsonderwijs, 104.714 BEF (2.595,79 €) in het gesubsidieerd officieel onderwijs en 101.210 BEF (2.508,93 €) in het gesubsidieerd vrij onderwijs. De gemiddelde uitgave voor elke leerling kwam op 106.323 BEF (2.635,69 €) (MVG, departement Onderwijs, 2000b. Deze bedragen weerspiegelen de problematiek van de verdeling van de financiële middelen over de onderwijsnetten.

De Vlaamse Gemeenschap heeft aan het secundair onderwijs de volgende percentages van haar onderwijsbudget gespendeerd: 47,0% in 1988; 45,7% in 1991; 42,7% in 1993; 41,5% in 1997 en 39,3% in 1999. In 2000 werd er 25,2% van het onderwijsbudget besteed aan het secundair onderwijs. Voor het secundair onderwijs zijn de verschillen tussen de onderwijsnetten opmerkelijk. De gemiddelde investering in elke leerling van het (gewoon) secundair onderwijs bedroeg voor 2000, 293.559 BEF

(7.277,15 €) in het gemeenschapsonderwijs, 262.871 BEF (6.516,41 €) in het gesubsidieerd officieel onderwijs en 222.118 BEF (5.506,15 €) in het gesubsidieerd vrij onderwijs. Het gemiddelde lag op 237.999 BEF (5.899,85 €) (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

Aan hoger onderwijs (universiteiten inbegrepen) heeft de Vlaamse Gemeenschap de volgende percentages van zijn onderwijsbudget besteed: 15,67% in 1988; 17,41% in 1993; 16,27% in 1998 17,44% in 1999 en 16,8% in 2000. De gemiddelde investering in een student aan de hogeschool bedroeg in 2000, 219.994 BEF (5.453,53 €). Voor een universiteitsstudent was dit in 2000, 423.304 BEF (10.493,43 €) (MVG, departement Onderwijs, 2000 b). De hoogte van de investering in hogeschoolstudenten is dus relatief laag; deze is lager dan voor een leerling uit het secundair onderwijs en bedraagt slechts ongeveer de helft van de investering in een universiteitsstudent. In 1992 bereikte de gemiddelde investering in een hogeschoolstudent nog niet de helft van de gemiddelde investering in de universiteitsstudent. Vanaf 1992 is het budget voor universitair onderwijs in relatieve termen gedaald en het budget voor de hogescholen duidelijk toegenomen (Verhoeven & Beuselink, 1996).

De grootste daling in het onderwijsbudget voltrok zich in het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) (-44% over de periode 1975-1987). De belangrijkste oorzaak van deze afslanking kan worden gelegd bij de zogenaamde 'anti-cumul'-regeling die in 1982 werd geïntroduceerd, in een poging om de inkomsten die een leerkracht uit een bijkomende job kan halen tot een minimum te herleiden. Dit bemoeilijkt vandaag echter de aanwerving van specifieke categorieën van leerkrachten in de technische en beroepsafdelingen van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP). In 2000 werd 1,8% van het onderwijsbudget uitgetrokken voor het Onderwijs voor Sociale Promotie. Of anders uitgedrukt: van 2,67 miljard BEF (66.84 miljoen €) in 1991 steeg het budget tot 4,80 miljard BEF in 2000 (119,10 miljoen €) (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

Over de laatste 10 jaar is de financiering en subsidiëring van het buitengewoon onderwijs constant gestegen. De Vlaamse Gemeenschap besteedde aan het buitengewoon onderwijs 5,34% in 1993 en dit cijfer was gestegen naar zo'n 6,38% in 2000. De gemiddelde investering in elke leerling uit het buitengewoon basisonderwijs bedroeg in 2000 in het gemeenschapsonderwijs 467.283 BEF (11.806,75 €), 288.124 BEF (7.142,40 €) in het gesubsidieerd officieel onderwijs en 294.422 BEF (7.298,53 €) in het gesubsidieerd vrij onderwijs. Dit betekende een gemiddelde kostprijs voor het buitengewoon basisonderwijs van 330.557 BEF (8.194,29 €) per leerling. In het buitengewoon secundair onderwijs kostte een leerling gemiddeld 494.078 BEF (12.247,88 €) in het gemeenschapsonderwijs, 504.922 BEF (12.516,69 €) in het gesubsidieerd officieel onderwijs en 485.166 BEF (12.026,94 €) in het gesubsidieerd vrij onderwijs, wat een gemiddelde gaf van 490.544 BEF (12.160,28 €) voor het buitengewoon secundair onderwijs (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

2.13. Financiële belemmeringen voor de toegang tot onderwijs

De grondwet van 17 februari 1994 garandeert een kosteloos onderwijs tot het einde van de leerplicht (art 24 § 3). Maar of het onderwijs tijdens de leerplicht wel degelijk kosteloos is, hangt af van hoe de

studiekost wordt gedefinieerd. In de Vlaamse Gemeenschap wordt ongeveer 10% van de totale kost gedragen door de ouders. Deze kost omvat vanzelfsprekend persoonlijke benodigdheden zoals boekentassen en schrijfgierief, maar niet de kostprijs van maaltijden of bijkomende buitenschoolse activiteiten. Er mag geen bijdrage van de ouders worden gevraagd om een deel van de kosten te betalen voor voorzieningen die de school traditioneel moet aanbieden. Financiële steun van de overheid voor vervoerskosten is gedurende de periode van de leerplicht mogelijk voor leerlingen die geen school van hun keuze vinden die gelegen is binnen een redelijke afstand van hun woonplaats.

Tijdens de periode van de leerplicht mag er geen inschrijvingsgeld worden gevraagd in alle scholen die tot de drie grote onderwijsnetten behoren. In het hoger onderwijs mag wel een inschrijvingsgeld worden gevraagd. Voor zowel de hogescholen als de universiteiten zijn een minimum- en maximumbedrag vastgelegd bij decreet (op dit ogenblik gaat het om een minimumbedrag van 2.000 BEF en een maximumbedrag van 14.500 BEF aan de hogescholen en een minimumbedrag van 3.200 BEF en een maximumbedrag van 18.800 BEF aan de universiteiten) (VLIR, 1999-2000) (Decreet van 12 juni 1991 en 13 juli 1994).

Voor alle jongeren en zelfs volwassenen die een diploma van het secundair onderwijs willen behalen of de eerste graad van het hoger onderwijs, is er een systeem van beurzen voorzien. Het recht op een beurs en de hoogte van de beurs hangen eerst en vooral af van twee criteria: het belastbaar inkomen en de huurwaarde van het onroerend vermogen van de ouders (of van de aanvrager zelf wanneer hij zelfstandig leeft). Vervolgens zal de hoogte van de beurs afhangen van het onderwijsniveau waarin onderwijs wordt gevolgd. De Vlaamse regering probeert de laatste jaren meer geld te spenderen aan minder beurzen. Vooral met betrekking tot het eerste criterium zijn er aanpassingen gebeurd met de bedoeling misbruik te voorkomen. In 1999-2000 zijn er 45.456 aanvragen ingediend voor het hoger onderwijs (waarvan 67% zijn goedgekeurd) en 117.061 aanvragen voor het secundair onderwijs (waarvan 72% zijn goedgekeurd). De gemiddelde beurs voor een student uit het hoger onderwijs bedroeg 51.953 BEF (1.287,88 €) en voor een leerling secundair onderwijs 6.499 BEF (161,11 €) (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

Op dit moment zijn er voor het Onderwijs voor Sociale Promotie en het buitengewoon onderwijs geen cijfers voorhanden. Wat betreft het OSP kan worden gesteld dat er grote verschillen zijn tussen de opleidingen en tussen de verschillende categorieën van deelnemers. Alle deelnemers moeten een (relatief laag) inschrijvingsgeld betalen, met uitzondering van bepaalde categorieën van werklozen die beroepsgerichte opleidingen volgen.

Voor het buitengewoon onderwijs wordt een berekening van de financiële kosten bemoeilijkt door de sociale zekerheidsregelingen die bepaalde vormen van financiële steun voorzien. Het systeem om scholen die gehandicapte kinderen opvangen financiële steun te geven is uitgebreid en bedoeld om de kosten voor de speciale uitrusting te compenseren.

Onderzoek heeft aangetoond dat de jaarlijkse directe private studiekosten (vervoer inbegrepen) voor een gezin bijna 8.000 BEF (198,5 €) bedraagt per kind in het kleuteronderwijs (Bollens, 2000a). Voor het lager onderwijs bedraagt de jaarlijkse kost voor een gezin 14.158 BEF (351,3 €) per kind (Bollens,

2000a). In prijzen van oktober 1995 bedroeg deze kost voor het secundair onderwijs 19.000 BEF per kind (Nicaise, 1996). Het hoger onderwijs brengt een nog veel hogere kost met zich mee: 81.212 BEF (2.015,2 €) voor een hogeschoolstudent die thuis studeert en 145.962 BEF (3.621,9 €) voor een hogeschoolstudent met huurkosten. Voor het universitair onderwijs gaat het om respectievelijk 67.827 BEF (1.683,1 €) en 139.485 BEF (3.461,2 €) (Bollens, 2000b).

2.14. Statistieken

Tabel 2.1. De grootte van de scholen in het basisonderwijs (1999-2000)

Schoolomvang	Gewoon Basisonderwijs	Schoolomvang	Buitengewoon Basisonderwijs
1-100	156	1-50	8
101-200	518	51-100	56
201-300	767	101-150	51
301-400	496	151-200	35
401-500	543	201-250	21
501-600	89	251-300	11
601-700	34	> 300	7
> 700	10	-	
Totaal	2.333	Totaal	189

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001)

Tabel 2.2. De grootte van de scholen in het secundair onderwijs (1999-2000)

Schoolomvang	Gewoon Secundair Basisonderwijs	Schoolomvang	Buitengewoon Secundair Basisonderwijs
1-100	24	1-50	12
101-200	142	51-100	29
201-300	171	101-150	26
301-400	135	151-200	24
401-500	116	201-250	10
501-600	82	251-300	5
601-700	89	> 300	5
701-800	64	-	
801-900	46	-	
901-1000	27	-	
> 1000	29	-	
Totaal	925	Totaal	111

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001)

Tabel 2.3. Aantal aanvragen voor studiebeurzen, aantal goedgekeurde studiebeurzen en gemiddeld bedrag van de studiebeurzen voor het secundair en hoger onderwijs in 1999-2000

	Aantal aanvragen	Aantal goedgekeurd	% goedgekeurd	Totaal bedrag	Gemiddeld bedrag
Universiteit	13.402	8.997	67%	520.019.200 BEF (12.890.939,24 €)	57.799 BEF (1.462,80 €)
Hogescholen Twee cycli	7.163	4.898	68%	260.623.200 BEF (6.460.680,37 €)	53.210 BEF (1.319,04 €)
Hogescholen Eén cyclus	24.891	16.567	67%	801.946.300 BEF (19.879.729,50 €)	48.406 BEF (1.199,95 €)
Totaal hoger onderwijs	45.456	30.462	67%	1.582.588.700 BEF (39.261.349,10 €)	51.953 BEF (1.287,88 €)
Secundair onderwijs	117.061	84.321	72%	547.981.800 BEF (13.584.131,99 €)	6.499 BEF (161,11 €)

(MVG, Departement Onderwijs, 2000b)

HOOFDSTUK 3. KLEUTERONDERWIJS

3.1. Historisch overzicht

In 1827 werd te Brussel de eerste bewaarschool voor kleuters van buitenhuiswerkende ouders geopend. In 1843 werd dit type van voorschools onderwijs erkend als een onderwijsinstelling die een basis vormde voor de volksschool. Deze nieuwe schoolvorm verspreidde zich snel: in 1845 bestonden er reeds een vierhonderdtal van deze bewaarscholen. Ze stonden in voor de verzorging en het morele welzijn van de kinderen, en bereidden de oudste kinderen voor op het lager onderwijs. In 1857 werd de eerste Fröbel-kindertuin geopend waar elk nuttigheidsonderricht geweerd werd. In navolging van de Duitse pedagoog Friedrich Fröbel werd aan creatief spel gedaan, waarbij de activiteit en spontaniteit van de kleuter centraal stonden. Het duurde een tijdje voor de Fröbel-methode in de gewone bewaarscholen ingang vond.

Pas in 1880 werden ministeriële richtlijnen uitgevaardigd om de werking van het voorschools onderwijs te reguleren. Het eerste curriculum voor deze scholen, dat in 1890 werd opgelegd, was grotendeels gebaseerd op het werk van Fröbel. De inspecteurs voor het lager onderwijs stonden in voor het toezicht op de implementatie van de richtlijnen.

De daarop volgende periode, tot 1914, was voorschools onderwijs geen prioritair beleidsdomein meer. Tussen de twee wereldoorlogen in zijn de bewaarscholen uitgegroeid tot opvangcentra waar kinderen sociale vaardigheden kregen aangeleerd en hun intellectuele capaciteiten en persoonlijkheid verder ontwikkelden. Verscheidene officiële programma's en activiteiten werden ingevoerd. De invloed van Fröbel, samen met die van de Italiaanse Maria Montessori en de Belgische Ovide Decroly, werden groter. Dit is onder meer te merken aan de curricula uitgevaardigd in 1936. Sindsdien kent voorschools onderwijs in België een expansieve groei.

In 1997 is het Decreet op het basisonderwijs van 25 februari 1997 van kracht geworden. Dit nieuwe decreet beoogt een integratie van alle wetgeving met betrekking tot het kleuter- en basisonderwijs in één coherent kader. Verder bevat het ook belangrijke wijzigingen en vernieuwingen. Het decreet wil meer autonomie geven aan elke school, maar ook meer verantwoordelijkheid (zie 2.1.3.).

3.2. Belangrijke wetgeving voor het kleuteronderwijs

- Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, gewijzigd door het Decreet van 15 juli 1997
- Decreet van 15 juli 1997 tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs

3.3. Soorten onderwijsinstellingen

De meeste kleuterscholen zijn verbonden met lagere scholen en zijn gevestigd in dezelfde gebouwen. Er moet echter worden gezegd dat onderwijs in de werkelijke zin van het woord niet wordt gegeven in het kleuteronderwijs. Het kleuteronderwijs wordt niet beschouwd als de 'eerste klas of groep' van het lager onderwijs. Vroeger werden deze scholen 'Fröbel-scholen' genoemd, verwijzend naar hun oorsprong uit de Duitse 'kleutertuin'. Ofschoon het kleuter- en het lager onderwijs niet structureel met elkaar verbonden zijn, wordt toch een zachte overgang tussen deze twee beoogd. Bijgevolg wordt de term 'basisonderwijs' meer en meer gemeen goed, verwijzend naar de twee onderwijsniveaus.

3.4. Toelatingsvoorwaarden

Op dit niveau geldt geen verplichting om school te lopen. Het kleuteronderwijs heeft een vanzelfsprekende sociale en voorbereidende functie naar het lager onderwijs toe. Het Decreet Basisonderwijs (25 februari 1997) heeft de aanvangsleeftijd voor het kleuteronderwijs opgetrokken van twee en half jaar naar drie jaar¹. Deze nieuwe aanvangsleeftijd zal van kracht zijn na een overgangperiode (wanneer een oplossing is gevonden voor de opvang van kinderen jonger dan drie jaar). Een schoolcarrière in het kleuteronderwijs eindigt meestal in de maand juni van het jaar waarin het kind zes jaar wordt. Dit kan echter met een jaar verlengd worden op advies van de klassenraad van de betrokken kleuterschool en het hoofd van het Centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB). In dat geval zijn de kinderen verplicht om regelmatig school te lopen aangezien ze dan voor het eerst onder de leerplicht vallen.

Kleuteronderwijs is gratis in alle scholen. Er kan wel aan de ouders een bijdrage gevraagd worden voor de kosten van maaltijden, vervoer, buitenschoolse activiteiten en naschoolse opvang.

3.5. Niveaus en leeftijdsgroepen

In de meeste gevallen worden jaren gegroepeerd volgens de leeftijd:

- kinderen van 3/(2,5) jaar tot 4 jaar;
- kinderen van 4 tot 5 jaar;
- kinderen van 5 tot 6 jaar.

Dergelijke indeling is echter niet van overheidswege vastgelegd. Officieel bestaan er immers geen leerjaren in het kleuteronderwijs. Elke school is vrij om het onderwijs te organiseren zoals zij het wil. Sommige scholen hanteren kortstondig of continu het verticaal verdelingssysteem, waarbij verschillende leeftijdsgroepen in hetzelfde jaar samen zitten. Dit is vaak het geval in landelijke gebieden waar de

¹ De "Collectieve Arbeidsovereenkomst V" (CAO V) vergroot de wegingscoëfficiënt van kleuters van 2,5 en 3 jaar oud. Bijgevolg zorgen deze kinderen voor meer uren-leerkracht dan andere kinderen. Deze verhoogde wegingscoëfficiënt is een overgangsmaatregel in afwachting van een definitieve regeling omtrent de instapleeftijd (MVG, 2000 d).

lokale bevolking te klein is om drie aparte jaren in te richten. Een dergelijk systeem geeft meer differentiatiemogelijkheden.

3.6. Algemene doelstellingen

Elke schoolbestuur kan vrij haar eigen leerplan opstellen. De volgende basisdoelstellingen van het kleuteronderwijs kunnen echter beschouwd worden als algemeen geldend voor alle onderwijsnetten:

- het stimuleren van een mentaal en fysiek evenwicht;
- de ontwikkeling van de intellectuele capaciteiten;
- het kind leren om zich op correcte wijze uit te drukken;
- het bewerkstelligen van een evenwichtige en gediversifieerde vooruitgang in de psychomotorische ontwikkeling van het kind;
- het aanmoedigen van een zekere mate van zelfstandigheid;
- het stimuleren van de creativiteit van het kind;
- het kind vertrouwd maken met het leven in de samenleving.

Dit kan worden samengevat als de stimulering van de persoonlijkheid van het kind, de ontwikkeling van zijn sociale vaardigheden en zijn cognitieve en emotionele ontwikkeling. Gesubsidieerde vrije (confessionele) scholen vangen ook aan met religieuze opvoeding. Naast de ontwikkeling van de zelfstandigheid van het kind en de stimulering van samenwerking poogt het kleuteronderwijs ook de kinderen met succes een aantal basisleervaardigheden onder de knie te laten krijgen. De ontwikkeling van psychomotorische en taalvaardigheden wordt ook als een prioriteit beschouwd. Officiële verklaringen benadrukken het belang om een zachte overgang tussen het kleuter- en lager onderwijs te garanderen. Deze doelstellingen worden nu beoogd in de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen (zie Hoofdstuk 10).

3.7. Leerplan, vakken en lessenrooster

Het kleuteronderwijs heeft geen officieel leerplan, maar wel een werkplan of een vormingsplan. De algemene doelstellingen worden spelenderwijze bereikt binnen de wereld van de leeftijdsgroep. Tot nu toe stelde elke schoolbestuur haar eigen leerplan (methoden en pedagogische doelstellingen) op en diende deze ter goedkeuring in bij de minister. Nu zijn er ontwikkelingsdoelen geformuleerd en aangenomen bij decreet door het Vlaams parlement (Decreet van 22 februari 1995). Elke schoolbestuur ontwikkelt eigen onderwijsmethoden en leerplannen met de bedoeling om deze ontwikkelingsdoelen te bereiken.

De basisideeën van het kleuteronderwijs in Vlaanderen zijn niet bepaald door de geest van Fröbel. De invloed van Decroly op de nieuwe ontwikkelingsdoelen is wel opmerkelijk. Deze ontwikkelingsdoelen worden geformuleerd voor vijf leergebieden: lichamelijke opvoeding, muzische vorming, taal,

wereldoriëntatie (kennis over natuur, mens, maatschappij, technologie, tijd en ruimte) en wiskunde. Alle scholen moeten activiteiten in deze velden aan de leerlingen aanbieden.

Het Decreet Basisonderwijs (25 februari 1997) maakt een afwijking van de vastgelegde ontwikkelingsdoelen mogelijk. Een schoolbestuur kan oordelen dat de vastgelegde ontwikkelingsdoelen te weinig ruimte geven om de eigen pedagogische en opvoedkundige visie te realiseren en/of dat ze onverenigbaar zijn met deze visie. In dat geval kan het schoolbestuur een afwijking (die moet worden gemotiveerd) aanvragen bij de Vlaamse regering, en moet alternatieve ontwikkelingsdoelen voorstellen. De Vlaamse regering beoordeelt dan de gelijkwaardigheid van de voorgestelde ontwikkelingsdoelen met de vastgelegde.

Kleuterscholen organiseren over het algemeen activiteiten van maandag tot vrijdag, van 8.30 u tot 12 u. en van 13.30 u tot 15.30 u. (de woensdagnamiddag uitgezonderd). Een week bestaat uit 28 lessen van 50 minuten. Scholen zijn minimum 182 dagen per jaar open en zijn gesloten in de maanden juli en augustus.

Vele scholen organiseerden kinderopvang beantwoordend aan een nood die bij de ouders leefde. Er is een wettelijk kader ontwikkeld voor kinderopvang voor en na de schooltijd, tijdens de woensdagnamiddag en tijdens de vakantie. Naast privé-initiatieven kan een school kinderopvang organiseren wanneer op gemeentelijk niveau blijkt dat omwille van organisationele redenen, de school kan best instaan voor de organisatie van kinderopvang, rekening houdend met het bestaand aanbod van voorzieningen in kinderopvang in de gemeente. Net zoals alle andere initiatieven moet de school beantwoorden aan specifieke kwaliteitsvereisten voor kinderopvang (Besluit van de Vlaamse regering van 24 juni 1997).

3.8. Onderwijsmethoden

Zoals gezegd behoort de beslissing omtrent de gehanteerde onderwijsmethoden tot de vrijheid van het schoolbestuur. Bijgevolg zijn er geen officiële richtlijnen. De ideeën van ervaringsgericht kleuteronderwijs zijn relatief populair in Vlaanderen. Deze benadering legt de nadruk op de sociaal-emotionele ontwikkeling en het welbevinden van het kind (Laevers, 1987).

3.9. Leerlingenbeoordeling

Het kleuteronderwijs is georganiseerd volgens de traditie van de Duitse kleuterschool. Bijgevolg is er geen sprake van formeel onderricht of een formele evaluatie. Dit betekent echter niet dat er helemaal geen sprake is van een beoordeling in dit onderwijsniveau. De beoordeling in het kleuteronderwijs is hoofdzakelijk gebaseerd op observatie en vervult drie rollen:

- Een vooruitziende rol: biedt de graad van rijpheid en ontwikkeling die door het kind bereikt is voldoende perspectieven voor een schoolcarrière in het lager onderwijs?
- Een peilende rol: wat heeft het kind geleerd, hoever staat het kind in vergelijking met zijn leeftijdsgenoten?
- Een diagnostische rol: waarom heeft de ontwikkeling van een kind vertraging opgelopen of waarom is de kennis op bepaalde terreinen niet verworven?

De overgang van kleuter- naar lager onderwijs vraagt om een steeds grotere bijdrage van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) samen met het onderwijsteam van de school, gegeven de toenemende problemen in dit stadium.

3.10. Bijzondere begeleiding van leerlingen

Sinds het schooljaar 1993-1994 worden door de Vlaamse regering de projecten zorgverbreding in het kleuteronderwijs en het lager onderwijs (zes- en zevenjarigen) aangeboden. Deze projecten bestaan uit extra lestijden opdat een breder continuüm aan onderwijszorgen voor leerbedreigde en kansarme leerlingen tot stand gebracht kan worden.

Om in aanmerking te komen voor extra lestijden moet een school aan drie voorwaarden voldoen.

Ten eerste dient de school een aanvraag indienen waaruit blijkt dat er voldoende in aanmerking komende leerlingen zijn. Een in aanmerking komende leerling is een leerling van wie de moeder het diploma secundair onderwijs niet heeft behaald; of die behoort tot een éénoudergezin; of van wie beide ouders werkloos zijn.

Ten tweede dient de school een aanwendingsplan uit te werken dat moet goedgekeurd worden door de overheid. Een dergelijk plan bestaat uit een omschrijving van wat de school zal doen op de verschillende actieterreinen zodat deze acties controleerbaar zijn voor de inspectie. Daarnaast haalt het schoolbestuur in haar aanwendingsplan een aantal verbintenissen aan zoals samenwerken met de Centra voor Leerlingenbegeleiding, nascholing voor de leerkrachten en het betrekken van de pedagogische begeleidingsdienst in het beleid van dit project.

De derde voorwaarde houdt in dat de school over een positief inspectieverslag van de werking van het voorbije schooljaar dient te beschikken voor zover zij voor dat schooljaar extra lestijden hebben gekregen.

De zorgverbredingsinspanningen moeten leiden tot een preventief, begeleidend en remediërend proces waarbij uiteraard de hele persoonlijkheid van het kind uitgangspunt is. Het is de bedoeling een onderwijspraktijk uit te bouwen die ook rekening houdt met de taalachtergrond en de sociale en culturele verscheidenheid van de leerlingen (ook de autochtone leerlingen).

De actieterreinen die in de zorgverbredingsaanpak moeten aan bod komen, zijn de volgende:

1. preventie en remediëring van ontwikkelings- en leerachterstanden;
2. taalvaardigheid Nederlands;
3. intercultureel onderwijs (ICO);
4. socio-emotionele ontwikkeling;
5. betrokkenheid van de ouders.

Een mogelijke optie is een tijdelijke samenwerking met het buitengewoon onderwijs door een beperkt aantal extra lestijden over te dragen aan een school voor buitengewoon onderwijs.

De toegekende extra lestijden worden steeds toegewezen aan een betrokkene die in het bezit is van een “vereist” of “voldoend geacht” bekwaamheidsbewijs voor het ambt van onderwijzer of kleuteronderwijzer (Omzendbrief van 29 maart 1999). In 1999-2000 waren er 26.045 doelgroepeleringen in het kleuteronderwijs en werden er 10.255 uren gebruikt voor zorgverbreding (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs).

Voor kinderen met een handicap zijn er de voorzieningen van het buitengewoon onderwijs (zie hoofdstuk 10).

3.11. Andere organisatievormen

Een klein aantal scholen dat verspreid is over de verschillende onderwijsnetten, heeft specifieke onderwijsmethoden aangenomen geïnspireerd door de principes van pedagogen als Decroly, Freinet, Steiner en Montessori, waarnaar dergelijke scholen meestal worden genoemd.

3.12. Statistieken

Leerkracht-leerling ratio²: 17,8 (1999-2000) (gewoon kleuteronderwijs)

(MVG, departement Onderwijs, 2000b: eigen berekening)

Tabel 3.1. Aantal kleuterscholen van de verschillende onderwijsnetten (schooljaar 1999-2000)

Gemeenschapsonderwijs	369
Gesubsidieerd vrij onderwijs	1.377
Gesubsidieerd officieel onderwijs	461
Totaal	2.207

² Aantal leerlingen in het gewoon kleuteronderwijs in het schooljaar 1999-2000 gedeeld door het aantal leerkrachten (budgettaire full-time equivalenten) in januari 2000 in het gewoon kleuteronderwijs.

Deze cijfers omvatten zowel het gewoon als het buitengewoon kleuteronderwijs³. Ze bevatten ook scholen die zowel kleuter- als lager onderwijs organiseren. In 1999-2000 organiseerden 1.948 scholen zowel kleuter- als lager onderwijs, 213 scholen enkel lager onderwijs en 172 scholen enkel kleuteronderwijs. In het buitengewoon onderwijs was er geen enkele school die enkel kleuteronderwijs aanbood en 87 scholen boden zowel buitengewoon kleuter- als lager onderwijs aan.

Tabel 3.2. Evolutie van het aantal leerlingen in het kleuteronderwijs

Jaar	Gemeenschaps- onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
80-81	32.100	160.163	31.410	223.673
81-82	33.500	161.471	33.150	228.121
82-83	34.085	164.465	34.059	232.609
83-84	33.993	167.069	35.245	236.307
84-85	33.479	166.456	36.118	236.053
85-86	32.454	163.675	36.389	232.518
86-87	30.078	159.063	35.542	224.683
87-88	28.790	154.015	34.905	217.710
88-89	28.301	150.410	34.817	213.528
89-90	28.260	148.246	36.097	212.603
90-91	28.200	148.847	36.792	213.839
91-92	30.597	162.200	41.801	234.598
92-93	31.251	166.767	43.909	241.927
93-94	31.847	171.219	46.073	249.139
94-95	32.390	174.410	47.931	254.731
95-96	32.457	174.251	48.769	255.477
96-97	32.741	171.149	49.153	253.043
97-98	32.442	165.370	49.703	247.515
98-99	31.706	160.405	50.510	242.621
99-00	31.624	157.454	51.576	240.654

Deze cijfers omvatten zowel het aantal leerlingen in het gewoon kleuteronderwijs als het buitengewoon kleuteronderwijs⁴.

³ Scholen die type 5 onderwijs (voor kinderen met langdurige ziekten) aanbieden zijn niet inbegrepen in de cijfers (6 scholen in het buitengewoon kleuteronderwijs).

⁴ Om dubbelstellingen te vermijden worden leerlingen die ingeschreven zijn in het buitengewoon onderwijs type 5 (als gevolg van langdurige ziekten) niet in de cijfers van het buitengewoon onderwijs inbegrepen.

HOOFDSTUK 4. LAGER ONDERWIJS

4.1. Historisch overzicht

Bij de onafhankelijkheid van België in 1830 werd de vrijheid van onderwijs ingevoerd: iedereen kon een school oprichten zonder daarvoor de toestemming van de overheid nodig te hebben. Dit leidde tot de oprichting van een groot aantal lagere scholen op initiatief van particulieren of geestelijken. In 1842 vaardigde het parlement de eerste wet op het lager onderwijs uit met de bedoeling de uitbreiding ervan in goede banen te leiden en de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Deze wet verplichtte elk lokaal bestuur tot het oprichten van minstens één lagere school.

Niettegenstaande deze wet was het schoolverzuim in de negentiende eeuw zeer groot. Schoolplicht bestond niet, wat tot een hoge graad van analfabetisme bij de bevolking leidde. De belangrijkste reden van het schoolverzuim was de kinderarbeid die wijd verspreid was. Op het einde van de negentiende eeuw was ongeveer 30% van de bevolking analfabeet, maar vanaf dat moment verbeterde de situatie.

In 1914 werd de leerplicht ingevoerd in België: iedereen van zes tot veertien jaar was verplicht onderwijs te volgen. Tot dan telde het lager onderwijs drie graden van elk twee jaar, maar met de wet van 1914 werd een vierde graad voor de kinderen van twaalf tot veertien jaar oud ingericht. Door het uitbreken van de eerste wereldoorlog werd deze wet pas na de oorlog uitgevoerd. Het eerste leerplan, dat in 1880 werd ingevoerd door inspecteur-generaal Germain, kende een belangrijke vernieuwing in 1920 toen een leerplan voor de vierde graad werd uitgewerkt.

Het leerplan van 1936 beoogde meer dan het louter aanleren van lezen, schrijven en rekenen. Vanaf dan tot op heden is de invloed van Ovide Decroly op de leerplannen zeer belangrijk geweest, vooral zijn ideeën over de invloed van de interesses van het kind op de leerprocessen.

In de daarop volgende leerplannen overheerste een meer systematische benadering van het basisonderwijs, zonder daarbij de initiatieven die uitgingen van de leerkracht te beperken. Deze vernieuwingen vormden een antwoord op de angst dat een hogere graad van flexibiliteit in het onderwijs zou worden geïntroduceerd. Er werd nu ook aandacht besteed aan geschikte methoden om jonge kinderen te onderwijzen, de aanpassing van het onderricht aan de omgeving en het zo goed mogelijk respecteren van het leertempo van elk kind. Programma's werden herzien om de werving van instrumentele kennis eerder dan feitenkennis te stimuleren.

Vanaf 1959 kon ook de nationale overheid scholen oprichten. In 1973 werden in de Vlaamse Gemeenschap in enkele scholen als experiment een aantal hervormingsinitiatieven opgestart. Uit deze experimenten groeide een grootschalig innovatieproject: het Vernieuwd Lager Onderwijs. De principes van deze nieuwe onderwijsbenadering werden vanaf 1980 in alle scholen toegepast.

Het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 betekende een integratie van alle wetgeving met betrekking tot het kleuter- en basisonderwijs in één coherent kader. Verder bevat het ook belangrijke

wijzigingen en vernieuwingen en ondermijnt het de principes van het Schoolpact die de controlerende macht van de koepelorganisaties binnen de verschillende onderwijsnetten voortzetten. Het decentralisatieprincipe heeft de autonomie en de verantwoordelijkheid van de school aangemoedigd en heeft dus ook het belang van de koepelorganisaties, die de rol uitoefenden van tussenschakel in de relatie tussen de scholen en de staat, verminderd.

4.2. Belangrijke wetgeving voor het lager onderwijs

- Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, gewijzigd door het Decreet van 15 juli 1997
- Decreet van 15 juli 1997 tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs
- Decreet houdende diverse maatregelen met betrekking tot het secundair onderwijs en tot wijziging van het Decreet van 27 februari 1997 betreffende het basisonderwijs van 14 juli 1998

4.3. Soorten onderwijsinstellingen

Het merendeel der scholen in het basisonderwijs biedt zowel kleuter- als lager onderwijs aan; 1.948 scholen boden tijdens het schooljaar 1999-2000 beide onderwijsniveaus aan, terwijl slechts 172 scholen zich enkel toegden op onderwijs voor kleuters en 213 scholen enkel instonden voor lager onderwijs (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

4.4. Toelatingsvoorwaarden

Het lager onderwijs begint normaal in september van het jaar dat het kind de leeftijd van 6 jaar bereikt. Deze datum markeert het begin van de leerplicht die twaalf jaar duurt. De voogd kan echter beslissen dat zijn/haar kind het eerste jaar lager onderwijs mag aanvangen op de leeftijd van vijf jaar of dat het kind het eerste jaar van de leerplicht in het kleuteronderwijs doorbrengt, steeds na een advies van de klassenraad en het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB). Anderzijds is het in geval van een positief advies van de klassenraad en het CLB mogelijk dat het kind acht jaar doorbrengt in het lager onderwijs (Decreet van 25 februari 1997). Dergelijke regeling laat het kind dat laattijdig (te wijten aan ziekte, handicap of immigratie) aanvangt in het onderwijs toe, om in het lager onderwijs te blijven tot het einde van het schooljaar waarin het de leeftijd van 15 jaar bereikt (en onder voorwaarde dat hij/zij niet meer dan 8 jaar in dit onderwijsniveau heeft school gelopen).

4.5. Niveaus en leeftijdsgroepen

De structuur van het lager onderwijs, bestaande uit 6 leerjaren en drie graden, is reeds verschillende decennia in voege. Wanneer de schoolbevolking onvoldoende groot was om 6 leerjaren te vormen voor de 6 leeftijdsgroepen, werden er graadklassen gevormd met de leerlingen van twee opeenvolgende

leeftijdsgroepen of werden er gradenklassen gevormd indien nodig. Dit was noodzakelijkerwijs het geval in streken waar de bevolkingsdichtheid laag was.

Tegenwoordig is het schoolbestuur vrij om zijn eigen onderwijs te organiseren. In de grond is er geen verplichte verdeling meer in klassen, vakken of graden (Verhoeven & Elchardus, 2000). De meeste scholen blijven echter de verdeling in 6 klassen behouden.

Buiten de klassen waarin, in enkele uitzonderlijke gevallen, groepswork tussen kinderen van verschillende leeftijd en geïndividualiseerde onderwijsmethoden worden gebruikt, gebeurt het lager onderwijs in grote mate ongedifferentieerd. Hetzelfde programma wordt meestal gehanteerd voor alle leerlingen uit eenzelfde klas. Nochtans is het onderwijsbeleid vandaag aan het zoeken naar manieren om differentiatie te vergroten. Feitelijk werken de meeste lagere scholen hard om de differentiatie te verbeteren door bijvoorbeeld speciale lessen voor kinderen met leerproblemen, 'hoekenwerk' waarbij kinderen uit dezelfde klas in kleine groepjes aan verschillende taken werken en 'contractwerk' waarbij de kinderen verantwoordelijk zijn voor de vorderingen van hun eigen werkjes (Inspectie Basisonderwijs, 2000).

Normaal is er één leerkracht die alle vakken geeft. Soms worden er echter speciale leerkrachten aangesteld voor vakken als muziek, lichamelijke opvoeding, godsdienst,...

4.6. Algemene doelstellingen

Ofschoon de schoolbestuur vrij is om een eigen leerplan op te stellen, kunnen de algemene doelstellingen van lager onderwijs als volgt worden samengevat:

- het aanmoedigen van de persoonlijke ontwikkeling van elk kind waarbij zijn/haar identiteit wordt gerespecteerd, het bevorderen van zijn/haar intrede in de samenleving en het actief participeren in zijn/haar opvoeding;
- het kind helpen om basiskennis- en vaardigheden te verwerven;
- het wegwerken van ongelijkheden die zich op school en in het onderwijs manifesteren.

4.7. Leerplan, vakken en lessenrooster

Voor het lager onderwijs zijn er eindtermen geformuleerd voor 5 leergebieden: lichamelijke opvoeding, muzische opvoeding, taal, wereldoriëntatie (algemene kennis over natuur, mens, samenleving, technologie, tijd en ruimte) en wiskunde. Deze eindtermen moeten door de leerlingen bereikt worden op het einde van de lagere school. De vijf leergebieden zijn identiek aan deze van de ontwikkelingsdoelen voor het kleuteronderwijs. Er zijn echter twee verschillen. Frans wordt toegevoegd aan het leergebied taal (niet verplicht) en de eindtermen zijn ook geformuleerd voor twee thema's die deze leergebieden overstijgen: leren leren en sociale vaardigheden. Deze zijn alle vanaf 1 september 1998 verplicht.

Het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 maakt een afwijking van de vastgelegde ontwikkelingsdoelen mogelijk voor schoolbesturen die verantwoordelijk zijn voor de inrichting van lager onderwijs. Een schoolbestuur kan oordelen dat de vastgelegde eindtermen te weinig ruimte bieden om de eigen pedagogische en opvoedkundige visie te realiseren en/of dat ze onverenigbaar zijn met deze visie. In dat geval kan het schoolbestuur een gemotiveerde vraag tot afwijking indienen samen met een eigen alternatieve definitie van de eindtermen, waarover de Vlaamse regering een beslissing zal nemen.

Lagere scholen organiseren onderwijs van maandag tot vrijdag vanaf 8.30 u. tot 12 u. en van 13.30 u. tot 15.30 u./16 u. (behalve op woensdagnamiddag). Elke week omvat 28 lessen van 50 minuten. Scholen zijn minimum 182 dagen per jaar open. Ze zijn gesloten in de maanden juli en augustus.

Het schoolbestuur is vrij om de organisatie van het onderwijs die vastgelegd is in een schoolwerkplan, te bepalen (Verhoeven & Elchardus, 2000). Er bestaan niet langer vaste lesroosters in het basisonderwijs.

Het Decreet Basisonderwijs (25 februari 1997) erkent het recht op tijdelijk onderwijs aan huis voor kinderen die tijdelijk in de onmogelijkheid verkeren om naar de lagere school te gaan wegens ziekte of ongeval. Op vraag van de ouders is de school verplicht om tijdelijk onderwijs aan huis te organiseren (twee lessen per week die gesubsidieerd of gefinancierd worden als aanvullende lessen). Deze regeling geldt pas wanneer de afwezigheid minstens 21 dagen duurt.

Veel scholen organiseren kinderopvang, beantwoordend aan een nood die bij de ouders leeft. Recent is er een wettelijk kader ontwikkeld voor kinderopvang voor en na de schooltijd, tijdens de woensdagnamiddag en tijdens de vakantie. Naast privé-initiatieven kan een school kinderopvang organiseren wanneer op gemeentelijk niveau blijkt dat omwille van organisationele redenen de school best kan instaan voor de organisatie van kinderopvang, rekening houdend met het bestaande aanbod van voorzieningen in kinderopvang in de gemeente. Net zoals alle andere initiatieven moet de school beantwoorden aan specifieke kwaliteitsvereisten voor kinderopvang (Besluit van de Vlaamse regering van 24 juni 1997). De scholen zijn echter niet verplicht om deze diensten te voorzien.

4.8. Onderwijsmethoden

Volgens het principe van de pedagogische vrijheid behoort een beslissing omtrent de onderwijsmethoden tot de vrijheid van het schoolbestuur. Bijgevolg is er geen sprake van officiële richtlijnen.

4.9. Evaluatie

De onderwijzer moet testen afnemen op het einde van elk leerjaar met de bedoeling om te beoordelen in welke mate de vooropgestelde doelstellingen door de leerlingen bereikt zijn en om de doelmatigheid van zijn/haar lesgeven te evalueren. Een schoolrapport informeert elke leerling en zijn/haar ouders op regelmatige tijdstippen over de bereikte resultaten, de vooruitgang die is gemaakt, het leergedrag en de persoonlijke ontwikkeling van het kind.

Op dit niveau (net zoals in het secundair onderwijs) wordt de leerkracht aangemoedigd om een pedagogie van succes en positieve stimulering te hanteren, die rekening houdt met de moeilijkheden die inherent zijn aan de vooropgestelde doelstellingen en de variërende bekwaamheden van de leerlingen. Samen met de formatieve toetsen kunnen de resultaten van de examens die in december of juni worden afgenomen hierbij worden gebruikt.

Alle examens en testen worden georganiseerd door de leerkracht onder de verantwoordelijkheid van de schoolbestuur van de school.

Over het met vrucht doorlopen van een schooljaar wordt beslist door de klasleraar, vaak in overleg met de directeur en eventueel met andere leden van het onderwijsteam. Het zittenblijven is een probleem (zie tabel 4.3. en 4.4.).

4.10. Diploma

Het Getuigschrift Basisonderwijs kan worden bekomen op het einde van het 6de leerjaar van het lager onderwijs, op het einde van het eerste jaar van het secundair onderwijs (1ste jaar A of B) of op het einde van het voorbereidende jaar beroepsonderwijs (d.i. het tweede jaar van de eerste graad secundair onderwijs voor zij die uit de het eerste jaar B komen) waar een evenwaardig certificaat wordt verstrekt.

4.11. Bijzondere begeleiding van leerlingen

In 1984 werd het Koninklijk Besluit van 27 oktober 1966 gewijzigd om een grotere autonomie voor elke school te garanderen wat betreft de organisatie van haar onderwijsaanbod en dit door de school te financieren op basis van een pakket toegewezen uren. Een aantal lestijden wordt ter beschikking gesteld van elke school, afhankelijk van het aantal leerlingen. Dit systeem geeft de scholen de mogelijkheid om een optimaal lessenrooster op te stellen en de structuur van het onderwijsaanbod af te stemmen op de particuliere noden van de leerlingen (de organisatie van overgangsjaren, de inrichting van lessen lichamelijke opvoeding, het uittrekken van uren voor ondersteuning in het schoolbeheer,...).

Scholen kunnen de diensten inroepen van een taakleraar, wiens taak het is om door middel van specifieke en sterk geïndividualiseerde activiteiten leerlingen bij te staan die door een moeilijke periode van het leerproces gaan.

Vanaf het schooljaar 1992-1993 zijn bijkomende middelen (een equivalent van 500 leerkrachten) voorzien voor scholen die een systematische aanpak plannen van mislukkingen en het zittenblijven in het eerste jaar van het lager onderwijs. Onder de naam 'zorgbreedte' zijn een aantal projecten opgezet die de aanwending van de know-how uit het buitengewoon onderwijs toelaat in het gewoon onderwijs (Omzendbrief van 30 april 1996). Een geplande samenwerking met een kleuterschool en een school uit het buitengewoon onderwijs is één van de voorwaarden die moet worden vervuld, wil men een beroep doen op deze vorm van steun (zie 10.6.4.). In 1999-2000 waren er 48.693 doelgroepkinderen en werden

er 9.955 lessen gebruikt voor zorgverbreding in het lager onderwijs (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000).

Een speciaal systeem van geïntegreerd onderwijs (GON) maakt mogelijk dat leerlingen met speciale behoeften, die een zekere tijd in een school voor buitengewoon onderwijs hebben doorgebracht, tijdelijk verder kunnen genieten van de begeleiding uit het buitengewoon onderwijs (omzendbrief van 1 juli 1993) (zie ook 10.7.). Dit systeem laat ook toe om kinderen te voorzien van technische uitrusting, met de bedoeling hen te herintegreren in een school uit het gewoon onderwijs. Dergelijke uitrusting wordt gefinancierd door de overheid. In de periode 1990-2000 is het aantal leerlingen uit het geïntegreerd onderwijs gegroeid van 524 naar 1.066 in het basisonderwijs (MVG, Departement Onderwijs, 2000b).

4.12. Andere organisatievormen

Scholen met minstens 4 allochtone kinderen die niet volledig de taal verstaan die op school wordt gebruikt, kunnen bijkomend taallessen voorzien. Dit initiatief om de integratie van migrantenkinderen te bevorderen werd geïntensifieerd met de bedoeling de onderwijsachterstand zo snel als mogelijk te overbruggen. De nadruk ligt echter niet enkel op taallessen en het wegwerken van een schoolachterstand. Het onderwijssysteem moet met een gelijke intensiteit streven naar de integratie van de immigranten in de maatschappij, dit door rekening te houden met hun eigen taal en cultuur en door de bevordering van hun integratie d.m.v. intercultureel onderwijs. Cruciaal is de aandacht die wordt besteed aan het aanleren van het Nederlands, de onderwijstaal in de Vlaamse Gemeenschap. Daarom worden er speciale lessen en speciale voorzieningen getroffen voor leerlingen die naar school gaan zonder de Nederlandse taal volledig meester te zijn. Om de gewenste effecten te bekomen, is het onderwijzend personeel in scholen met veel migrantenkinderen aanzienlijk opgetrokken. Bijkomende bijstand en begeleiding worden binnen dit kader eveneens aangeboden. Ondertussen zijn tijdens het schooljaar 1991-1992 760 nieuwe permanente jobs gecreëerd. De budgettaire repercussies van deze uitbreiding mogen niet worden onderschat: de jaarlijkse kost voor het onderwijsbeleid voor migrantenkinderen in de lagere school bedraagt 634 miljoen BEF in 2000-2001. In 2000-2001 werden in het gewoon lager onderwijs 17.960 doelgroep leerlingen bereikt (1.765 in het buitengewoon basisonderwijs), en werden 8.118 lestijden aangewend in het gewoon lager onderwijs (824 in het buitengewoon basisonderwijs) (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001). Dit programma is bekend onder de naam 'Onderwijsvoorrrangsbeleid' (OVV).

4.13. Statistieken

De leerkracht-leerling ratio⁵: 14,1 (1999-2000) (gewoon lager onderwijs, voor buitengewoon onderwijs zie paragraaf 10.13).

(MVG, departement Onderwijs, 2000b: eigen berekening)

⁵ Aantal leerlingen in het gewoon lager onderwijs in het schooljaar 1999-2000 gedeeld door het aantal onderwijzers (budgettaire full-time equivalenten) in januari 2000 in het gewoon lager onderwijs.

Tabel 4.1. Aantal scholen in het lager onderwijs (1999-2000)

Gemeenschapsonderwijs	382
Gesubsidieerd vrij onderwijs	1.445
Gesubsidieerd officieel onderwijs	523
Totaal	2.350

Deze cijfers omvatten zowel het gewoon als het buitengewoon lager onderwijs⁶. Ze bevatten ook scholen die zowel kleuter- als lager onderwijs organiseren. In 1999-2000 organiseerden 1.948 scholen zowel kleuter- als lager onderwijs en 213 scholen enkel lager onderwijs. In het buitengewoon onderwijs boden 102 scholen enkel lager onderwijs en 87 scholen zowel buitengewoon kleuter- als lager onderwijs aan.

Tabel 4.2. Evolutie van het aantal leerlingen in het lager onderwijs (1984-2000)

Jaar	Gemeenschaps- onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
84-85	63.052	273.930	93.218	429.200
85-86	61.820	273.657	92.753	428.230
86-87	60.611	276.059	92.820	429.490
87-88	60.025	280.029	93.313	433.367
88-89	59.346	281.068	94.276	434.690
89-90	58.717	281.376	93.685	433.778
90-91	58.650	278.364	93.214	424.556
91-92	57.819	274.324	92.413	418.691
92-93	56.879	270.147	91.565	419.008
93-94	56.313	266.956	91.259	414.528
94-95	55.842	264.918	91.829	412.589
95-96	55.702	264.859	92.162	412.723
96-97	57.087	267.534	92.748	417.369
97-98	57.877	271.835	94.298	424.110
98-99	58.708	275.116	96.132	429.956
99-00	59.387	277.673	97.212	434.272

(MVG, departement Onderwijs, 2000b).

Deze cijfers omvatten zowel het aantal leerlingen in het gewoon lager onderwijs als het buitengewoon lager onderwijs⁷. In paragraaf 10.13 worden de cijfers van het buitengewoon lager onderwijs gegeven.

⁶ Instellingen die buitengewoon onderwijs type 5 organiseren (voor kinderen met langdurige ziekten) zijn niet inbegrepen in de cijfers (6 scholen in het buitengewoon lager onderwijs).

⁷ Om dubbelstellingen te voorkomen, zijn de leerlingen die ingeschreven zijn in het buitengewoon lager onderwijs type 5 (leerlingen met langdurige ziekten) niet inbegrepen in de cijfers.

Tabel 4.3. Vooruitgang in de studies van de leerlingen met Belgische nationaliteit in het gewoon lager onderwijs (1999-2000)

Jaar	Leerlingen met voorsprong		Normaal gevorderd		1 jaar achterstand		2 jaar achterstand		> 2 jaar achterstand		Totaal AC
	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	
Eerste	479	0,70	61.006	89,37	6.534	9,57	227	0,33	15	0,02	68.261
Tweede	542	0,81	57.989	86,90	7.824	11,72	356	0,53	20	0,03	66.731
Derde	577	0,89	56.129	86,26	7.874	12,10	446	2,69	46	0,07	65.02
Vierde	584	0,92	54.633	86,13	7.655	12,07	510	0,80	46	0,07	63.428
Vijfde	588	0,96	52.304	85,83	7.534	12,36	497	0,82	14	0,02	60.937
Zesde	572	0,97	51.252	87,33	6.600	11,25	256	0,44	6	0,01	58.686
Totaal	3.242	0,87	333.313	87,00	44.021	11,49	2.292	0,60	147	0,04	383.115

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 4.4. Vooruitgang in de studies van de leerlingen met vreemde nationaliteit in het gewoon lager onderwijs (1999-2000)

Jaar	Voorsprong		Normaal gevorderd		1 jaar achterstand		2 jaar achterstand		> 2 jaar achterstand		Totaal
	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	AC	%	
Eerste	30	0,57	3.411	64,35	1.531	28,88	266	5,02	63	1,19	5.301
Tweede	20	0,44	2.636	58,45	1.488	32,99	309	6,85	57	1,26	4.510
Derde	23	0,53	2.338	53,60	1.514	34,71	408	9,35	79	1,81	4.362
Vierde	31	0,77	2.068	51,29	1.424	35,32	444	11,01	65	1,61	4.032
Vijfde	18	0,46	1.997	51,00	1.431	36,54	430	10,98	40	1,02	3.916
Zesde	31	0,94	1.778	53,73	1.196	36,14	294	8,88	10	0,30	3.309
Totaal	153	0,60	14.228	55,95	8.584	33,76	2.151	8,46	314	1,23	25.430

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 4.5. Evolutie van de schoolvertraging in het lager onderwijs (1987-2000)

Schooljaar	% leerlingen met achterstand			% leerlingen in het buitengewoon lager onderwijs
	Alle jaren	Eerste leerjaar	Zesde leerjaar	
1987-88	11,9	9,0	12,6	3,7
1991-92	14,1	11,0	13,3	4,7
1995-96	13,8	10,6	14,5	5,5
1999-00	14,9	12,4	14,5	5,9

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

HOOFDSTUK 5. SECUNDAIR ONDERWIJS

5.1. Historisch overzicht

Het duurde tot 1887 vooraleer een wet de structuur van het secundair onderwijs vastlegde. Die structuur werd behouden tot het einde van de Tweede Wereldoorlog. Naast de klassieke richtingen (Latijn- Grieks en Latijnse) kreeg ook de moderne humaniora (met de klemtoon op moderne talen en wetenschappen) betekenis. Daarenboven werden secundaire scholen opgericht, die geen humaniora-onderwijs aanboden maar die bedoeld waren om jongeren voor te bereiden op een loopbaan in de handel, industrie, administratie en financiële wereld. Ook ontstond er in de loop van de 19de eeuw, los van de bestaande secundaire scholen, het technisch onderwijs. Dit onderwijstype dat gericht was op de sectoren landbouw, tuinbouw, industrie en handel, voorzag lessen met een praktische en nuttige inslag, 's avonds en op zondag. De grote politieke, sociale en economische veranderingen uit de nadagen van de Eerste Wereldoorlog hadden een invloed op de toenmalige structuur van het secundair onderwijs; het aantal scholen en leerlingen nam sterk toe (De Keyser & D'Hoker, 1984-1985).

Vanaf het interbellum spitste de discussie zich toe op de evenwaardigheid tussen de klassieke richtingen enerzijds - waar het aantal uren Latijn en Grieks aan het verminderen was - en de moderne humaniora anderzijds. In 1924 kwam het leerplan van de middelbare scholen, dat een afdeling Latijn-Grieks kon bevatten in de rijksmiddelbare scholen, overeen met de eerste drie jaar van de moderne humaniora. Het technisch onderwijs, waarvan de ontwikkeling gekenmerkt werd door een gebrek aan coherentie en dat noch over een statuut noch over een unitaire structuur beschikte, kreeg door een koninklijk besluit in 1933 voor de eerste keer een samenhangende indeling voor technische scholen. Het bestuur van het technisch onderwijs, dat tot dan toe de verantwoordelijkheid was geweest van verschillende ministers (Landbouw, Handel en Arbeid) kwam onder de bevoegdheid van de minister van Openbaar Onderwijs. Op dat moment kwam, tenminste in bepaalde kringen, het idee naar voren om het secundair en technisch onderwijs dichter bij elkaar te brengen.

Na de Tweede Wereldoorlog, en vooral na de jaren 1950 en 1960, evolueerde het secundair onderwijs op een determinerende wijze. In den beginne op het vlak van haar studentenpopulatie en vervolgens ook op het vlak van zijn structuren. Eerst en vooral werden er nieuwe afdelingen en structuren opgericht (KB van 30 april 1957(b)). Op hetzelfde moment werd het technisch en beroepsonderwijs een structuur gegeven die gelijkaardig was aan die van het oudere algemeen vormend onderwijs (KB van 30 april 1957(a)). De 'Omvalentiewet' van 8 juni 1964 liet een grotere toegang tot hoger onderwijs en bepaalde universiteitsfaculteiten in het bijzonder toe. Tijdens de decennia die het einde van de Tweede Wereldoorlog voorafgingen was het secundair onderwijs met zijn zeer hiërarchische, categoriale en piramidale structuur, immers enkel toegankelijk geweest voor een kleine groep jongeren. De democratiseringsbewegingen hebben in het secundair onderwijs na de Tweede Wereldoorlog een radicale

hervorming teweeg gebracht in haar structuren en pedagogische methoden. Deze evolutie had zowel een kwalitatieve (structurele veranderingen) als een kwantitatieve dimensie (de 'school-boom').

Meer pogingen tot hervorming van het secundair onderwijs gaan terug tot het schooljaar 1969-1970. Een aantal controverses ten spijt - die daarenboven niet zijn opgehouden nadat de nieuwe wetgeving was aangenomen, werd een nieuw type van secundair onderwijs geïntroduceerd door de Wet van 19 juli 1971, dat het Type 1 werd genoemd. Waar dit nieuwe (comprehensieve) type verplicht werd in het rijksonderwijs, werd het slechts gedeeltelijk toegepast in de gesubsidieerde scholen.

Twee belangrijke hervormingen bepalen de actuele eenheidsstructuur van het secundair onderwijs. Ten eerste zijn de twee hoofdtypen (een comprehensief type en een type met verschillende richtingen) vervangen, na een overgangperiode, door een nieuw algemeen kader. De vroegere nationale wetgeving (aangenomen vóór de bevoegdheidsoverdracht van federale overheid naar gemeenschap) van 1971 (type I) en 1957 (type II) is vervangen door het Decreet betreffende het onderwijs II van 31 juli 1990. Dit voerde een nieuwe algemene structuur voor het secundair onderwijs in. Vanaf 1 september 1989 namen alle Vlaamse scholen progressief deze organisatievorm aan, vertrekkend van het eerste jaar secundair onderwijs. De formele goedkeuring van het decreet volgde dus in feite na de reële hervorming in de scholen zelf; de hervorming werd immers in 1989 gelanceerd door de minister van Onderwijs en na lange politieke discussie heeft men beslist om deze belangrijke hervorming bij decreet te bekrachtigen in 1990.

Ten tweede is het secundair onderwijs over de laatste 30 jaren geëvolueerd naar een uniforme wetgeving voor het hele secundaire onderwijs (technisch en beroepsonderwijs inbegrepen) met betrekking tot de uitreiking van diploma's, leerplannen, leerlingenevaluatie... In Vlaanderen verwijzen de termen 'lager' en 'hoger' secundair onderwijs naar de voormalige structuur van het secundair onderwijs dat uit twee cycli van 3 jaar bestond (m.n. de lagere en de hogere cyclus). Vandaag heeft het secundair onderwijs een meer uniforme structuur en een onderverdeling in 3 graden.

Een nieuwe reorganisatie van het secundair onderwijs werd als een prioriteit in het coalitieakkoord van de Vlaamse regering voor de regeerperiode 1995-1999 gesteld. Deze reorganisatie werd onlangs vastgelegd in het Decreet van 14 juli 1998 houdende diverse maatregelen met betrekking tot het secundair onderwijs en tot wijziging van het decreet van 25 februari 1997 betreffende het basisonderwijs. Een belangrijke doelstelling van dit Decreet van 14 juli 1998 was de optimalisering van de oriëntering van de leerlingen, met de bedoeling aan elke leerling het onderwijs te geven dat het best beantwoordt aan zijn interesses en capaciteiten. Dit betekende dat er komaf moest worden gemaakt met een aantal problemen die zich in het onderwijs voordoen, als daar zijn: het toenemende aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs, het groter aantal mislukkingen, het eliminatiemechanisme dat karakteristiek is voor het secundair onderwijssysteem, de ongekwalificeerde 'output' van leerlingen van het secundair onderwijs op de arbeidsmarkt, enzovoort. Hervormingen op vijf vlakken werden vastgelegd, zoals de rationalisering en herschikking van het onderwijsaanbod, de bevordering van de lokale autonomie van de scholen, bijkomende inspanningen voor leerlingen met leermoeilijkheden, de integratie van het gewoon en bijzonder onderwijs en de modularisering van het beroepsgericht onderwijs (zie verder).

5.2. Belangrijke wetgeving voor het secundair onderwijs

- Wet tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving van 29 mei 1959, bijgenaamd de 'Schoolpactwet'
- Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het technisch onderwijs van 30 april 1957
- Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het middelbaar onderwijs van 30 april 1957
- Wet betreffende de algemene structuur en de organisatie van het secundair onderwijs van 19 juli 1971
- Decreet betreffende inspectie en pedagogische begeleiding van 17 juli 1991
- Decreet betreffende het Onderwijs II van 31 juli 1990
- Besluit van de Vlaamse Executieve betreffende de organisatie van het voltijds secundair onderwijs van 13 maart 1991
- Decreet tot bekrachtiging van de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen van de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs van 24 juli 1996
- Decreet houdende diverse maatregelen met betrekking tot het secundair onderwijs en tot wijziging van het decreet van 25 februari 1997 betreffende het basisonderwijs van 14 juli 1998
- Decreet betreffende het Onderwijs XI van 18 mei 1999

5.3. Algemene structuur van het secundair onderwijs

5.3.1. *Graden, onderwijsvormen en onderwijsinstellingen*

In overeenstemming met het Decreet van 31 juli 1990 bestaat de 'eenheidsstructuur' van het secundair onderwijs uit 3 graden van 2 twee jaar (Vanderhoeven & Van Damme, 1991). De eerste graad heeft een gemeenschappelijk leerplan voor alle leerlingen. Dit kerncurriculum wordt aangeboden aan de leerlingen van de 1A-groep of de 1B-groep, die het getuigschrift basisonderwijs hebben verkregen. De tweede en derde graad biedt elk vier onderwijsvormen aan:

- het Algemeen Vormend Secundair Onderwijs (ASO). Deze onderwijsvorm beoogt een brede theoretische vorming en bereidt de leerling eveneens voor op hoger onderwijs;
- het Technisch Secundair Onderwijs (TSO), dat vooral aandacht heeft voor algemene en technisch-theoretische vakken. Het TSO bereidt de leerlingen voor op het beroepsleven of het hoger (technisch) onderwijs. Praktijklessen zijn in de opleiding inbegrepen;
- het Kunstsecundair Onderwijs (KSO), dat een algemene en brede ontwikkeling combineert met een actieve artistieke praktijk, dat de leerlingen voorbereidt op een professioneel leven of op hoger (kunst)onderwijs;

- het Beroepssecundair Onderwijs (BSO) laat de leerlingen specifieke vaardigheden opdoen in combinatie met een algemene opleiding. De overstap naar hoger onderwijs is mogelijk maar niet gebruikelijk.

Elke graad bestaat uit 2 jaren en vormt een geheel op zichzelf. Op het einde van de derde graad van het algemeen, technisch en kunstonderwijs bekommen de leerlingen het diploma van secundair onderwijs. Wanneer leerlingen het speciale zevende jaar van het beroepsonderwijs doorlopen krijgen zij eveneens het officieel erkende diploma van secundair onderwijs. Sommige scholen bieden ook een 'vierde graad beroepssecundair onderwijs'. Het bestaat uit 3 afdelingen: kunst, kleding en verpleging (algemene verpleging en psychiatrische verpleging). Er zijn drie types onderwijsinstellingen: onafhankelijke middenscholen die enkel de eerste graad van secundair onderwijs aanbieden, scholen die enkel de tweede en de derde graad aanbieden (ofwel ASO, ofwel TSO en BSO, ofwel beide) en scholen die de drie graden aanbieden. Het kunstonderwijs (2de en 3de graad) wordt slechts in enkele onderwijsinstellingen aangeboden.

5.3.2. Toelatingsvoorwaarden

Over het algemeen hebben de leerlingen de leeftijd van twaalf jaar bereikt vooraleer zij tot het secundair onderwijs toetreden. Zij kunnen het eerste jaar A aanvangen wanneer ze het getuigschrift basisonderwijs bezitten, dat het bewijs is van een succesvolle schoolcarrière in het basisonderwijs (Wet van 28 juni 1983; Besluit van de Vlaamse Executieve van 13 maart 1991). Wanneer jongeren na het laatste jaar lager onderwijs dit diploma niet bereiken, kunnen zij toch worden toegelaten tot het 1ste jaar A., dit in onderling akkoord met de ouders en op advies van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) en op voorwaarde dat de Toelatingsraad van het 1ste jaar A een gunstig advies geeft. Deze Toelatingsraad bestaat uit de betrokken leerkrachten en de directeur van de school. Zonder het diploma van basisonderwijs kunnen de leerlingen worden toegelaten tot het 1ste jaar B vanaf de leeftijd van 11 jaar. Hetzelfde gaat op voor de leerlingen die niet aan de fundamentele voorwaarden lijken te voldoen om het eerste leerjaar A te volgen. Dit kan uitsluitend wanneer de ouders akkoord gaan en op advies van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB), zelfs indien ze het diploma van basisonderwijs hebben bereikt. Voor het eerste jaar B wordt het kerncurriculum apart vastgelegd in het decreet, daarenboven worden eigen ontwikkelingsdoelen bepaald en deze verschillen van die van het eerste jaar A; leerlingen worden hier op een meer geïndividualiseerde wijze benaderd met de bedoeling de continuïteit van de schoolcarrière van de leerling te garanderen. De overgang van het 1ste jaar B naar het 1ste jaar A is mogelijk tot de 15de november en van het 1ste jaar A naar het 1ste jaar B tot de 15de januari, indien de ouders van de leerling akkoord gaan en de klassenraad dit adviseert. De klassenraad bestaat uit alle leerkrachten van een bepaalde klas en de directeur.

Een overstap van de ene onderwijsvorm naar de andere is toegelaten doorheen het secundair onderwijs, op voorwaarde dat het advies van de Toelatingsraad en de overgangsvoorwaarden tussen de studierichtingen worden gerespecteerd. In de derde graad van het algemeen vormend, technisch en kunstonderwijs zijn overgangen beperkter.

Op de leeftijd van 16 jaar kan een leerling het derde jaar van het beroepsonderwijs aanvangen, wat ook zijn voorafgaande schoolcarrière mag zijn, indien de Toelatingsraad een gunstig advies geeft. Deze leerlingen kunnen niet het diploma van secundair onderwijs verwerven.

Om op een rechtmatige manier te zijn ingeschreven in het gewoon secundair onderwijs moet een leerling die bijzonder onderwijs volgt, het akkoord van een gespecialiseerd Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) verkrijgen – zelfs wanneer de leerling in het bezit is van het diploma van basisonderwijs toegekend in een school uit het buitengewoon onderwijs -, alsook het akkoord van de Toelatingsraad en dat van de Administratie van het Secundair onderwijs van het departement Onderwijs (ministerie van de Vlaamse Gemeenschap).

Buitenlandse leerlingen die wensen hun secundaire studies in België verder te zetten, moeten bij de eerste inschrijving in het bezit zijn van een gelijkwaardig bekwaamheidsbewijs voor hun gedane studies in het buitenland, verstrekt door de betrokken administratie.

In het secundair onderwijs wordt er een onderscheid gemaakt tussen drie soorten attesten:

- een A-atteest (wanneer een leerling het jaar succesvol doorlopen heeft);
- een B-atteest (de leerling wordt toegelaten tot het volgende jaar maar sommige onderwijsvormen en/of richtingen zijn uitgesloten);
- een C-atteest (de leerling moet zittenblijven).

B-atteesten worden niet uitgereikt aan het eind van het eerste jaar B, het eerste jaar van de derde graad Algemeen Secundair Onderwijs (ASO)/ Beroepssecundair Onderwijs (BSO), of de vierde graad van het Beroepssecundair Onderwijs (BSO).

5.3.3. Niveaus en leeftijdsgroepen

In theorie geldt voor het secundair onderwijs het jaarklassensysteem waar groepen leerlingen met een identieke leeftijd een klas vormen. Omwille van mislukkingen en zittenblijven hebben de klassen soms een heel heterogene samenstelling (in het bijzonder in het beroepsonderwijs). Elk vak wordt onderwezen door een leerkracht die zich daarin gespecialiseerd heeft.

5.3.4. Studierichtingen en specialisatie

5.3.4.1. Algemeen overzicht

In de eerste graad en binnen elk van de 4 onderwijsvormen worden er veel keuzerichtingen aangeboden, vooral in het technisch en beroepsonderwijs.

Het Decreet van 14 juli 1998 betreffende het secundair onderwijs bepaalt dat het aanbod van onderwijsvormen, studiedomeinen en studierichtingen meer transparant moet worden georganiseerd. De eerste graad moet een brede vorming garanderen en te sterke specialisatie in het tweede jaar van de eerste graad moet vermeden worden. Het aantal optionele vakken wordt gereduceerd. In de tweede en derde

graad worden een aantal studierichtingen gereduceerd of gehergroepeerd met het oog op een duidelijker aanbod van studierichtingen met een duidelijker herkenbaar profiel. Dit moet resulteren in een betere voorbereiding binnen de verschillende onderwijsvormen op het hoger onderwijs of het beroepsleven.

Het huidige onderwijsaanbod in het secundair onderwijs, met uitzondering op de eerste graad, wordt ingedeeld in 32 studiegebieden. Een studiegebied wordt door het Decreet van 14 juli 1998 omschreven als een groep van structuuronderdelen op basis van een inhoudelijke verwantschap en, in het technisch en beroepssecundair onderwijs, eveneens op basis van een behoefte aan eenzelfde onderwijsinfrastructuur en een uitweg naar eenzelfde beroepssector. De studierichtingen binnen het algemeen secundair onderwijs worden ingedeeld in één studiegebied, nl. algemeen secundair onderwijs. Eén studiegebied, namelijk sport overlapt het Algemeen Secundair Onderwijs en het Technisch Secundair Onderwijs. De studierichtingen binnen het Technisch Secundair Onderwijs en het Beroepssecundair Onderwijs zijn verdeeld in 26 studiegebieden. Het aantal studierichtingen wordt gereduceerd door het hergroeperen van die studierichtingen die overlappen binnen één studiegebied. Deze studiegebieden zijn: auto, bouw, chemie, decoratieve technieken, fotografie, glastechnieken, grafische technieken, handel, hout, juwelen, kleding, koeling en warmte, land- en tuinbouw, lederbewerking, maritieme opleidingen, mechanica/electriciteit, muziekinstrumentenbouw, optiek, orthopedische technieken, personenzorg, riet- en mandenwerk, schoeisel, tandtechnieken, textiel, toerisme en voeding. De studierichtingen binnen het Kunstsecundair Onderwijs zijn verdeeld in drie studiegebieden: podiumkunsten, beeldende kunsten en ballet. De Vlaamse Regering rangschikt elk op 1 oktober 1997 organiseerbaar structuuronderdeel in één van deze studiegebieden. Tevens wijst ze aan welke structuuronderdelen specifiek en niet-specifiek zijn en welke inhoudelijk niet langer relevant zijn. Ze voert de omzetting uit van de bestaande naar de nieuwe benamingen van de structuuronderdelen. De daarmee gepaard gaande reductie van studiegebieden verloopt over een periode tot 2004. Vanaf 1 september 2000 worden de hervormde structureenheden toegepast in het Technisch Secundair Onderwijs, het Beroepssecundair Onderwijs en het Kunstsecundair Onderwijs in het eerste jaar van de tweede graad (Omzendbrief van 5 februari 1999).

Aangezien lessenroosters de verantwoordelijkheid zijn van de schoolbestuur, kunnen zij in dit kort bestek niet worden gegeven. Wij geven exemplarisch deze van het gemeenschapsonderwijs.

De vier onderwijsvormen worden in de eerste graad niet afzonderlijk georganiseerd. Vanaf de tweede graad worden de vier vormen gescheiden georganiseerd. Dit sluit echter niet de mogelijkheid uit om een aantal gemeenschappelijke vakken te organiseren. In het eerste jaar A volgen alle leerlingen een gelijkaardig kerncurriculum van maximum 28 lestijden per week, bestaande uit: godsdienst en zedenleer, Nederlands, Frans, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurwetenschappen, artistieke opvoeding of plastische opvoeding en/of muzikale opvoeding, technologische opvoeding, lichamelijke opvoeding en mogelijk Engels. Bijkomend blijven er 4 lestijden per week over die door elke school naar eigen keuze binnen het voorziene wettelijke kader kan worden gekozen. Dit laat de school toe om haar eigen karakter, dat verbonden is met bijvoorbeeld de traditie van de school en de socio-economische omgeving waarin ze is gesitueerd, te onderstrepen. Voor het 1ste leerjaar B geldt een identieke indeling (Gemeenschapsonderwijs, 2000).

In het tweede jaar volgen alle leerlingen een kerncurriculum van maximum 26 lestijden per week, bestaande uit de volgende vakken: godsdienst en zedenleer, Nederlands, Frans, Engels, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurwetenschappen of fysica en/of biologie en/of wetenschappelijk werk, artistieke opvoeding of plastische opvoeding en/of muzikale opvoeding, technologische opvoeding en lichamelijke opvoeding. Tenminste 14 van de 24 lestijden per week zijn gemeenschappelijk voor alle leerlingen. Bijzondere regelingen bestaan er voor leerlingen die beroepsonderwijs volgen vanaf het tweede jaar, het zogenaamde beroepsvoorbereidende leerjaar (BVL). In grote lijnen krijgen zij dezelfde vakken uit het kerncurriculum van de A-groep, behalve de vakken Engels en Frans, maar zij volgen deze vakken wel in een aparte groep. Naast het pakket basisvorming, zijn er minimum 6 en maximum 18 lestijden beschikbaar voor elke groep om verder haar individueel karakter te bepalen, binnen het voorziene wettelijke kader. In het Beroepsvoorbereidend Leerjaar is het kerncurriculum beperkt tot 16 lestijden. De leerling kan één groep of een combinatie kiezen van twee groepen vakken (een totaal van maximum 18 lestijden) die worden toegevoegd aan het kerncurriculum (o.m. land- en tuinbouw, bouw, elektriciteit, metaal, hotel, nijverheidstechnieken,...) (Gemeenschapsonderwijs, 2000).

De resterende lestijden staan open voor optionele vakken (Latijn, Grieks, moderne talen, aanvullende wiskunde, technologie,...) – Latijn en Grieks zijn enkel beschikbaar voor de A-groep (Gemeenschapsonderwijs, 2000).

Vanaf het derde jaar tot en met het zesde jaar zijn de vier onderwijsvormen gescheiden georganiseerd met een gemeenschappelijk en een optioneel pakket. Het gemeenschappelijke deel bestaat uit het kerncurriculum dat per graad en per onderwijsvorm gemeenschappelijk is; optionele vakken behoren ofwel tot het fundamenteel curriculum (afhankelijk van verdere keuzes) of tot het vrije keuzegedeelte dat door de school in te vullen is, binnen het voorziene wettelijke kader.

De vakken van het kerncurriculum van het derde tot het zesde jaar in het algemeen vormend onderwijs de volgende: godsdienst en zedenleer, Nederlands, Frans, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurwetenschappen of fysica en/of chemie en/of biologie - al of niet in een geïntegreerde vorm - en lichamelijke opvoeding. Algemeen vormend onderwijs omvat ook Engels en Duits. In het technisch en kunstsecundair onderwijs gaat het voor het 3de tot het 6de jaar om de volgende vakken: godsdienst en zedenleer, Nederlands, Frans of Engels, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, natuurwetenschappen of fysica en/of chemie en/of biologie - al of niet in een geïntegreerde vorm en enkel voor de tweede graad - en lichamelijke opvoeding. Voor het beroepssecundair onderwijs maken de volgende vakken deel uit van het kerncurriculum: godsdienst of zedenleer, Nederlands, wiskunde en/of toegepaste natuurwetenschappen en/of toegepaste fysica en/of toegepaste chemie en/of toegepaste biologie, al of niet in een geïntegreerde vorm (enkel voor de tweede graad), maatschappelijke vorming of geschiedenis en/of aardrijkskunde, en lichamelijke opvoeding (Decreet van 31 juli 1990). Afhankelijk van de keuze voor één van de vier onderwijsvormen, zijn o.m. de volgende opties mogelijk: Economie-moderne talen, Latijn-Grieks, Latijn-wiskunde, Latijn-moderne talen, Wiskunde-wetenschappen, Sport-wetenschappen, Brood- en banketbakkerij, Mechanica, Land- en tuinbouw, Textiel, Jeugdzorg, Boekhouden, Dans, Muziek,

Drama, Bouw, Kinderverzorging, Lassen-constructie,....In het optionele gedeelte wordt een gamma van vakken aangeboden in aanvulling op het kerncurriculum.

Op het einde van het algemeen vormend en kunstonderwijs is het mogelijk om een zevende jaar te volgen ter voorbereiding op het hoger onderwijs. De mogelijkheid van een zevende specialisatie- of begeleidingsjaar bestaat in het technisch-, kunst- en beroepssecundair onderwijs. In het beroepsonderwijs kan ook een vijfde specialisatiejaar worden georganiseerd als aansluiting op de arbeidsmarkt.

5.3.4.2. Het Algemeen Secundair Onderwijs (ASO)

Het ASO houdt in vergelijking met de andere onderwijsvormen een meer theoretische benadering van de vakken in en heeft duidelijk de rol om de overgang van de leerlingen naar het hoger onderwijs te bevorderen (Van Den Bossche, 1996). De lesuren van het kerncurriculum en de optionele vakken die hier gepresenteerd worden, zijn die van het gemeenschapsonderwijs. De twee jaren van de tweede graad bestaan uit 21-32 lestijden van het kerncurriculum en, afhankelijk van de specifieke optie, 0-7 lestijden voor het fundamenteel curriculum. De twee jaren van de derde graad omvat 21-25 lestijden van het kerncurriculum en 4-10 lestijden voor het fundamenteel curriculum. Bijkomende uren (1-3 lesuren) kunnen door de school worden ingevuld binnen het voorziene wettelijke kader (Gemeenschapsonderwijs, 2000).

5.3.4.3. Technisch Secundair Onderwijs (TSO)

Het TSO legt de nadruk op de praktische realisatie van theoretische kennis. Aan de ene kant stelt het zich de voorbereiding op de uitoefening van een beroep tot doel en anderzijds de voorbereiding op hoger (technisch) onderwijs (Van Den Bossche, 1996).

De lesuren voor het kerncurriculum en het fundamenteel curriculum zoals die hieronder voorgesteld worden, zijn die van het gemeenschapsonderwijs. De twee jaren van de tweede graad in het Algemeen Secundair Onderwijs bestaan elk uit maximum 21 lestijden voor het kerncurriculum en 15-24 lestijden voor het fundamenteel curriculum per week, afhankelijk van de specifieke optie. De twee jaren van de derde graad omvatten maximum 15 lestijden voor het kerncurriculum en 19-25 lestijden voor het fundamenteel curriculum per week. Bijkomende uren kunnen door de school worden ingevuld binnen het voorziene wettelijke kader (Gemeenschapsonderwijs, 2000).

5.3.4.4. Kunstsecundair Onderwijs (KSO)

Deze kleine onderwijsvorm (ongeveer 2% van de leerlingen van het secundair onderwijs) voorziet een meer 'artistiek' aanbod. Het beoogt een onderwijs dat meer aandacht besteedt aan kunst, dat een artistiek en technisch-technologisch onderwijs aanbiedt en dat tevens een voorbereiding is voor het hoger (kunst)onderwijs (Van Den Bossche, 1996).

De lesuren van het kerncurriculum en de optionele vakken die hier gepresenteerd worden, zijn die van het gemeenschapsonderwijs. De twee jaren van de tweede graad bevatten elk maximum 17 lestijden voor het

kerncurriculum en maximum 19 lestijden voor het fundamenteel curriculum per week. Voor de derde graad is er sprake van 13-17 lestijden voor het kerncurriculum en maximum 19 lestijden voor het fundamenteel curriculum per week. Bijkomende uren kunnen door de school worden ingevuld binnen het voorziene wettelijke kader (Gemeenschapsonderwijs, 2000).

5.3.4.5. Beroepssecundair Onderwijs (BSO)

In het voltijds beroepssecundair onderwijs vindt men niet enkel jongeren met een praktische aanleg terug die een beroep willen leren, maar ook leerlingen wiens vroegere schoolcarrière - soms al van het lager onderwijs af - gekenmerkt werd door een reeks mislukkingen of leermoeilijkheden. Recente inspanningen die een hervorming van het beroepsonderwijs beogen, zijn gebaseerd op drie principes:

- de voorbereiding van leerlingen op een geïntegreerd sociaal leven;
- het aanleren van een beroep op een realistische en concrete wijze;
- het aanbieden aan de leerlingen van een onderwijstype dat hen zal helpen in de ontwikkeling van hun persoonlijkheid en dat hen toestaat om actieve en verantwoordelijke leden van de samenleving te worden.

De hervormingsinspanningen binnen de verschillende onderwijsnetten gebeuren op initiatief van en worden gesteund door een centraal actieteam, wiens werk wordt ondersteund door dat van coördinatoren die in het veld werken. Specifieke pedagogische maatregelen zijn genomen zoals de opvang van nieuwe leerlingen, de praktijkklas, de integratie van een algemene en technische opleiding en praktijk, een opleiding in gezondheid, veiligheid en hygiëne op de werkplaats, opleidingen georganiseerd per niveau, enzovoort.

De lessen van het kerncurriculum en de optionele vakken die hier gepresenteerd worden, zijn die van het gemeenschapsonderwijs. De twee jaren van de tweede graad bestaan uit maximum 11 lestijden voor het kerncurriculum en maximum 25 lestijden voor het fundamenteel curriculum per week. Voor de derde graad gaat het respectievelijk om maximum 11 lestijden voor het kerncurriculum en maximum 28 lestijden voor het fundamenteel curriculum. Bijkomende uren kunnen door de school zelf worden ingevuld binnen het voorziene wettelijke kader (maximum 3 lestijden) (Gemeenschapsonderwijs, 2000). In de tweede en derde graad bestaat de mogelijkheid van een derde jaar voor bepaalde optiepakketten.

Het Decreet van 14 juli 1998 betreffende het secundair onderwijs heeft belangrijke wijzigingen ingesteld voor het beroepsgericht onderwijs (BSO, DBSO en BuSO-OV3). Een systeem van opleidingsmodules werd ingericht, bedoeld om de problemen van enerzijds de ongekwalificeerde 'output' van leerlingen uit het beroepsgericht onderwijs op de arbeidsmarkt en van anderzijds de discrepantie tussen het beroepsopleidingsaanbod en de vraag op de arbeidsmarkt aan te pakken. Daarnaast werd het modulair systeem ingesteld met de bedoeling leerlingen te oriënteren op basis van hun capaciteiten in plaats van mislukkingen, wat tot nu toe regelmatig gebeurde.

In het modulair systeem wordt elke schoolopleiding opgedeeld in een aantal beroepsgerichte modules die de leerling beter voorbereiden op bepaalde beroepen. Van belang hier zijn de beroepsprofielen die opgesteld worden door de sociale partners. Op basis van die beroepsprofielen worden de mogelijke richtingen georganiseerd zodat er een nauwe band met de arbeidsmarkt wordt verzekerd.

Elke module wordt gecombineerd met elementen van een algemene opleiding en leidt tot een deelcertificaat. Alle deelcertificaten samen leiden tot een diploma. Dit systeem wendt ook een heel nieuw set van onderwijsmethodes aan, zoals 'geïntegreerd werken', 'team teaching' en differentiatie. Daarenboven heeft het schooljaar in het modulair systeem een heel ander uitzicht dan een 'normaal' schooljaar: leerjaren en vakken maken plaats voor contacturen en evaluatiemomenten die aangevuld worden met studietijd in open centra en individuele begeleiding. Op 1 september 2000 zijn er experimenten van dit modulair systeem met leerlingen begonnen in 20 scholen. Het experiment zal doorgaan tot 30 juni 2006. Tegen die tijd zullen er twee cohorten leerlingen het systeem gevolgd hebben. Het modulair systeem zal dan geëvalueerd worden en mogelijk veralgemeend worden in bepaalde studierichtingen. Tot dan zal lineair onderwijs de regel blijven (Schepers, 2000; Omzendbrief van 25 juli 2000).

5.3.4.6. Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs (DBSO)

De wet van 29 juni 1983 betreffende de leerplicht voorziet de oprichting van deeltijds secundair onderwijs. Een KB legde in 1984 deze onderwijsvorm vast voor een experimentele periode van 2 jaar. Met de toevoeging van enkele noodzakelijke wijzigingen, verlengden nieuwe decreten deze experimentele periode voor de volgende jaren (European Commission, 1996). Het deeltijds beroepssecundair onderwijs werd eindelijk een wettelijk statuut gegeven in het Decreet van 31 juli 1990 dat de bestaande experimentele structuur vastlegde als het Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs (DBSO).

Dit deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) werd speciaal ingericht voor leerlingen die problemen hebben met het verplicht onderwijs en vaak gewoon schoolmoe zijn. Het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) voorziet in een formule waarbij leerlingen deeltijds werken en deeltijds naar school gaan waarbij het curriculum en de lesmethodes aangepast zijn aan de specifieke noden van deze jongeren.

De leerlingen van het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) kunnen opgedeeld worden in vier categorieën:

- leerlingen in het reguliere arbeidscircuit;
- leerlingen in "brugprojecten": deze projecten bieden een opleidingsvergoeding aan leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) die niet aan de slag kunnen in het reguliere arbeidscircuit en aangewezen zijn op tewerkstelling in een sociale werkplaats;
- thuishelpers: leerlingen die in een familiebedrijf werken;
- werkloze leerlingen.

Omdat deeltijds onderwijs vaak gepaard gaat met werkloosheid, heeft de overheid zich geëngageerd om de leerlingen van het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) jobs te verzekeren. Dit engagement werd geformaliseerd in het Koninklijk Besluit van 19 augustus 1998 dat stelt dat deeltijds leerplichtigen die het derde jaar van het secundair onderwijs niet met succes hebben beëindigd en nog geen werkervaring hebben opgedaan, kunnen tewerkgesteld worden gedurende maximum één jaar in privé-ondernemingen. De overheid heeft plannen gemaakt om deze maatregelen uit te breiden, maar die zijn voorlopig nog niet geïmplementeerd (Verhoeven & Elchardus, 2000).

Het deeltijds secundair onderwijs wordt 40 weken per jaar aangeboden met per week 15 lesperioden van 50 minuten (minimum 6 lestijden algemeen vormend onderwijs en minimum 6 lestijden technisch of beroepsopleiding) (Omzendbrief van 31 juli 1990). Dit onderwijs wordt aangeboden door Centra voor Deeltijds Beroepsopleiding (CDO) waarvan er in de Vlaamse Gemeenschap 45 zijn (MVG, departement Onderwijs, 2000b). Deze zijn verbonden met secundaire scholen die technisch en beroepsopleiding aanbieden.

Leerlingen kunnen ook een opleiding volgen die georganiseerd wordt door het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO) binnen het kader van de leertijd van de middenstandsopleiding (zie paragraaf 7.4.7.).

De voorzieningen die voorgesteld werden in het Decreet van 14 juli 1998 betreffende de mogelijke introductie van een modulair systeem van beroepsopleidingen is ook bedoeld voor het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) (zie vorige paragraaf).

5.3.4.7. Industrieel leercontract

Het deeltijds beroepssecundair onderwijs, dat in principe bestemd is voor leerlingen onder de leeftijd van 18 jaar, is uitgebreid naar jongeren tussen 18 en 25 jaar, die een leercontract hebben getekend in de industriële sector - met name een industrieel leercontract - en naar hen die voor de leeftijd van 18 jaar reeds school liepen bij een Centrum voor Deeltijds Beroepsopleiding. Het industrieel leercontract is gebaseerd op het toekennen van een vermindering van de werkgeversbijdrage voor de sociale zekerheid wanneer de werkgevers jonge werkzoekenden aannemen binnen het kader van een industrieel leercontract. Het industrieel leercontract wordt getekend door de jongere en de werkgever en duurt minimum 1 jaar en maximum 3 jaar. Het bestaat uit twee delen: een contract voor deeltijdse arbeid voor bepaalde duur (minstens halftijds) enerzijds en een opleiding anderzijds. De opleiding beslaat in totaal 500 uren, uitgezonderd de management-opleiding voor zelfstandige beroepen, waar het minimum 256 uren bedraagt.

5.3.4.8. Vierde graad beroepssecundair onderwijs

Het Aanvullend Secundair Beroepsopleiding (ASBO) is lange tijd een verzameling van opleidingen, zwevend tussen het secundair en het hoger onderwijs geweest. Na de fusie-operatie van 1995 in het hoger onderwijs, zijn deze opleidingen samengebracht in de nu zogenaamde 'vierde graad beroeps-

secundair onderwijs'. Het bestaat uit 3 afdelingen: kunst, kleding en verpleging (algemene verpleging en psychiatrische verpleging). De opleidingen zijn praktijk-georiënteerd en worden gevolgd door leerlingen die het zesde jaar van het beroepssecundair onderwijs hebben volbracht of die de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt en in een ingangsexamen slagen. De opleiding duurt twee jaar (28 lestijden fundamenteel curriculum en maximum 8 uur door de school vrij in te vullen keuze gedeelte) of drie jaar (minimum 32 uur fundamenteel curriculum en maximum 4 uur door de school vrij in te vullen keuze gedeelte) (VVKSO, 1996d).

5.3.5. Algemene doelstellingen

Algemene doelstellingen voor de tweede en derde graad secundair onderwijs zijn geformuleerd voor de verschillende onderwijsvormen (zie hierboven). Achter de beweging naar de huidige ééngemaakte structuur van het secundair onderwijs zat een beleid dat gericht was op de realisatie van een meer comprehensieve onderwijsorganisatie. Deze beleids optie kan duidelijk worden teruggevonden in de algemene doelstellingen van de eerste graad:

- uitstel van studie keuze;
- een stapsgewijze oriëntering en overgang;
- het aanbieden van een kerncurriculum: een geheel van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die op school kunnen worden verworven.

Het kerncurriculum is een essentiële voorwaarde om in de samenleving te kunnen functioneren en participeren op een betekenisvolle en authentieke wijze. Het moet ook de democratische toegang tot het culturele erfgoed bevorderen.

Ondanks de inspanningen om een werkelijke democratisering te bereiken, is het over het algemeen zo dat het algemeen vormend onderwijs door de hogere en middelste sociale lagen boven alle andere onderwijsvormen gekozen wordt. De selectie binnen het secundaire onderwijssysteem gebeurt op vele manieren, nl. door mislukkingen in een bepaalde studierichting, beperkingen van de keuzemogelijkheden én door de manier waarop de sociale omgeving 'spontaan' kinderen in het onderwijs in een bepaalde richting stuurt.

5.3.6. Leerplan

Momenteel zijn er een serie eindtermen van kracht voor het 1ste jaar A en het tweede jaar van de eerste graad voor alle vakken van de basisvorming (Maes, 1998). Ontwikkelingsdoelen zijn vastgelegd voor de vakken van de basisvorming voor het 1ste jaar B en het Beroepsvoorbereidend Leerjaar (BVL). Daarnaast zijn er voor al deze gevallen eveneens voor 5 vakoverschrijdende thema's eindtermen en ontwikkelingsdoelen voorgesteld: leren leren, sociale vaardigheden, opvoeding tot burgerschap, gezondheidseducatie en milieu-educatie. Dergelijke voorstellen zijn uitgewerkt door de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO). De Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) adviseert zulke voorstellen steeds

wanneer ze naar de Vlaams parlement gaan. De eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor de eerste graad secundair onderwijs zijn vastgelegd in het Decreet van 24 juli 1996.

De beslissing over de eindtermen voor de 2de en 3de graad van het secundair onderwijs wordt besproken in het Vlaams parlement. De Vlaamse regering heeft reeds een beslissing geformuleerd (Besluit van de Vlaamse Regering van 23 juni 2000) die waarschijnlijk in 2000 min of meer zal bevestigd worden in een decreet. In dit besluit wordt er een set van eindtermen geformuleerd voor alle vakken binnen het kerncurriculum van de verschillende studierichtingen in de tweede en derde graad. Bijkomend werden er ook leergebiedoverschrijdende eindtermen geformuleerd. Deze leergebiedoverschrijdende eindtermen zijn hetzelfde voor het Algemeen Secundair Onderwijs, het Technisch Secundair Onderwijs, het Kunstsecundair Onderwijs en het Beroepssecundair Onderwijs, maar zijn verschillend voor de tweede en derde graad. De thema's zijn bijna hetzelfde als die voor de eerste graad: 'leren leren, sociale vaardigheden, onderwijs in burgerschap, gezondheidsonderwijs, milieu-educatie, kunst- en creatief onderwijs en technologisch onderwijs (enkel voor het Algemeen Secundair Onderwijs). Deze eindtermen zullen waarschijnlijk officieel worden vanaf het schooljaar 2002-2003.

Net zoals voor het kleuter- en lager onderwijs geldt voor het secundair onderwijs eveneens de mogelijkheid tot afwijking van de vastgelegde eindtermen en ontwikkelingsdoelen (Decreet van 15 juli 1997).

5.3.7. *Onderwijsmethoden*

De beslissing omtrent onderwijsmethoden behoort tot de vrijheid van de inrichtende machten. Bijgevolg is er geen sprake van officiële richtlijnen hieromtrent. Over het algemeen kan worden gezegd dat het onderricht vakgebonden gebeurt.

5.3.8. *Evaluatie van leerlingen*

De beoordeling van de leerlingen gebeurt door testen en examens, georganiseerd door de individuele leerkracht onder de uiteindelijke verantwoordelijkheid van de schoolbestuur van de school (Besluit van de Vlaamse regering van 13 maart 1991). In het secundair onderwijs vormt de klassenraad het centrale beoordelingsinstituut. Deze bestaat uit al het bestuurs- en onderwijzend personeel en is verantwoordelijk voor het onderricht van een specifieke groep leerlingen, de beoordeling van hun vooruitgang op school, de beslissing over de overgang van elke leerling naar een hoger jaar en de uitreiking van attesten. Een reguliere overstap van een leerling naar een volgend jaar volgt op de uitreiking door de klassenraad van een oriënteringsattest op het einde van het jaar.

De klassenraad baseert zijn beslissingen op verschillende factoren als:

- de vroegere schoolcarrière van elke leerling;
- de tussentijdse resultaten van het dagelijks werk, testen en examens;
- de informatie van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding;

- gesprekken met ouders en kinderen, indien nodig.

Elke klassenraad heeft de delicate taak om op regelmatige tijdstippen een intellectuele, sociale en morele evaluatie van elke leerling te maken en om de pedagogische conclusies te trekken die uit deze evaluatie voortkomen. Daarbij wordt mogelijke hulp gesuggereerd en, indien nodig, een (her)oriëntering. Verder heeft hij de taak om een gezamenlijke houding af te spreken voor elke leerling en aan het eind van het schooljaar de noodzakelijke beslissingen te nemen voor de overgang naar een hoger jaar en de uitreiking van attesten. Voor zover het de beoordeling betreft, onderneemt het hervormde secundair onderwijs grote inspanningen om een belangrijke bijdrage te leveren waaronder:

- de bewustmaking van de rol die de beoordeling in het onderwijsproces speelt;
- de voorrang van de beoordeling in groep door de klassenraad op de beoordeling door een individuele leerkracht;
- het erkennen van het fundamentele belang van een formatieve evaluatie, met het oog op remediëring en begeleiding van de leerling;
- de introductie van een gedifferentieerd systeem van puntentoekenning (appreciatie uitgedrukt m.b.v. een lettersysteem en bijkomend commentaar);
- de organisatie van remediëring en herhalingslessen;
- de opstelling van een referentiesysteem voor prestatiedrempels die in het begin van het schooljaar worden vastgelegd.

Ondanks dit alles blijven de beoordelingsvormen van studenten een onderwerp van discussie, o.m. over het belang van de summatieve evaluatie, de rol en het volume van examens en het gebruik van de examens op het einde van het jaar om te beslissen of een leerling naar een hoger jaar mag overgaan. Op het einde van het jaar beslist de klassenraad voor elke leerling of een overgang naar een hoger jaar is toegestaan, met (B-attest) of zonder (A-attest) beperkingen, uitgesteld (de overgang hangt af van het slagen in een herexamen), of geweigerd (C-attest) (VSKO, 1997). Deze beslissingen vormen de basis voor oriënteringsrapporten.

Een belangrijk probleem blijft dat van de mislukkingen. In te veel gevallen is het zittenblijven een te gemakkelijk alternatief voor een falend oriënteringsproces of het gevolg van een verkeerde studiekeuze. Verdere initiatieven omtrent het zittenblijven en mislukken op school staan op til.

5.3.9. *Diploma*

Naast de adviserende rapporten die aan het eind van elk jaar van het secundair onderwijs worden opgelegd, kan de klassenraad het diploma secundair onderwijs uitreiken op het eind van het 6de jaar van het secundair onderwijs (ASO, TSO, KSO) of van het 7de jaar (BSO), volgens de voorwaarden bekrachtigd door het Decreet van 31 juli 1990, zoals gewijzigd.

In opleidingen die leiden naar een kwalificatie in het technisch en beroepsonderwijs kunnen leerlingen verschillende kwalificatiegetuigschriften verwerven na het 4de of het 6de jaar en na het 5de en 7de specialisatie- en/of vervolmakingsjaar voor dezelfde gekwalificeerde opleidingen. Beide getuigschriften (dat van het secundair onderwijs en de kwalificatiegetuigschriften) kunnen uitgereikt worden na het slagen in één geïntegreerde proef.

Het kwalificatiegetuigschrift kan ook worden bereikt na het volgen van een opleiding met gereduceerd lesrooster, onder dezelfde voorwaarden als in het voltijds onderwijs.

5.3.10. Band met de arbeidsmarkt

In het technisch en beroepsonderwijs vormt een praktijkopleiding (ook in levensechte omstandigheden) een essentieel onderdeel van de meeste programma's. Daarom is, uiterekend in het beroepssecundair onderwijs en het technisch secundair onderwijs, samenwerking tussen scholen en het bedrijfsleven zeer belangrijk. In de eerste plaats kan deze samenwerking de kwaliteit van het onderwijs verbeteren door het actualiseren van het curriculum door praktische kennis. Ten tweede kan materiële en financiële samenwerking het imago van het technisch en beroepsonderwijs verbeteren door te voorzien in betere faciliteiten (Verhoeven & Elchardus, 2000).

Eén belangrijke problematiek houdt verband met het onderscheid tussen jongens- en meisjesscholen. In 1970 werd gemengd onderwijs geïntroduceerd voor iedereen in het officiële onderwijs, zodat meisjes toegang kregen tot industrie-georiënteerde richtingen. Sindsdien is er actie ondernomen om meisjes aan te moedigen te kiezen voor industrie-georiënteerde richtingen in het TSO en BSO. De Richtlijn van de Europese Gemeenschap van 1976 over de gelijke toegang tot het beroepsonderwijs en gelijke tewerkstellingskansen vormde de basis voor het KB van 29 juni 1983 omtrent het gemengd onderwijs. Sindsdien is een jongen of een meisje vrij om zich in een school naar keuze in te schrijven en kan de inschrijving op basis van geslacht enkel worden geweigerd wanneer er in de gemeente een andere school van hetzelfde onderwijsnet bestaat waar de leerling eveneens de onderwijsvorm kan volgen die hij/zij verkiest. Het is vooral in het gesubsidieerd vrij onderwijs dat het onderscheid tussen jongens- en meisjesscholen nog aanwezig is. In het gewoon secundair onderwijs zijn 8 van de 925 scholen niet gemengd (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000). Wetgevende initiatieven om gemengd onderwijs op te leggen zijn nog niet genomen.

Een aantal scholen heeft een lange traditie van samenwerking met de lokale bedrijfswereld. Directeurs van ondernemingen die lid zijn van inrichtende machten of examencomités, leveren technische uitrusting voor praktijklessen en leerlingen die stage volgden in een onderneming krijgen vaak voltijds werk wanneer ze de school verlaten. Niettemin zijn er op dit vlak grote verschillen naargelang het soort en type van onderwijsprogramma: de banden van de ondernemerswereld met scholen die programma's aanbieden georiënteerd op economie en handel, zijn altijd veel talrijker geweest, dan met scholen die programma's zoals elektriciteit en mechanica aanbieden.

In 1993 heeft de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) de 'Staten Generaal' georganiseerd voor het technisch secundair onderwijs. Daar zijn er samenwerkingsverbanden tot stand gebracht tussen het onderwijs en bepaalde sectoren zoals 'bouw', 'voeding' en 'kleding'. In 1995 heeft de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen samen met het onderwijzend personeel en met steun van de Europese Commissie, een handleiding geformuleerd voor het organiseren van zulke samenwerkingsverbanden. Sinds de 'Staten Generaal', heeft de samenwerking tussen onderwijs en het bedrijfsleven meer structurele steun gekregen door middel van convenanten tussen de overheid, het bedrijfsleven en de onderwijssector. Deze sectorgebonden convenanten zijn reeds vastgelegd voor een aantal studiegebieden. De convenanten maken het onderwijs meer 'levensecht' en resulteren in een meer intense opleiding-tewerkstellingsrelatie (Verhoeven & Elchardus, 2000). In dit verband dient ook het modulair systeem vermeld te worden. Modulair onderwijs is expliciet geconcentreerd op de arbeidsmarkt en heeft als doelstelling het verminderen van het aantal jongeren die het onderwijs ongekwalificeerd verlaten en het vergroten van de capaciteit van de jongeren om zich aan te passen aan de veranderende arbeidsmarkt (Verhoeven & Elchardus, 2000).

Verder heeft de overheid een aantal tewerkstellingsinitiatieven genomen die geconcentreerd zijn op de begeleiding van jonge afgestudeerden op de arbeidsmarkt en die een lerende component bevatten. Voorbeelden hiervan zijn het Jeugdwerkgarantieplan in 1994, de Brugprojecten en de Startbaanovereenkomst. Deze Startbaanovereenkomst maakt deel uit van de Wet van 24 december 1999 voor tewerkstellingsbevordering. De overeenkomst is in de eerste plaats gericht op jonge (minder dan 25 jaar oud) afgestudeerden. Het plan biedt hen een voltijdse tewerkstelling of een deeltijdse tewerkstelling samen met een opleiding van onbepaalde duur of van bepaalde duur voor tenminste één jaar. De werkgever wordt niet alleen door middel van financiële premies aangemoedigd om deze jongeren aan te nemen, maar is zelfs verplicht om 3% jongeren aan te nemen op voorwaarde dat de werkgever een privébedrijf is met meer dan 50 werknemers.

Een andere materie die verband houdt met de samenwerking tussen scholen en lokale ondernemingen, heeft betrekking op de belangrijke rol die scholen kunnen spelen in de begeleiding van leerlingen om werk te vinden. Een onderzoek in 1993 in de Vlaamse Gemeenschap gaf aan dat 14,1% van alle jonge mannen en 11,2% van alle jonge vrouwen (zowel in het TSO als het BSO) werk vonden via hun school. 10,1% van de jonge mannen en 9,1% van de jonge vrouwen vonden werk via de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) (Denys, 1993). De verschillen tussen mannen en vrouwen betekent geenszins dat jongensscholen meer actief meezoeken naar werk dan meisjesscholen, maar eerder dat de bedrijven zelf het initiatief nemen.

Zoals gezegd wil de formule van het industrieel leercontract de toegang tot de arbeidsmarkt voor bepaalde werkzoekende schoolverlaters vergemakkelijken.

De huidige regering is zeer bezorgd om de band tussen onderwijs en arbeidsmarkt en doet inspanningen om die band te versterken. Toekomstige maatregelen in dit verband zijn de evaluatie van de bestaande convenanten, het geven van bijzondere aandacht aan de organisatie van voldoende goede

leercontracten in het bijzonder voor bepaalde minderheidsgroepen en het instellen van regionale technologische centra, gefinancierd door de bedrijfswereld en de overheid met het oog op het voorzien van scholen met de meest geavanceerde technologische infrastructuur (MVG, departement Onderwijs, 2000d).

5.3.11. *Bijzondere begeleiding voor leerlingen*

Remediëring is niet wijd verspreid in het secundair onderwijs. Binnen het kader van de strijd tegen mislukkingen op school wordt er bijzondere aandacht besteed aan meer gedifferentieerde manieren om het leerproces te organiseren. Het systeem van Geïntegreerd Onderwijs (GON) bestaat hier ook: het probeert de kloof te overbruggen tussen het gewoon secundair onderwijs en het bijzonder onderwijs (Decreet van 15 juli 1997(b)) (zie ook 10.7.). In de periode 1990-2000 is het aantal leerlingen in het Geïntegreerd Onderwijs gestegen in het secundair onderwijs (van 202 naar 456). Deze stijging moet echter gerelativeerd worden: in dezelfde periode was er immers een stijging van het aantal leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs van 2.074 leerlingen.

In de hervorming van het secundair onderwijs door het Decreet van 14 juli 1998 worden er bijkomende middelen beschikbaar gesteld voor extra inspanningen ten gunste van leerlingen met leermoeilijkheden. Scholen met een groot aantal leerlingen met een ongunstige economische en culturele achtergrond zullen bijkomend worden gefinancierd. Tot nu bestaat het project 'zorgverbreding' nog niet in het secundair onderwijs. In het secundair onderwijs bestaat er enkel een Onderwijsvoorrangsbeleid (OVV). Het plan is om de twee te integreren. De discussie over de integratie van alle projecten voor kansarmen is nog steeds bezig. De integratie zal waarschijnlijk pas effectief worden in het begin van het schooljaar 2002-2003 (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000).

5.4. *Andere structuren*

De leerplicht impliceert nog niet de plicht om naar school te gaan. Wanneer de ouders voldoende garanties kunnen geven (omtrent studeermogelijkheden enzovoort) aan de inspectie, dan is onderwijs thuis toegelaten.

Echte alternatieve structuren voor secundair onderwijs worden enkel aangeboden door enkele scholen wiens ideeën en methoden zijn geïnspireerd door Rudolf Steiner en andere belangrijke figuren uit de onderwijsgeschiedenis.

5.5. Statistieken

Leerkracht-leerlingratio⁸: 8,2 (1999-2000) (gewoon secundair onderwijs, voor buitengewoon onderwijs: zie paragraaf 10.13.).

(MVG, departement Onderwijs, 2000b: eigen berekening)

Tabel 5.1. Aantal onderwijsinstellingen in het secundair onderwijs (schooljaar 1999-2000)

	Gewone secundaire scholen	Buitengewone secundaire scholen ⁹
Gemeenschapsonderwijs	252	18
Gesubsidieerd vrij onderwijs	594	74
Gesubsidieerd officieel onderwijs	79	19
Totaal	925	111

Totaal secundair onderwijs: 1.036.

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 5.2. Aantal onderwijsinstellingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs (schooljaar 1999-2000)

Deeltijds beroepssecundair onderwijs	Aantal onderwijsinstellingen
Gemeenschapsonderwijs	15
Gesubsidieerd vrij onderwijs	22
Gesubsidieerd officieel onderwijs	8
Totaal	45
Deeltijds zeevisserijonderwijs	
Gemeenschapsonderwijs	0
Gesubsidieerd vrij onderwijs	0
Gesubsidieerd officieel onderwijs	1
Totaal	1

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

⁸ Aantal leerlingen in het gewoon secundair onderwijs (voltijds en deeltijds) gedeeld door het aantal leraren (budgettaire full-time equivalenten) in januari 2000 in het gewoon secundair onderwijs (voltijds en deeltijds).

⁹ De 4 scholen die buitengewoon onderwijs type 5 aanbieden zijn niet inbegrepen in deze cijfers.

Tabel 5.3. Evolutie van het aantal leerlingen in het gewoon en buitengewoon¹⁰ secundair onderwijs (1984-2000)

Jaar	Gemeenschaps- onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
84-85	95.097	350.840	46.927	492.864
85-86	91.279	347.761	46.478	485.518
86-87	86.576	344.046	45.216	475.838
87-88	82.455	341.719	44.181	468.355
88-89	79.345	335.304	42.205	456.854
89-90	76.318	330.945	39.720	446.983
90-91	73.368	328.187	38.470	440.025
91-92	73.212	328.679	39.398	441.289
92-93	74.249	329.582	38.618	442.449
93-94	74.895	334.864	39.229	448.988
94-95	75.027	337.616	39.274	451.917
95-96	74.452	337.337	39.004	450.793
96-97	74.026	334.845	38.904	447.775
97-98	73.337	330.828	37.702	441.867
98-99	71.596	327.187	37.242	436.025
99-00	70.336	323.981	36.710	431.027

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 5.4. Vertraging op school in het secundair onderwijs (1987-2000)

Schooljaar	% leerlingen met schoolachterstand		
	Alle jaren	1 ^{ste} jaar	6 ^{de} jaar
1987-88	35,1%	21,6%	40,1%
1991-92	31,9%	19,8%	40,9%
1995-96	29,4%	19,9%	38,1%
1996-97	30,9%	20,2%	37,6%
1999-00	30,3%	19,7%	36,5%

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000)

Tabel 5.5. Zittenblijvers in het secundair onderwijs naar onderwijsvorm (1999-2000) (%)

	Zittenblijvers (%)
Algemeen secundair onderwijs (ASO)	4,2
Technisch secundair onderwijs (TSO)	11,1
Kunstsecundair onderwijs (KSO)	15,3
Beroepssecundair onderwijs (BSO)	7,7

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000: ruwe cijfers)

¹⁰ Om dubbelstellingen te vermijden worden de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs met langdurige ziekten (type 5) niet inbegrepen in de cijfers.

Tabel 5.6. Aantal leerlingen naar studierichting (schooljaar 1999-2000)

	Gemeenschaps- onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
Eerste graad				
1A	9.108	46.480	3.416	59.004
1B	1.888	5.082	1.268	8.238
2de jaar	8.030	44.041	3.015	55.086
BVL	3.206	7.359	1.832	12.397
Totaal eerste graad	22.232	102.962	9.531	34.725
Tweede graad				
ASO	9.333	47.079	1.450	7.862
TSO	4.580	33.247	5.000	2.827
KSO	473	1.113	492	2.078
BSO	7.266	18.852	4.566	30.684
Totaal tweede graad	21.652	100.291	11.508	133.451
Derde en vierde graad				
ASO	8.373	42.468	1.118	51.959
TSO	5.221	35.707	5.071	45.999
KSO	565	1.426	747	2.738
BSO	8.611	27.194	5.640	41.445
Totaal derde graad	22.770	106.795	12.576	142.141
Vierde graad	209	3.486	294	3.989
DBSO	1.651	2.859	1.215	5.725
Deeltijds zeevisserij- onderwijs	-	-	9	9

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 5.7. Evolutie van het aantal leerlingen in de verschillende onderwijsvormen van het zesde jaar secundair onderwijs (1983-2000)

	ASO	%	TSO/KSO	%	BSO	%	Totaal
1983-84	27.663	47,8	18.338	31,7	11.823	20,5	57.824
1989-90	27.922	45,7	16.777	27,4	16.425	26,9	61.124
1996-97	26.276	41,5	21.593	34,1	15.394	24,3	63.263
1997-98	26.168	41,2	22.039	34,7	15.330	24,2	63.537
1998-99	26.005	41,1	21.734	34,4	15.502	24,5	63.241
1999-00	25.149	40,8	21.687	35,2	14.749	23,9	61.585

(MVG, departement Onderwijs, 2000b; Verhoeven & Beuselinck, 1996)

Tabel 5.8. Evolutie van het aantal leerlingen in het zevende jaar BSO (1983-2000)

1983-84	630
1989-90	7.232
1996-97	9.137
1997-98	9.958
1998-99	10.042
1999-00	10.487

(MVG, departement Onderwijs, 2000b; Verhoeven & Beuselinck, 1996)

HOOFDSTUK 6. HOGER ONDERWIJS

6.1. Historisch overzicht

De historische ontwikkeling van het hoger onderwijs is nogal verschillend voor het hogeschoolonderwijs aan de ene kant en het universitair onderwijs aan de andere kant. De Belgische wet maakt een onderscheid tussen hogescholen en universiteiten. In de Wet van 7 juli 1970 werden universiteiten gedefinieerd als een bijzondere vorm van hoger onderwijs. De belangrijkste reden hiervoor kan worden teruggevonden in een gescheiden ontwikkeling van beide onderwijsvormen. Meer recente ontwikkelingen, zoals o.m. de grote hervorming door het Decreet van 13 juli 1994, behouden dit onderscheid tussen de verschillende types van hoger onderwijs.

Sinds de Belgische onafhankelijkheid in 1830 hebben de universiteiten zich op een eigen specifieke manier ontwikkeld. Zo konden de universiteiten in belangrijke mate ontsnappen aan de 'schooloorlogen'. Gedurende meer dan een eeuw heeft het ideologisch evenwicht tussen de 4 traditionele Belgische universiteiten - Gent (publiek), Luik (publiek), Leuven (katholiek), Brussel (vrij onderzoek) stand gehouden. Het hogeschoolonderwijs is hoofdzakelijk ontstaan uit de hogere niveaus van secundaire scholen. Deze voorgangers van het hoger onderwijs waren duidelijk beroepsgericht en waren georganiseerd in (of nauw verbonden met) dezelfde scholen die ook secundair onderwijs aanboden – waarbij het hoofdzakelijk om technische scholen ging.

6.1.1. *Geschiedenis van het hogeschoolonderwijs*

In de negentiende eeuw waren alle universiteiten en hogescholen van academisch niveau Franstalig, overeenkomstig het publiek waartoe deze onderwijsinstellingen zich richtten: de hogere burgerij en de adel. Op een lager niveau bestonden de scholen voor leerkrachten, verpleegkundigen, technische ingenieurs,... Deze hogescholen lagen oorspronkelijk in het verlengde van het secundair onderwijs, en werden bevolkt door jongens en meisjes uit de lagere burgerij. Na de tweede wereldoorlog werden deze scholen opgewaardeerd tot onafhankelijke tertiaire onderwijsinstellingen.

Sinds de jaren zestig is het Hoger Onderwijs Buiten de Universiteit (HOBU) veel sterker gegroeid dan het universitair onderwijs. De sterke uitbreiding van de studentenpopulatie aan de hogescholen weerspiegelt de democratisering die er zich sindsdien heeft voorgedaan: een steeds groter wordend aantal jongens en meisjes uit alle lagen van de bevolking volgt hogere studies. Toch is het aandeel van de arbeiderskinderen in de hogeschoolbevolking nog steeds kleiner dan het aandeel arbeiders in de beroepsbevolking.

In 1968 heeft de Nationale Raad voor het Wetenschapsbeleid een rapport gepubliceerd dat een algemene herstructurering van het post-secundair onderwijs voorstelde en de oprichting van een volwaardig hoger onderwijs buiten de universiteit tot doel stelde, dat niet langer nauw verbonden zou zijn met het technisch

secundair onderwijs (Wielemans & Vanderhoeven, 1991). De Wet van 7 juli 1970 op het hoger onderwijs werd goedgekeurd; deze wet legde vast dat onderwijs werd voorzien op vier niveaus (art. 1): kleuter-, lager, secundair en hoger onderwijs. Het hoger onderwijs bestond uit 8 vormen: technisch, economisch, agrarisch, paramedisch, sociaal, kunst- en pedagogisch hoger onderwijs, universitair. De Wet van 15 juli 1985 voegde er een negende vorm aan toe, met name het maritiem hoger onderwijs.

Het hoger onderwijs buiten de universiteit werd georganiseerd in twee verschillende vormen alsook twee soorten scholen. De Wet van 7 juli 1970 onderscheidde een kort type en een lang type (art. 2). Het korte type besloeg normaliter drie jaren. Al deze opleidingen waren expliciet beroepsgericht. Het hoger onderwijs van het lange type bestond uit twee cycli van ten minste 2 jaren studie. In de wetgeving van 13 juli 1994 zijn het hoger onderwijs van het korte en het lange type geherdefinieerd als hoger onderwijs van één cyclus of twee cycli.

Met betrekking tot de regelgeving omtrent budgetopmaak, benoemingen, leerplannen en dies meer viel het hoger onderwijs nog steeds onder de Schoolpactwet van 29 mei 1959. Op 23 oktober 1991 werd een decreet aangenomen betreffende het hoger onderwijs van het lange type. Ofschoon het niet werd geïntegreerd in het universitair onderwijs, werd ervan gezegd dat het onderwijs op 'academisch niveau' aanbod. Het hoger onderwijs van het lange type werd onderworpen aan dezelfde regels als het universitair onderwijs (zie verder).

Vanaf de 1ste september 1995 werd het Decreet van 31 juli 1994 geïmplementeerd. Het doel van dit decreet was eerst en vooral een zeer fundamentele hervorming - een belangrijke fusie-operatie inbegrepen - van het hoger onderwijs buiten de universiteit en een verdere integratie van de regelgeving omtrent het gehele hoger onderwijs (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.1.2. *Geschiedenis van de universiteiten*

Toen België onafhankelijk werd in 1830 bestonden er drie staatsuniversiteiten: Gent, Leuven en Luik. In 1834 werden er twee nieuwe, vrije universiteiten opgericht: een katholieke universiteit in Mechelen en een liberale universiteit in Brussel. De wet van 1835 op het hoger onderwijs erkende twee vrije universiteiten (Leuven en Brussel) en twee staatsuniversiteiten (Gent en Luik). De staatsuniversiteit van Leuven werd afgeschaft en de katholieke universiteit van Mechelen verhuisde naar Leuven om daar de vroegere Leuvense universiteit, opgericht in 1425, verder te zetten. Al deze universiteiten waren Franstalig in overeenstemming met het publiek waarop ze zich richtten: de hogere burgerij en de adel.

Van 1835 tot 1876 werden universiteitsexamens georganiseerd door een examencommissie, samengesteld door de overheid. Men wilde de universiteiten niet machtigen om zelf diploma's uit te reiken. Aan de ene kant werd daardoor de vrijheid van onderwijs wel verzekerd, maar aan de andere kant werd de kwaliteit van het universitair onderwijs gecontroleerd. Een wet van 20 mei 1876 veranderde dit beleid drastisch door het de universiteiten mogelijk te maken om hun eigen examencommissie samen te stellen en zelf diploma's uit te reiken. Externe experts noch vertegenwoordigers van de minister moesten aan deze commissie worden toegevoegd. De toenmalige parlementaire discussies tonen aan dat met deze

maatregel niet in de eerste plaats de vrijheid van wetenschappelijk onderzoek moest worden erkend, maar veeleer de academische vrijheid als een voorwaarde voor een kwalitatief hoogstaand onderwijs (Vanhove, 1985).

De controle van de onderwijskwaliteit was echter nog niet helemaal afgeschaft, daar de wet wettelijke academische graden vastlegde, waardoor het onderscheid ontstond met de andere graden, wetenschappelijke graden genoemd. Wettelijke graden waren diploma's die expliciet gericht waren op een particuliere professionele kwalificatie. Zij omvatten de klassieke academische diploma's zoals die van Rechten, Geneeskunde, Letteren, enzovoort. De vereiste leerplannen werden meestal in grote lijnen bij wet gedefinieerd. De verworven wettelijke diploma's moesten worden bekrachtigd door de publieke homologatiecommissie, wat een formele controle betekende van de voorwaarden die moesten worden vervuld. De wetenschappelijke diploma's werden toegekend door de universiteiten zelf voor o.a. psychologie, pedagogie, en dergelijke. Hun kwaliteit werd gegarandeerd door het wetenschappelijk prestige van de universiteiten. Dit onderscheid is opgeheven door het decreet van 12 juni 1991.

In 1930 werd de universiteit van Gent volledig Nederlandstalig. Dit verbreedde de rekrutering in Vlaanderen, maar de universiteit bleef gericht op een beperkte, sociaal bevoorrechte groep. Vanaf de jaren zestig werd het universiteitsonderwijs meer gedemocratiseerd. Er deed zich een sterke stijging van de studentenbevolking aan de universiteiten voor. Nieuwe universiteiten werden opgericht, zoals het geval was in Antwerpen. De unitaire (tweetalige) universiteiten van Leuven en Brussel werden in 1970 opgesplitst in Nederlandstalige en Franstalige autonome universiteiten.

Ofschoon op het eerste zicht de zendingen van beide soorten hoger onderwijs merklijk van elkaar verschillen, blijkt dit niet het geval te zijn voor elk onderdeel van dit onderwijs. Vooral tussen het universitair onderwijs en het hogeschoolonderwijs met twee cycli is dit niet altijd duidelijk. Weinig twijfel bestaat er dat het wetenschappelijk onderzoek de kerntaak is van de universiteit en dat het onderwijs aan de universiteit daarop moet steunen. Anderzijds ligt de klemtoon in de hogescholen op de eigenheid van het "hogeschoolonderwijs" wat in de Memorie van toelichting bij het decreet van 12 juni 1991 (MVG, 1991: 36) het 'meer "professioneel gericht" onderwijs' wordt genoemd. Alhoewel uit deze definitie kan worden afgeleid dat universiteiten en hogescholen een verschillende taak hebben, wordt die zienswijze in het decreet op de hogescholen wederom vertroebeld door te stellen dat de basisopleidingen van twee cycli in de hogescholen van "academisch niveau en dus gestoeld op wetenschappelijke kennis" (art. 11, '2) zijn. Nog lastiger wordt het om het onderscheid te handhaven als in hetzelfde decreet wordt gesteld:

"de basisopleiding uit het studiegebied handelswetenschappen en bedrijfskunde (in de hogescholen) is als basisopleiding equivalent met de academische opleiding toegepaste economische wetenschappen uit het studiegebied economische en toegepaste economische wetenschappen (in de universiteiten)" (art. 11, '3).

Enerzijds ziet men dat zowel universiteiten als hogescholen een beroep doen op wetenschappelijke kennis, maar anderzijds is het ook zo dat universiteiten net zoals de hogescholen tot bepaalde professies willen opleiden (b.v. artsen, advocaten, ingenieurs, etc.).

Men kan zich daarbij de vraag stellen wat dit onderscheid betekent voor studenten die moeten kiezen voor een universiteit of een hogeschool. In feite volgt de overgrote meerderheid van de studenten hoger onderwijs om na de studies toegang te krijgen tot maatschappelijk (hoog) gewaardeerde beroepen en/of functies.

In de beroepen waartoe het hoger onderwijs opleidt, kunnen we een onderscheid maken tussen:

- deze die zich uittekenen op basis van één of andere wetenschap. Van het toepassen van, het onderzoek in en/of het onderwijs van deze wetenschap wenst men zijn beroep te maken. De opleiding tot dit type beroep komt uitsluitend toe aan de universiteiten en kan gedefinieerd worden als wetenschappelijk onderwijs;
- en deze die zich uittekenen op basis van één of andere maatschappelijk relevant geachte problematiek, met een hoge graad van complexiteit. Van het deskundig en concreet (helpen) oplossen van deze problematiek wenst men zijn beroep te maken. Hiervoor moet o.m. meestal een beroep worden gedaan op inzichten en verworvenheden uit meerdere wetenschappen.

De opleiding tot dit type beroep wordt verstrekt door hogescholen en kan gedefinieerd worden als hoger beroepsonderwijs. Maar, zoals reeds gezegd, kan even goed de opleiding tot arts, advocaat, of dergelijke als hoger beroepsonderwijs, dat door de universiteiten wordt verstrekt, gedefinieerd worden.

Naargelang de graad van complexiteit en omvang van het geheel van kennis, vaardigheden en houdingen dat moet overgedragen worden, loopt de studieduur over 3, 4 of 5 jaar (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.2. Belangrijke wetgeving voor het hoger onderwijs

- Wet betreffende de algemene structuur van het hoger onderwijs van 7 juli 1970
- Decreet betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap van 12 juni 1991
- Bijzonder Decreet betreffende de Universiteit Gent en het Universitair Centrum Antwerpen van 26 juni 1991
- Decreet betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap van 13 juli 1994
- Decreet houdende wijziging van het decreet van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap van 24 juli 1996
- Decreet van 14 juli 1998 betreffende Onderwijs IX
- Decreet van 18 mei 1999 betreffende Onderwijs X
- Decreet van 20 oktober 2000 betreffende het Onderwijs XII Ensor

6.3. Algemene beschrijving van de structuur van het hogeschoolonderwijs

6.3.1. Opleidingen en onderwijsinrichtingen

Op 23 oktober 1991 werd een decreet aangenomen betreffende het hoger onderwijs van het lange type (nu geïntegreerd in het Decreet van 13 juli 1994). Ofschoon het niet werd geïntegreerd in het universitair onderwijs, werd ervan gezegd dat het onderwijs op 'academisch niveau' aanbood. Het hoger onderwijs van het lange type werd onderworpen aan dezelfde regels als het universitair onderwijs. Het belangrijkste nieuwe element was de veel grotere autonomie van de hogescholen die dit onderwijs van 2 cycli aanboden, ondersteund door een forfaitaire financiering. Het decreet gaf de hogescholen de mogelijkheid om wetenschappelijk onderzoek uit te voeren samen met andere hogescholen, universiteiten en derden. De nieuwe regels introduceerden een flexibeler systeem voor overgangen tussen de verschillende opleidingsniveaus. Recent werd de mogelijkheid aangenomen om de weg te openen naar een doctoraatsopleiding aan een universiteit voor studenten die het hoger onderwijs van 2 cycli hebben beëindigd

Vanaf de 1ste september 1995 werd het Decreet van 31 juli 1994 geïmplementeerd. Het doel van dit decreet was eerst en vooral een zeer fundamentele hervorming - een belangrijke fusie-operatie inbegrepen - van het hoger onderwijs buiten de universiteit en een verdere integratie van de regelgeving omtrent het gehele hoger onderwijs. Het korte en lange type zijn in één systeem, één institutioneel kader en één wetgeving geïntegreerd, die al was voorbereid door het Decreet van 23 oktober 1991. De hogescholen zijn daarnaast ook meer autonoom geworden inzake de aanwending van het budget. Elke hogeschool ontvangt nu een enveloppe, een totaal bedrag waarmee ze kan werken. Het is echter wel zo dat de overheid nog direct de loonkost van bepaalde leden van het onderwijzend personeel op zich neemt.

Daarnaast heeft er een fusie plaatsgevonden. De 164 hogescholen - die ofwel het korte of het lange type aanboden, of uitzonderlijk beide - zijn samengesmolten in 25 hogescholen met over het algemeen minstens 2000 studenten, die alle voltijdse basisopleidingen van één cyclus of twee cycli aanbieden:

- 5 nieuwe instellingen zijn zogenaamd 'autonoom'. Vroeger behoorden zij tot het officiële onderwijsnet. Nu functioneert hun Raad van Bestuur autonoom;
- 3 nieuwe instellingen vallen onder de verantwoordelijkheid van de provinciale overheden;
- 16 nieuwe instellingen behoren tot het vrije onderwijsnet en vallen onder het privaat recht;
- de enige hogeschool die zeevaartopleiding aanbiedt is de Hogere Zeevaartschool in Antwerpen. Dit instituut functioneert onder de directe bevoegdheid van de minister van Onderwijs en biedt tweetalige opleidingen aan (Nederlands en Frans) (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De meeste van deze instellingen groeperen verschillende departementen.

6.3.2. Toelatingsvoorwaarden

Alle studenten die het diploma secundair onderwijs hebben behaald, hebben vrij toegang tot het hoger onderwijs. Een 'numerus clausus' en dergelijke bestaan op dit moment niet voor de hogescholen. Er wordt wel een artistieke proef ingericht voor kandidaten voor de studiegebieden audiovisuele en beeldende kunst, en muziek en dramatische kunst en een bekwaamheidsproef voor nautische wetenschappen.

6.3.3. Studiegebieden en specialisatie

Alle hogescholen bieden 4 soorten opleidingen aan (Verhoeven & Beuselinck,1996):

- basisopleidingen die aansluiten op het secundair onderwijs (1 cyclus of 2 cycli);
- voortgezette opleidingen die aansluiten op de basisopleidingen, bedoeld om de kennis verworven tijdens een basisopleiding aan te vullen of uit te breiden, of uit te diepen door specialisering in een geselecteerd studiegebied;
- posthogeschool vorming;
- lerarenopleiding;

Het Decreet van 13 juli 1994 heeft al deze opleidingen georganiseerd binnen een algemeen kader van 11 studiegebieden:

- Architectuur;
- Gezondheidszorg;
- Industriële wetenschappen en technologie;
- Audiovisuele en beeldende kunst;
- Muziek en dramatische kunst;
- Biotechniek;
- Onderwijs;
- Sociaal-agogisch werk;
- Toegepaste taalkunde;
- Handelswetenschappen en bedrijfskunde;
- Productontwikkeling.

Dergelijke opleidingen worden al naar gelang de onderwijsdoelstelling georganiseerd in één cyclus of twee cycli.

6.3.4. Algemene doelstellingen

De opleidingen van één cyclus bereiden de studenten voor op velerlei beroepen in sectoren als de industrie, handel, transport, landbouw, medisch hulp- en sociaal werk, onderwijs, hotelwezen, mode, informatietechnologie, toegepaste kunsten, media, enzovoort. De twee cycli-opleidingen leiden echter technisch personeel op die taken met een hoog wetenschappelijk en technisch karakter kunnen uitvoeren en daar verantwoordelijk voor zijn.

Het Decreet van 13 juli 1994 stipuleert dat het onderricht dat wordt aangeboden in de opleidingen van 2 cycli van "academisch niveau is en dus gestoeld op wetenschappelijke kennis. In het geheel dragen ze bij tot de algemene menselijke vorming en zijn ze in het bijzonder gericht op de toepassing van de wetenschappen, het zelfstandig denken en het ontwikkelen van creativiteit" (art. 11 § 2). Niettemin blijft er zoals gezegd een duidelijk onderscheid tussen het hogeschoolonderwijs van twee cycli en het universitair onderwijs. De universiteiten voorzien in onderwijs gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek terwijl het hogeschoolonderwijs gebaseerd is op wetenschappelijke kennis (Verhoeven & Beuselinck, 1996). In dit verband heeft de Vlaamse overheid de hogescholen de mogelijkheid geboden om wetenschappelijk onderzoek uit te voeren in samenwerking met andere hogescholen, universiteiten of derden.

6.3.5. Curriculum, vakken en lesrooster

De overheid garandeert bij decreet dat de omvang van de opleidingen doenbaar blijft voor studenten, door vast te leggen dat één studiejaar minstens 1.500 en maximum 1.800 uren studietijd mag omvatten. In deze studietijd zijn opgenomen: contacturen, verwerking, literatuur, taken, stages, eindverhandeling, voorbereiden en afleggen van examens en dergelijke. Kortom, alles wat een student moet doen om een studiejaar tot een goed einde te brengen. Verder bestaat elk studiejaar uit 60 studiepunten, waarbij elk vak van de opleiding voor minstens drie studiepunten telt (één studiepunt staat voor zo'n 25 à 30 uren studietijd). Deze studiepunten reflecteren de studiebelasting voor een bepaald vak. Binnen dit kader zijn de hogescholen vrij om hun eigen programma's te structureren. De concrete uitwerking van de leerplannen verschilt van hogeschool tot hogeschool. In grote lijnen kan men stellen dat het globale programma van een studiegebied of opleiding wordt opgebouwd door opleidingscommissies (op het niveau van opleidingen, departementen en/of vakgroepen) en dat de inhoudelijke invulling van een vak hoofdzakelijk gebeurt door de titularissen van de vakken. De opleidingscommissies kijken daarna weer toe of deze inhoud beantwoordt aan de doelstellingen (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De hogescholen moeten echter wel het systeem van kwaliteitscontrole en zelfevaluatie respecteren zoals vastgelegd door de regering. Het Decreet van 13 juli 1994 schafte een aantal interventies door de overheid af m.b.t. allerlei aspecten van het leerplan. De verantwoordelijkheid van de hogescholen werd dus uitgebreid samen met de verplichting om net zoals aan de universiteiten een eigen systeem van kwaliteitscontrole op te zetten.

Het vermelde studiepuntensysteem laat ook de overdracht van studiepunten toe van vakken die de student reeds met succes heeft afgelegd in andere opleidingen (aan de hogescholen of universiteiten). Studenten die een diploma hoger onderwijs hebben of tenminste een jaar van een opleiding hoger onderwijs met vrucht hebben afgelegd, kunnen een vermindering van de studietijd krijgen of vrijgesteld worden van examens voor bepaalde vakken van de opleiding (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Het academisch jaar begint rond september/oktober en eindigt eind juni of de eerste helft van juli. Over het algemeen omvat een jaar 30 weken van les volgen, deelnemen aan seminars en het uitvoeren van praktische taken, gewoonlijk onderverdeeld in twee semesters.

6.3.6. *Onderwijsmethoden*

De beslissing omtrent onderwijsmethoden behoort tot de vrijheid van de inrichtende machten. Bijgevolg is er geen sprake van officiële richtlijnen hieromtrent. In alle vormen van hoger onderwijs is er nog steeds een sterke tendens om alle programma's volgens een aantal standaardprincipes te organiseren. Voor elk jaar wordt er een min of meer vast programma aangeboden dat van start gaat met een brede, algemene en theoretische introductie tot een bepaalde discipline. Later wordt deze algemene kennis dan toegepast op meer concrete problemen. Elk jaar moet elke student een aantal examens afleggen.

6.3.7. *Evaluatie en studievoortgang van studenten*

Over het algemeen worden minstens één of twee weken voorzien waarin de student zich kan voorbereiden op de examens die door de hogescholen worden georganiseerd. Aan het eind van elk jaar wordt de verwerking van het gedoceerde lesmateriaal beoordeeld op basis van examens, die meestal zowel theoretisch als praktisch van aard zijn. Er zijn twee examenperiodes, met name in juni en september. Soms worden er ook examens georganiseerd in januari (het einde van het eerste semester), maar deze worden beschouwd te behoren tot de eerste zitting. De student moet met succes de examens van elk studiejaar van een cyclus afleggen, vooraleer te worden toegelaten tot het volgende studiejaar of de volgende cyclus. Aan een zelfde examen kan hoogstens tweemaal per jaar worden deelgenomen, zelfs in een trimester- of semestersysteem; elke student krijgt dus steeds een tweede kans. Een student die niet geslaagd is voor al zijn vakken in een bepaald studiejaar, kan een "Individueel Aangepast Jaarprogramma" (IAJ) volgen gedurende het volgende academiejaar. Dit programma bestaat uit die vakken uit het vorige studiejaar waarvoor de student niet geslaagd is en een aantal vakken van het volgende academiejaar. De examencommissies, samengesteld uit het onderwijzend personeel van de hogescholen, zijn verantwoordelijk voor deze procedures (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De overstap naar een andere opleiding in het hoger onderwijs (1 cyclus, 2 cycli of universitair) is mogelijk. Deze overstap kan gepaard gaan met een vrijstelling van één of meer vakken. Dergelijke vrijstellingen worden individueel toegekend op aanvraag (Decreet betreffende de hogescholen van 13 juli 1994).

Op het einde van de opleiding moet elke student een verhandeling indienen (en soms verdedigen).

6.3.8. *Diploma*

Opleidingen van 1 cyclus geven recht op 'graduaatsdiploma's' in velerlei disciplines, zoals verloskunde, verpleegster, sociaal assistent, boekhouder, leraar (kleuter-, lager- en secundair onderwijs - groep 1),... De schoolbestuur levert de diploma's af die 'automatisch' worden erkend door het departement Onderwijs van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Een opleiding van 2 cycli leidt tot graden als industrieel ingenieur, licentiaat, licentiaat in maritieme wetenschappen, handelsingenieur, architect, meester in de kunsten,...

6.3.9. *Band met de arbeidsmarkt*

De hogeschoolopleiding legt de nadruk op praktische aspecten en is vanaf het begin georiënteerd op het toekomstige beroepsleven. Een praktische opleiding in echte werkomstandigheden (bedrijven, scholen, ziekenhuizen,...) maakt een essentieel deel van elke opleiding van één cyclus uit.

De meerderheid van de hogescholen heeft plaatsingsdiensten, alhoewel de werking nogal kan verschillen. Sommige hogescholen beperken zich tot het verzamelen van vacatures of het bijhouden van de tewerkstellingsstatistieken, terwijl andere uitgebreide tewerkstellingsdossiers van de individuele afgestudeerden bijhouden, sollicitatietrainingen geven en/of voorbereidingsseminaries op tewerkstelling organiseren,... (Inspectie Hoger Onderwijs, 1996). Regelmatig gebeurt het dat de stage-activiteiten van de student leiden tot de aanwerving van de student eens hij/zij is afgestudeerd. De interactie tussen de arbeidsmarkt en de onderwijsprogramma's is niet altijd even optimaal, maar dit varieert naargelang studieveld of opleiding (Verhoeven & Beuselinck, 1996). Over het algemeen hebben afgestudeerden van hogescholen relatief gezien (heel) gunstige tewerkstellingskansen (zie 9.6.2.).

6.3.10. *Bijzondere begeleiding van studenten*

Studentenbegeleiding is een veel ruimer begrip dan de eigenlijke studiebegeleiding. Succes of falen kan in belangrijke mate worden beïnvloed door omgevingsfactoren zoals financiële of medische aspecten, relatiesituaties, leefsituaties enzovoort. De hogescholen hebben binnen de sociale sector een specifieke infrastructuur uitgebouwd ten behoeve van deze ruimere zorg en begeleiding. Het gaat hier onder andere om medische diensten, sociale diensten, jobdiensten, huisvestingsdiensten, studentenrestaurants en dergelijke meer (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Eenzijds zijn er geen officiële richtlijnen met betrekking tot speciale begeleidingsprogramma's voor studenten. Omwille van de pedagogische vrijheid en de autonomie van het Hogeschoolbestuur, zijn de hogescholen zelf verantwoordelijk om dit te organiseren binnen de budgettaire beperkingen. Maar anderzijds zijn de hogescholen wel verplicht om een bepaald percentage van hun personeel in te zetten voor de begeleiding van de eerstejaarsstudenten (Decreet van 13 juli 1994, art. 107). Daarnaast is elke hogeschool verbonden met een "vereniging zonder winstoogmerk" (vzw). Deze vereniging verzorgt één of meer van de volgende diensten: huisvesting, transport, catering, gezondheidszorg, psycho-sociale

begeleiding, sociale diensten, medische hulp, jobdienst, culturele en sociale activiteiten. Om deze diensten te kunnen aanbieden krijgt de "vereniging zonder winstoogmerk" (vzw) financiële hulp (op dit moment 5.000 BEF per student) (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001).

Over het algemeen wordt studiebegeleiding georganiseerd op twee niveaus, nl. centraal en op departementsniveau. De centrale diensten zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling van en de afname van voorkennistoetsen. Het gaat om toetsen betreffende initiële vaardigheden en attitudes alsook om voortgangstoetsen onder de vorm van zelfevaluatie via computerondersteunde systemen. De meer klassieke toetsingen zoals de traditionele mondelinge ondervragingen, kunnen door de begeleiders van het departement gebeuren. Wat betreft de remediërende, persoonlijke en (her)oriënteringsbegeleiding bestaat er meestal een taakverdeling tussen het centraal en het departementsniveau. Departementale begeleiders staan in voor de eerstelijns-begeleiding, wat inhoudt dat zij eventuele problemen detecteren, voor een eerste opvang zorgen (bv. individuele gesprekken met de student) en de student doorverwijzen naar gespecialiseerde diensten indien nodig. De tweedelijns-begeleiding gebeurt dan door gespecialiseerde diensten die centraal worden georganiseerd (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.4. Universitair onderwijs

Het decreet van 12 juni 1991 beoogde een fundamentele hervorming van het universitair onderwijs. De verhouding tussen universiteiten en de overheid werd herdefinieerd in termen van meer autonomie en financiële verantwoordelijkheid voor de universitaire instellingen. Deze wettelijke regeling is dezelfde voor alle universiteiten. Het onderscheid tussen de onderwijsnetten was historisch gezien van geen tel in het veld van het universitair onderwijs. Bijgevolg zijn bepaalde administratieve regels en procedures uit de Schoolpactwet nooit van kracht geweest op de universiteiten.

6.4.1. Algemeen

Universitair onderwijs wordt georganiseerd in instellingen die het statuut van universiteit hebben. Hun taak bestaat uit onderwijs, onderzoek en wetenschappelijk dienstverlening.

Binnen de Vlaamse Gemeenschap bestaan er zes universiteiten. De vier grootste zijn: de Universiteit Gent (RUG), de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) (de campus van Kortrijk inbegrepen met de naam Katholieke Universiteit Leuven Afdeling Kortrijk (KULAK)), de Vrije Universiteit Brussel (VUB) en de Universiteit Antwerpen (UA). De Universiteit Antwerpen is een samenstelling van drie instellingen, met name de Universitaire Instelling Antwerpen (UIA), het Universitair Centrum Antwerpen (RUCA) en de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius (UFSIA). Daarnaast zijn er twee universiteiten waarin het onderwijs beperkt wordt tot bepaalde disciplines (de Katholieke Universiteit Brussel (KUB) en het Limburgs Universitair Centrum (LUC)).

Het Limburgs Universitair Centrum (LUC) vormt samen met de Nederlandse Universiteit Maastricht (UM) de "transnationale Universiteit Limburg" (tUL). Deze universiteit zal op 1 oktober 2001 beginnen

met het geven van lessen. De vestiging van de transnationale Universiteit Limburg is nog geen samensmelting van de twee universiteiten. De nieuwe universiteit zal een derde rechtspersoon vormen naast de Universiteit Maastricht en het Limburgs Universitair Centrum (Deweghe, 2000).

6.4.2. Toelatingsvoorwaarden

De toelatingsvoorwaarden zijn quasi identiek voor het gehele hoger onderwijs, namelijk alle studenten met een diploma secundair onderwijs hebben vrij toegang tot het hoger onderwijs. Numerus clausus en dergelijke bestaan er niet. Tot 1996 was er echter één uitzondering op de regel: het toelatingsexamen (voornamelijk een wiskunde-examen) georganiseerd aan de faculteiten toegepaste wetenschappen voor de opleiding burgerlijk ingenieur en burgerlijk ingenieur-architect. Aan alle andere faculteiten vervullen de eindejaarsexamens de functie van selectieprocedure. Vervolgens is er voor de opleidingen geneeskunde en tandheelkunde een nieuwe regeling tot stand gekomen die van kracht is vanaf het academiejaar 1997-1998, neergelegd in het Decreet van 24 juli 1996. Een toelatingsexamen wordt georganiseerd (door het departement Onderwijs) op interuniversitair niveau en is opgesplitst in twee delen: het testen van de reeds verworven kennis van fysica, biologie, chemie en wiskunde (op niveau van de derde graad van het ASO) en een test van de studiebekwaamheid van de kandidaat. Elk jaar worden er twee sessies van het examen georganiseerd (juli en september).

De relatief makkelijke toegang tot het hoger onderwijs gaat samen met een laag slaagpercentage op het eind van het eerste jaar. Voor het academiejaar 1998-1999 bedroeg het slaagcijfer voor de eerste kandidatuur 47,17% voor generatiestudenten en 51,14% voor niet-generatiestudenten (MVG, departement Onderwijs, 2000e). Voor afgestudeerden van het algemeen secundair onderwijs ligt het slaagcijfer aan het einde van het eerste jaar universiteit iets hoger: 54,6% (Inspectie Secundair Onderwijs, 2000). Het ingangsexamen aan de faculteit toegepaste wetenschappen (66,67% geslaagde generatiestudenten in eerste kandidatuur), geneeskunde (80,42%) en tandheelkunde (78,57%) heeft een invloed gehad op de slaagcijfers van de eerste kandidatuur (MVG, 2000e). Het effect van deze test verdwijnt echter na het eerste jaar - de slaagcijfers voor toegepaste wetenschappen verschillen niet wezenlijk van die van de andere richtingen na het tweede jaar (zie paragraaf 6.6.).

Verdere beleidsvoorstellen worden overwogen.

6.4.3. Studiegebieden en specialisatie

De universiteit biedt verscheidene soorten opleidingen aan (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- academische opleidingen die aansluiten op het secundair onderwijs en bestaan uit twee cycli;
- voortgezette academische opleidingen:
 - a) aanvullende studies die het uitbreiden van de kennis, verworven in een academische basisopleiding tot doel hebben en aansluiten op die opleiding;

- b) gespecialiseerde studies, gericht op specialisatie in een gegeven studiegebied en aansluitend op een academische opleiding;
- postacademische vorming;
- academische lerarenopleiding;
- huisartsenopleiding;
- het doctoraat;
- doctoraatsopleiding (het opleidingsonderdeel dat voorbereidt op een doctoraatsproefschrift).

Het Decreet van 12 juni 1991 regelde en vereenvoudigde het aanbod van universitair onderwijs. Het universitair onderwijsaanbod wordt georganiseerd binnen 18 studiegebieden, waarvan elk open staat voor een verdere gedetailleerde uitwerking en die door het decreet exhaustief worden opgesomd:

- Wijsbegeerte en moraalwetenschappen;
- Godgeleerdheid, godsdienstwetenschappen en kerkelijk recht;
- Taal- en letterkunde;
- Geschiedenis;
- Archeologie en Kunstwetenschappen;
- Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen;
- Psychologische en pedagogische wetenschappen;
- Economische en toegepaste economische wetenschappen;
- Politieke en sociale wetenschappen;
- Sociale gezondheidswetenschappen;
- Lichamelijke opvoeding, motorische revalidatie en kinesitherapie;
- Wetenschappen;
- Toegepaste wetenschappen;
- Toegepaste biologische wetenschappen;
- Geneeskunde;
- Tandheelkunde;
- Diergeneeskunde;
- Farmaceutische wetenschappen.

Deze 18 studiegebieden omvatten in totaal zo'n 85 erkende opleidingsprogramma's (academische graden en diploma's). De post-graduaatprogramma's zijn ook binnen dit kader georganiseerd: aanvullende

opleidingen, gespecialiseerde opleidingen, de doctoraatsopleiding en de academische lerarenopleiding. Studenten kunnen voltijds of halftijds een universitaire opleiding volgen.

6.4.4. Algemene doelstellingen

Het Decreet van 12 juni 1991 bakent de taak van de universiteiten af op drie vlakken: "Universiteiten zijn, in het belang van de samenleving, terzelfder tijd werkzaam op het gebied van het academisch onderwijs, het wetenschappelijk onderzoek en de wetenschappelijke dienstverlening" (art. 4).

Dit academisch onderwijs wordt in de Memorie van Toelichting (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1991) bij dit universiteitsdecreet nog scherper toegelicht. Het academisch onderwijs:

- is gericht op kritisch bevragende, contextueel-multidisciplinaire en synthetiserende vorming;
- steunt op de resultaten van het jongste wetenschappelijk onderzoek (dit impliceert een integratie van onderwijs- en onderzoeksactiviteiten in dezelfde eenheid);
- hecht meer belang aan theoretische vorming en methodologie dan aan kennisopstapeling (het waarom primeert op het wat);
- stimuleert een probleemoplossend denken en de bekwaamheid tot synthetiseren (vaardigheden zijn belangrijker dan het kennen van feiten) (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

6.4.5. Curriculum, vakken en lesrooster

Net zoals voor het hogeschoolonderwijs is voor het universitair onderwijs de studiebelasting wettelijk begrensd tussen minimum 1.500 uren en maximum 1.800 uren studietijd. Elk jaar vormt 60 studiepunten waarbij elk vak minstens drie studiepunten krijgt toegewezen (1 studiepunt telt voor 25 à 30 uren studietijd). Onder de studietijd wordt begrepen: de contacturen, de verwerking, literatuur, taken, stages, de eindverhandeling, het voorbereiden en afleggen van examens en dergelijke. Kortom, alles wat een student moet doen om een studiejaar tot een goed einde te brengen. Binnen dit kader zijn de universiteiten vrij om hun eigen programma's te structureren, waarbij de concrete uitwerking van de leerplannen verschilt van universiteit tot universiteit. In grote lijnen kan men stellen dat het globale programma van een studiegebied of opleiding wordt opgebouwd door opleidingscommissies (op het niveau van opleidingen, faculteiten, departementen en/of vakgroepen) – soms permanente onderwijscommissies (POC's) genoemd - en dat de inhoudelijke invulling van een vak hoofdzakelijk gebeurt door de titularissen van de vakken. De opleidingscommissies kijken daarna weer toe of deze inhoud beantwoordt aan de doelstellingen (Verhoeven & Beuselinck, 1996). Over het algemeen bestaat een leerplan uit verplichte vakken en in de tweede graad uit verplichte vakken en - soms weinig, soms veel – keuzevakken (die kunnen worden gegeven aan andere faculteiten) en optiepakketten.

Dergelijk studiepuntensysteem dat voor het hele hoger onderwijsveld van kracht is, laat ook de overdracht van studiepunten toe van vakken die de student reeds met succes heeft afgelegd in andere opleidingen. Studenten die een diploma van het hogeschool- of universitair onderwijs hebben of tenminste een jaar van

opleiding op hoger onderwijsniveau met succes hebben gevolgd, kunnen een vermindering van de studietijd krijgen of vrijgesteld worden van examens voor bepaalde vakken van de opleiding (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De universiteiten worden bij decreet verplicht om een eigen systeem voor kwaliteitszorg te organiseren (zie 9.3.1.2. en 9.3.2.2.).

Het academisch jaar begint rond september/oktober en eindigt eind juni of de eerste helft van juli. Over het algemeen omvat een jaar 30 weken van les volgen, seminaries en praktische taken, gewoonlijk onderverdeeld in twee semesters.

6.4.6. *Onderwijsmethoden*

De onderwijsmethoden behoren tot de verantwoordelijkheid van de docenten, alhoewel de opleidingscommissies in algemene termen specificeren of een bepaalde materie best zou worden gegeven in de vorm van seminaries, labo-lessen of op een andere wijze (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Net als aan de hogescholen is de tendens nog sterk om de opleidingen volgens een vaste structuur te regelen.

6.4.7. *Examens*

Over het algemeen worden er minstens één of twee weken voorzien waarin de student zich kan voorbereiden op de examens die aan de universiteiten worden georganiseerd. Aan het eind van elk jaar wordt de verwerking door de student van het gedoceerde lesmateriaal beoordeeld op basis van examens, die meestal zowel theoretisch als praktisch van aard zijn. Over het algemeen zijn er twee examenperiodes, met name juni en september. In sommige gevallen kan een student aan een examen deelnemen aan het eind van het eerste semester (januari-februari). Aan een zelfde examen kan hoogstens tweemaal per jaar worden deelgenomen, zelfs in een trimester- of semestersysteem; elke student krijgt dus steeds een tweede kans. Een student moet met succes elke cyclus of jaar doorlopen, om te worden toegelaten tot de volgende cyclus of jaar. Een student die niet geslaagd is voor al zijn vakken in een bepaald studiejaar, kan een "Individueel Aangepast Jaarprogramma" (IAJ) volgen gedurende het volgende academiejaar. Dit programma bestaat uit die vakken uit het vorige studiejaar waarvoor de student niet geslaagd is en een aantal vakken van het volgende academiejaar (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Typisch voor het universitair onderwijs is dat elke opleiding vrij strikt is onderverdeeld. Het beëindigen van een cyclus gaat gepaard met de toekenning van een certificaat, dat een noodzakelijke voorwaarde is om tot de volgende cyclus te worden toegelaten.

In de meeste faculteiten moet de student aan het eind van de opleiding een verhandeling presenteren (en soms verdedigen).

6.4.8. *Diploma*

De eerste universiteitsgraad is die van kandidaat, die bereikt wordt na twee, of in sommige faculteiten drie jaar studie. Deze graad vormt de noodzakelijke basis voor verdere studies.

Vervolgens wordt de graad van licentiaat bereikt na nog eens twee of drie jaren studie. In deze periode wordt onderricht verstrekt en aan het eind van de opleiding dienen de studenten een verhandeling in. Aan sommige faculteiten geeft de beëindiging van de tweede cyclus recht op de titel van arts, apotheker, (o.m. burgerlijk) ingenieur, dierenarts en afhankelijk van de opleiding kan de vereiste studieperiode langer duren. De graden van de tweede cyclus geven de houder recht om een beroep uit te oefenen, ofschoon in sommige gevallen een aanvullende opleiding vereist is. Zo vraagt de toegang tot onderwijsposities in het hoger secundair onderwijs bijvoorbeeld een bijkomende graad, deze van 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 2', die onmiddellijk na het uitreiken van het licentiaatsdiploma kan worden toegekend - na de bijkomende lerarenopleiding te hebben gevolgd, zonder dat een bijkomende studieperiode is vereist (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

Studenten die met succes aanvullende opleidingen of specialisatieopleidingen hebben gevolgd, worden gediplomeerde in de aanvullende studies (GAS) of gediplomeerde in de gespecialiseerde studies (GGS).

De graad van doctor kan worden bereikt ten vroegste twee jaren na de toekenning van de graad van licentiaat. Dit vereist de publieke verdediging van een doctoraat, dat bestaat uit een originele dissertatie en soms ook de verdediging van één of meerdere daarmee verbonden thesissen. Deze graad is noodzakelijk voor een verdere universitaire carrière als docent (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

Vóór het Decreet van 12 juni 1991 was een doctoraatsthesis gebaseerd op onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek, onder toezicht van een promotor en publiek verdedigd, de enige voorwaarde tot het bekomen van de graad van doctor. Nu kan elke universiteit doctoraatsopleidingen organiseren en van de doctoraatsstudenten eisen dat ze een opleidingsprogramma volgen alvorens hun proefschrift te verdedigen. Deze doctoraatsopleiding die gevolgd wordt terwijl het proefschrift wordt voorbereid, komt overeen met een jaar studie en omvat minstens 1.500 en hoogstens 1.800 studie-uren of andere daarmee verbonden activiteiten (ten belope van 60 studiepunten). De student moet punten verzamelen door lessen bij te wonen, te participeren in seminars of conferenties, deel te nemen aan een zomerschool, enzovoort. Het verwerven van de studiepunten kan worden gespreid over de periode die is voorzien voor het schrijven van het proefschrift. Bij beëindiging van de doctoraatsopleiding wordt een certificaat uitgereikt. Tot nu toe beslist de universiteit autonoom of de doctoraatsopleiding verplicht of optioneel is voor de postgraduaatstudenten (Beuselinck & Verhoeven, 1997).

Doctoraatsstudenten kunnen worden gefinancierd door de universiteit als universitaire assistenten of door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek en aanverwante fondsen. Het is ook mogelijk om het doctoraat zelf te financieren, maar dit gebeurt eerder uitzonderlijk (Beuselinck & Verhoeven, 1997).

De opheffing van het voormalige onderscheid tussen wettelijke en wetenschappelijke graden laat toe dat alle diploma's kunnen worden bereikt via de examencommissies van de overheid.

6.4.9. Begeleiding van studenten

Voor de begeleiding van studenten bestaan er geen officiële richtlijnen. Het Decreet van 12 juni 1991 stipuleert wel dat minstens 5% van het assisterend academisch personeel ter beschikking moet staan voor de begeleiding van de eerstejaarsstudenten. Verder beveelt de minister enkel een 10-puntenprogramma aan voor universiteiten met de bedoeling om de studiebegeleiding in de eerste jaren zoveel als mogelijk te verbeteren.

Studentenbegeleiding is zoals gezegd een veel ruimer begrip dan de eigenlijke studiebegeleiding. Succes of falen kan in belangrijke mate worden beïnvloed door omgevingsfactoren zoals financiële of medische aspecten, relationele problemen, leefsituaties, enzovoort. Net als de hogescholen hebben de universiteiten binnen de sociale sector een specifieke infrastructuur uitgebouwd ten behoeve van deze ruimere zorg en begeleiding. Het gaat hier onder andere om medische diensten, sociale diensten, jobdiensten, huisvestingsdiensten, studentenrestaurants en dergelijke meer (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Net zoals voor de hogescholen wordt in het algemeen door de universiteiten studiebegeleiding georganiseerd op twee niveaus, nl. op centraal en faculteitsniveau. Tussen deze twee gebeurt er meestal een onderlinge taakverdeling waarbij centrale diensten instaan voor de ontwikkeling en afname van allerlei testen en het aanbieden van een meer gespecialiseerde tweedelijns-begeleiding, terwijl begeleiders van de faculteit instaan voor een eerstelijns-begeleiding van de studenten en dus o.m. zorgen voor een eerste opvang (Verhoeven & Beuselinck, 1996). Aan de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) en de Universiteit Gent (RUG) bijvoorbeeld, is er een monitoraat, een soort van waarschuwend systeem dat bestaat uit coördinatoren die bepaalde vakken overlopen met de studenten en hen adviseren bij het studeren.

6.5. Verschillen in organisatie en andere structuren

Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen de organisatorische verschillen van de reguliere programma's en de alternatieve opleidingsstructuren die niet vallen onder de gewone wetgeving op het hoger onderwijs.

Binnen het actuele aanbod kunnen vier varianten of alternatieven op de normale organisatie van hoger onderwijs worden onderscheiden. Sommige universitaire programma's en hogeschoolprogramma's van twee cycli voorzien een alternatieve lesindeling (avondonderwijs) voor studenten die reeds zijn tewerkgesteld. Ook is er de mogelijkheid voor iedereen om examens voor alle hoger onderwijsopleidingen af te leggen zonder dat er lessen moeten worden bijgewoond. Deze examens moeten worden afgelegd in de onderwijsinstelling die het gewone voltijdse programma aanbiedt. Ten derde worden vele programma's aan de hogescholen ook deeltijds aangeboden door het Onderwijs voor Sociale Promotie (zie 7.6.1.). Tenslotte wordt er in samenwerking met de Open Universiteit Heerlen in Nederland door de hoger onderwijsinstellingen afstandsonderwijs aangeboden (zie 7.6.2.).

Verder bestaan er enkele instellingen voor hoger onderwijs die niet onderworpen zijn aan de wetgeving op het hoger onderwijs. Zo is er de Faculteit der Protestantse Godgeleerdheid in Brussel en de Evangelische Theologische Faculteit in Leuven, die graden toekennen in de protestantse theologie. Deze faculteiten zijn erkende private instellingen. Katholieke theologie wordt als een reguliere opleiding onderwezen aan de Katholieke Universiteit Leuven. Kandidaat-officieren van het leger krijgen hun opleiding in de Koninklijke Militaire School in Brussel. Deze instelling voor hoger onderwijs leidt officieren op, zoals vastgelegd door de Wet van 18 maart 1838. De duur van de studies op universitair niveau in de Polytechnische afdeling (burgerlijk ingenieur) bedraagt 5,5 jaar en 4,5 jaar in de afdeling Alle Wapens. Kandidaat-officieren van de rijkswacht volgen hun eerste studiecycclus aan de Koninklijke Militaire School (afdeling Alle Wapens) gevolgd door een tweede cyclus van twee jaren in de criminologische wetenschappen aan de Universiteit Gent (voor nederlandstalige kandidaten) en een jaar aan de School voor Rijkswachtofficieren, die een instelling voor hoger onderwijs is en een opleiding op universitair niveau aanbiedt.

Sommige kandidaat-officieren worden helemaal opgeleid in de gewone onderwijsinstellingen die hierboven zijn beschreven, de Hogere Zeevaartschool inbegrepen. Dit is het geval voor de kandidaten voor de medische diensten. Deze opleidingsmogelijkheden zijn geregeld door KB's van 20 juni 1975 en 3 oktober 1989. Het leger organiseert eveneens postgraduaatopleidingen.

6.6. Statistieken

De docent-student ratio aan de universiteiten¹¹ bedraagt 13,8 en aan de hogescholen¹², 13,1 (1999-2000).

(MVG, departement Onderwijs, 2000b: eigen berekening)

¹¹ Aantal studenten ingeschreven in universitaire basisopleidingen in het academiejaar 1999-2000 gedeeld door het aantal Zelfstandig Academisch Personeel en Assisterend Academisch Personeel (budgettaire full-time equivalenten) op 1 februari 2000.

¹² Aantal studenten ingeschreven in een basisopleiding van het hogeschoolonderwijs in het academiejaar 1999-2000 gedeeld door het aantal lesgevers (budgettaire full-time equivalenten) in januari 2000 in het hogeschoolonderwijs.

Tabel 6.1. Evolutie van het aantal studenten aan de hogescholen¹³ (1985-2000)

Academisch jaar	Mannen		Vrouwen		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
1985-86	33.884	48,34	36.210	51,66	70.094	100
1986-87	35.289	47,20	39.470	52,80	74.759	100
1987-88	36.841	47,69	40.406	52,31	77.247	100
1988-89	38.104	47,80	41.617	52,20	79.721	100
1989-90	39.392	48,15	42.415	51,85	81.807	100
1990-91	39.732	48,37	42.417	51,63	82.149	100
1991-92	39.001	48,24	41.848	51,76	80.849	100
1992-93	40.572	47,81	44.286	52,19	84.858	100
1993-94	42.917	47,34	47.734	52,66	90.651	100
1994-95	42.211	46,82	47.944	53,18	90.155	100
1995-96	42.451	46,63	48.595	53,37	91.046	100
1996-97	43.707	46,51	50.269	53,49	93.976	100
1997-98	45.685	46,82	51.889	53,18	97.574	100
1998-99	46.796	46,83	53.137	53,17	99.933	100
1999-00	45.747	46,43	52.789	53,57	98.536	100

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 6.2. Evolutie van het aantal hoofdinschrijvingen aan de universiteiten (1993-2000)

Academisch jaar	Enkel academische basisopleidingen					
	Mannen		Vrouwen		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
1993-1994	26.173	51,43	24.714	48,57	50.887	100
1994-1995	27.032	51,22	25.745	48,78	52.777	100
1995-1996	27.934	50,52	27.364	49,48	55.298	100
1996-1997	28.174	49,94	28.242	50,06	56.416	100
1997-1998	27.929	49,08	28.973	50,92	56.902	100
1998-1999	27.408	47,94	29.762	52,06	57.170	100
1999-2000 ¹⁴	26.508	46,72	30.232	53,28	56.740	100

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

- ¹³ - Pedagogisch hoger onderwijs van twee cycli is niet inbegrepen in de cijfers.
- Vanaf het academisch jaar 1993-1994, worden de instellingen voor kunstonderwijs inbegrepen.
 - De vrije studenten zijn niet inbegrepen vanaf het academiejaar 1993-1994.
 - De vermindering van het aantal studenten in het academiejaar 1999-2000 is te wijten aan de registratiewijze van de studenten die een "Individueel Aangepast Jaarprogramma" (IAJ) volgen. Voordien werden die studenten frequent dubbel gerekend.
- ¹⁴ Vanaf het academiejaar 1999-2000 worden de studentenaantallen verzameld door het departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. Daarvoor was de "Vlaamse Interuniversitaire Raad" (VLIR) hiervoor verantwoordelijk. Vanaf dit academiejaar wordt de inschrijving in de volgende richtingen gerekend: universitaire opleidingen, aanvullende opleidingen, specialisatie-opleidingen en de universitaire initiële lerarenopleiding.

Tabel 6.3. Aantal studenten per studiegebied in het hogeschoolonderwijs (academiejaar 1999-2000)

Studiegebied	Eén cyclus	Twee cycli		Totaal
		Eerste cyclus	Tweede cyclus	
Architectuur	1.670	981	922	3.573
Audio-visuele en beeldende kunst	130	2.306	1.416	3.852
Muziek en dramatische kunst	35	810	961	1.806
Productontwikkeling	-	219	173	392
Handelwet. en bedrijfskunde	27.086	3.405	2.284	32.775
Toegepaste taalkunde	-	1.883	1.220	3.103
Gezondheidszorg	9.462	694	-	10.156
Onderwijs	16.095	-	-	16.095
Sociaal-agogisch werk	7.936	-	-	7.936
Industriële wet. en technologie	8.619	5.462	3.534	17.615
Biotechniek	816	232	185	1.233
Totaal	71.849	15.992	10.695	98.536

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 6.4. Aantal studenten per studiegebied in het universitair onderwijs (academiejaar 1999-2000)

Studiegebied	M	V	Totaal
Wijsbegeerte en moraalwetenschappen	604	382	986
Godgeleerdheid, godsdienstwetenschappen en kerkelijk recht	183	151	334
Taal en letterkunde	1.117	2.454	3.571
Geschiedenis	1.009	854	1.836
Archeologie en kunstwetenschappen	473	890	1.363
Rechten, notariaat en criminologische wet.	3.883	4.336	8.219
Psychologische en pedagogische wet.	1.312	4.387	5.699
Economische en toegepast economische wet.	4.138	2.761	6.899
Politieke en sociale wetenschappen	1.958	2.328	4.286
Sociale gezondheidswetenschappen	191	807	998
Lichamelijke opvoeding, motorische revalidatie en kinesitherapie	699	1.138	1.837
Wetenschappen	3.095	1.938	5.033
Toegepaste wetenschappen	2.768	721	3.489
Toegepaste biologische wet.	1.282	1.081	2.363
Geneeskunde	1.910	2.649	4.559
Tandheelkunde	173	214	387
Dierengeneeskunde	557	901	1.458
Farmaceutische wetenschappen	345	1.032	1.377
Gecombineerde studiegebieden	541	1.208	1.749
Totaal	26.508	30.232	56.740

(*) Enkel academische basisopleidingen.

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 6.5. Slaagcijfers (in procenten) per studiegebied voor de basisopleidingen aan hogescholen van 1 cyclus: eerste jaar (generatiestudenten en niet-generatiestudenten) (academiejaar 1998-1999)¹⁵

Studiegebied	Generatiestudenten	Niet-generatiestudenten
Achitectuur	47,05	67,52
Audiovisuele en beeldende kunst	57,89	77,42
Biotechniek	50,00	61,29
Gezondheidszorg	56,62	61,83
Handelswetenschappen en bedrijfskunde	42,98	55,91
Industriële wetenschappen en technologie	44,24	59,29
Muziek en dramatische kunst	62,50	50,00
Onderwijs	44,94	66,13
Social-agogisch werk	45,86	59,57
Totaal	45,65	58,98

(MVG, departement Onderwijs, 2000e)

Tabel 6.6. Slaagcijfers (in procenten) per studiegebied voor de basisopleidingen aan hogescholen van 1 cyclus: tweede en derde jaar (academiejaar 1998-1999)

Studiegebied	Percentage geslaagden
Achitectuur	81,99
Audiovisuele en beeldende kunst	71,64
Biotechniek	95,04
Gezondheidszorg	90,39
Handelswetenschappen en bedrijfskunde	87,39
Industriële wetenschappen en technologie	57,16
Muziek en dramatische kunst	100,0
Onderwijs	90,14
Social-agogisch werk	91,87
Totaal	83,63

(MVG, departement Onderwijs, 2000e)

¹⁵ De gegevens in de tabellen 6.5. tot en met 6.8. hebben betrekking op 53.960 of 53.9% van de 100.137 regelmatige studenten op 1.2.1999. Dit betekent dat een groot aantal hogeschoolstudenten niet in de tabel is opgenomen. Een aantal opleidingen zijn hierdoor evenmin in de tabel opgenomen, met name: de opleidingen hout, informatica, logistieke technologie, nautische wetenschappen en textiel binnen het studiegebied industriële wetenschappen en technologie; de opleidingen bestuurskunde en handelsingenieur binnen het studiegebied handelswetenschappen en bedrijfskunde; de opleidingen medische beeldvorming en orthopedie binnen het studiegebied gezondheidszorg; de opleiding productdesign binnen het studiegebied audiovisuele en beeldende kunst. Dit geldt ook voor de tweecycli-opleiding landbouw- en biotechnologie en de éencyclusopleiding landschaps-en tuinarchitectuur, die slechts in twee hogescholen worden ingericht.

Tabel 6.7. Slaagcijfers (in percenten) per studiegebied voor de basisopleidingen aan hogescholen van 2 cycli: eerste jaar (generatiestudenten en niet-generatiestudenten) (academiejaar 1998-1999)

Studiegebied	Generatiestudenten	Niet-generatiestudenten
Achitectuur	46,38	44,62
Audiovisuele en beeldende kunst	54,01	41,82
Gezondheidszorg	38,55	49,66
Handelwetenschappen en bedrijfskunde	63,92	31,91
Industriële wetenschappen en technologie	53,10	62,50
Muziek en dramatische kunst	80,99	56,94
Productontwikkeling	58,06	59,46
Vertaalkunde	38,43	45,42
Totaal	51,02	50,88

(MVG, departement Onderwijs, 2000e)

Tabel 6.8. Slaagcijfers (in percenten) per studiegebied voor de basisopleidingen aan hogescholen van 2 cycli: overige jaren (niet eerste jaar) (academiejaar 1998-1999)

Studiegebied	Percentage geslaagden
Achitectuur	84,30
Audiovisuele en beeldende kunst	79,45
Gezondheidszorg	-
Handelwetenschappen en bedrijfskunde	88,77
Industriële wetenschappen en technologie	88,34
Muziek en dramatische kunst	77,05
Productontwikkeling	94,17
Vertaalkunde	84,90
Totaal	85,16

(MVG, departement Onderwijs, 2000e)

Tabel 6.9. Slaagcijfers (in procenten) generatiestudenten en niet-generatiestudenten ingeschreven in een eerste jaar aan een Vlaamse universiteit naar studiegebied (1998-1999)

Studiegebied	Generatiestudenten	Niet-generatiestudenten
Wijsbegeerte en moraalwetenschappen	42,39	47,41
Godgeleerdheid, godsdienstwetenschappen en kerkelijk recht	64,10	45,00
Taal- en letterkunde	48,90	49,34
Geschiedenis	52,71	48,56
Archeologie en kunstwetenschappen	36,13	46,15
Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen	39,27	47,87
Psychologische en pedagogische wetenschappen	42,65	50,11
Economische en toegepaste economische wetenschappen	47,10	56,21
Politieke en sociale wetenschappen	42,25	45,05
Sociale gezondheidswetenschappen	42,14	51,06
Lichamelijke opvoeding, motorische revalidatie en kinesitherapie	46,71	57,94
Wetenschappen	42,00	50,16
Toegepaste wetenschappen	66,67	68,38
Toegepaste biologische wetenschappen	51,22	61,90
Geneeskunde	80,42	61,54
Tandheelkunde	78,57	62,50
Diergeneeskunde	42,52	50,34
Farmaceutische wetenschappen	54,49	53,27
Gecombineerde studiegebieden	56,25	44,12
Algemeen gemiddelde	47,17	51,14

(MVG, departement Onderwijs, 2000e)

Tabel 6.10. Slaagcijfers (in procenten) van studenten in de overige jaren (niet eerste kandidatuur) ingeschreven aan een Vlaamse universiteit naar studiegebied (1998-1999)

Studiegebied	Percentage geslaagden
Wijsbegeerte en moraalwetenschappen	74,30
Godgeleerdheid, godsdienstwetenschappen en kerkelijk recht	86,16
Taal- en letterkunde	89,25
Geschiedenis	84,09
Archeologie en kunstwetenschappen	82,24
Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen	83,27
Psychologische en pedagogische wetenschappen	87,27
Economische en toegepaste economische wetenschappen	85,93
Politieke en sociale wetenschappen	80,17
Sociale gezondheidswetenschappen	76,91
Lichamelijke opvoeding, motorische revalidatie en kinesithérapie	90,38
Wetenschappen	84,51
Toegepaste wetenschappen	89,64
Toegepaste biologische wetenschappen	92,59
Geneeskunde	87,97
Tandheelkunde	91,84
Diergeneeskunde	84,91
Farmaceutische wetenschappen	89,33
Gecombineerde studiegebieden	79,83
Algemeen gemiddelde	85,76

(MVG, departement Onderwijs, 2000e)

Tabel 6.11. Slaagcijfers van generatiestudenten van het Algemeen Secundair Onderwijs in het hoger onderwijs (op basis van een steekproef van laatstejaars van het secundair onderwijs in 1995-1996)

Studierichting	Aantal Iln	% geslaagd		
		Universiteit	Hogeschoolonderwijs van 2 cycli	Hogeschoolonderwijs van 1 cyclus
Totaal	6.338	54,6	63,6	67,2
Grieks-wiskunde	59	89,8	-	-
Grieks-wetenschappen	23	81,0	100,0	100,0
Latijn-wiskunde	710	71,3	83,3	77,1
Grieks-Latijn	237	68,8	100,0	50,0
Wetenschappen-wiskunde	977	62,8	83,1	84,8
Latijn-wetenschappen	408	54,8	77,8	85,7
Latijn-moderne talen	435	47,9	71,0	71,7
Latijn-wiskunde	430	46,3	59,3	77,1
Economie-wiskunde	645	44,8	62,0	65,3
Moderne talen-wetenschappen	513	44,3	61,5	74,9
Sportwetenschappen	84	35,7	16,7	67,7
Economie-moderne talen	1.190	34,3	40,4	65,0
Sociale wetenschappen	717	24,4	45,1	56,9

Opmerking: deze cijfers tellen enkel voor generatiestudenten, niet voor studenten die hun eerste jaar bissen.

(Inspectie Secundair Onderwijs, 2000)

Tabel 6.12. Aantal uitgereikte diploma's in hogescholen en universiteiten (1998-1999)

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Hogescholen			
1 cyclus	5.999	10.221	16.220
2 cycli	2.676	1.642	4.318
Totaal	8.675	11.863	20.538
Universiteiten			
2 ^{de} cyclus	4.344	4.723	9.067
Universiteiten			
Aanvullende opleiding	740	759	1.499
Specialisatiejaar	682	561	1.243
Lerarenopleiding	320	813	1.133
Doctoraat	404	191	595

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

HOOFDSTUK 7. VOLWASSENENONDERWIJS

7.1. Algemeen

Elke studietak van het volwassenenonderwijs heeft zijn eigen wetgevend kader. Een meer geïntegreerde algemene structuur werd al verschillende jaren in het vooruitzicht gesteld en werd voor sommige takken gerealiseerd door het decreet van 2 maart 1999. Het politieke debat daarover werd in 1999 afgerond, vooral omtrent het Onderwijs voor Sociale Promotie, de opleidingen van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) en van het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO). Een volledige modularisering van het leeraanbod wordt in het vooruitzicht gesteld, in samenhang met de analoge hervorming van het technisch en beroepssecundair onderwijs. Het is de bedoeling om tot één volledige overkoepelende opleidingsstructuur te komen voor voltijds en deeltijds onderwijs, toegankelijk voor leerplichtige en volwassen studenten.

Wat betreft het educatief verlof kan worden gezegd dat in de meest strikte vorm slechts één mogelijkheid bestaat. De nationale Wet van 4 april 1973 betreffende de kredieturen zoals vervangen door de Wet van 22 januari 1985 betreffende het betaald educatief verlof (zie ook KB van 23 juli 1985), had als doel de ontwikkeling van een systeem van beroepsonderwijs - met eveneens een pakket algemene vorming - voor werknemers uit de privé-sector. Deze maatregelen maakten in feite deel uit van een algemeen besparingsplan. Een werknemer kan een aantal uren verlof nemen om cursussen van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) te volgen en dit zonder loonverlies te lijden. De werkgever moet met het educatief verlof instemmen. Een opleiding komt overeen met 240 uren per jaar voor het beroepsonderwijs, 160 uren per jaar voor algemeen vormend onderwijs en 240 uren voor een combinatie van de twee.

Voor ambtenaren bestaat in zekere mate een analoog systeem. Het Koninklijk Besluit van 8 augustus 1991 kent ambtenaren eveneens het recht toe op educatief verlof (afstandsonderwijs inbegrepen).

7.2. Besluitvorming en financiering

De minister van Onderwijs en Vorming is haast voor alle types van opleidingen binnen het volwassenenonderwijs verantwoordelijk. Enkel in drie gevallen zijn andere ministers bevoegd. De Vlaamse minister van Werkgelegenheid en Toerisme is verantwoordelijk voor de opleidingen van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) (zie 7.4.6.), de Vlaamse minister voor Economie, Ruimtelijke ordening en Media is verantwoordelijk voor het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO) en de Vlaamse minister van Leefmilieu en Landbouw voor het landbouwonderwijs (zie 7.4.7.). Het personeel met een lerarendiploma wordt in deze drie gevallen niet benoemd in het statuut van onderwijzend personeel en niet betaald door het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Zij werken in de hoedanigheid van ambtenaar bij één van de vernoemde diensten.

7.3. Participatie van en overleg met de verschillende actoren uit de samenleving

Over het algemeen wordt het overleg omtrent het volwassenenonderwijs georganiseerd binnen de Raad voor het Volwassenenonderwijs van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

Indien nodig worden de VDAB en het VIZO betrokken in het overleg, alsook de andere onderwijsniveaus (bv. het technisch of beroepsonderwijs). Vooral in het geval van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) spelen de Sub-regionale Tewerkstellingscomités (STC) een belangrijke rol in het plannen en programmeren van nieuwe opleidingen. Deze taak wordt nu grotendeels vervuld worden door de Edufora (zie paragraaf 2.6.3.).

7.4. Algemene beschrijving van de belangrijkste studietakken

Alle onderwijsinstellingen die in dit deel worden beschreven, zijn op één of andere manier geregeld door wet of decreet. Echte privé-initiatieven worden hier buiten beschouwing gelaten.

7.4.1. *Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP)*

Net zoals op andere onderwijsniveaus wordt het Onderwijs voor Sociale Promotie georganiseerd door de verschillende onderwijsnetten: het gemeenschapsonderwijs, de provincies en gemeenten, en de vrije confessionele en niet-confessionele inrichtende machten. Sinds het decreet van 2 maart 1999 heten de instellingen voor het Onderwijs voor Sociale Promotie, centra voor volwassenenonderwijs, afgekort CVO.

De oorsprong van het OSP ligt in twee soorten instellingen uit de 19de eeuw: de volwassenenscholen en industriële scholen. Deze laatste werden opgericht in de grote steden en waren een vorm van volwassenenonderwijs dat een typisch technisch programma aanbood voor de 'elite' van het 'werkvolk'. Op zondagen en weekavonden werden lessen gegeven door onderwijzers. In het begin lieten de initiatiefnemers van dit volwassenenonderwijs hun verbeelding de vrije loop en boden zij een bijzonder grote variëteit aan opleidingen aan, afhankelijk van de eisen en het niveau van ervaring en kennis van hen die zich wilden inschrijven.

Reeds in 1933 zijn er aanzienlijke inspanningen gedaan om het volwassenenonderwijs te standaardiseren binnen het kader van het technisch onderwijs. In 1957 standaardiseerden wettelijke regelingen de aangeboden opleidingen en kwalificaties. Een herclassificatie van het aanbod en de categorieën die waren opgezet in 1957, had plaats in 1966 en resulteerde in de volgende structuur:

- lager secundaire cyclus;
- hoger secundaire cyclus;
- eerste graad hogere cyclus;
- tweede graad hogere cyclus.

Deze categorieën zijn veranderd.

De derde en vierde categorie werden na 1970 hervormd in het deeltijds hoger onderwijs buiten de universiteit (Wet van 7 juli 1970). Zoals uiteengezet in het hoofdstuk 5 werd het secundair onderwijs recentelijk ingedeeld in drie graden. Door het decreet van 2 maart 1999 heeft het Onderwijs voor Sociale Promotie deze organisatorische structuren overgenomen en is het actief in de laatste twee graden. De nieuwe organisatorische structuren zullen evenwel slechts operatief zijn na het schooljaar 1999-2000. Dit heeft tot gevolg dat er gedurende dat schooljaar geen certificaten van het secundair onderwijs kunnen uitgereikt worden.

7.4.1.1. Toelatingsvoorwaarden

Om toegelaten te worden tot het secundair onderwijs dient men ouder te zijn dan achttien jaar. Minderjarigen kunnen dit onderwijs volgen indien zij ofwel zestien jaar zijn ofwel vijftien jaar en de eerste twee jaren van voltijds secundair onderwijs hebben gevolgd. Voor bepaalde taalopleidingen kan men op een jongere leeftijd worden toegelaten. Naargelang het moment waarop men in het leertraject stapt, kan een zekere vooropleiding vereist worden.

De toegang tot opleidingen van het hoger onderwijs vereisen steeds één van de volgende studiebewijzen:

1. diploma van het secundair onderwijs;
2. een brevet van het aanvullend secundair beroepsonderwijs (ASBO) of een diploma van het voltijds hoger onderwijs;
3. een getuigschrift of diploma van de hogere secundair technische leergangen of een certificaat van het beroepssecundair onderwijs;
4. een diploma of getuigschrift dat krachtens een wet, decreet, Europese richtlijn of een internationale overeenkomst als gelijkwaardig wordt erkend.

Indien de student geen van deze studiebewijzen kan voorleggen, maar de leeftijd van 21 bereikt heeft, kan deze leerling toegelaten worden via een ingangsexamen.

7.4.1.2. Algemene doelstellingen

De Wet van 7 juli 1970 heeft het eigenlijke volwassenenonderwijs haar huidige naam van Onderwijs voor Sociale Promotie gegeven, alsook een hele reeks functies. Er werd daarbij een onderscheid gemaakt tussen twee soorten sociale promotie: enerzijds verticale promotie of het vervolmaken van secundair of hoger onderwijs, anderzijds horizontale promotie, namelijk aanvullende opleidingen en/of herscholing voor personen die tewerkgesteld zijn in de industrie of andere sectoren van het beroepsleven.

Het decreet van 2 maart 1999 bepaalt dat het Onderwijs voor Sociale Promotie tot opdracht heeft aan de cursisten kennis, vaardigheden en attitudes bij te brengen, nodig voor het maatschappelijk functioneren, het deelnemen aan verder onderwijs, de uitoefening van een beroep of het beheersen van een taal en de cursist in staat te stellen een erkend certificaat, deelcertificaat, diploma, getuigschrift, studieattest of studiegetuigschrift te behalen.

7.4.1.3. Verticale en horizontale promotie

De regeling van het educatief verlof biedt mensen die tewerkgesteld zijn de mogelijkheid om opleidingen met een relatief hoog aantal uren per jaar te volgen en tegelijk te genieten van een bepaalde vorm van financiële compensatie voor het inkomensverlies. Omwille van het geringe succes van het oorspronkelijk systeem is er in 1987 een modulair systeem geïntroduceerd (KB van 6 november 1987), gebaseerd op de notie van 'kapitaliseerbare eenheden'. Dit modulaire systeem – dat bestaat naast een lineaire organisatie van bepaalde delen van het OSP-aanbod - laat een accumulatie van deelcertificaten toe en tegelijk kunnen dergelijke modules beter inspelen op de meer specifieke behoeften. De introductie van dit systeem bevestigde het hoofddoel van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP), nl. het verschaffen van basisopleidingen en beroepsgerichte herscholing, en in de tweede plaats het bevorderen van sociale integratie. Eén van de basisprincipes van het modulair systeem is dat de certificaten van verschillende onderwijsinstellingen als gelijkwaardig worden beschouwd.

Sinds 1970 worden er opleidingscursussen van korte duur gegeven (korte opleidingen) die gericht zijn op het bevorderen van horizontale promotie, naast de verticale promotie van de deelnemers d.m.v. opleidingscursussen van lange duur, die verschillende jaren beslaan (lange opleidingen). Deze laatste willen het de deelnemer mogelijk maken om hetzelfde of een hoger niveau te bereiken dan datgene dat hij/zij heeft bereikt tijdens de vroegere voltijdse studies, in het OSP of de avondklassen van het zogenaamde Tweedekansonderwijs (zie 7.4.4.). De korte opleidingen beogen een kennisverbreding zonder dat zij daarvoor per se gekoppeld moeten zijn aan een hogere kwalificatie; zij zijn bedoeld voor de personen die zich willen specialiseren, zich willen vertrouwd maken met een nieuwe vorm van technologie of hun vaardigheden willen bijschaven.

7.4.1.4. Soorten opleidingen

De cursussen van het OSP worden meestal in scholen gegeven. Vroeger werden ze avond- of zondagscursussen genoemd en over het algemeen worden ze nog steeds 's avonds gegeven. Sommige Centra voor Volwassenenonderwijs (CVO's) bieden ook cursussen tijdens de dag aan. Meestal worden de cursussen voor volwassenenonderwijs in de week gegeven, maar soms ook in de weekends. De opleidingscursussen van korte duur beslaan maximaal één jaar opleiding (over het algemeen minimum twintig weken) en stellen geen eisen naar vroeger gedane studies toe.

Het decreet van 2 maart 1999 maakt een onderscheid tussen drie categorieën van methoden. De eerste methoden zijn het reeds eerder vernoemde modulair en lineair systeem. Verder kan er een onderscheid gemaakt worden tussen contactonderwijs, afstandsonderwijs en gecombineerd onderwijs en ten derde is er de methode van het contractonderwijs.

Er zijn 33 studiegebieden erkend in het secundair onderwijs voor sociale promotie. De regering deelt deze studiegebieden en categorieën verder in in opleidingen en opties. Het eerste van deze 33 studiegebieden is het studiegebied algemene vorming. Dit studiegebied omvat ten minste de opleidingen algemene vorming algemeen secundair onderwijs, algemene vorming technisch secundair onderwijs en

algemene vorming beroepssecundair onderwijs. De eindtermen die voor dit studiegebied gelden, zijn dezelfde als deze voor de overeenkomstige opleidingen en opties van het voltijds secundair onderwijs. De overige 32 studiegebieden zijn meer gericht op specifieke, praktische beroepen. Op advies van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) bepaalt de regering de beroepsopleidingsprofielen, die gebaseerd zijn op de beroepsprofielen.

7.4.1.5. Onderwijsmethoden, beoordeling, diplomering en onderwijzend personeel

Ook hier geldt de algemene regel dat de onderwijsmethoden tot de pedagogische vrijheid van de inrichtende machten behoren, waardoor er geen sprake kan zijn van richtlijnen die van bovenaf worden opgelegd. Meer in het algemeen moet een tendens naar meer modulaire organisatievormen worden opgemerkt.

In het modulair systeem organiseert een Centrum voor Volwassenenonderwijs ten minste één examen aan het einde van elke module. In het lineair systeem organiseert het centrum ten minste één examen voor elk vak aan het einde van het schooljaar.

De uitgereikte diploma's zijn formeel gelijkwaardig aan die van het gewoon secundair en hoger niet-universitair onderwijs. In één specifiek geval is er geen sprake van gelijkwaardigheid; een diploma van hoger secundair onderwijs voor sociale promotie geeft niet het recht om hoger onderwijs aan te vatten, zoals dit wel het geval is voor het diploma secundair onderwijs. Er zijn zes verschillende types van studiebewijzen voor het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP), die elk een beeld geven van de eigen aard van de studieresultaten van de student.

Het onderwijzend personeel in het OSP heeft het statuut van leerkracht. Hun wettelijk statuut en kwalificaties zijn gelijkaardig aan de vereisten die bestaan voor het gewoon secundair en hoger niet-universitair onderwijs.

7.4.2. Afstandsonderwijs of Begeleid Individueel Studeren

De voorganger van wat het 'Afstandsonderwijs' of 'Begeleid Individueel Studeren' (BIS) wordt genoemd, ging in België officieel van start in 1959 en werd door de Wet van 5 maart 1965 erkend. In de context van de constitutionele hervorming van 1980 is deze onderwijsvorm overgeheveld naar de Gemeenschappen. Door het decreet van 2 maart 1999 werd de wet van 5 maart 1965 opgeheven en werd het Afstandsonderwijs of Begeleid Individueel Studeren gedeeltelijk geïntegreerd in deeltijds volwassenenonderwijs. Daarenboven is nu naast contactonderwijs ook gecombineerd onderwijs mogelijk, wat inhoudt dat een deel van het onderwijs kan gebeuren via Afstandsonderwijs.

Het Besluit van de Vlaamse Regering van 30 juni 2000 introduceerde de naam Begeleid Individueel Studeren voor deze specifieke vorm van volwassenenonderwijs. De term Afstandsonderwijs wordt echter ook nog steeds gebruikt.

Op het niveau van het hoger onderwijs bestaat er een samenwerkingsproject met de Open Universiteit Heerlen in Nederland. Vlaamse studenten kunnen aan deze universiteit Afstandsonderwijs volgen en kunnen bij hun studie rekenen op de steun van de begeleidingsdiensten van de Vlaamse universiteiten (Ministerie van Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1995a).

7.4.2.1. Toelatingsvoorwaarden en doelgroep

Er worden geen toelatingsvoorwaarden voor het Afstandsonderwijs of Begeleid Individueel Studeren gesteld en inschrijvingen zijn permanent toegelaten.

Dit type van onderwijs is aangepast aan de studenten. Hoofdzakelijk is het bedoeld voor volwassenen die bepaalde 'gaten' in hun opleidingen willen opvullen of die verplicht zijn zich te herscholen, of ook voor hen die de examens voor de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voorbereiden. Deze procedure geeft uitzicht op een diploma lager of hoger secundair onderwijs en aan de Open Universiteit kan men een universitair diploma behalen. Daarnaast bestaan er ook tal van cursussen die een degelijke basis kunnen vormen ter voorbereiding van een aantal administratieve examens van het Vast Wervingssecretariaat.

7.4.2.2. Algemene doelstellingen

Begeleid Individueel Studeren is gestoeld op het principe van zelfstandig en individueel leren, inzake plaats, tijd en tempo onafhankelijk van de mentor of van medecursisten, zodat direct contact tussen de cursist en de mentor of de medecursist uitzonderlijk is. Het Begeleid Individueel Studeren heeft in het bijzonder tot doel de cursist de kans te bieden kennis en vaardigheden te verwerven en hem voor te bereiden op examens, georganiseerd door onderwijsinstellingen, door de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het voltijds secundair onderwijs en op examens van het openbaar ambt. (decreet van 2 maart 1999). Bij het Begeleid Individueel Studeren worden de leerinhouden op verzoek van de cursist en volgens het door de cursist aangegeven tempo, schriftelijk of via andere media ter beschikking gesteld.

7.4.2.3. Leerplan en vakken

Alle belangrijke vakken die gebaseerd zijn op de bestaande leerplannen in het gewoon secundair en hoger onderwijs, kunnen worden gevolgd door de studenten van het Begeleid Individueel Studeren.

Het departement Onderwijs van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap beschikt over een speciale dienst voor opleidingen op het niveau van het secundair onderwijs en voorbereidende opleidingen voor examens in de administratie, met name de Cel Afstandsonderwijs en Begeleid Individueel Studeren. Deze is verantwoordelijk voor de organisatie, de verschaffing van lesmateriaal en de ondersteuning van de deelnemers. Voor het afleggen van examens zijn de participanten aangewezen op de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap of het Vast Wervingssecretariaat (zie 7.4.5.). Dit betekent dat er geen examens georganiseerd worden in het kader van Afstandsonderwijs.

7.4.2.4. Onderwijsmethoden, beoordeling van studenten, diplomering en onderwijzend personeel

Er bestaan verschillende manieren om een student te informeren en te begeleiden bij de keuze van een opleiding, rekening houdend met zijn/haar bagage aan kennis, de hoeveelheid beschikbare vrije tijd en zijn/haar doelen. Al deze details worden gevraagd bij de inschrijving. Het dossier van de student wordt onderzocht door een onderwijsconsulent die hem/haar helpt te beslissen welk niveau van opleiding hij/zij zal volgen, evenals het studietempo. Afhankelijk van het gekozen studieplan krijgt de student één of meer lessen per week. Dergelijke opleidingen op afstand maken gebruik van massacommunicatiemiddelen, maar zijn tegelijkertijd geïndividualiseerd. Naast een aantal opgeloste voorbeelden, bevat elke les een taak die naar de dienst moet worden teruggezonden, eventueel vergezeld van vragen en verzoeken om bijkomende uitleg en informatie. De binnengezonden taken worden vervolgens met de verbeteringen en commentaar naar de student teruggestuurd, en - indien gevraagd - vergezeld van een typisch voorbeeld dat een correcte versie van het antwoord geeft. In het geval van opleidingen moderne talen worden over het algemeen geluidscassettes gebruikt.

De privé onderwijssector heeft zich eveneens ingelaten met dergelijke lessen op afstand en heeft 'scholen' of centra opgezet in verschillende steden en gemeenten, vooral in de sector van talen en informatietechnologie.

Al de diploma's van de publieke onderwijssector worden volledig erkend. Dit is echter niet zo voor de privé onderwijssector.

Het onderwijzend personeel, zowel datgene dat de cursussen ontwerpt als datgene dat de taken verbetert, zijn leerkrachten die gespecialiseerd zijn in het specifieke vak dat wordt onderwezen. In het geval van administratieve vakken zijn de leerkrachten hogere ambtenaren.

De mentor evalueert welke vorderingen de cursist maakt en geeft hem pedagogisch advies. De Vlaamse regering stelt de mentor aan voor een termijn van twee jaar, die hernieuwbaar is. De mentoren worden gekozen uit de leraren die gedurende twee jaar ten minste halftijds onderricht hebben gegeven in een erkende onderwijsinstelling, of uit de opleiders die gedurende twee jaar ten minste halftijds onderricht hebben gegeven in een door de Vlaamse Gemeenschap opgerichte of erkende opleidingsinstelling. Bij gebrek aan kandidaten met ervaring in een onderwijs- of opleidingsinstelling, kunnen ook andere deskundigen worden aangesteld. Voor de voorbereiding op examens van het openbaar ambt kunnen zij ook gekozen worden uit ambtenaren van niveau A – of daaraan gelijkgesteld- van een openbaar bestuur (Decreet van 2 maart 1999).

7.4.3. *Basiseducatie*

In 1985 startte de Vlaamse overheid met het experiment 'basiseducatie' in vijf steden of regio's in het gewest. De doelstellingen waren:

- het verkennen van de mogelijkheden van een basiseducatie-beleid voor volwassenen met een laag onderwijsniveau;
- het opzetten van een netwerk van instellingen en geïntegreerde programma's voor basiseducatie.

Dit experiment duurde drie jaar en leidde dankzij een permanente reflectie en evaluatie van de programma's tot het voorstel van een geïntegreerd systeem van basiseducatie met lokale en regionale centra. Vervolgens heeft het Decreet van 12 juli 1990 29 lokale centra en één centrum voor ondersteuning opgericht. De verschillende onderwijsnetten en de verschillende soorten organisaties (OSP, socio-culturele vorming,...) participeren in de beheersorganen van de lokale centra.

De centra organiseren opleidingsprogramma's voor laaggeschoolde volwassenen met als doelen de verbetering van elementaire taal- en rekenvaardigheden, sociale vaardigheden, de verbreding van de maatschappelijke oriëntatie en de voorbereiding op een andere opleiding of werk. Al deze centra worden ondersteund door het centrale Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie (VOCB). Men realiseert onderwijs op maat voor zoveel mogelijk mensen d.m.v.:

- cursussen van verschillende niveaus;
- intensieve en minder intensieve cursussen, zowel overdag als 's avonds;
- instapmogelijkheden op verschillende tijdstippen van het jaar;
- in te spelen op de echte levensvragen van cursisten; intensieve begeleiding;
- gratis cursussen en betaald educatief verlof.

Het grootste deel van de basiseducatie (tot 90%) betreft sociale redzaamheid. Tevens wordt een aantal cursussen met doorstroommogelijkheid naar verdere studie of beroepsopleiding aangeboden; deze laatste winnen de laatste jaren aan belang (Vermeesch, 1998).

Een speciale opleidingscursus voor de lesgevers in deze centra is voorzien door het Decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding en de nascholing. De hogescholen (zie 8.1.5.) die programma's aanbieden zowel op het onderwijs- als het sociaal-agogisch vlak, zijn bevoegd om een voortgezette opleiding aan te bieden die overeenkomt met 40 studiepunten, voor zij die willen worden tewerkgesteld in een onderwijstaak aan een centrum voor basiseducatie.

7.4.4. *Tweedekansonderwijs (TKO)*

In Vlaanderen zijn vandaag 10 centra voor tweedekansonderwijs (TKO) actief. Om toegelaten te worden tot de tweede graad van het secundair onderwijs moet de kandidaat de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt en beschikken over een basiskennis van het niveau lager onderwijs (niet noodzakelijk een certificaat). Om

toegelaten te worden tot de derde graad van het secundair onderwijs dient de participant te beschikken over ofwel een diploma van de vorige graad ofwel dient de student gelijkwaardige testen, georganiseerd door het centrum, met succes af te leggen. Dit onderwijs bereidt de participanten voor om deel te nemen aan de examensessies van de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap, om alsnog een diploma van het secundair onderwijs te behalen (ASO/BSO/TSO). Hiertoe volgen de deelnemers overdag of 's avonds gedurende twee à drie jaar een bepaald vakkenpakket dat ze zelf kiezen. Het huidige aanbod is beperkt tot 4 studierichtingen ASO, 2 studierichtingen TSO en 2 studierichtingen BSO. Het tweedekansonderwijs kent een eigen pedagogische aanpak en hanteert een eigen methodiek.

7.4.5. Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap

De Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap geeft mensen de mogelijkheid om zonder school te hebben gelopen in het gewone secundaire onderwijs, toch de certificaten van de eerste en tweede graad secundair onderwijs te behalen, alsook het diploma secundair onderwijs. Deze commissie bestaat uit vier afdelingen:

- de eerste afdeling voor toekenning van de eerste en tweede graad van het secundair onderwijs;
- de tweede afdeling voor toekenning van het diploma secundair onderwijs op basis van een studie die aansluit bij het algemeen vormend secundair onderwijs;
- de derde afdeling voor toekenning van het diploma secundair onderwijs op basis van een studie die aansluit bij het technisch, beroeps- of kunstonderwijs;
- de vierde afdeling voor het diploma in de ziekenhuisverpleegkunde en/of het diploma in de psychiatrische verpleegkunde.

Deze examencommissie bestond vroeger ook uit aparte afdelingen voor het hoger onderwijs, maar deze zijn ondertussen afgeschaft. Elke kandidaat heeft het recht om deel te nemen aan examens van elke hogeschool of universiteit zonder regelmatig lessen bij te wonen.

Voor de voorbereiding en verbetering van de examens (op het niveau van het secundair onderwijs) worden leerkrachten uit het secundair onderwijs uitgenodigd om de verschillende afdelingen te versterken.

7.4.6. Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

In de context van de ontwikkeling van het sociale zekerheidssysteem sinds 1945 werd door de regering de vraag gelanceerd om beroepsopleidingsprogramma's te organiseren voor de werkloze bevolking. Als antwoord heeft er zich een omvangrijk netwerk van centra ontwikkeld dat opleidingscursussen voor de secundaire en de tertiaire sector aanbiedt. De wet van 1961 betreffende de economische expansie introduceerde niet enkel een nieuwe benaming, namelijk de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA), maar voerde bovenal veranderingen inzake doelstellingen, inhoud en doelgroepen in.

De grondwetsherziening van 1988 leidde tot een transfer van de opleidingsaspecten van deze dienst naar de Gemeenschappen, en dit resulteerde eens te meer in een naamsverandering en lichte verschillen tussen de diensten die elke Gemeenschap voorzag. Dus de RVA is de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB) geworden, tenminste wat betreft opleiding als antwoord op tewerkstellingsproblematiek. Op dit moment is de Vlaamse minister van Werkgelegenheid en Toerisme verantwoordelijk voor deze sector.

7.4.6.1. Doelgroep

Twee belangrijke onderwijsdoelstellingen staan centraal:

- het opleiden van de nodige gekwalificeerde arbeiders;
- het aanbieden van opleidingen voor werkzoekenden of tewerkgestelden die hen toelaat om werk te vinden of aan het werk te blijven.

Er bestaan verschillende diensten: een loopbaanbegeleidingsdienst, beroepsopleidingen van korte duur in opleidingscentra, individuele scholing in bedrijven, financiële steun voor collectieve opleidingen in bedrijven in reorganisatie of reconversie. Enkel de opleidingsactiviteiten zullen in wat volgt worden beschreven.

7.4.6.2. Algemene doelstellingen en soorten opleidingen

De algemene doelstellingen, leerplannen en methoden hangen sterk samen en hangen af van het specifieke doel van een bepaalde opleiding of initiatief.

De verschillende initiatieven worden gegroepeerd in drie grote groepen: de opleidingen voor de secundaire en de tertiaire economische sector en andere meer gespecialiseerde initiatieven voor werklozen.

7.4.6.2.1. Beroepsopleidingen - secundaire sector

Het grootste deel van een dergelijke opleiding gebeurt in de eigen centra van de VDAB. Deze centra bieden opleidingen aan voor de secundaire of industriële sector en voor de tertiaire of dienstensector. Over het hele land zijn er ongeveer 400 afdelingen die een hele reeks beroepen beslaan in de bouwnijverheid, metaalnijverheid, transportindustrie, chemische industrie, houtindustrie, textielindustrie,...

Sinds 1975 is het aantal werkzoekenden die zich inschrijven voor een opleiding voor de secundaire sector constant gedaald. In 1999 werden in de Vlaamse Gemeenschap 30.177 opleidingscursussen (15.962 tewerkgestelden en 14.215 werkzoekenden) met succes gevolgd (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

Dergelijke cursussen omvatten 38 uren opleiding per week, gespreid over periodes die variëren van enkele maanden tot één jaar. De programma's worden onderverdeeld in modules, waardoor ze zich meer op maat van het individu aanbieden, en beogen een noodzakelijke polyvalentie.

De vraag naar opleidingen vanwege bedrijven wordt individueel onderzocht en over het programma en verloop van een opleidingscursus wordt onderhandeld.

7.4.6.2.2. Beroepsopleiding - tertiaire sector

Het aantal deelnemers aan een beroepsopleiding voor de tertiaire sector stijgt sinds het einde van de jaren '70. De opleidingscentra voor de tertiaire sector zijn polyvalent in de zin dat zij programma's aanbieden die al de verschillende opleidingen beslaan die op de tertiaire arbeidsmarkt worden gevraagd, zoals: talen (vooral Engels), secretariaatswerk, bedrijfsbeheer- en management, algemene informatietechnologie en informatietechnologie toegepast op het bedrijfsmanagement en de automatisering van het administratieve werk. Eén van de methodes die op dit vlak met succes wordt toegepast, is de 'bedrijfssimulatie'-methode, waar de deelnemers de verschillende taken en werkfasen uitvoeren zoals die zich in een bedrijf voordoen.

In de Vlaamse Gemeenschap hebben de centra 42.057 mensen (27.151 tewerkgestelden en 14.906 werkzoekenden) opgeleid in 1999 (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

Drie factoren lijken een invloed te hebben op het aantal werkzoekenden die zich inschrijven voor een opleiding: de evolutie van de werkloosheid in de betrokken sector, de interesse van de bedrijven in deze goedkope opleidingsvorm van korte duur en het toenemend belang van de toegepaste computertechnologie, die goed vertegenwoordigd is in het opleidingsaanbod van de centra.

7.4.6.2.3. Andere programma's voor werklozen

Zowel de federale als de Vlaamse regering hebben reeds een aantal maatregelen genomen om langdurige werkloosheid van laagopgeleiden tegen te gaan. In 1989 werd de Vlaamse 'Weer-Werk' campagne opgestart met als bedoeling langdurig werklozen en bestaansminimumtrekkers te reïntegreren in de arbeidsmarkt.

Na deze campagne werden er een aantal andere initiatieven ontwikkeld. Het 'Jeugdwerkgarantieplan' liep van 1994 tot 1995 en was gericht op jeugdwerkloosheid. Het 'Werkervaringsplan' werd in 1996 opgericht voor laag-opgeleide, langdurig werklozen. In 1997 werd er nog een ander werkervaringsplan geïntroduceerd, namelijk het 'WEP-plus' plan.

Ervaring met voorgaande projecten leidde tot de inrichting van 'trajectbegeleiding'. De methode van deze 'trajectbegeleiding' werd begin jaren 1990 geïntroduceerd. Deze methode impliceert diepgaande en persoonlijke begeleiding van de werkloze en bestaat uit verschillende stappen: introductie, opleiding, begeleiding naar de arbeidsmarkt, hulp bij het begin van de tewerkstelling en hulp en begeleiding op de werkplaats. In 1999 participeerden er 1 werknemer en 1.425 werkzoekenden in de 'trajectbegeleiding' (MVG, departement Onderwijs, 2000b; Verhoeven & Elchardus, 2000).

Daarenboven organiseert de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) sollicitatietraining (135 werknemers en 8.226 werkzoekenden in 1999) en persoonsgerichte vorming (169 werknemers en 2.887 werkzoekenden in 1999) (MVG, departement Onderwijs, 2000b).

7.4.6.3. Onderwijsmethoden, beoordeling van de deelnemers, certificatie en onderwijzend personeel

De algemene doelstellingen, leerplannen en onderwijsmethoden zijn nauw met elkaar verbonden en hangen af van de specifieke doelstelling van een bepaalde opleiding of initiatief. Er is geen formeel evaluatiemoment.

Deelnemers kunnen een attest krijgen voor bepaalde opleidingen die ze hebben gevolgd. Dergelijke attesten hebben geen formele of wettelijke waarde; zij worden niet erkend als equivalent met de diploma's van de eigenlijke onderwijssector.

Ofschoon de VDAB over een eigen centrum voor onderwijskundige opleiding en studie beschikt, werven de VDAB-centra ook lesgevers aan die een lerarenopleiding hebben gevolgd.

7.4.7. Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO)

De oudste vorm van buitenschoolse beroepsopleiding vormt het systeem van leercontracten in de sector van de zelfstandige beroepen. Reeds in de vroege middeleeuwen hebben coöperatieve verenigingen en handeldergilden in steden als Brugge, Gent, Brussel en Antwerpen een systeem ontwikkeld dat voorzag in de opleiding van leerlingen op de werkvloer, met een hiërarchische indeling in leerjongens, gezellen en meesters, samen met een raad voor ambachten of gilden die toezicht hield op de toelatingsvoorwaarden tot het beroep. Het was slechts in 1906 dat een Ministerieel Besluit officieel 'leercontracten' vastlegde en een vergoeding uitkeerde aan werkgevers die jonge leerlingen in hun zaak opnamen. Vervolgens is in 1947 een officieel kader opgesteld voor de opleiding en nascholing voor ambachtlieden en zelfstandigen. De actuele structuur en de verschillende types van beroepsopleiding voor de zelfstandigen hebben hun oorsprong in het KB van 4 oktober 1976.

De permanente vorming voor de zelfstandigen is gefederaliseerd sinds de institutionele hervormingen van 1980 en behoort nu tot de bevoegdheid van de Gemeenschappen. In Vlaanderen wordt de bevoegdheid voor de vorming en opleiding tot zelfstandige en KMO sinds 1991 overgedragen aan een autonome instelling met het statuut van een vereniging zonder winstoogmerk, nl. het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO), (VIZO, 1996). De minister van Economie, Ruimtelijke Ordening en Media is verantwoordelijk voor deze publiekrechtelijke instelling.

De bedoeling van deze vorm van opleiding is de participanten toe te laten algemene en beroepsvaardigheden te ontwikkelen, die nodig zijn om later zelf een onafhankelijk beroep uit te oefenen. De algemene doelstellingen, leerplannen en onderwijsmethoden hangen nauw met elkaar samen en hangen af van de concrete gerichtheid van een welbepaalde opleiding of initiatief.

De programmawet van 10 februari 1998 tot bevordering van het zelfstandig ondernemerschap heeft op dit vlak een aantal opties gekozen, ofschoon de uitvoeringsbesluiten nog niet zijn genomen. Dit zijn de belangrijkste wijzigingen:

- alle nieuwe KMO's moeten enige kennis van bedrijfsbeheer verworven hebben;

- de gereglementeerde beroepen zullen worden opgedeeld in categorieën van beroepen met een gemeenschappelijke basis; voor deze categorieën zullen gemeenschappelijke vereisten worden geformuleerd;
- stage zal worden ingevoerd voor alle starters en deze zal worden begeleid door de Kamers van Ambachten en Neringen (VIZO, 1997).

7.4.7.1. Soorten opleidingen

Er is sprake van vier soorten opleidingen. Dit onderwijs biedt een basisopleiding aan met het oog op de verwerving van de vaardigheden noodzakelijk om een zelfstandig beroep uit te oefenen. Deze opleiding kan bestaan uit een leercontract of een ondernemersopleiding. Daarnaast is er sprake van voortgezette vormingscursussen voor personen die een zelfstandig beroep uitoefenen. Tenslotte bestaan er ook meer gespecialiseerde opleidingsinitiatieven die vaak een antwoord zijn op vragen vanuit de professionele wereld.

7.4.7.1.1. Leertijd

De leertijd is de initiële beroepsopleiding voor leerjongeren vanaf 15-16 jaar, die via een leerovereenkomst een basis kunnen verwerven om als medewerker in een bedrijf te kunnen functioneren.

Een leerovereenkomst is een overeenkomst van bepaalde duur waarbij een ondernemingshoofd-opleider zich ertoe verbindt aan de leerling een beroep aan te leren, en waarbij de leerling zich ertoe verbindt deze praktijk aan te leren onder leiding van dit ondernemingshoofd-opleider, en daarnaast de nodige theoretische opleiding te volgen in een erkend VIZO-centrum.

De leertijd omvat:

- een praktijkopleiding in het bedrijf;
- een aanvullende theoretische opleiding in een erkend VIZO-centrum, bestaande uit algemene maatschappijgerichte vorming (120 uren per jaar + 120 uren supplementair voor 15-jarigen) en beroepsgerichte vorming (120 uren per jaar).

De leertijd duurt normaal drie jaar, maar kan worden verkort wanneer de jongere een vooropleiding heeft gevolgd.

Dergelijke opleidingen passen in het kader van het deeltijds onderwijs zoals door de Wet van 29 juli 1983 gedefinieerd. Zij voorzien volledig alternerend onderwijs, waarvan het complementaire karakter gegarandeerd wordt door de permanente band tussen opleidingscursussen enerzijds en de eigenlijke arbeid op de werkvloer anderzijds. De personen die de theoretische en praktijklessen geven zijn professionelen in het betrokken beroepsveld, waardoor de symbiose tussen de twee elementen van dit alternerend onderwijssysteem wordt gegarandeerd.

Het leercontract is bedoeld voor jongeren die minstens 15 jaar oud zijn en die op zijn minst de eerste twee jaren van het secundair onderwijs hebben afgelegd. Het contract wordt getekend door de leerling en zijn wettelijke vertegenwoordiger enerzijds en door het ondernemingshoofd-opleider en de leersecretaris die instaat voor de leercontracten anderzijds. Het contract legt de wederzijdse verplichtingen van de leerling en het ondernemingshoofd vast, terwijl inzake arbeidsvoorwaarden het arbeidsreglement van de firma van kracht is. De leersecretaris is verantwoordelijk voor de persoonlijke en sociale begeleiding van de leerling. Wanneer de opleiding door de leerling met succes wordt afgerond, ontvangt de leerling een attest dat hem/haar recht geeft op toegang tot de ondernemersopleiding. Met dit attest voldoet hij/zij eveneens aan de vestigingseisen inzake beroepskennis voor het merendeel van de gereguleerde beroepen. Dit certificaat is echter niet equivalent met een diploma van voltijds secundair onderwijs.

7.4.7.1.2. Ondernemersopleiding

Een ondernemersopleiding bereidt de deelnemers voor op het algemene, technische, commerciële, financiële en administratief beheer van een zelfstandig beroep of een kleine of middelgrote onderneming (tot 50 werknemers). Over het algemeen omvat deze opleidingsvorm twee componenten, met name het cursuswerk en de praktische ervaring of leercontract of praktische opleiding.

Het cursuswerk omvat bedrijfsbeheer en beroepskennis. Deze cursussen worden gegeven in erkende centra. Jonge mensen die dit type van opleiding willen volgen moeten hun leercontract succesvol afgerond hebben of een andere opleidingsvorm gevolgd hebben aangevuld met adequate beroepservaring (Besluit van de Vlaamse Regering van 23 februari 1999).

7.4.7.1.3. Voortgezette vorming

De voortgezette vorming omvat drie groepen van opleidingen:

- de vervolmaking, waarvan het hoofddoel is om op regelmatige tijdstippen een introductie te geven op nieuwe problemen waarmee bedrijven worden geconfronteerd;
- de bijscholingscursussen, die een meer gespecialiseerde opleiding aanbieden in nieuwe en complexe technologieën of die een bijschaving van de actuele kennis beogen van de personen die in toenemende mate worden geconfronteerd met bepaalde problemen, die in de voortgezette vormingscursussen worden aangekaart;
- de taalcursussen.

7.4.7.1.4. Andere opleidingen

Hertewerkstellingsprogramma's geven bedrijfsmanagers waar nodig de mogelijkheid om de kennis en vaardigheden te verwerven die vereist zijn voor de uitoefening van een ander zelfstandig beroep d.m.v. een opleiding op maat.

De meeste opleidingscentra bieden voor de zelfstandigen ook een groot aantal cursussen aan die niet worden gesubsidieerd van overheidswege en cursussen die door de werkgeversorganisaties worden georganiseerd.

7.4.7.2. Leerplan, vakken en onderwijsmethoden

- De leertijd

Zoals hoger reeds vermeld kan er in de leertijd een onderscheid gemaakt worden tussen de cursus algemene maatschappijgerichte vorming en de cursus beroepsgerichte vorming. De cursus beroepsgerichte vorming heeft een aanvullend karakter t.a.v. de praktijkopleiding in de onderneming. Hierbij wordt ernaar gestreefd om deze beroepsgerichte vorming bij te brengen aan de hand van het principe van "de betogende praktijk". Dit didactisch principe wordt door het Vizo omschreven als "de ideale combinatie tussen enerzijds de praktische demonstratie en anderzijds het denk- en leerproces dat door de leerlingen met behulp van de lesgever luidop doorlopen wordt".

In de cursus maatschappijgerichte vorming wordt via thematisch projectwerk en afzonderlijke trainingsmomenten voor taal- en rekenvaardigheden gewerkt aan de persoonlijkheidsontwikkeling van de leerjongeren. Krachtens de wetgeving op de leerplicht moeten de 15-jarigen een supplementair cursuspakket van nog eens 120 uren volgen.

Daarnaast wordt er binnen de normale lessen -met een minimum van 2 en een maximum van 40 lessen per leerling- ook remediëring georganiseerd. De bedoeling hiervan is jongeren zo bij te werken dat ze uiteindelijk voldoende basistechnieken beheersen om de gewone cursussen met vrucht te kunnen volgen.

Aangezien sommige jongeren niet kunnen aarden in de gewone klasgroep omwille van karakteriële, psychische of sociale omstandigheden, hoewel ze over de mogelijkheden beschikken om de leertijd aan te kunnen, wordt er sinds het cursusjaar 1988-1989 geopteerd om een aantal van deze cursisten in een kleinere groep intensief en individueel te begeleiden. Zo werd het financieel mogelijk gemaakt om per centrum 2 (of in grotere zelfs 3) kleinere klassen te organiseren.

Tenslotte is er ook coöperatie met de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's).

- De ondernemersopleiding

De programma's zijn nauw verbonden met de concrete noden van de arbeidsmarkt. Elk jaar worden de cursussen herwerkt en worden er nieuwe cursussen toegevoegd.

De cursussen bedrijfsbeheer bieden algemene kennis aan over algemeen, commercieel, financieel, administratief en personeelsmanagement. Ze gaan ook in op het commerciële, financiële, administratieve en personeelsmanagement, intersectoraal of sectoraal, voor specifieke beroepen. De cursussen beroepskennis beogen ontwikkelingsdoelen gericht op technische aspecten en ondernemerschap. De cursussen zijn ook gericht op het verwerven van beroepsbekwaamheid en het afwerken van de praktische opleiding.

De ondernemersopleiding duurt normaal gezien twee jaar: 8 uur per week (4 uur bedrijfsbeheer, 4 uur beroepskennis), 32 weken per jaar. Voor een aantal beroepen duurt de cursus drie jaar.

7.4.7.3. Evaluatie van de deelnemers

In de leertijd gebeurt de evaluatie op het einde van het eerste en het tweede jaar aan de hand van een overgangsexamen en op het einde van de opleiding aan de hand van een eindexamen. Dit examen omvat o.m. een praktijkproef of C-proef. In de ondernemersopleiding gebeurt deze evaluatie op analoge wijze.

De participanten van de verschillende opleidingen kunnen een attest verkrijgen voor de cursussen die ze hebben gevolgd. Dergelijke attesten hebben echter geen formele of wettelijke waarde; zij worden niet erkend als equivalent aan diploma's uit de eigenlijke onderwijssector. Een uitzondering hierop geldt weer voor de jongeren uit de leertijd, die een attest van secundair onderwijs ontvangen. Dit attest is echter niet equivalent aan het diploma secundair onderwijs. Met het getuigschrift van de ondernemersopleiding voldoen cursisten volledig aan de verschillende vereisten die voor sommige beroepen door de vestigingswet worden gesteld.

7.4.8. Naschools landbouwonderwijs

Het beroepsonderwijs gericht op de landbouwsector dat vroeger de bevoegdheid van de minister van Landbouw was, is overgeheveld naar de Gemeenschappen door de Bijzondere Wet van 8 augustus 1980. Ofschoon dit nu onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap valt, is het KB van 23 augustus 1974 sindsdien niet meer gewijzigd. De verantwoordelijkheid voor het landbouwonderwijs ligt in handen van de gemeenschapsminister van Leefmilieu en Landbouw.

Dergelijke naschoolse onderwijsvorm kan worden onderverdeeld in 6 types:

- type A omvat remediërende cursussen voor landbouwarbeiders met een gebrekkige basisopleiding;
- type B bestaat uit cursussen of stages die een specifieke opleiding voorzien voor cursisten die zich in de landbouwsector willen begeven; dit type heeft aandacht voor de verschillende organisatievormen van landbouwbedrijven en legt de nadruk de op studie van moderne organisatie- en cultiveringstechnieken;
- type C bestaat uit cursussen die periodiek en naargelang het type landbouwbedrijf, een aanvullende en een gespecialiseerde opleiding verschaffen in landbouwtechnologie en -beheer of uit cursussen voor het aanleren van bepaalde specifieke vaardigheden;
- type D omvat studiesessies, conferenties, begeleide excursies en contactdagen met het oog op een permanente uitwisseling van informatie;
- type E bestaat uit vakkundigheidscursussen van één dag voor lesgevers in het landbouwonderwijs;
- tenslotte voorziet type F in de opleiding van personeel dat verantwoordelijk is voor opleidingscursussen voor en het toezicht op producentenverenigingen en coöperatieven (Jennes, 1997).

Type A en B omvatten minstens 75 uren opleiding en type C op zijn minst 20 uren. Deze activiteiten worden georganiseerd door erkende centra of organisaties. De deelnemers moeten op zijn minst 18 jaar zijn en tewerkgesteld in de landbouw of een aanverwante sector.

Landbouwonderwijs wordt ook georganiseerd door beroepsorganisaties.

Ofschoon de Vlaamse Gemeenschap opleidingscursussen inricht voor lesgevers, werven de centra eveneens lesgevers aan met een diploma van leerkracht.

7.4.9. Deeltijds Kunstonderwijs (DKO)

Het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO) neemt in de sector van het volwassenenonderwijs een speciale plaats in. De programma's worden aangeboden op halftijdse basis (avonden, woensdagnamiddagen en weekends) door ongeveer 170 instellingen, waarvan de meeste zijn opgericht door de gemeentelijke overheden. Deze instellingen worden 'academies' genoemd en zijn enkel bevoegd om DKO-programma's aan te bieden. Elke academie moet op zijn minst twee opeenvolgende graden organiseren (Peeters, Blondeel & Scheck, 1994).

De opleidingen van het deeltijds kunstonderwijs vallen niet onder de leerplicht, bijgevolg moet een inschrijvingsgeld worden betaald. Ondanks de maatregelen die in 1990 zijn genomen om het onderwijs aan de academies te hervormen (Decreet van 31 juli 1990) blijft de controle van het budget een probleem. De regering heeft al meerdere keren nieuwe wetgeving aangekondigd.

7.4.9.1. Toelatingsvoorwaarden en doelgroep

Ook het DKO kent een organisatiestructuur met verschillende niveaus die in een hiërarchische verhouding tot elkaar staan; men kan bv. niet met een specialisatiecursus aanvangen zonder voldoende opleiding op een lager niveau te hebben gevolgd. Toelatingstesten kunnen worden georganiseerd voor de verschillende jaren. Een vrijstelling voor een deel van het programma is mogelijk voor gelijkwaardige vakken die zijn gevolgd in andere voltijdse of deeltijdse artistieke opleidingen.

Het bijzondere aan het deeltijds kunstonderwijs ligt in zijn deelnemerspopulatie: 75% van de studenten zijn jonger dan 18 jaar. In feite gaat het dus niet echt om volwassenenonderwijs.

Volgens het Decreet van 31 juli 1990 wordt iemand als 'jongere' gedefinieerd wanneer hij/zij op de 31ste december van het jaar waarvoor hij/zij zich inschrijft jonger is dan 15 jaar of indien hij/zij een schooljaar voordien als dusdanig was ingeschreven en zijn/haar studie ondertussen niet heeft onderbroken. Anders wordt men beschouwd als een 'volwassene'.

7.4.9.2. Algemene doelstellingen

Het deeltijds kunstonderwijs komt tegemoet aan de algemene kunstzinnige belangstelling van de cursist, biedt de mogelijkheid tot voeding van zijn artistieke ambities of kan instaan voor een professionele

vorming, met kansen in het beroepsleven. De doelstellingen zijn drieledig: kunst zelf beoefenen, kunst leren ontdekken en jongeren voorbereiden op het hoger kunstonderwijs.

7.4.9.3. Leerplan, vakken en aantal uren

Alle cursussen worden 40 weken per jaar georganiseerd met een minimum van één uur en een maximum van 12 uren per week.

De opleidingen zijn ingedeeld in vier niveaus: een lagere graad, een middelbare graad, een hogere graad en een specialisatiegraad.

Vier hoofdopleidingen zijn mogelijk: dans, muziek, woordkunst en visuele kunsten. Optionele cursussen zijn binnen deze hoofdopleidingen mogelijk.

De algemene structuur van de opleidingen kan als volgt worden samengevat (Decreet van 31 juli 1990):

De lagere graad - deze is complementair met het basisonderwijs - voorziet dans- en muziekcursussen apart voor jongeren en volwassenen en enkel voor jongeren cursussen woordkunst en beeldende kunsten:

- de muziekcursussen voor jongeren en volwassenen beslaan vier jaar;
- de cursussen woordkunst voor jongeren duren vier jaar;
- de danscursussen voor jongeren zijn gespreid over vier jaren;
- de danscursussen voor volwassenen beslaan twee jaar ;
- de cursussen beeldende kunsten voor jongeren nemen twee tot zes jaren in beslag.

De middelbare graad - deze is complementair met het secundair onderwijs – voorziet aparte dans- en woordkunstcursussen voor jongeren en volwassenen, en niet gescheiden muziek-cursussen en cursussen beeldende kunsten voor jongeren en volwassenen:

- de dans-, woordkunst- en muziekcursussen omvatten drie jaar;
- de cursussen beeldende kunsten beslaan zes jaar.

De hogere graad omvat dans-, muziek- en woordkunstcursussen voor zowel jongeren als volwassenen. Deze cursussen zijn complementair met het secundair onderwijs en beslaan drie jaren. De cursussen beeldende kunst voor zowel jongeren als volwassenen zijn gespreid over vier jaar van minstens tien wekelijkse lessen of over vijf jaren van acht uren per week; deze zijn equivalent met de eerste twee jaren van de derde graad kunstsecundair onderwijs (KSO).

De specialisatiegraad biedt dans-, muziek en woordkunstcursussen aan, zowel voor jongeren als voor ouderen, die complementair zijn met het secundair onderwijs en een periode van twee jaar in beslag nemen. De cursussen beeldende kunsten, zowel voor jongeren als voor ouderen, zijn equivalent aan een specialisatiejaar (het derde jaar van de derde graad) in het voltijdse kunstsecundair onderwijs (KSO) en zijn gespreid over twee jaar.

7.4.9.4. Onderwijsmethoden, beoordeling van deelnemers, diplomering en onderwijzend personeel

Beslissingen omtrent methoden behoren tot de vrijheid van de inrichtende machten. Bijgevolg zijn er geen officiële richtlijnen; onderwijs in kleine groepjes en zelfs individueel onderricht zijn alledaagse praktijk.

Specifieke certificaten die complementair zijn met het basis- of secundair onderwijs worden uitgereikt. In sommige gevallen zijn deze certificaten equivalent met certificaten van het secundair onderwijs.

Over het algemeen worden de lesgevers opgeleid in het onderwijsprogramma van het hoger kunst- onderwijs.

7.4.10. Lesgevers

In de Vlaamse Gemeenschap is de opleiding van leerkrachten uit het volwassenenonderwijs haast geheel geïntegreerd in de programma's voor lerarenopleiding. Lesgevers in het volwassenenonderwijs – wanneer enige kwalificatie vereist is - beschikken normalerwijs over het diploma van leraar. Het nieuwe Decreet betreffende de lerarenopleiding en de nascholing van 16 april 1996 voorziet mogelijkheden voor de nascholing van lesgevers in het volwassenenonderwijs.

Er zijn echter vier uitzonderingen:

- de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) heeft zijn eigen Centrum voor Pedagogische Opleiding en Studie;
- het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO) organiseert een zogenaamde complementaire pedagogische opleiding en voortgezette vormingscursussen, die een verbetering van de onderwijskundige en professionele kwaliteiten van de bedrijfsleiders die een leerling onder leercontract tewerkstellen beogen;
- de Vlaamse Gemeenschap voorziet eveneens opleidingscursussen voor lesgevers en leerkrachten in het landbouwonderwijs;
- voor basiseducatie bestaat een speciale voortgezette opleiding voor leerkrachten, die wordt gegeven aan sommige hogescholen.

Niettemin worden in vele gevallen experts uit de zaken- en administratieve wereld uitgenodigd als docent voor enkele uiteenzettingen of als leerkracht, die instaat voor het onderwijzen van een bepaald vak. In de meeste gevallen wordt hun expertise erkend als een kwalificatie om les te geven. De diploma's van de lerarenopleidingen worden dan niet meer als voorwaarden gesteld voor benoeming. Bij de selectie van de leerkrachten is ervaring belangrijk. Wanneer er geen kandidaten te vinden zijn met ervaring, kunnen er andere experts aangesteld worden.

7.4.11. Statistieken

Tabel 7.1. Aantal deelnemers in het onderwijs voor sociale promotie (registratieperiode 1 september 1999- 31 januari 2000)

	Gemeenschaps- onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
Secundair				
Lineair	25.547	49.893	26.713	102.153
Secundair				
Modulair	24.019	26.044	17.847	67.910
Hoger Onderwijs				
Lineair	2.487	6.311	2.610	11.408
Hoger Onderwijs				
Modulair	1.281	3.078	1.140	5.499

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 7.2. Aantal ingeschreven cursisten in het Begeleid Individueel Studeren in 1999

Studiegebied	Aantal deelnemers
Talen	29.868
Informatica	7.571
Wetenschappen	4.045
Varia	2.361
Administratie	1.985
Wiskunde	1.408
Economie	1.099
Techniek	545
Totaal	48.882

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 7.3. Aantal deelnemers in basiseducatie (schooljaar 1999-2000)

	Mannen	%	Vrouwen	%	Totaal
1997-1998	6.006	40,6	8.773	59,4	14.779
1998-1999	6.748	39,9	10.154	60,1	16.902
1999-2000	7.788	40,0	11.684	60,0	19.472

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 7.4. Aantal beëindigde opleidingen bij de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (1999)

	Werknemers	Werkzoekenden	Totaal
VDAB-Centra			
Secundaire sector	15.962	14.215	30.177
Tertiaire sector	27	14.906	42.057
Quartaire sector	151	3.668	4.650
Persoonsgerichte vorming	982	2.887	3.056
Sollicitatietraining	169	8.226	8.361
Trajectbegeleiding	135	1.425	1.426
Andere centra			
Centra opgericht m.m.v. ondernemingen	75	-	75
Erkende centra	406	-	406
Individuele opleidingen			
- Ondernemingen	-	4.209	4.209
- Technische school	-	397	397
Training en advies	2.017	-	2.017
Profielbepaling	-	5.492	5.492

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 7.5. Het aantal cursussen, lesuren en cursisten voor het cursusjaar 1999-2000 aan het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen

	Cursussen	Lesuren	Cursisten
Leertijd			
- Algemene opleiding	481	57.528	7.038
- Beroepsopleiding	739	87.820	7.552
Ondernemersopleiding			
- Bedrijfsbeheer	742	95.135	14.259
- Beroepskennis	1.541	194.752	19.935
Bijscholingscursussen	-	27.273	-

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 7.6. Aantal deelnemers aan het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO) op 1 februari 2000

Onderwijsnet	Visuele Kunsten	Muziek/dans/woordkunst
Gemeenschapsonderwijs	2.434	6.678
Gesubsidieerd officieel onderwijs	43.661	80.999
Gesubsidieerd vrij onderwijs	3.806	1.909
Totaal	49.901	89.586
Totaal DKO: 139.487		

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

HOOFDSTUK 8. ONDERWIJZEND PERSONEEL

Na lange discussies heeft het Vlaams parlement het Decreet betreffende de lerarenopleiding en nascholing op 16 april 1996 goedgekeurd. Dit decreet beoogde een integratie van alle soorten lerarenopleidingen in één coherent kader en hield belangrijke wijzigingen in op het vlak van nascholing. Het decreet voorzorg de ontwikkeling van professionele profielen voor de verschillende types onderwijsambten. Minimumvereisten in de vorm van op competenties gebaseerde leerkrachtenprofielen moeten worden aangenomen door de Vlaams parlement, op basis van de voorstellen ontwikkeld door de Dienst voor onderwijsontwikkeling (DVO) en het advies van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR). Op 15 december 1998 stemde het Vlaams parlement het Decreet tot bekrachtiging van het besluit van de Vlaamse regering van 29 september 1998 betreffende de beroepsprofielen van de leraren. Elk profiel bevat op zijn minst zowel gemeenschappelijke competenties voor alle leerkrachten inzake kennis, vaardigheden en attitudes en specifieke competenties die verbonden zijn met een bepaald onderwijsniveau. De competenties van het gemeenschappelijk gedeelte van de opleiding vertegenwoordigen een studielast van minstens 45 studiepunten.

De volgende 10 profielen worden er in het decreet onderscheiden:

1. de leraar als begeleider van leer- en ontwikkelingsprocessen;
2. de leraar als opvoeder;
3. de leraar als inhoudelijk expert;
4. de leraar als organisator;
5. de leraar als innovator – de leraar als onderzoeker;
6. de leraar als partner van de ouders/verzorgers;
7. de leraar als lid van een schoolteam;
8. de leraar als partner van externen;
9. de leraar als lid van de onderwijsgemeenschap;
10. de leraar als cultuurparticipant.

Elk profiel wijst op bepaalde vaardigheden die leraren moeten hebben. Daarenboven worden er tien attitudes vermeld die aan toekomstige leerkrachten moeten worden geleerd, nl. 1) beslissingsvermogen, 2) openheid voor relaties met anderen, 3) kritische ingesteldheid, 4) leergierigheid, 5) organisatievermogen, 6) zin voor samenwerking, 7) verantwoordelijkheidszin, 8) creatieve gerichtheid, 9) flexibiliteit, en 10) gerichtheid op adequaat en correct taalgebruik en communicatie.

Verder wordt er een onderscheid gemaakt tussen de initiële lerarenopleiding en de academische initiële lerarenopleiding. De initiële lerarenopleiding bestaat uit de driejarige opleiding voor kleuterleid(st)er,

onderwijzer(es) of regent(es) en de lerarenopleiding van academisch niveau. Daarnaast zijn de voortgezette lerarenopleidingen bedoeld om de nodige kwalificaties te verwerven voor een welbepaald aspect van een leerkrachtenprofiel waarvoor een leerkracht niet is opgeleid (Decreet van 16 april 1996). Verder wordt er ook nascholing georganiseerd die meestal uitgaat van de scholen. Begeleidingsprogramma's voor nieuwe leerkrachten die worden aangeworven, worden sinds kort gepromoot. Op het niveau van het basisonderwijs kunnen financiële middelen van de overheid worden aangewend voor het opzetten van nascholingsinitiatieven. Voor de andere onderwijsniveaus is een dergelijke financiële steun niet voorzien. De scholen moeten dan dergelijke inspanningen binnen het normale budget incalculeren.

8.1. Initiële opleiding van leerkrachten

De lerarenopleiding is volledig geïntegreerd in de hoger onderwijsstructuren. De lerarenopleiding vormt dus geen aparte sector of structuur binnen het onderwijssysteem en wordt evenmin georganiseerd in gespecialiseerde onafhankelijke instellingen (Tistaert, e.a., 1996).

Algemeen kunnen er vijf verschillende types van leerkrachten worden onderscheiden (Decreet van 16 april 1996):

- de 'kleuterleid(st)er' die algemeen en sociaal-opvoedend onderwijs geeft aan kinderen van drie tot zes jaar;
- de 'onderwijzer' die algemeen en sociaal-opvoedend onderwijs geeft aan kinderen van zes tot twaalf jaar;
- de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 1' die specifieke vakken aan kinderen van twaalf tot twintig jaar onderwijst (de eerste graad van het secundair onderwijs en onder bepaalde voorwaarden ook in de hogere graden, de derde graad technisch secundair onderwijs voor de bepaalde vakken en de derde en vierde graad van het beroepssecundair onderwijs);
- de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 2' onderwijst specifieke vakken aan leerlingen van veertien tot achttien jaar in de tweede, derde en vierde graad van het secundair onderwijs;
- de 'praktijkleraar' onderwijst beroepsvaardigheden in het technisch en het beroepssecundair onderwijs (hoofdzakelijk tweede en derde graad).

Een opleiding tot één van de eerste drie types leerkrachten wordt gegeven aan de hogescholen. De 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 2' wordt opgeleid aan de universiteiten of voor sommige studietakken in het hogeschoolonderwijs van twee cycli. Voor het bekomen van de titel van 'praktijkleraar' is het volgen van bepaalde cursussen van de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 1' nodig of cursussen van het Onderwijs voor Sociale Promotie.

Al deze types leerkrachten kunnen ook in het volwassenenonderwijs les geven, dat werd beschreven in hoofdstuk 7.

8.1.1. *Initiële opleiding van leerkrachten voor het basisonderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs*

8.1.1.1. Historisch overzicht

Vroeger werden de opleidingen van leerkracht voor het kleuter-, lager en secundair onderwijs in aparte instellingen georganiseerd, nl. de normaalscholen. Oorspronkelijk ging het om een soort van hoger secundair onderwijs, om dan later tot het hoger onderwijs te gaan behoren. Vanaf 1970 zijn de normaalscholen geïntegreerd in het structurele kader van het hoger onderwijs. Na de fusieoperatie van 1995, zijn deze instellingen departementen voor lerarenopleiding geworden binnen de nieuwe gefusioneerde hogescholen.

8.1.1.2. Belangrijke wetgeving m.b.t. de lerarenopleiding

- Het Decreet betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap van 13 juli 1994
- Het Decreet betreffende de lerarenopleiding en nascholing van 16 april 1996
- Het Decreet tot bekrachtiging van het besluit van de Vlaamse regering van 29 september 1998 betreffende de beroepsprofielen van de leraren van 15 december 1998

8.1.1.3. Organisatie van de lerarenopleiding en toelatingsvoorwaarden

De initiële lerarenopleiding wordt georganiseerd door de inrichtende machten die verantwoordelijk zijn voor de hogescholen. Zij bieden dit in een basisopleiding van één cyclus aan (studiegebied 'onderwijs').

De toelatingsvoorwaarden zijn identiek aan die van het hoger onderwijs in het algemeen, dus iedereen die beschikt over een diploma secundair onderwijs kan een lerarenopleiding aanvatten.

8.1.1.4. Leerplan, studierichting en specialisatie

Zich baserend op de bekwaamheidsprofielen (zie 8) die door de regering zijn goedgekeurd, behoort de verantwoordelijkheid om curricula en leerplannen te bepalen aan de leerkrachtenopleiders toe en dit onder toezicht van de inrichtende macht.

Tabel 8.1. Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor kleuterleid(st)er (aantal uren per week)

	1 ^{ste} jaar	2 ^{de} jaar	3 ^{de} jaar
Pedagogische wetenschappen	8	9	10
Agogische vaardigheden	-	2	3
Nederlands	4	3	2
Wiskunde	1	1	1
Milieuexploratie/Wereldoriëntatie	2	2	1
Huishoud/Gezondheid/Verzorging	2	1	-
Muzische vorming, expressievakken			
- Lichamelijke opvoeding	4	2	2
- Muzikale opvoeding	4	2	2
- Plastische kunstopvoeding	4	2	2
- verdieping	-	3	-
Media en computerkunde	-	1	1
Facultatief (godsdienst/moraal)	2	2	2

Tabel 8.2. Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor onderwijzer (aantal uren per week)

	1 ^{ste} jaar	2 ^{de} jaar	3 ^{de} jaar
Pedagogische wetenschappen	6	8	9
Agogische vaardigheden	-	2	3
Nederlands	4	3	2
Wiskunde	3	2	1
Frans	2	2	1
Milieuexploratie/Wereldoriëntatie	6	3	2
Muzische vorming, expressievakken			
- Lichamelijke opvoeding	2	1	2
- Muzikale opvoeding	2	1	2
- Plastische opvoeding	2	1	2
- verdieping	-	3	-
Media en computerkunde	1	1	1
Facultatief (godsdienst/Moraal)	2	2	2

In de lerarenopleidingen voor de eerste graad secundair onderwijs zijn verschillende opties of specialisaties mogelijk. Elke opleiding bestaat uit een basiscluster van opleidingseenheden en uit één of meerdere opleidingseenheden voor uitdieping. Deze uitgediepte opleidingseenheid geeft aan de afgestudeerde het recht om in de hogere graden van het secundair onderwijs les te geven. Het uitdiepingsvak moet in regel behoren tot de gekozen basiscluster. Elke basiscluster moet overeenkomen met een waarde van drie punten. Dergelijke basisclusters zijn in theorie een vrije combinatie van verschillende opleidingseenheden die samen tellen voor 3 punten (Decreet van 16 april 1996). In de realiteit hangen de keuzes af van wat het opleidingsprogramma van het departement aanbiedt.

Opleidingseenheden met een waarde van één punt zijn: aardrijkskunde, geschiedenis, Engels, fysica, Latijn, biologie, Frans, Nederlands, godsdienst, niet-confessionele zedenleer, economie, technisch-technologische opvoeding, informatica en buretica, kleding, bewegingsrecreatie, project algemene vakken (voor het beroepssecundair onderwijs).

Opleidingseenheden met een waarde van twee punten zijn: a) mechanica-electriciteit, voeding/ verzorging - kleding, bio-esthetiek - haartooi, hout-bouw, biotechnieken-land-tuinbouw, b) muziek, plastische kunsten en lichamelijke opvoeding.

Recreatieve gymnastiek kan enkel worden gekozen in combinatie met lichamelijke opvoeding.

Eén van de opleidingseenheden van de basiscluster – met uitzondering van Latijn en technisch-technologische opvoeding – kan als uitdiepingseenheid worden gekozen. Aanvullend kunnen volgende vakken voor uitdieping worden genomen:

- Duits;
- Chemie (enkel voor kandidaten die fysica en biologie als kernmodule hebben gekozen).

Twee opleidingseenheden kunnen worden uitgediept voor zover deze zijn: de opleidingseenheid project algemene vakken in combinatie met één opleidingseenheid uit volgende groep: aardrijkskunde, geschiedenis, Engels, wiskunde, fysica, biologie, Frans, Nederlands, godsdienst, niet-confessionele zedenleer, economie.

Tabel 8.3. Een voorbeeld van een opleidingsprogramma voor de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 1' (aantal uren per week)

Gemeenschappelijke vakken	1 ^{ste} jaar	2 ^{de} jaar	3 ^{de} jaar
Pedagogische wetenschappen	4	5	5
Nederlands (behalve wanneer het vak voor uitdieping wordt gekozen)	3	2	1
Facultatief (Godsdienst/Moraal)	2	2	2
Media- en computerkunde	1	1	1
Uitdiepingseenheid (bv. Frans) (1)	Opleidingseenheid 1 (bv. Geschiedenis)		Opleidingseenheid 2 (bv. Aardrijkskunde)
8	5		5

(1) Dit keuzegedeelte gaat op voor de drie jaren van de opleiding. Voor bepaalde gekozen vakken wijkt het aantal voorziene uren soms wat af van dit voorbeeld.

Voor elk van de gekozen vakken wordt naast de theoretische kennis, eveneens de didactiek en de praktijk van het lesgeven aangeleerd en ingeoeffend.

8.1.1.5. Onderwijsmethoden, evaluatie, diploma's en band met de professionele wereld

Zoals reeds ter sprake is gekomen behoren beslissingen omtrent de onderwijsmethoden tot de bevoegdheid van de inrichtende machten (zie ook 6.3.6.). De lerarenopleiding voor het kleuteronderwijs geeft uitzicht op het 'graduaatsdiploma' van kleuterleid(st)er. De lerarenopleiding voor het lager onderwijs wordt afgerond met het 'graduaatsdiploma' van onderwijzer. De lerarenopleidingen voor de eerste en tweede graad van het secundair onderwijs, alsook voor bepaalde richtingen in het technisch onderwijs en de derde en vierde graad van het beroepssecundair onderwijs, leiden tot het 'graduaatsdiploma' van 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 1'.

Een belangrijk probleem in het onderwijsveld blijkt het gebrek aan ondersteuning van jonge leerkrachten die met een loopbaan in het onderwijs aanvangen. Door de oprichting van de vervangingspool wordt dit probleem nu aangepakt (zie paragraaf 8.2.1.).

8.1.2. *Initiële opleiding van leerkrachten voor het hoger secundair onderwijs*

De 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 2' kan bepaalde vakken geven in de tweede, derde en vierde graad van het secundair onderwijs. De opleiding wordt aangeboden in het universitair onderwijs of (voor sommige studietakken) in het hogeschoolonderwijs van twee cycli. Deze laatste opleiding wordt de initiële lerarenopleiding van academisch niveau genoemd. De 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs - groep 2' is steeds houder van een licentiaatsdiploma of van een meestersdiploma voor de studenten in de kunstopleiding. De eigenlijke lerarenopleiding bestaat minstens gedeeltelijk uit een supplementair deeltijds programma.

De leerkrachten met een universitaire graad in klassieke studies kunnen eveneens Latijn en Grieks onderwijzen in de eerste graad van het secundair onderwijs.

8.1.2.1. Historisch overzicht en belangrijke wetgeving

In 1929 werd bij wet een minimalistisch deeltijds schema voor de lerarenopleiding aan de universiteit vastgelegd dat complementair was met de gekozen studierichting. Veel pogingen zijn ondernomen om deze wet te wijzigen. Pas in 1996 had men succes. De actuele organisatie van de lerarenopleiding heeft vorm gekregen door het Decreet betreffende de lerarenopleiding en nascholing van 16 april 1996 en zal in de toekomst ook worden bepaald door het Decreet van 15 december 1998 tot bekrachtiging van het besluit van de Vlaamse regering van 29 september 1998 betreffende de beroepsprofielen van de leraren. Verdere regelgeving ligt vervat in de omzendbrief van 19 juli 1999 betreffende de wijziging van de beslissingen omtrent certificaten, salarisschalen en de salarisregelingen in het secundair onderwijs.

8.1.2.2. Organisatie

De academische lerarenopleiding wordt georganiseerd door de faculteiten of departementen die eveneens instaan voor de organisatie van de betrokken basisopleiding aan de universiteiten. Hetzelfde is het geval voor de initiële lerarenopleiding van academisch niveau aan de hogescholen. De toelatingsvoorwaarden zijn identiek aan die van het universitair en het hoger onderwijs in het algemeen. Het diploma kan echter niet verkregen worden tenzij de kandidaat een licentiaats- of een meestersdiploma bezit.

8.1.2.3. Leerplan, studierichting, specialisatie

Minstens 270 uren van studie-activiteiten maken deel uit van de academische lerarenopleiding en zijn geïntegreerd in de tweede cyclus van het universitair onderwijs. Studenten die reeds hun academische opleiding hebben afgerond en een diploma behaald, moeten deze opleiding bijkomend volgen indien ze dit nog niet hebben gedaan. Daarnaast maken nog eens 600 tot 750 uren van studie-activiteiten deel uit

van de academische lerarenopleiding (waarvan minstens één derde van de tijd voor begeleide onderwijspraktijk). Deze activiteiten kunnen zowel parallel met het programma van de basisopleiding, dat op een bepaald vak is georiënteerd, gebeuren, als achteraf. Een combinatie van beide (deels parallel, deels achteraf) is eveneens mogelijk (Decreet van 16 april 1996). Dit is eveneens het geval voor de initiële lerarenopleiding van academisch niveau.

Aan de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) bv. bestaat de academische lerarenopleiding uit vier componenten:

- brugvakken met de tweede cyclus van de basisopleiding;
- theoretische vakken, specifiek voor de lerarenopleiding;
- praktijkinitiatie (3 seminaries);
- stage (luister- en lesstage).

8.1.2.4. Beoordeling en Diploma

Het diploma dat men verkrijgt na het afmaken van een discipline-georiënteerde studie is dat van 'geaggregeerde van het secundair onderwijs - groep 2'. Oorspronkelijk wordt naar dit type van leerkracht gerefereerd door middel van zijn discipline-georiënteerde titel van licentiaat of meester (voor kunstrichtingen).

8.1.3. *Initiële lerarenopleiding voor beroeps- en technische opleidingen van het secundair onderwijs*

De 'praktijkleraar' onderwijst beroeps- en technische vaardigheden in het technisch en beroepssecundair onderwijs (hoofdzakelijk tweede en derde graad). Zijn opleiding bestaat uit bepaalde cursussen van het opleidingsprogramma voor de 'geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 1' of uit cursussen van het Onderwijs voor Sociale Promotie. Voor de eerste mogelijkheid zijn de bepalingen identiek zoals beschreven onder 8.1.1. (waarbij de basiscluster bestaat uit opleidingseenheden van twee punten uit de A-groep). De tweede mogelijkheid wordt hier besproken.

8.1.3.1. Historisch overzicht en belangrijke wetgeving

In 1957 werd dit deeltijds opleidingsprogramma geïntroduceerd toen de wetgeving omtrent het technisch en beroepsonderwijs werd vernieuwd. Vanaf 1970 is het geheel geïntegreerd in de deeltijdse hoger onderwijsprogramma's van het Onderwijs voor Sociale Promotie. Sinds 1987 wordt het programma in modulaire vorm aangeboden.

Voor de huidige opleiding is het Ministerieel Besluit van 6 november 1987 belangrijk, dat geïntegreerd is in de Omzendbrief van 15 oktober 1992, alsook de omzendbrief van 9 juli 1999 betreffende de organisatie van het onderwijs in het Onderwijs voor Sociale Promotie.

8.1.3.2. Organisatie

De inrichtende machten die Onderwijs voor Sociale Promotie aanbieden zijn verantwoordelijk voor deze lerarenopleidingen. Er worden geen bijzondere toelatingsvoorwaarden gesteld. Afhankelijk van de reeds bekomen certificaten enerzijds en werkervaring anderzijds, krijgen de kandidaten vrijstelling voor sommige modules van het programma.

8.1.3.3. Leerplan, studierichting en specialisatie

Binnen het kader van het OSP kan men worden opgeleid tot leerkracht voor het onderricht in beroepsopleidingen of bepaalde technische opleidingen, waarvoor geen voltijdse opleiding beschikbaar is. Deze opleiding die openstaat voor zowel mannen als vrouwen, wordt gegeven in de vorm van avond- of weekendlessen. Net zoals in het geval van de andere types lerarenopleidingen, zijn de cursussen zowel gericht op theorie (didaktiek) als op praktijk. Als deel van de praktijkopleiding ontvangen de kandidaten een korte introductie tot de praktijk van het onderwijzen en geven ze een aantal oefenlessen onder het toezicht van een opleider. Naargelang de certificaten of diploma's in het bezit van de kandidaten neemt de opleiding op zijn minst drie tot vijf deeltijdse semesters in beslag.

8.1.3.4. Beoordeling en diploma's

De opleiding tot 'praktijkleraar' bereidt de kandidaten voor op een examen dat uitzicht geeft op het Getuigschrift Pedagogische Bekwaamheid (GPB), die de houder het recht geeft om technische vakken in het technisch en beroepssecundair onderwijs te geven.

De kandidaten die worden opgeleid binnen het kader van een voltijdse lerarenopleiding (dus niet in het OSP) verwerven de kwalificaties waar het opleidingsprogramma uitzicht op geeft.

Net als voor de andere lerarenopleidingen doet zich hier de problematiek voor van de ondersteuning van jonge leerkrachten die in het onderwijs terecht komen. Door de oprichting van de vervangingspool wordt dit probleem nu aangepakt (zie paragraaf 8.2.1.).

8.1.4. *Initiële lerarenopleiding voor het hoger onderwijs*

Voor het onderwijs aan de universiteiten en hogescholen bestaat geen formeel initieel opleidingsprogramma. Soms zorgen deze instellingen zelf voor nascholingsmogelijkheden voor docenten en assistenten. De onderwijskwaliteiten kunnen op regelmatige basis worden geëvalueerd, in het bijzonder wanneer een promotie of carrièrewijziging wordt overwogen.

8.1.5. *Voortgezette lerarenopleidingen*

Voorgezette lerarenopleidingen hebben het behalen van een hogere graad tot doel voor leerkrachten wiens initiële opleiding niet gericht was op het bereiken van deze graad. De voortgezette lerarenopleidingen worden aangeboden door de hogescholen.

Het Besluit van de Vlaamse regering betreffende de omvang van de voortgezette lerarenopleidingen in de hogescholen van de Vlaamse Gemeenschap van 8 augustus 1997 specificceert het volgende:

- de minimumomvang van de voortgezette lerarenopleiding basiseducatie stemt overeen met 40 studiepunten;
- de minimumomvang van de voortgezette lerarenopleiding lager onderwijs voor kleuterleid(st)ers bedraagt 90 studiepunten;
- de minimumomvang van de voortgezette lerarenopleiding kleuteronderwijs voor onderwijzers omvat 60 studiepunten;
- de minimumomvang van de voortgezette lerarenopleiding lichamelijke opvoeding voor kleuterleid(st)ers en onderwijzers bedraagt 30 studiepunten;
- de minimumomvang van de voortgezette lerarenopleiding godsdienst of niet-confessionele zedenleer stemt overeen met 30 studiepunten;
- de minimumomvang van de voortgezette lerarenopleiding voor de algemene vakken van het eerste jaar B of van het Beroepsvoorbereidend Leerjaar beslaat 30 studiepunten;
- de minimumomvang van de voortgezette lerarenopleiding voor de bijkomende uitdieping van een opleidingseenheid van de basiscluster of voor de vakken Duits of chemie voor de 'geaggregeerden voor het secundair onderwijs – groep 1', omvat 30 studiepunten;
- de minimumomvang van de voortgezette lerarenopleiding lager onderwijs voor 'geaggregeerden voor het secundair onderwijs – groep 1' bedraagt 60 studiepunten;
- de minimumomvang van de voortgezette lerarenopleiding buitengewoon onderwijs omvat 60 studiepunten.

Volgens het decreet van 18 mei 1999 kunnen hogescholen de voortgezette lerarenopleidingen voor zorgverbreding en remediërend leren en voor het intercultureel onderwijs organiseren, indien deze hogescholen de initiële lerarenopleidingen organiseren. Ook de voortgezette lerarenopleiding godsdienst en niet-confessionele zedenleer voor het lager onderwijs werd gecreëerd.

8.2. Arbeidsvoorwaarden voor het onderwijzend personeel

Recent hebben het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 en het Decreet betreffende het secundair onderwijs van 14 juli 1998 nieuwe regelingen voor de arbeidsvoorwaarden vastgelegd.

De inrichtende machten zijn verantwoordelijk voor het personeelsbeleid. Zij zijn de werkgevers van de leerkrachten. De modaliteiten voor rekrutering, evaluatie, benoeming, ontslag,... zijn voor het basis- en secundair onderwijs bij decreet vastgelegd door de Vlaamse overheid, in de hoedanigheid van financier (Heyvaert & Janssens, 2000). Het statuut van het onderwijzend personeel wordt geregeld door twee decreten, één voor het officieel onderwijs en één voor het gesubsidieerd onderwijs (beide van 27 maart

1991). In theorie is er meer bewegingsruimte in het gesubsidieerd onderwijs. In het gemeenschapsonderwijs heeft de directeur de beslissingsbevoegdheid over de tijdelijke benoeming van personeelsleden. De "Raad van Bestuur" van de scholengroep, die als inrichtende macht functioneert van de scholen die behoren tot deze scholengroep, heeft de beslissingsbevoegdheid over de permanente benoeming van personeelsleden.

Leden van het onderwijzend personeel kunnen worden onderverdeeld naargelang ze een wervingsambt vervullen - de eigenlijke job als leerkracht of begeleider, een selectieambt - zoals, adjunct-directeur, coördinator, of een bevorderingsambt - zoals directeur.

8.2.1. *Arbeidsvoorwaarden voor leerkrachten in het basis- en secundair onderwijs*

De laatste jaren hebben de arbeidsvoorwaarden van leerkrachten op zekere punten wijzigingen ondergaan, als gevolg van de implementatie van nieuwe wetgeving zoals voor het hoger onderwijs en de universiteiten, het Decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding en nascholing, het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997, het Decreet betreffende het secundair onderwijs van 14 juli 1998, het Bijzonder Decreet betreffende het gemeenschapsonderwijs van 14 juli 1998 en het Decreet van 8 juni 2000 houdende dringende maatregelen betreffende het lerarenambt.

Deze nieuwe wetgeving legt één wettelijk kader vast voor de arbeidsvoorwaarden van alle leerkrachten in alle onderwijsnetten. Bijkomend is één van de drijvende krachten achter de recente wetgevende initiatieven de tendens om meer flexibiliteit aan de scholen toe te staan en om leerkrachten meer carrièreperspectieven te bieden.

Recent werd het Decreet houdende dringende maatregelen betreffende het lerarenambt, goedgekeurd. Dit decreet is een eerste maatregel binnen het kader van de herwaardering van het lerarenambt. Het huidige tekort aan leraren is, volgens de Vlaamse regering, een belangrijk symptoom van een gebrek aan sociale waardering voor het lerarenambt. Deze onderwaardering, samen met het ouder worden van de leerkrachten en de economische groei in het algemeen, resulteren in problemen om vervangers te vinden voor afwezige leerkrachten.

Het Decreet van 8 juni 2000 bevat drie maatregelen om het tekort aan leraren te verminderen. Ten eerste zorgt het decreet voor een betere bezoldiging van overwerk en bijbetrekkingen. Deze maatregel is vooral van belang voor leerkrachten van het secundair onderwijs. Op niveau van het lager onderwijs betreft deze maatregel enkel het aan huis lesgeven. De tweede maatregel is het mogelijk terugroepen van leerkrachten die met verlof zijn, terbeschikkinggesteld zijn wegens persoonlijke aangelegenheden, vroegtijdig op pensioen zijn of gepensioneerd zijn maar jonger dan 65 zijn. De voorwaarde hiervoor is dat de persoon in kwestie akkoord gaat om terug te komen. De derde maatregel is de belangrijkste. Deze maatregel houdt in dat er een vervangingspool van leerkrachten wordt opgericht. Als reactie op de problemen om leerkrachten te vinden om afwezige leerkrachten te vervangen, heeft de regering een pool van leerkrachten gecreëerd die zorgt voor korte termijn vervangingen. Op deze manier wordt aan jonge

leerkrachten werk- en loonzekerheid voor de periode van één jaar geboden. De inrichtende macht van de school beslist om al dan niet deel te nemen aan de pool.

8.2.1.1. Wettelijk kader voor de arbeidsvoorwaarden van leerkrachten in het basis- en secundair onderwijs

- Decreet betreffende de rechtspositie van bepaalde personeelsleden van het Gemeenschapsonderwijs van 27 maart 1991
- Decreet betreffende de rechtspositie van sommige personeelsleden van het gesubsidieerd onderwijs en de gesubsidieerde Centra voor Leerlingenbegeleiding van 27 maart 1991
- Decreet Basisonderwijs van 22 februari 1997
- Bijzonder Decreet betreffende het Gemeenschapsonderwijs van 14 juli 1998
- Decreet houdende diverse maatregelen met betrekking tot het secundair onderwijs en tot wijziging van het decreet van 25 februari 1997 betreffende het basisonderwijs van 14 juli 1998
- Decreet van 8 juni 2000 houdende dringende maatregelen betreffende het lerarenambt

8.2.1.2. Toegang tot het beroep, benoeming

De toegang tot het beroep van leerkracht in het kleuter-, lager en secundair onderwijs vereist het certificaat dat wordt verkregen bij een succesvolle beëindiging van de lerarenopleiding. Andere vereisten zijn (Decreten van 27 maart 1991):

- burger zijn van de Europese Unie (uitzonderingen zijn mogelijk gezien de Vlaamse regering vrijstellingen verlenen kan);
- in het bezit zijn van zijn/haar burger- en politieke rechten;
- houder is van een bekwaamheidsbewijs, bepaald door de Vlaamse regering;
- voldoen aan de bepalingen van de taalwetten - het Nederlands is de officiële onderwijstaal;
- van onberispelijk gedrag zijn, zoals dat blijkt uit een attest van goede zeden dat niet langer dan één jaar tevoren werd afgegeven;
- voldoen aan de dienstplichtwetten.

De loopbaan van een leerkracht begint met een tijdelijke benoeming in een wervingsambt. In het Gemeenschapsonderwijs ondertekent het personeelslid bij de eerste indiensttreding het pedagogisch project, de gehechtheids- en neutraliteitsverklaring van het gemeenschapsonderwijs. In het geval dat er lestijden vacant zijn of een leerkracht tijdelijk moet worden vervangen, kan de vacante betrekking niet zomaar automatisch worden ingenomen door een nieuwe leerkracht. Eerst en vooral moeten de schoolbesturen rekening houden met de vast benoemde leerkrachten die ter beschikking staan in dezelfde of een andere onderwijsinstelling - omwille van het verlies van (een deel van) hun onderwijsopdracht -

om de vacante lestijden in te vullen. Deze vast benoemde leden van het onderwijzend personeel hebben het recht om een vacante betrekking op te eisen t.o.v. de andere collega's en zijn verplicht om een vacante betrekking te aanvaarden die hen wordt aangeboden door het schoolbestuur. Deze voorrangsmogelijkheden zijn strikt gereguleerd, op een lichtjes verschillende manier voor het officieel en het gesubsidieerd onderwijs (Heyvaert & Janssens, 2000). Indien er echter geen vast benoemde leerkrachten 'beschikbaar' zijn, is een belangrijk criterium in de rekruteringsprocedure de anciënniteit van de kandidaten voor de vacante betrekking in het officieel of gesubsidieerd onderwijs. De criteria voor deze procedure verschillen in het officieel en het gesubsidieerd onderwijs (zie verder) (Devos, e.a, 1999).

Een tweede stap in een onderwijsloopbaan is de vaste benoeming in een vacant wervingsambt. Ook hier moet er rekening worden gehouden met de beschikbaarheid van andere vast benoemde leerkrachten en vervolgens geeft de anciënniteit de doorslag in de rekrutering (Devos, e.a., 1999).

De benoeming in een selectie- of bevorderingsambt is minder geregeld, buiten de voorrangsregel die geldt voor andere vastbenoemden. De criteria zullen worden vastgelegd door de schoolbesturen en de kandidaten moeten steeds al vast benoemd zijn in een wervingsambt. In het gesubsidieerd onderwijs kan deze benoeming steeds maar tijdelijk zijn (maximum twee jaar) (Devos, e.a., 1999).

In het bijzonder voor het secundair onderwijs wordt er nog een onderscheid gemaakt tussen drie soorten kwalificaties: de 'vereiste bekwaamheidsbewijzen', de 'voldoende geachte bekwaamheidsbewijzen' en de 'andere bekwaamheidsbewijzen'.

De lijst van vereiste bekwaamheidsbewijzen definieert gedetailleerd welke onderwijskwalificaties vereist zijn om een bepaalde activiteit te beoefenen. De bekwaamheidsbewijzen die als voldoende worden geacht bepalen welke kwalificaties worden aanvaard voor een bepaald ambt wanneer de vereiste kwalificaties ontbreken. De vereiste en voldoende geachte kwalificaties kunnen beide uitzicht geven op een vaste benoeming na een tijdelijke benoeming van minstens 240 dagen. De derde categorie van kwalificaties kan in overweging worden genomen bij een benoeming, maar dan enkel voor een tijdelijke en ad hoc-benoeming.

De omzendbrief van 19 juli 1999 heeft een aantal maatregelen voorgeschreven om de beschikbaarheid van het personeel en de autonomie van de scholen bij de aanwervingen te vergroten. Een 'licentiaat' is niet langer verplicht te beschikken over een onderwijskwalificatie van lesgeven in een secundaire school. De licentiaten die een bewijs hebben van geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 1 of een Getuigschrift Pedagogische Bekwaamheid (GPB) worden beschouwd als licentiaten met een kwalificatie van geaggregeerde voor het secundair onderwijs – groep 2.

De administratieve regelingen zijn op twee punten tegenstrijdig. Eerst en vooral is het in de Vlaamse Gemeenschap moeilijk om kandidaten te vinden met de vereiste bekwaamheidsbewijzen voor het onderwijzen van praktische vakken in het beroeps- en technisch onderwijs. Zij die in aanmerking komen voor dit type van ambt moeten bereid zijn om – wanneer ze de juiste kwalificaties hebben – een lager

wedde te ontvangen dan zij zouden kunnen krijgen in de industriële sector. Bovendien moeten zij de risico's aanvaarden die inherent zijn aan een tijdelijke benoeming.

Het tweede controversiële punt houdt verband met het lesgeven in de tweede graad van het algemeen en technisch secundair onderwijs. Volgens de wetgeving kunnen zowel academisch opgeleide leerkrachten als zij die aan de hogescholen zijn opgeleid worden benoemd in de tweede graad secundair onderwijs. De beslissing van benoeming ligt in handen van de inrichtende macht van de schoolinstelling. Indien er veel ambten vacant zijn, hebben de 'geaggregeerden voor het secundair onderwijs – groep 1' meer kans om te worden tewerkgesteld in de tweede graad van het secundair onderwijs, daar zij i.t.t. tot de academische opgeleide leerkrachten over het algemeen bekwaam zijn om twee of drie vakken te onderwijzen. Indien de school echter beslist dat de leerlingen, die waarschijnlijk universitair of hogeschoolonderwijs zullen volgen, zo snel als mogelijk door een academisch opgeleide leerkracht moeten worden onderwezen - met name dus in de tweede graad secundair onderwijs - dan zal de keuze veeleer vallen op een leerkracht met een diploma universitair onderwijs (of hogeschoolonderwijs van twee cycli).

Recent heeft de Vlaamse overheid een vervangingspool van leerkrachten gecreëerd, deels om de toegang tot het leerkrachtenambt te vergemakkelijken. Deze vervangingspool is een groep van leerkrachten die korte termijn vervangingen doen en beschikbaar zijn voor de hele Vlaamse regio en voor alle onderwijsnetten van het gewoon en buitengewoon lager en secundair onderwijs. De leerkrachten in deze pool zijn beschikbaar voor alle scholen die zich inschrijven voor de pool. De vervangingspool werd opgericht in het schooljaar 2000-2001 voor een periode van drie jaar.

Elk jaar kondigt de regering het aantal leerkrachtenambten aan van de vervangingspool en de wijze van benoeming voor het volgende schooljaar. De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) is verantwoordelijk voor de oprichting en het functioneren van de vervangingspool. De VDAB wijst elke toegelaten kandidaat toe aan een ankerschool en een "onderwijszone" (zie [2.5.3.3.5.]). De ankerschool is de school waar de leerkracht tewerkgesteld wordt gedurende de periodes dat hij of zij niet ingezet wordt voor een korte termijn vervanging. In deze school wordt de leerkracht aangesteld voor niet-reglementaire vervangingen, nascholing of andere pedagogische taken.

Het doel van de vervangingspool is tweevoudig. Ten eerste is het de bedoeling om gemakkelijker interimarissen te vinden voor afwezige leerkrachten. Ten tweede garandeert de pool werk- en loonzekerheid aan jonge afgestudeerde leerkrachten voor tenminste één jaar. Niettemin concentreert de vervangingspool niet enkel op deze leerkrachten maar ook op terugkerende leerkrachten of andere werknemers die een leerkrachtencarrière overwegen zijn welkom.

Voor het schooljaar 2000-2001 is de totale deelname van scholen uit het basisonderwijs aan de pool 44%. In het gesubsidieerd vrij onderwijs hebben slechts 20% van de scholen zich ingeschreven. 95% van de scholen van het gemeenschapsonderwijs zijn ingeschreven en 87% van de scholen van het gesubsidieerd officieel onderwijs doen mee. De deelname in het secundair onderwijs is groter: 58% van de scholen hebben zich ingeschreven. In het gesubsidieerd vrij onderwijs hebben slechts 36% van de scholen zich

ingeschreven. 96% van de scholen van het gemeenschapsonderwijs zijn ingeschreven en 97% van de scholen van het gesubsidieerd officieel onderwijs doen mee.

8.2.1.3. Beroepsstatuut en functiebeschrijving

Er kan worden gesteld dat leerkrachten bedienden zijn in de private onderwijsinstellingen en een soort van ambtenaren in de publieke onderwijsinstellingen. De Vlaamse regering heeft in de hoedanigheid van financier de modaliteiten voor recruitering, benoeming, evaluatie, bevordering, ontslag en dergelijke vastgelegd. Het statuut van de leerkrachten is geregeld door twee decreten, één voor het gemeenschapsonderwijs en één voor het gesubsidieerd onderwijs, die beide dezelfde algemene principes bevatten. De twee vernoemde decreten van 27 maart 1991 voorzien in feite in een specifiek statuut voor de leerkrachten uit het gemeenschaps- en het gesubsidieerd onderwijs, verschillend van het normale statuut van het personeel uit de publieke en private sector, omwille van het specifieke karakter en de speciale noden van het onderwijsveld.

Het Decreet op het Basisonderwijs van 25 februari 1997 omschrijft het kader waarbinnen de opdracht van het onderwijzend personeel uit het basisonderwijs moet worden gedefinieerd. De opdracht van het onderwijzend personeel moet jaarlijks worden vastgelegd in de functiebeschrijving, die wordt opgesteld in onderling overleg tussen de directeur en het betrokken lid of leden van het onderwijzend personeel. Wanneer dit niet resulteert in een overeenkomst zal het schoolbestuur beslissen over de aangelegenheden waarover de partijen niet akkoord gaan. Een functiebeschrijving bestaat uit twee delen: enerzijds de taken die door de leerkracht moeten worden vervuld en anderzijds de bevoegdheid en vaardigheden, nodig om deze taken uit te voeren. De functiebeschrijving bevat ook de doelen die de instelling specifiek karakteriseren. Door de verbintenissen aangenomen op het einde van de vorige evaluatieperiode worden ook personeels- en ontwikkelingsdoelen in de functiebeschrijving opgenomen. Daarenboven bevat de functiebeschrijving de rechten en plichten met betrekking tot permanent onderwijs en training. Voor het onderwijzend personeel dat de vakken godsdienst of niet-confessionele zedenleer geeft, wordt de functiebeschrijving opgesteld met het akkoord van de bevoegde instantie van de betrokken eredienst of levensbeschouwing. De regering voorziet modellen van functiebeschrijvingen die kunnen worden gehanteerd bij het vastleggen van de functiebeschrijving. De regering heeft eveneens de taken gespecificeerd die niet tot de opdracht van de leerkracht kunnen behoren, zoals de organisatie van een bustrip, bijkomende lessen na schooltijd, bezoeken bij leerlingen aan huis, enzovoort. Op dit ogenblik worden deze functiebeschrijvingen evenwel nog niet toegepast.

Het Decreet van 14 juli 1998 betreffende het secundair onderwijs omschrijft op zijn beurt het kader waarbinnen de opdracht van het onderwijzend personeel uit het secundair onderwijs moet worden gedefinieerd. De opdracht van het onderwijzend personeel uit het secundair onderwijs dient nu ook vastgelegd te worden in een functiebeschrijving. Deze functieomschrijving verschilt op een aantal punten van deze in het basisonderwijs. Ze is verplicht voor elk personeelslid dat aangesteld is voor meer dan 104 dagen en omvat drie delen: de taken en instellinggebonden opdrachten en de wijze waarop het personeelslid deze moet uitvoeren, de instellingspecifieke doelstellingen en de persoons- en

ontwikkelingsgerichte doelstellingen, en de rechten en plichten inzake permanente vorming en nascholing. Met de hervorming van het secundair onderwijs wordt voor alle onderwijsnetten een evaluatiesysteem ingevoerd voor het gewoon en buitengewoon secundair onderwijs. Elk personeelslid moet minimaal om de drie jaar geëvalueerd worden op basis van zijn of haar functiebeschrijving. Een evaluatie kan afgesloten worden met de eindconclusie 'onvoldoende'. Aan een evaluatie met eindconclusie 'onvoldoende' zijn ernstige gevolgen verbonden die verschillen naargelang het statuut van de personeelsleden. Een tijdelijk personeelslid dat aangesteld is voor bepaalde duur, wordt bij 'onvoldoende' ontslagen. Een vast benoemd personeelslid of een personeelslid dat aangesteld is voor doorlopende duur moet een nieuwe evaluatie krijgen. Bij twee opeenvolgende 'onvoldoende' of bij drie 'onvoldoende' in de loopbaan, bij dezelfde inrichtende macht of scholengemeenschap, voor één bepaald ambt, worden deze personeelsleden ontslagen. De functiebeschrijving en de evaluatie in het secundair onderwijs worden geleidelijk ingevoerd over een periode tot 2006.

8.2.1.4. Promotie en bevordering

Zoals gezegd zijn er bepaalde voorrangsregels van tel bij een tijdelijke benoeming. Nadat eerst voorrang wordt gegeven aan vast benoemde leerkrachten die ter beschikking staan, geldt de anciënniteit als criterium.

Voor het gesubsidieerd onderwijs kunnen drie grote categorieën worden onderscheiden. Zij zijn hiërarchisch van boven naar onder gerangschikt (Devos, e.a., 1999):

1. zij die minstens 240 dagen dienstanciënniteit in een hoofdbetrekking hebben geaccumuleerd onder dezelfde inrichtende macht, gespreid over minstens twee schooljaren;
2. zij die minstens 480 dagen dienstanciënniteit hebben geaccumuleerd in een om het even welke hoofdbetrekking (hoofdzakelijk onder eenzelfde inrichtende macht), gespreid over minstens drie jaar;
3. alle andere kandidaten.

Voor het gemeenschapsonderwijs gaat het om de volgende categorieën (Devos, e.a., 1999):

1. zij die minstens 480 dagen dienstanciënniteit in een hoofdbetrekking hebben geaccumuleerd in dezelfde scholengroep;
2. zij die minstens 240 dagen dienstanciënniteit in een hoofdbetrekking hebben geaccumuleerd in dezelfde scholengroep of zij die minstens 720 dagen dienstanciënniteit in een betrekking hebben geaccumuleerd;
3. alle andere kandidaten.

Een permanente benoeming is zowel in het gemeenschapsonderwijs als het gesubsidieerd onderwijs enkel mogelijk wanneer een persoon minstens 720 dagen dienstanciënniteit in een hoofdbetrekking heeft geaccumuleerd (minstens 360 in diezelfde betrekking). Maar ook hier heeft 'terbeschikkinggesteld' vast benoemd personeel voorrang. Bijkomende voorwaarde in het gewoon en buitengewoon secundair

onderwijs is dat het personeelslid op 31 december voorafgaand aan de vaste benoeming aangesteld is voor doorlopende duur. Een personeelslid zowel in het gemeenschapsonderwijs als in het gesubsidieerd onderwijs heeft recht op een tijdelijke aanstelling van doorlopende duur indien het gespreid over tenminste drie schooljaren een dienstanciënniteit heeft van tenminste 720 dagen, waarvan 600 effectief gepresteerd en tevens als laatste evaluatie geen evaluatie met eindevaluatie "onvoldoende" heeft gekregen. Deze voorwaarde geldt niet voor personeelsleden die gereffecteerd of wedertewerkgesteld zijn (Decreet betreffende het secundair onderwijs van 14 juli 1998).

Beslissingen omtrent carrièreperspectieven moeten worden genomen door de inrichtende macht van de school. Een inspecteur kan om advies worden gevraagd, maar zijn opinie heeft geen wettelijke beslissingskracht.

8.2.1.5. Beroepsmobiliteit

De horizontale beroepsmobiliteit kan op dit moment eerder beperkt worden genoemd. Nochtans worden er in de wetgeving mogelijkheden van mobiliteit voorzien. Vast benoemde leerkrachten hebben wettelijk gezien de mogelijkheid om te verhuizen naar een andere school. In het gesubsidieerd onderwijs is mutatie een mogelijkheid maar geen recht. In het gemeenschapsonderwijs zijn de scholengroepen, functionerend als inrichtende macht, bevoegd om hun goedkeuring te geven.

Het Decreet betreffende het onderwijs VIII van 15 juli 1997 staat toe dat vast benoemde leerkrachten, met hun instemming, gedeeltelijk of geheel kunnen afzien van de uitvoering van hun onderwijsopdracht waarvoor ze vast benoemd zijn om in een ander ambt tijdelijk belast te worden met een andere opdracht waarvoor zij niet benoemd zijn.

8.2.1.6. Ontslag

Een vast benoemde leerkracht kan worden ontslagen zonder opzegperiode o.m. als gevolg van een tuchtmaatregel of wanneer hij twee jaar achter elkaar een negatieve evaluatie heeft gekregen (enkel in het gemeenschapsonderwijs).

Een vastbenoemde leerkracht kan zijn job verlaten op eigen initiatief met een opzegperiode van minstens 15 dagen. Voor tijdelijk benoemden geldt een opzegperiode van 7 dagen.

Volgens de wet kunnen tijdelijk benoemden worden ontslagen (opzegperiode van 30 dagen of zonder opzeg in geval van ontslag om dringende redenen). In het gemeenschapsonderwijs wordt bij decreet een evaluatie van de tijdelijk (en vast-) benoemden voorgeschreven, dit in tegenstelling tot het gesubsidieerd onderwijs; een negatieve evaluatie kan een reden voor ontslag zijn. Een ontslag moet steeds worden gemotiveerd (Devos, e.a., 1999).

In het geval dat vast benoemde leerkrachten niet de verplichtingen vervullen die door hun statuut worden voorgeschreven, kan het schoolbestuur sancties nemen zoals ontslag, schorsing, omzetting naar een tijdelijke benoeming of een lagere rang, overplaatsing, financiële sancties, een blaam, enzovoort

(Heyvaert & Janssens, 2000). De directeur op zich kan geen personeelsleden sanctioneren. Dit hoort tot de bevoegdheid van het schoolbestuur, maar in de praktijk speelt de directeur een belangrijke rol in deze aangelegenheid (Devos, e.a., 1999).

Het betrokken lid van het onderwijzend personeel kan in beroep gaan bij de Kamer van Beroep - er bestaat er één voor het gesubsidieerd officieel onderwijs en één voor het gesubsidieerd vrij onderwijs - of bij de Raad van Beroep die bevoegd is voor het gemeenschapsonderwijs. Dit zijn administratieve rechtscolleges die specifiek zijn voor de onderwijssector. Deze organen behandelen beroepen tegen disciplinaire maatregelen t.a.v. vast benoemde leerkrachten en hebben een adviserende rol m.b.t. het ontslag van tijdelijk benoemde leerkrachten. De Raad van Beroep behandelt eveneens beroepen tegen een negatieve evaluatie (dat verplicht is in het officieel onderwijs) van tijdelijke en vast benoemde leerkrachten (Devos, e.a., 1999).

8.2.1.7. Wedde

Onderzoek van 1993 heeft aangetoond dat de Vlaamse leerkrachten een wedde ontvangen die het Europese gemiddelde benadert (European Commission, 1996). Het bezoldigingssysteem is echter zeer complex. Er bestaan zeer veel verschillende weddenscalen.

De wedde hangt in de onderwijssector af van de volgende factoren (Heyvaert & Janssens, 2000):

- het uitgeoefende ambt (soorten ambten en personeelscategorieën (zie 8.4.));
- de statutaire toestand (tijdelijk of vast benoemd);
- de administratieve toestand (actief, non-actief,...);
- de bekwaamheidsbewijzen en de eraan verbonden weddenscalen;
- de aard van de betrekking (hoofdbetrekking, bijkomende betrekking) en de omvang van de betrekking;
- de dienstanciënniteit;
- de persoonlijke en familiale situatie (bijkomende financiële voordelen als vakantiegeld, kindergeld, vergoeding van transportkosten, eindejaarspremie,...);
- andere tegemoetkomingen, zoals de vergoeding voor kinderopvang voor en na de schooltijd en de vergoeding voor middagtoezicht.

De weddenscalen zijn verbonden met een welbepaald bekwaamheidsbewijs en geven het overeenkomstig minimum- en maximumwedde voor één jaar weer, met daarnaast een aantal periodieke verhogingen (jaarlijks, tweejaarlijks en op het einde) overeenkomstig de dienstanciënniteit. De bedragen van de weddenscalen worden aangepast aan de stijging van de consumptieprijzen.

De uitgaven voor wedden beliepen in 2000, 69% (MVG, departement Onderwijs, 2000b) van de totale onderwijsuitgaven (het hoger onderwijs niet meegerekend) Ook in België gaan de laatste tijd stemmen op

voor een opwaardering van de opdracht en de wedde van de leerkrachten in het bijzonder. De toenemende onrust in de onderwijssector wordt gedeeltelijk veroorzaakt door de toenemende kloof tussen de wedden van het onderwijzend personeel en dat van werknemers met gelijkaardige kwalificaties in de privé-sector.

In feite hebben de leerkrachten een speciaal bezoldigingsstatuut in die zin dat zij worden betaald naargelang het aantal geleverde diensten (op basis van het aantal gegeven lesuren), maar het aantal lesuren dat ze willen geven niet vrij kunnen kiezen. De politieke maatregelen die zijn voorgesteld om inzake het aantal uren lesgeven (en dus de wedde) meer flexibiliteit in te voeren, zijn op verzet van de vakbonden gestoten.

Een ander probleem is dat van de beroepsonkosten van de leerkrachten: in de meeste gevallen moeten zij zelf boeken en didactisch hulpmateriaal bekostigen. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan het feit dat de toegekende werkingsmiddelen aan de scholen onvoldoende zijn. Bijgevolg kunnen de eisen voor meer loon ook gedeeltelijk worden geïnterpreteerd als een eis voor hogere werkingsmiddelen voor de school. De uitgaven voor lonen zijn in België in verhouding tot het totale onderwijsbudget hoger dan in de meeste andere landen van de Europese Gemeenschap, wat er in feite op neer komt dat de werkings- en uitrustingskosten relatief laag zijn (European Commission, 1996).

Tenslotte is de weddenproblematiek onvermijdelijk verbonden met het statuut van leerkracht. Enerzijds zijn de budgettaire middelen om de lonen van de leerkrachten op te trekken beperkt. Aan de andere kant bevinden sommige leerkrachten zich in de administratieve toestand van 'terbeschikkingstelling', wat een extra kost met zich meebrengt die moeilijk te reduceren valt. Leerkrachten die op non-actief staan worden verwacht tijdelijke leerkrachten te vervangen, maar dit is slechts in beperkte mate mogelijk, omwille van veel obstakels (tussen de onderwijsnetten, niveaus en gespecialiseerde vakken) die de mobiliteit binnen het onderwijsberoep beperken. Dit alles leidt tot de paradoxale situatie waarin een aantal leerkrachten geen onderwijsopdracht heeft en het aantal tijdelijke leerkrachten min of meer constant blijft.

De oprichting van de vervangingspool is een poging om dit soort problemen op te lossen. Deze vervangingspool opereert doorheen de onderwijsnetten (zie 8.2.1.).

8.2.1.8. Arbeidstijd

a) voor onderwijzend personeel in het basisonderwijs

De schoolopdracht bestaat uit een aantal taken die een leerkracht uit het basisonderwijs uitvoert in schoolverband. De regering definieert het minimum en maximum aantal uren van de schoolopdracht voor elk ambt. Het wekelijks urenpakket van de voltijdse leerkrachten bestaat uit maximum 26 uren in het gewoon en het buitengewoon onderwijs. De schoolopdracht wordt normalerwijze uitgevoerd tijdens de periode van de normale aanwezigheid van de leerlingen. De schoolopdracht omvat de hoofdopdracht (het lesgeven voor de leerkracht) en bijkomende taken. Het deelnemen aan oudervergaderingen of personeelsvergaderingen zijn niet in de schoolopdracht inbegrepen. Het wekelijks urenpakket is bij

besluit vastgelegd op minimum 24 lestijden in het gewoon onderwijs (22 lestijden in het buitengewoon onderwijs) en maximum 28 lestijden in het gewone en buitengewoon onderwijs voor een voltijdse leerkracht in het basisonderwijs (Besluit van de Vlaamse regering van 17 juni 1997).

b) voor onderwijzend personeel in het secundair onderwijs

Een officiële werkweek omvat in Vlaanderen 38,5 werkuren. De werkuren van leerkrachten worden nog steeds aangeduid als uren van effectief lesgeven. Voorstellen zijn gedaan om dit systeem in de nabije toekomst te veranderen.

Tabel 8.4. Minimum en maximum aantal wekelijkse lestijden van 50 minuten die (voltijdse) leerkrachten kunnen geven in het secundair onderwijs

Hoger secundair onderwijs: geaggregeerde secundair onderwijs – groep 1 en groep 2	
Leerkrachten die algemene vakken geven	Min. 20 en max. 22 lestijden
Leerkrachten die technische en beroepsvakken geven	Min. 24 en max. 28 lestijden
Leerkrachten die beroepsvakken geven	Min. 30 en max. 33 lestijden
Lager secundair onderwijs: geaggregeerde secundair onderwijs - groep 1 en groep 2	
Leerkrachten die algemene vakken geven	Min. 22 en max. 24 lestijden
Leerkrachten die technische en beroepsvakken geven	Min. 24 en max. 28 lestijden

8.2.1.9. Verlof en afwezigheid

De jaarlijkse vakantie bestaat uit de officiële vakanties en vakantiedagen en enkele dagen die elke onderwijsinstelling zelf moet kiezen.

Verder bestaat er de mogelijkheid van omstandigheidsverlof (maximum acht dagen per jaar, in geval van huwelijk, overlijden van een familielid,...) en uitzonderlijk verlof wegens overmacht (ziekte of ongeval van een gezinslid dat onder hetzelfde dak als de leerkracht woont). Een afwezigheid is ook gewettigd voor het vervullen van staatsburgerlijke plichten of burgerlijke opdrachten (rechtsgedingen, lokale verkiezingen,...). Verder beschikken de vast benoemde leerkrachten nog over andere gronden voor gewettigde afwezigheid, zoals verlof voor verminderde prestaties omwille van sociale of familiale redenen of wegens persoonlijke aangelegenheden, educatief verlof, verlof voor het uitoefenen van bepaalde publieke ambten, politiek verlof,... (Heyvaert & Janssens, 2000).

Net zoals in de andere sectoren is er ook de mogelijkheid van loopbaanonderbreking. Onder bepaalde voorwaarden kunnen tijdelijk en vast benoemde personeelsleden hun professionele activiteiten voor een bepaalde tijdsperiode onderbreken en een vergoeding ontvangen. De meest belangrijke voorwaarde heeft betrekking op de wijze waarop het betrokken personeelslid wordt vervangen (Heyvaert & Janssens, 2000).

8.2.1.10. Pensioenregeling

De pensioenregeling voor het onderwijzend personeel is in de federale (Belgische) wetgeving vastgelegd. De pensioenregeling voor de sector onderwijs is één van de aspecten waarvoor de Vlaamse Gemeenschap niet bevoegd is.

Het pensioen is gebaseerd op het aantal jaren dienst en de wedde. Verschillende regelingen zijn er voor leerkrachten die vervroegd met pensioen willen gaan. Om een pensioen te ontvangen moet een personeelslid (Heyvaert & Janssens, 2000):

- een aanvraag indienen (een persoonlijke aanvraag is steeds vereist ook al is de betrokken persoon bij wet verplicht om zijn professionele carrière te beëindigen);
- vast benoemd zijn;
- de vereiste leeftijd hebben bereikt (60 jaar);
- beantwoorden aan het vereiste aantal dienstjaren (vijf jaar).

Het gemiddelde salaris van de laatste vijf dienstjaren (beschouwd als in voltijdse en actieve toestand) wordt als basis genomen voor de berekening van het pensioen. De berekende som mag nooit hoger zijn dan drie vierde van het gemiddelde bedrag van de laatste vijf dienstjaren. Sinds 1982 is een absolute bovengrens vastgelegd: 2.305.428 BEF per jaar (op 1 juni 1999). Daarnaast zijn er ook gewaarborgde minima die verschillen naargelang de 'oorzaak' van de opruststelling. Het gewaarborgd minimum (op 1 september 2000) voor een pensioen wegens leeftijd bedraagt jaarlijks 444.942 BEF voor een alleenstaande persoon en 556.178 BEF voor gehuwden. De persoon moet hier de leeftijd van 60 jaar hebben bereikt en 20 jaar dienst hebben. Een pensioen 'wegens lichamelijke ongeschiktheid' garandeert 50% voor alleenstaanden en 62,5% voor gehuwden van het gemiddelde bedrag van de laatste vijf jaren - indien de wedde lager was dan 889.885 BEF (op 1 september 2000) dan wordt dit bedrag als referentie genomen. Andere inkomens van de betrokken persoon en zijn vrouw worden van dit bedrag afgetrokken. Een supplement van 60.951 BEF per jaar is voorzien voor personen die met pensioen zijn gegaan wegens een zware handicap, opgelopen tijdens hun loopbaan waardoor ze hun dienst hebben moeten beëindigen (Heyvaert & Janssens, 2000).

8.2.2. *Arbeidsvoorwaarden voor onderwijzend personeel aan de hogescholen*

Zoals in hoofdstuk zes al mocht blijken bestaan er heel wat wettelijke regelingen die identiek zijn voor de verschillende vormen van hoger onderwijs. Nochtans moet op enkele opmerkelijke verschillen worden gewezen. Als gevolg van de recente fusie-operatie in het hoger onderwijs is er heel wat nieuwe wetgeving geïmplementeerd vanaf 1995-1996, een hele reeks overgangsregelingen inbegrepen.

8.2.2.1. Wettelijk kader

Het Decreet van 13 juli 1994 splitst de onderwijsambten op in drie groepen:

- groep 1: praktijklector, hoofdpraktijklector, lector en hoofdlector;
- groep 2: assiterend personeel: assistent, doctor-assistent en werkleider;
- groep 3: docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar.

De eerste groep bestaat enkel voor departementen met opleidingen van één cyclus en de tweede groep enkel voor departementen met opleidingen van twee cycli. De derde groep kan in beide soorten departementen voorkomen. Aan het ambt van gewoon hoogleraar zijn bijkomende voorwaarden verbonden (zie verder).

In grote lijnen omvatten de plichten van lector, hoofdlector, docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar één van de volgende taken of een combinatie van deze taken – de hogescholen als geheel moeten alle drie garanderen: het verschaffen van onderwijs, het verrichten van projectmatig wetenschappelijk onderzoek en het verrichten van maatschappelijke dienstverlening (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

In de basisopleidingen met twee cycli staat het assiterend personeel de docenten, hoofddocenten, hoogleraren en gewoon hoogleraren bij en vervult onder hun leiding onderzoeks-, onderwijs- en begeleidingsopdrachten. Voltijdse assistenten hebben het recht om minstens de helft van hun werktijd te spenderen aan de voorbereiding van hun proefschrift. Activiteiten in het kader van de voorbereiding van het proefschrift gebeuren onder de leiding van de promotor van de universiteit waaraan gedoctoreerd wordt (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

De ambten van groep 1 verschaffen (beroepsgeoriënteerd) onderwijs en studiebegeleiding. Hun opdrachtbeschrijving kan ook projectmatig wetenschappelijk onderzoek omvatten, het verschaffen van maatschappelijke dienstverlening en administratieve taken.

Het bestuur van de hogescholen bepaalt jaarlijks de formatie per ambt van het onderwijzend personeel. Het decreet legt echter een aantal beperkingen op (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- het aantal betrekkingen van hoofdpraktijklector en hoofdlector samen bedraagt ten hoogste 20% van het aantal betrekkingen van praktijklector, hoofdpraktijklector, lector en hoofdlector samen;
- het aantal betrekkingen van het assiterend personeel bedraagt ten minste 36% van het aantal betrekkingen van assistent, doctor-assistent, werkleider, docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar samen;
- het aantal betrekkingen van hoofddocent en hoogleraar bedraagt ten hoogste 25% van het aantal betrekkingen van assistent, doctor-assistent, werkleider, docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar samen;

- het aantal vastbenoemde leden van het onderwijzend personeel bedraagt ten hoogste 64% van het totaal aantal leden van het onderwijzend personeel, uitgedrukt in voltijdse eenheden.

8.2.2.2. Toegang tot het beroep, benoeming

De formele kwalificatievereisten zijn (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- het diploma van hogeschoolonderwijs van 1 cyclus voor de ambten van praktijklector en hoofdpraktijklector;
- een diploma universitair onderwijs of een diploma hoger onderwijs van twee cycli voor de ambten lector, hoofdlector, assistent en werkleider;
- de graad van doctor voor het ambt van doctor-assistent, docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar.

Aan het vereiste bekwaamheidsbewijs worden bijkomende anciënniteitsvoorwaarden toegevoegd. Deze laatste kunnen worden gecumuleerd met nuttige beroepservaring die een onderdeel vormen van het vereiste bekwaamheidsbewijs.

Kandidaten voor het ambt van gewoon hoogleraar moeten aan de volgende criteria beantwoorden (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- de instelling die aanwerft moet betrokken zijn in een gezamenlijk onderzoeksakkoord met een universiteit binnen het betrokken onderzoeksveld;
- hij/zij moet minstens zes jaren anciënniteit hebben in een ambt van groep 3 of equivalent daarmee;
- de wetenschappelijke bekwaamheden van de kandidaat moeten worden geëvalueerd door een commissie die bestaat uit drie gewone hoogleraren van drie verschillende Vlaamse universiteiten.

Vier soorten administratieve toestanden zijn mogelijk: tijdelijke benoemingen, contractverlenging, vaste benoeming en promotie.

De leden van het onderwijzend personeel die belast zijn met de opleidingsonderdelen godsdienst of niet-confessionele zedenleer worden aangesteld door het Hogeschoolbestuur, in consensus met de bevoegde instantie van de betrokken levensbeschouwing. Elke werving in een vacante betrekking, met uitzondering van de aanstelling van minder dan één academiejaar, kan slechts gebeuren na een openbare oproep, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad (Decreet betreffende het Onderwijs X).

8.2.2.3. Professioneel statuut

Contractueel gezien zijn de leden van het onderwijzend personeel werknemers in de gesubsidieerde hogescholen of een soort van ambtenaren in de gefinancierde hogescholen. Het hogeschoolpersoneel wordt betaald door de Vlaamse regering. Ofschoon hun wettelijk statuut voor de gesubsidieerde en gefinancierde hogescholen niet geheel hetzelfde is, zijn de verschillen tussen de twee klein. Aan de hogescholen kan de raad van bestuur of het Hogeschoolbestuur vacante betrekkingen tijdelijk of

permanent toewijzen aan kandidaten. Enkel de assistenten zijn steeds tijdelijk benoemd. De benoeming in een betrekking gebeurt door recrutering, promotie of verschuiving van betrekkingen. De betrekkingen van hoofdpraktijklector, hoofdlector en werkleider kunnen enkel worden ingenomen door promotie of verschuiving van betrekkingen (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

Het decreet van 18 mei 1999 betreffende het onderwijs X vereist dat het Hogeschoolbestuur vóór 1 mei 1999 een evaluatiesysteem van de personeelsleden vastlegt. De commissaris-coördinator van de Vlaamse regering bij de hogescholen maakt vóór eind 1999 een evaluatie op van de evaluatiereglementen van de hogescholen. Deze evaluatie is verplicht voor elk personeelslid en wordt minstens elke vijf jaar uitgevoerd. Er zijn echter een aantal uitzonderingen. Wanneer het personeelslid de evaluatie “onvoldoende” toegewezen krijgt, dient een nieuwe evaluatie te gebeuren na één jaar. Ten tweede, in afwijking van de termijn van vijf jaar, gebeurt de eerste evaluatie van het personeelslid na de eerste aanstelling, of na benoeming of bevordering na maximum drie jaar. De raad van bestuur of het Hogeschoolbestuur moet een raad van beroep oprichten waar het personeelslid in beroep kan gaan tegen een gegeven evaluatie. Tegen het einde van het academiejaar 2000-2001 zouden alle personeelsleden hun eerste evaluatie moeten hebben gehad.

8.2.2.4. Promotie

Zoals reeds is aangegeven vormt anciënniteit in combinatie met nuttige professionele ervaring het criterium voor de betrekkingen van hoofdpraktijklector, hoofdlector, werkleider, hoofddocent en hoogleraar. In het geval van interne promotie moeten kandidaten minstens twee jaar anciënniteit hebben als praktijklector om hoofdpraktijklector te worden. In het geval van externe promotie tot hoofddocent moeten kandidaten minstens vier jaren van nuttige beroepservaring buiten de universiteit of minstens twee jaar anciënniteit als docent aan een andere hogeschool of universiteit kunnen voorleggen. De promotie naar gewoon hoogleraar vereist het volgende: ten eerste moet de hogeschool actief betrokken zijn bij onderzoek, in samenwerking met een universiteit in het onderzoeksveld van de vacante betrekking; ten tweede moeten de kandidaten docent, hoofddocent of hoogleraar zijn geweest voor zes jaren aan een hogeschool of een universiteit en tijdens die periode verantwoordelijk geweest zijn voor kwalitatief hoogstaand onderzoek. De bekwaamheid van de kandidaten binnen een bepaald onderzoeksveld wordt beoordeeld door een 'jury' of commissie van drie gewone hoogleraren van verschillende universiteiten (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

8.2.2.5. Beroepsmobiliteit

Horizontale beroepsmobiliteit in hogescholen is eerder beperkt wat hoofdzakelijk veroorzaakt wordt door de individuele band tussen het personeelslid en de hogeschool. Gewoonlijk wordt het personeelslid benoemd aan één bepaalde hogeschool en die benoeming kan niet simpelweg overgedragen worden naar een andere hogeschool. Hoewel er maar weinig informatie beschikbaar is, wordt er verondersteld dat ook verticale mobiliteit aan hogescholen beperkt is (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs).

8.2.2.6. Ontslag

Onder normale omstandigheden kunnen personeelsleden worden ontslagen met een opzegperiode van drie maanden voor elke dienstperiode van vijf jaar – een juist nieuw begonnen periode van vijf jaar wordt beschouwd als een volledige periode. Een personeelslid kan worden ontslagen (zonder een opzegperiode) als gevolg van een tuchtmaatregel of wanneer hij/zij twee opeenvolgende jaren een negatieve evaluatie heeft gekregen of vijfmaal in zijn/haar carrière aan de hogeschool.

De onderwijsbevoegdheid godsdienst of niet-confessionele zedenleer van personeelsleden belast met de lesopdracht godsdienst of niet-confessionele zedenleer eindigt van rechtswege vanaf het ogenblik dat de bevoegde instantie van de betrokken levensbeschouwing daartoe beslist. Deze beslissing moet uitdrukkelijk gemotiveerd zijn (Decreet betreffende Onderwijs X).

Een vast benoemd personeelslid kan op eigen initiatief zijn betrekking verlaten, waarbij een opzegtermijn van minstens 60 dagen moet worden gerespecteerd. Tijdelijk benoemden moeten een opzegtermijn respecteren van 30 dagen.

Bij ontslag wegens dringende redenen (b.v. fraude) is er geen opzegtermijn van toepassing.

De Raad van Bestuur of het Hogeschoolbestuur zijn bevoegd om het personeel te sanctioneren in geval zij hun verplichtingen niet naar behoren vervullen. Tuchtmaatregelen kunnen zijn: een blaam, financiële straffen, schorsing, omzetting van een vaste naar een tijdelijke benoeming, overdracht naar een lagere categorie met een lagere weddenschaal en ontslag. De raad van bestuur of het Hogeschoolbestuur moet een raad van beroep oprichten waar het personeelslid in beroep kan gaan tegen een gegeven evaluatie (Heyvaert & Janssens, 2000).

8.2.2.7. Wedde

De wedden zijn bij wet vastgelegd (zie tabel 8.9.). De berekening van de wedden gebeurt volgens dezelfde principes als voor het onderwijzend personeel van de andere onderwijsniveaus. De hogescholen hebben het recht om personeelsleden die bijkomende administratieve taken zijn toevertrouwd, een bonus van maximum 20% van de normale wedde toe te kennen (Decreet van 13 juli 1994).

8.2.2.8. Arbeidstijd

Elk personeelslid heeft een individuele functiebeschrijving die bestaat uit onderwijs- en andere taken. Voltijds personeel mag geen andere functie of job hebben. Zij kunnen een uitzondering vragen indien deze andere professionele verplichtingen in het voordeel zijn van de onderwijsinstelling en indien ze niet meer dan twee halve dagen per week in beslag nemen.

8.2.2.9. Verlof en afwezigheid

De wetgeving voorziet het onderwijzend personeel van minstens negen vakantieweken. De vakantieregeling wordt vastgelegd door de Raad van Bestuur of het Hogeschoolbestuur. De Academische Raad

heeft een overlegbevoegdheid met betrekking tot de onderwijsaangelegenheden omtrent deze materies (Heyvaert & Janssens, 2000).

Verder zegt het Decreet op de hogescholen van 13 juli 1994 dat de Vlaamse regering de voorwaarden voor verlof zal vastleggen. Ondertussen blijven de bestaande regelingen van kracht (zie 8.2.1.9.).

8.2.2.10. Pensioen

De pensioenregel is identiek aan die van het onderwijzend personeel in het basis- en secundair onderwijs (zie 8.2.1.10.).

8.2.3. *Arbeidsvoorwaarden voor onderwijzend personeel aan de universiteiten*

8.2.3.1. Wetgevend kader

Het decreet van 12 juni 1991 betekende een fundamentele breuk met eerdere wetgeving m.b.t. de indeling van academisch personeel. Het voormalig onderscheid tussen onderwijs- en onderzoekspersoneel is vervangen door een onderscheid tussen twee personeelscategorieën:

- het zelfstandig academisch personeel (ZAP), bestaand uit: docent, hoofddocent, hoogleraar, gewoon hoogleraar en buitengewoon hoogleraar;
- het assisterend academisch personeel (AAP) bestaand uit: praktijklector of praktijkassistent, assistent en doctor-assistent.

Een buitengewoon hoogleraar is iemand die een deeltijdse betrekking heeft van hetzelfde niveau als gewoon hoogleraar.

Over het algemeen omvat de opdracht van docent, hoofddocent, hoogleraar, gewoon hoogleraar en buitengewoon hoogleraar één van de volgende taken of een combinatie van deze: aan wetenschappelijk onderzoek doen, academisch onderwijs verschaffen en wetenschappelijke dienstverlening aan de maatschappij aanbieden.

De AAP-leden ondersteunen de ZAP-leden; zij doen onderzoek en vervullen onderwijs- en begeleidingstaken onder het toezicht van de ZAP-leden. Voltijdse assistenten hebben het recht om minstens de helft van hun arbeidstijd te spenderen aan de voorbereiding van hun proefschrift onder toezicht van een promotor.

Het decreet van 18 mei 1999, betreffende Onderwijs X, schrijft voor dat bij de vaststelling van de personeelsformatie en de begrote jaarlijkse bezettingsgraad het aantal betrekkingen van het zelfstandig academisch personeel, uitgedrukt in voltijdse eenheden, ten hoogste 70 percent van het totaal aantal plaatsen in de formatie van het academisch personeel mogen bedragen. Zo lang dit aantal is overschreden, mag geen enkele benoeming of aanstelling in de desbetreffende personeelscategorie worden gedaan.

Al de benoemingen worden door de inrichtende macht van de universiteit gedaan. De concrete regels en procedures kunnen van universiteit tot universiteit verschillen.

8.2.3.2. Toegang tot het beroep en benoeming

De formele kwalificatievereisten zijn (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- Een belangrijke voorwaarde om tot lid van het zelfstandig academisch personeel (ZAP) te worden benoemd, is de graad van doctor of een diploma dat hiermee equivalent wordt geacht in overeenstemming met de richtlijnen van de Europese Unie. De universiteiten zijn verantwoordelijk voor het bepalen van de anciënniteitsvoorwaarden voor de benoeming in een bepaalde betrekking.
- Om lid van het assisterend academisch personeel (AAP) te worden moet men houder zijn van een universiteitsdiploma van licentiaat of een diploma dat equivalent is volgens de richtlijnen van de Europese Unie. Assistenten worden voor een periode van twee jaar benoemd. Deze periode kan tweemaal worden hernieuwd. Doctor-assistenten worden aangesteld voor maximaal twee termijnen van ten hoogste drie jaar. Praktijkassistenten kunnen worden benoemd voor hernieuwbare termijnen van minimum één en maximum vijf jaar.

8.2.3.3. Professioneel statuut

Contractueel gezien zijn academici werknemers in de private sector van hoger onderwijs en een soort van ambtenaren in de publieke sector van hoger onderwijs. Het academisch personeel wordt betaald door de universiteiten. De verschillen qua wettelijk statuut voor publiek en privaat universitair onderwijs zijn echter klein. De universiteitsbesturen zijn bevoegd om vacante voltijdse of deeltijdse betrekkingen aan kandidaten toe te wijzen. Het assisterend academisch personeel is tijdelijk benoemd, terwijl het zelfstandig academisch personeel vastbenoemd is, met uitzondering van de buitengewoon hoogleraren die een deeltijdse universitaire functie vervullen (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

In feite bestaan er enkele evaluatiemomenten in een academische carrière: de tijdelijke benoeming, contractverlenging, vaste benoeming en promotie. Aan de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) bestaat er een vijfde evaluatiemoment: de toewijzing van onderwijsopdrachten. In het kader van het systeem van kwaliteitsgarantie, zijn ook de individuele docenten onderworpen aan een evaluatie en kunnen de verkregen resultaten worden gehanteerd in de context van benoemingen en promotie (Verhoeven & Beuselinck, 1998).

Het universiteitsbestuur legt de regels vast voor de evaluatie van de prestaties en de wijze van functioneren van de leden van het academisch personeel. Ten minste om de vijf jaar moet er een evaluatie plaatsvinden van de wijze waarop elk lid van het academisch personeel zijn taak heeft vervuld in de voorbije periode. Na elke nieuwe aanstelling en na elke benoeming of bevordering dient er een evaluatie na drie jaar plaats te vinden. De evaluatieprocedure moet voorzien in een beroepsmogelijkheid bij onafhankelijke beroepsinstanties. De procedure moet de rechten van het personeelslid maximaal waarborgen.

Indien de geleverde prestaties en de bereikte resultaten als ondermaats worden geëvalueerd, kan het universiteitsbestuur besluiten dat de anciënniteitsopbouw met het oog op de volgende salaristrap niet aan te passen. Indien het eindoordeel van twee opeenvolgende evaluaties “onvoldoende” is of driemaal onvoldoende is in de loop van de beroeps carrière, kan het universiteitsbestuur het betrokken personeelslid ontslaan.

De eerste evaluatie moet voor elk personeelslid afgerond zijn uiterlijk op 31 december 2002. Het universiteitsbestuur deelt de vastgestelde evaluatieprocedure mee aan de Vlaamse regering. De Vlaamse regering zal ten laatste in 2006 de effecten en de uitkomsten van de door de universiteiten gehanteerde evaluatieprocedures evalueren (Decreet betreffende Onderwijs X).

Er moet worden opgemerkt dat het zelfstandig academisch personeel (ZAP) ook wordt geëvalueerd buiten de statutaire context van de universiteit, zoals bij het wedijveren naar onderzoeksfondsen op nationale en internationale niveaus.

8.2.3.4. Promotie

Het academisch vast benoemd personeel begint haast altijd zijn universitaire loopbaan als docent. Inzake de promotie tot zelfstandig academisch personeel (ZAP) evalueren beoordelingscommissies op departements- en/of faculteitsniveau de kandidaturen voor promoties. Naast het diploma spelen andere criteria mee voor promotie. Zij die het mandaat van docent beogen, moeten op basis van voordien geleverde prestaties, beantwoorden aan de verwachting dat men degelijk wetenschappelijk onderzoek en onderwijs verricht en verstrekt. De kandidaat voor hoofddocent moet bewezen hebben dat men degelijk wetenschappelijk onderzoek en onderwijs verricht en verstrekt. Indicaties van het wetenschappelijk onderzoek vormen b.v. publicaties, deelname aan congressen, het lidmaatschap van redactieraden,... Hij/zij die promoveert naar het ambt van hoogleraar wordt verondersteld een creatieve en productieve onderzoeker te zijn (ook leiding geven aan onderzoek en verwerven van onderzoeksgelden), alsook een lesgever met didactische kwaliteiten en een brede onderwijservaring. De kandidaat voor gewone of buitengewone hoogleraren moet een uitstekend onderzoeker zijn die nationale of internationale erkenning geniet in zijn vakgebied. Als pedagoog wordt van hem/haar verwacht over de nodige didactische vaardigheden te beschikken, alsook een brede onderwijservaring en leiderskwaliteiten. De Vlaamse regering heeft de verantwoordelijkheid voor het bepalen van de anciënniteitsvereisten voor de benoeming in een bepaalde ZAP-rang aan de universiteiten gelaten (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Het Decreet op de universiteiten van 12 juni 1991 specificceert enkel een aantal minimumvereisten voor de promotie inzake anciënniteit. Een docent moet reeds minstens twee jaar benoemd zijn in deze betrekking voor de promotie naar het mandaat van hoofddocent. Een benoeming of rekrutering als hoogleraar vereist het ZAP-lidmaatschap voor minstens vier jaar, alsook voor de mandaten van gewoon en buitengewoon hoogleraar.

In het Decreet betreffende het Onderwijs X worden de regels scherper. Bevordering is mogelijk na interne bekendmaking en na het met succes doorlopen van de door het universiteitsbestuur vastgelegde

selectieprocedure. Een bevordering in een functie van de onmiddellijk hogere graad en van de daaropvolgende graad kan daarentegen plaatsvinden zonder interne bekendmaking en zonder selectie indien dit gebeurt in het kader van een vooraf door het universiteitsbestuur bepaalde loopbaanplanning en binnen de perken van de personeelsformatie. Deze afwijking geldt enkel voor de zeer goed functionerende personeelsleden. De bevordering moet afdoende gemotiveerd worden op basis van een evaluatie van de door de betrokkene geleverde prestaties. Een eerste bevordering in een leidinggevende functie vindt steeds plaats na interne bekendmaking en selectie. Het universiteitsbestuur weegt bij elke selectie minstens de verworven kennis en ervaring, de opleiding, de technische en persoonlijke bekwaamheden en de potentialiteit van de kandidaten af tegen de functiebeschrijving en het functieprofiel. De beslissing wordt gemotiveerd op grond van die afweging (Decreet betreffende Onderwijs X).

8.2.3.5. Beroepsmobiliteit

Horizontale beroepsmobiliteit aan de universiteiten is eerder beperkt. Verticale mobiliteit is eveneens beperkt, deels omwille van de regelingen betreffende personeel en lonen. Maximum 70% van het academisch personeel bestaat uit zelfstandig academisch personeel en de totale personeelsuitgaven mogen maximaal 80% bedragen van de werkingskosten. In 1999 waren er 115 bevorderingen van zelfstandig academisch personeel aan alle universiteiten uitgezonderd de Katholieke Universiteit Leuven (KU Leuven) (geen cijfers beschikbaar). Dit cijfer behelst ongeveer 8% van al het zelfstandig academisch personeel. Aan de kleine Vlaamse universiteiten werden er het laatste jaar zeer weinig bevorderingen toegewezen.

De gemiddelde benoemingsleeftijd voor "hoofddocent" is 42,7 jaar, voor "hoogleraar" 45,9 jaar en voor "gewoon hoogleraar" 50 jaar (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001).

8.2.3.6. Ontslag

Het universiteitsbestuur kan een personeelslid ontslaan indien het eindoordeel van twee opeenvolgende evaluaties "onvoldoende" is of driemaal "onvoldoende" in de loop van de beroeps carrière. In deze gevallen wordt een opzeggingstermijn toegekend waarvan de duur gelijk is aan de periode die nodig is om de voordelen van de sociale zekerheid en werkloosheidsuitkeringen te kunnen genieten. Tijdens deze opzeggingsperiode wordt het personeelslid geacht als tijdelijk te zijn aangesteld en kan het universiteitsbestuur het betrokken personeelslid met een andere opdracht belasten. Het betrokken personeelslid geniet dan het brutosalairis verbonden aan het ambt waarin het was benoemd. Het personeelslid kan evenwel geheel of gedeeltelijk afstand doen van die opzeggingstermijn (decreet betreffende Onderwijs X).

8.2.3.7. Wedde

De weddenscalen van het academisch personeel worden in tabel 8.9. gegeven. In principe kunnen de universiteiten aanvullend bepaalde personeelsleden vergoeden voor bijzondere prestaties. Universiteiten maken gebruik van de mogelijkheid om aanvullende vergoedingen uit te reiken voor wetenschappelijke diensten, postacademische opleidingen en professoren op emeritaat die jonger zijn dan 65 en hun activiteiten voortzetten. Slechts een beperkt aantal personeelsleden blijken echter die betalingen voor specifieke verdiensten te ontvangen (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001).

8.2.3.8. Arbeidstijd

Elk lid van het personeel heeft een individuele functiebeschrijving die bestaat uit onderwijs-, onderzoeks- en beleidstaken. Voltijdse personeelsleden mogen bijkomend geen andere functie bekleden, tenzij de bijkomende professionele verplichtingen ook een voordeel voor de onderwijsinstellingen inhouden en niet meer dan twee halve dagen per week beslaan.

8.2.3.9. Verlof

De verlofregeling wordt vastgelegd door het universiteitsbestuur.

8.2.3.10. Pensioen

De nationale pensioenregeling is voor al het onderwijzend personeel van de verschillende onderwijsniveaus identiek (zie 8.2.1.10.).

8.3. Nascholing

8.3.1. *Historisch overzicht*

Het Decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding en nascholing introduceerde een heel nieuw systeem voor nascholingsinitiatieven.

Vóór 1989 bestond er in de Vlaamse Gemeenschap geen echt nascholingsbeleid. Tot dan gaven inspecteurs veelal les op conferenties. Het eerste gestructureerde nascholingsstelsel, dat sterk aanbodgericht was, werd decretaal van kracht in 1989 (Peeters, 1992; Peeters e.a., 1996).

Er werd beslist dat elk jaar een bedrag voor permanente vorming in het onderwijsbudget zou worden geschreven. In 1993 bedroeg deze som ongeveer 230 miljoen BEF en in 1999 363 miljoen BEF, die moest worden verdeeld over de drie onderwijsnetten op basis van bepaalde toewijzingsformules. 25% van de middelen diende echter te worden besteed in overeenstemming met de prioriteiten die door de Vlaamse regering werden vastgelegd, zoals bijvoorbeeld de organisatie van permanente vorming m.b.t. schoolbeheer. Minstens 10% van de beschikbare middelen moest worden toegewezen aan instellingen

buiten het onderwijssysteem of aan de universiteiten. Tenslotte diende ook een deel van de middelen te worden opzij gezet voor het betalen van externe experts die de nascholingsprojecten evalueren.

Elk jaar waren de drie onderwijsnetten bevoegd om projecten voor nascholing voor te stellen, dit binnen de grenzen van hun toegewezen budget. De projecten werden geëvalueerd door een groep experts en een officiële commissie. Deze commissie besliste over hoe de middelen over de ingediende projecten dienden te worden verdeeld.

Het nieuwe Decreet van 16 april 1996 heeft dit beleid veranderd in een vraaggestuurd stelsel. Deze wijziging in het beleid is het resultaat van een diepte-evaluatie van het toenmalige systeem en de politieke intentie om de lokale autonomie van de scholen te vergroten. De scholen krijgen nu de verantwoordelijkheid en de middelen voor hun eigen nascholingsbeleid. Naast de scholen krijgen het Gemeenschapsonderwijs (vroeger de ARGO genoemd) en de representatieve groeperingen van de inrichtende machten van het gesubsidieerd onderwijs een budget voor de vorming van personeel dat geen deel uitmaakt van het eigenlijke domein van het nascholingsbeleid (personeel van de internaten, het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) of de pedagogische begeleidingsdiensten) en voor nascholingsinitiatieven specifiek voor het eigen pedagogisch project. Verder kan de Vlaamse regering ook op eigen initiatief projecten voor nascholing financieren in overeenstemming met de vastgelegde beleidsprioriteiten. Regelmatig zal de minister van Onderwijs en Vorming de beleidsprioriteiten bepalen. Nascholingsprojecten die aan deze beleidsdoelen beantwoorden worden dus gefinancierd door de overheid. Dit is een instrument voor de begeleiding van belangrijke onderwijshervormingen (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1998a). De prioriteiten voor het schooljaar 2000-2001 zijn: schoolbeleid, eindtermen, mentoren, gedragsmoeilijkheden, leermoeilijkheden, leerlingenparticipatie, handelingsplan, techniek in lagere scholen en functiebeschrijvingen (Ministerieel Besluit van 19 mei 2000).

Recent heeft de regering een aantal initiatieven genomen om nascholing betreffende ICT te stimuleren. Daarvoor werden er "regionale expertisenetwerken" opgericht. Deze netwerken zijn vormen van samenwerking die gericht zijn op het aanbod van nascholing om leerkrachten te leren om de informatie- en communicatietechnologie te integreren in hun lessen (Decreet betreffende het Onderwijs XII Ensor van 20 oktober 2000; Besluit van de Vlaamse Regering van 10 december 1999).

8.3.2. Wettelijk kader

- Decreet met betrekking tot de lerarenopleiding en nascholing van 16 april 1996
- Besluit van de Vlaamse regering tot regeling van de procedure voor de toewijzing van bijscholingsprojecten op initiatief van de Vlaamse Gemeenschap van 22 oktober 1996
- Besluit van de Vlaamse regering tot wijziging van het besluit van 22 oktober 1996

- Besluit van de Vlaamse regering van 10 december 1999 houdende regeling van de procedure en voorwaarden voor het verzekeren van een nascholingsaanbod in het kader van het beleid rond nieuwe media
- Decreet betreffende het Onderwijs XII-Ensor van 20 oktober 2000

8.3.3. Soorten voorzieningen

In het voormalige systeem was er sprake van netwerkgebonden centra om de permanente vormingsactiviteiten te coördineren. Na 1984 konden leerkrachten die deelnamen aan nascholingsprogramma's worden vervangen op school door jonge leerkrachten, die dan de kans kregen om beroepservaring op te doen. Deze logica is nu totaal omgekeerd. De scholen hebben niet langer 'geprivilegieerde' partners; zij kunnen andere partners kiezen (Peeters, e.a., 1996).

Er bestaan geen vaste regels voor de structurele organisatie van nascholingsprogramma's; zij kunnen zowel op school als in opleidingscentra worden georganiseerd, voor één dag of meerdere dagen.

De onderwijsmethoden behoren tot de verantwoordelijkheid van de inrichtende machten zodat er geen sprake is van officiële richtlijnen hieromtrent.

8.3.4. Toelatingsvoorwaarden

Er bestaan geen echte toelatingsvoorwaarden. Alle leerkrachten hebben het recht om aan alle nascholingsactiviteiten deel te nemen. Het wegnemen van de financiële barrières moet de bijscholingsactiviteiten meer attractief maken voor potentiële cursisten. Dus de nascholingsprogramma's kosten de deelnemende leerkrachten niets (geen inschrijvingsgeld en de vervoerskosten worden terugbetaald).

8.4. Andere personeelscategorieën

Zoals gezegd kan bij het bestuurs- en onderwijzend personeel een onderscheid worden gemaakt tussen wervings-, selectie- en bevorderingsambten.

Naast het onderwijzend en administratief personeel bestaan er nog een aantal andere personeelscategorieën in het onderwijssysteem zoals het paramedisch, opvoedend hulp-, administratief, meester-, vak- en dienstpersoneel. In het buitengewoon onderwijs wordt er ook psychologisch, medisch, sociaal en orthopedagogisch personeel voorzien. Ook deze personeelscategorieën worden in de wervingsambten, selectieambten en bevorderingsambten ingedeeld (Heyvaert & Janssens, 2000).

In het secundair onderwijs is er sprake van administratieve medewerkers en opvoedend hulppersoneel. De eerste categorie bestaat uit de functie van opsteller of klerk-typist, de tweede uit de opvoederhuismeester, de directiesecretaris, de secretaris-bibliothecaris en de studiemeester-opvoeder. Administratieve ondersteuning voor de kleuter- en lagere school zijn steeds erg beperkt.

In het hoger onderwijs wordt, naast de directie, onderscheid gemaakt tussen onderwijzend personeel, administratief en technisch personeel en mandaten. Tijdens de overgangsmatregelen voor de schooljaren 1999-2000 tot 2005-2006, worden de personeelsleden van het onderwijsondersteunend en administratief personeel getransfereerd naar de categorie van het ondersteunend personeel op basis van de nieuwe normen (Decreet van 18 mei 1999).

8.5. Statistieken

Tabel 8.5. Bestuurs- en onderwijzend personeel per onderwijsniveau: aantal budgettaire full-time equivalenten (1992-2000)

	92-93	93-94	94-95	95-96	96-97	97-98	98-99	99-00
Basisonderwijs	41.179	41.398	41.176	41.513	41.799	42.383	43.276	44.106
Buitengewoon basisonderwijs	4.123	4.235	4.323	4.457	4.510	4.658	4.780	4.862
Secundair onderwijs	54.596	53.723	53.931	54.304	54.510	54.335	53.987	53.524
BuSO	4.028	4.055	4.116	4.213	4.328	4.371	4.468	4.507
Hogeschool	8.385	8.407	8.378	7.753	7.402	7.413	7.455	7.516
OSP (secundair)	2.224	2.232	2.238	2.262	2.275	2.311	2.394	2.611
OSP (hoger)	437	452	457	472	464	465	472	500
Deeltijds kunstonderwijs	2.839	2.859	2.842	2.960	3.050	3.086	3.103	3.154
Totaal	117.811	117.361	117.461	117.834	118.338	119.022	119.935	120.780

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 8.6. Aantal voltijdse personeelsleden aan de universiteiten op 1 feb. 2000

ZAP	2.360
AAP	1.755
Administratief en technisch personeel	3.707
Totaal	7.824

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 8.7. Niet-onderwijzend en niet-besturend personeel per onderwijsniveau: aantal budgettaire fulltime equivalenten (1992-2000)

	92-93	93-94	94-95	95-96	96-97	97-98	98-99	99-00
Basisonderwijs	1.462	1.365	1.300	1.247	1.203	1.123	1.044	1.009
Buitengewoon basisonderwijs	907	967	1.057	1.204	1.289	1.384	1.526	1.632
Secundair onderwijs	8.291	7.998	7.772	7.529	7.368	7.173	6.853	6.449
BuSO	492	518	540	567	575	606	619	626
Hogescholen	1.221	1.212	1.249	1.287	1.254	1.300	1.360	1.432
OSP (secundair)	148	141	138	135	137	146	154	164
OSP (hoger)	16	13	13	16	15	15	15	15
Deeltijds Kunstonderwijs	131	125	118	120	122	121	119	123
Andere (1)	2.269	2.249	2.332	2.269	2.270	2.304	2.362	2.614
Totaal	14.937	14.588	14.519	14.374	14.233	14.172	14.052	14.064

(1) Personeel van de Centra voor Leerlingenbegeleiding, onderwijsinspectie, pedagogische begeleiding, semi-internaten, ...

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 8.8. Bruto-jaarwedde (BEF) voor het onderwijzend (voltijds) personeel van het basis- en secundair onderwijs voor het schooljaar 2000-2001

	Aanvang	Bij maximum aantal jaren anciënniteit
Basisonderwijs	844.788	1.366.884
Secundair onderwijs (eerste graad)	844.788	1.471.296
Secundair onderwijs (graad van licentiaat)	1.058.028	1.865.760

(Heyvaert & Janssens, 2000)

Tabel 8.9. Bruto-jaarwedde (BEF) voor het voltijds academisch personeel van de hogescholen en de universiteiten voor het schooljaar 2000-2001

Graad	Aanvang	Bij maximum aantal jaren anciënniteit
Praktijklector	1.095.600	1.722.108
Hoofdpraktijklector	1.139.796	1.865.736
Lector	1.177.368	1.985.088
Hoofdlector	1.300.020	2.107.740
Assistent	1.177.368	1.985.088
Doctor-assistent	1.300.020	2.107.740
Docent	1.396.152	2.203.860
Hoofddocent	1.501.128	2.339.796
Hoogleraar	2.547.504	2.547.504
Gewoon hoogleraar	2.253.372	3.442.536

(Heyvaert & Janssens, 2000)

HOOFDSTUK 9. EVALUATIE BINNEN HET ONDERWIJSSYSTEEM

9.1. Historisch overzicht

De controlebevoegdheid van de overheid over het onderwijssysteem, en haar gevolgen in het bijzonder, is steeds een heel delicaat punt geweest in de Belgische (en nu Vlaamse) onderwijswereld. De oorspronkelijke zin over de controle vanwege de overheid is expliciet afgewezen bij de voorbereiding van de eerste Belgische grondwet in 1830. Er werd uitdrukkelijk de nadruk gelegd op de keuzevrijheid voor de ouders enerzijds en de vrijheid van de inrichtende machten om de scholen te organiseren anderzijds. Daarom was het zo dat sommigen een eigen inspectie hadden tot voor het Decreet van 17 juli 1991. Er was tevens een rijksinspectie die o.m. de minimumleerplannen opstelde, de diploma's controleerde en het studiepeil naging. De inrichtende machten stelden de leerplannen op die door de minister werden goedgekeurd. De toepassing ervan werd gecontroleerd door de inspectie. Inspecteurs deden ook klasbezoeken. Deze benadering veranderde evenwel door het nieuwe Decreet.

9.2. Institutionele zelfevaluatie

Het Vlaams onderwijssysteem heeft geen sterke institutionele traditie opgebouwd inzake zelfevaluatie. In feite is zelfevaluatie nog niet zo lang officieel aangemoedigd als deel van het huidige inspectiesysteem en de huidige programma's voor externe ondersteuning van scholen; het principe van zelfevaluatie is eveneens terug te vinden in de meest recente wetgeving op het hoger onderwijs (Decreet van 12 juni 1991 en Decreet van 13 juli 1994).

Instrumenten voor zelfevaluatie zullen de komende jaren van overheidswege worden ontwikkeld, maar de uitvoering van dergelijke procedures voor zelfevaluatie behoren steeds tot de exclusieve bevoegdheid van de inrichtende machten (Van Petegem, 1996). Systemen van zelfevaluatie in het kleuter-, lager en secundair onderwijs werden uitgebouwd (Van Petegem, 1998; Devos, Verhoeven e.a., 2000; Laevers, z.d.); voor de hogescholen en de universiteiten voorzien de decreten op de universiteiten en de hogescholen een systeem van kwaliteitsbewaking waarin zelfevaluatie een essentieel element is.

9.3. Evaluatie van het hoger onderwijs

Om redenen van duidelijkheid wordt eerst de evaluatie van het onderwijs aan de universiteiten en hogescholen beschreven, waarvan het kader door de Decreten van 12 juni 1991 en 13 juli 1994 is uitgetekend. Deze vorm van kwaliteitsbewaking verschilt immers sterk van het systeem van kwaliteitscontrole zoals dat in het kleuter-, lager en secundair onderwijs gekend is. Zowel het decreet op de universiteiten als dat op de hogescholen voorziet een tweeledige structuur voor kwaliteitsbewaking door de betrokken instellingen zelf. Het is echter niet zo dat een dergelijke kwaliteitsbewaking door deze

decreten is geïntroduceerd. Op eigen initiatief bestonden er vroeger al systemen voor kwaliteitszorg aan de universiteiten. De wetgeving op het hoger onderwijs heeft enkel een meer professionele aanpak van een dergelijke kwaliteitsbewaking in de hand gewerkt en deze een verplichtend karakter gegeven (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Eenzijds voorzien beide decreten in de kwaliteitsbewaking door de hogescholen en universiteiten zelf, anderzijds heeft de overheid tot taak op de kwaliteitsbewaking van de universiteiten en hogescholen toe te zien. In het eerste geval wordt er een onderscheid gemaakt tussen de interne (zie 9.3.1.) en externe kwaliteitsbewaking (zie 9.3.2.). Het kwaliteitsbewakingssysteem van de regering bestaat uit het bestuderen van de interne en externe bewakingssystemen van de instellingen en uit het regelmatig organiseren van een comparatief onderzoek over de kwaliteit van de onderwijsactiviteiten voor specifieke cursussen of groepen van cursussen. De regering zal er ook op toezien dat de resultaten van dit onderzoek in rekening gebracht worden bij het beleid van de instellingen in kwestie en zal de gevolgen van de resultaten begeleiden.

9.3.1. Interne kwaliteitsbewaking

Wat de interne kwaliteitsbewaking betreft heeft elke instelling de plicht permanent de eigen onderwijs- en onderzoeksactiviteit te controleren. Alle hogescholen moeten in uitvoering van de decretale bepalingen systemen van interne kwaliteitsbewaking opzetten.

9.3.1.1. Interne kwaliteitsbewaking aan de hogescholen

Van elke hogeschool wordt verwacht dat zij permanent de kwaliteit van haar onderwijs en onderzoek evalueert en dat acties om de situatie te verbeteren worden opgenomen in het jaarlijks rapport van de hogeschool. Studenten dienen actief in dit proces betrokken te worden. Daarenboven dient men zoveel mogelijk de gegradueerden en andere mensen uit het beroepsveld waarop het studiedomein is gericht, bij deze evaluatie te betrekken. De zelfevaluatie dient uiteindelijk te resulteren in een rapport waarvan de status en de verdeling wordt bepaald door het Hogeschoolbestuur. Op dit moment passen de meeste hogescholen het EFQM-systeem (European Foundation for Quality Management) toe, hoewel zeer verscheidene toepassingen gebruikt worden.

Eén van dergelijke evaluatie-instrumenten is PROZA (Projectgroep Ontwikkeling Zelfanalyse – instrument kwaliteitszorg = een projectgroep voor de ontwikkeling van een instrument voor de zelfevaluatie van kwaliteit). Hierin dienen verschillende stappen te worden gezet door het evaluatieteam van de hogeschool:

- de voorbereiding van de zelfevaluatie: Wie zal de coördinator worden? Wat dient er geëvalueerd te worden? Hoe dient men te quoteren, enz..;
- de samenstelling van het evaluatieteam;

- de stappen die moeten gezet worden, d.w.z. individuele zelfevaluatie, discussie van de individuele vragenlijsten in groepsvorm; het actieplan om de situatie te verbeteren (Schoofs, 1997-1998).

9.3.1.2. Interne kwaliteitsbewaking aan de universiteiten

De minimumvoorwaarden waaraan een dergelijk systeem aan de universiteiten moet voldoen is door de VLIR in de volgende stappen vastgelegd (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- het systeem neemt een opleiding of groep van aanverwante opleidingen als uitgangspunt;
- het systeem heeft betrekking op alle academische en voortgezette academische opleidingen;
- het doorvoeren van een zelfevaluatie vormt een essentieel onderdeel van het systeem van kwaliteitszorg. Bij dit proces worden studenten actief betrokken. Tevens wordt er naar gestreefd bevindingen van alumni en personen uit het tewerkstellingsveld dat op de opleidingen aansluit, zoveel mogelijk in het zelfevaluatieproces te integreren. De zelfevaluatie dient te resulteren in een rapport waarvan het universiteitsbestuur het statuut en de mate van verspreiding bepaalt. Bij de zelfevaluatie kan gebruik worden gemaakt van de lijst van aandachtspunten die in onderling overleg tussen de universiteiten en de intermediair coördinerende instantie (nl. de VLIR) is vastgelegd in functie van de externe kwaliteitszorg. Op die manier kan de aansluiting tussen de interne en externe kwaliteitszorg worden versterkt;
- over de wijze van invulling en opvolging van de interne kwaliteitszorg wordt in het jaarverslag gerapporteerd;
- de zelfevaluatie, die beschouwd wordt als een controlevorm binnen het geheel van de interne kwaliteitszorg, geschiedt volgens een periodiciteit die vastgelegd wordt door het universiteitsbestuur en waarbij rekening wordt gehouden met elementen als de duur van de opleiding en de frequentie van de externe kwaliteitszorg.

9.3.2. Externe kwaliteitsbewaking

Zoals uit de beschrijving zal blijken, vormt de externe kwaliteitsbewaking een voortzetting van de interne kwaliteitsbewaking.

9.3.2.1. Externe kwaliteitsbewaking in de hogescholen

Inzake externe kwaliteitsbewaking is elke hogeschool verplicht om vergelijkende kwaliteitsonderzoeken op te zetten in samenwerking met andere Belgische of buitenlandse instellingen voor hoger onderwijs, en dit ten minste om de vijf jaar voor basisopleidingen van 1 cyclus en ten minste om de acht jaar voor basisopleidingen van 2 cycli. Studenten, gegradueerden en mensen uit het beroepsveld van de geëvalueerde opleiding zouden actief moeten betrokken worden bij dit proces. De zelfevaluatie moet gerapporteerd worden in een publiek rapport en de hogeschool dient acties te ondernemen om de situatie te verbeteren.

Het decreet van 18 mei 1999 bepaalt dat de basisopleidingen van 2 cycli dienen geëvalueerd te worden volgens dit schema. Vandaar dat een akkoord met VLHORA is afgesloten om deze externe kwaliteitsbewaking te organiseren. De externe kwaliteitscontrole voor één-cyclus opleidingen zal echter worden verzekerd door een extern expertencomité, aangesteld door de minister van Onderwijs. Dit kwaliteitsbewakingssysteem voor basisopleidingen van één cyclus zal volgens het decreet geldig blijven tot 2002-2003.

Indien volgens de Vlaamse regering de resultaten van een kwaliteitsbeoordeling van een externe visitatiecommissie aantonen dat de kwaliteit van de onderwijs- of onderzoeksactiviteiten van de hogeschool in kwestie zorgen baart, moet het Hogeschoolbestuur binnen de zes maanden nadat de Vlaamse regering haar oordeel heeft medegedeeld, een plan voorleggen waarin het aangeeft welke maatregelen zullen worden genomen om de vastgestelde tekortkomingen te remediëren. Het Hogeschoolbestuur rapporteert vervolgens jaarlijks op een gedetailleerde wijze over de uitvoering van het plan en over de effecten die de genomen maatregelen hebben. Na vier jaar voorziet het Hogeschoolbestuur in een externe beoordeling van de kwaliteit van de onderwijs- en onderzoeksactiviteiten in kwestie. Van de uitkomsten hiervan wordt een openbaar verslag gemaakt. Indien de kwaliteit van het onderwijs in een opleiding aan een hogeschool na een grondig kwaliteitsonderzoek onvoldoende wordt geacht, of geacht wordt niet te behoren tot het hoger onderwijs, kan de Vlaamse regering besluiten dat ofwel de opleiding en de in die opleiding ingeschreven studenten niet financierbaar zijn en/of dat het Hogeschoolbestuur de opleiding niet meer mag bekronen met een graad, verbonden aan een hogeschoolopleiding.

9.3.2.2. Externe kwaliteitsbewaking in de universiteiten

Ten eerste moet elke betrokken studierichting in elke universiteit een zelfstudie schrijven, die de neerslag moet zijn van een kritische zelfanalyse, waarin de verschillende geledingen (ZAP, AAP en studenten) binnen de opleiding worden betrokken. Zij verzamelen de gegevens voor de zelfstudie en evalueren deze. Hiervoor heeft men zes maanden tijd (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Vervolgens moet de visitatiecommissie de vraag beantwoorden of de opleiding erin slaagt de doelstellingen te realiseren die zij zichzelf heeft voorop gesteld. Daarbij doet zij een beroep op de zelfstudie van de betrokken faculteit, de studiegids, recente evaluatieverslagen, studentenenquêtes, recente verslagen van opleidingscommissies, cursussen, studieboeken, bezoeken aan de infrastructuurle voorzieningen en besprekingen met allerlei betrokken partijen bij de opleiding. Vervolgens stelt de commissie een opleidingsrapport samen dat elke faculteit moet toelaten aan de kwaliteitsverbeteringen te werken. De faculteiten worden in de mogelijkheid gesteld om op het rapport te reageren. Nadat alle faculteiten van een bepaald studiedomein zijn onderzocht, wordt een algemeen rapport opgesteld waarin de opleiding op de verschillende onderzochte aspecten in vergelijkend perspectief wordt geplaatst. De visitatiecommissie bestaat uit experts die niet tewerkgesteld zijn binnen één van de betrokken faculteiten en die inzicht in en ervaring met het universitaire onderwijsveld hebben. Minstens één van hen is een buitenlander (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Indien volgens de Vlaamse regering de resultaten van een kwaliteitsbeoordeling van een externe visitatiecommissie aantonen dat de kwaliteit van de onderwijs- of onderzoeksactiviteiten van de universiteit in kwestie zorgen baart, moet het universiteitsbestuur dezelfde maatregelen nemen als hierboven beschreven bij de hogescholen. Ook worden dezelfde sancties voorzien. Deze maatregelen mogen echter nooit de ingeschreven studenten benadelen. Zij moeten immers de mogelijkheid krijgen hun opleiding af te ronden met een academische graad. (Decreet betreffende Onderwijs X).

9.3.3. Kwaliteitscontrole door de overheid

De kwaliteitscontrole van de regering bestaat uit een onderzoek naar de interne en externe kwaliteit en een mogelijk comparatief onderzoek betreffende de kwaliteit van de onderwijsactiviteiten in bepaalde opleidingen of groepen van opleidingen. Daarenboven zal de regering nagaan of de resultaten van dit onderzoek opgenomen worden in het beleid van deze instituties en sanctioneren indien er niet voldoende rekening wordt gehouden met deze resultaten (Decreet betreffende het Onderwijs X). Deze vorm van meta-evaluatie is reeds toegepast aan de universiteiten (Auditcommissie Kwaliteitszorg, 1998), maar nog niet in de hogescholen.

9.4. Evaluatie van het onderwijs in het basis- en secundair onderwijs: algemeen kader

De controle en begeleiding binnen het onderwijssysteem heeft het karakter van een interactie tussen verschillende partijen, waaronder de inspectie en de inrichtende machten. De laatste zijn in deze problematiek betrokken door hun bijzondere rol die ze spelen bij de ontwikkeling van de leerplannen. Vanaf 1989 is de relatie tussen de verschillende partners sterk gewijzigd. Daarom wordt hieronder een kort historisch overzicht gepresenteerd.

9.4.1. Historisch overzicht

In het verleden werden de leerplannen ontwikkeld door de inrichtende machten. Zij bepaalden autonoom hun onderwijsmethoden en hun pedagogisch project. Deze leerplannen werden ter goedkeuring bij de minister van Onderwijs ingediend. Tot 1989 gebruikte de minister van Onderwijs, die in die tijd de taak van inrichtende macht vervulde voor alle toenmalige Rijksscholen, de leerplannen voor de Rijksscholen als referentiepunt. Na de federalisering van België en de oprichting van de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) (nu Gemeenschapsonderwijs) werd het opstellen van leerplannen hervormd. Dit gebeurde met het Decreet van 17 juli 1991.

Het decreet gaat uit van een aantal premissen, waarvan één duidelijk verwijst naar de leerplannen. Op het vlak van de leerplannen kan de overheid de minimale verwachtingen van de gemeenschap jegens het onderwijs duidelijk maken.

Eén van de twee concepten die nu een centrale positie innemen en een uitdrukking zijn van de verantwoordelijkheid van de overheid voor de onderwijsinhouden is het concept 'leerplan'. Het decreet koos voor een meer dynamische kijk op onderwijs - geïnspireerd door de bestaande tendensen in het

onderwijskundig onderzoek en de internationale ontwikkelingen in het onderwijsbeleid - en opteerde voor een nieuw belangrijk concept, met name dat van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen.

Terzelfder tijd werd er een duidelijk onderscheid geïntroduceerd tussen de controle en de begeleiding van het onderwijssysteem door de inspectie enerzijds en de ondersteuning van de scholen door de nieuw opgerichte pedagogische begeleidingsdiensten binnen de verschillende onderwijsnetten anderzijds.

9.4.2. *Leerplanontwikkeling en controle*

Eindtermen en ontwikkelingsdoelen zijn minimumdoelstellingen inzake kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes die de scholen de leerlingen moeten meegeven. De vak- of leergebiedgebonden eindtermen inzake kennis, inzichten en vaardigheden moeten door de leerlingen worden bereikt (uitgezonderd deze inzake attitudes). De eindtermen die niet exclusief aan één vak kunnen worden toegewezen zoals bv. leren leren of sociale vaardigheden moeten door de scholen bij hun leerlingen worden nagestreefd (Maes, 1998). De ontwikkelingsdoelen moeten eveneens worden nagestreefd door de scholen. Deze beoordelingsmaatstaven zullen voor het onderwijs worden geformuleerd van het kleuter- tot en met het secundair onderwijs. Meer concreet betekent dit dat er eindtermen en ontwikkelingsdoelen zijn of zullen worden geformuleerd voor:

- het einde van de kleuterschool (Decreet van 15 juli 1997);
- het einde van de lagere school (Decreet van 15 juli 1997);
- het einde van de eerste graad van het secundair onderwijs (Decreet van 24 juli 1996 (a)) en voor elke onderwijsvorm (tweede en derde graad).

Voor de eerste graad van het secundair onderwijs zijn er reeds eindtermen geformuleerd, de eindtermen voor de tweede en derde graad zullen spoedig volgen.

Voor het volwassenenonderwijs en het buitengewoon onderwijs zullen er eveneens eindtermen of ontwikkelingsdoelen worden geformuleerd. Dit is reeds gedeeltelijk gerealiseerd. Vanuit pedagogisch standpunt moeten de eindtermen en ontwikkelingsdoelen terug te vinden zijn in de onderwijsinhouden en in het gedrag van de leerlingen in relatie tot deze onderwijsinhouden. Van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen wordt verondersteld dat ze onder normale omstandigheden bereikbaar zijn voor de meerderheid van de leerlingen. Deze eindtermen en ontwikkelingsdoelen functioneren als een controle-instrument van het onderwijssysteem door de overheid. De certificering van leerlingen door de klassenraad gebeurt immers op basis van het bereiken van de doelstellingen van het leerplan, die door een school zijn vooropgesteld, en niet op basis van het bereiken van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen op zich, die in de goedgekeurde leerplannen zijn geïntegreerd.

De eindtermen en ontwikkelingsdoelen die moeten worden geïntegreerd in de leerplannen fungeren als officiële minimumvoorwaarden bij het opstellen van de leerplannen door de inrichtende machten of hun onderwijsnetten. Deze leerplannen moeten steeds door de inrichtende machten voor goedkeuring worden ingediend bij de minister van Onderwijs. De criteria die bij deze goedkeuringsprocedure worden

gehanteerd, zijn vastgelegd. De eindtermen en ontwikkelingsdoelen worden ontwikkeld door de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO) en goedgekeurd door het Vlaamse parlement na het advies van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

De inspectie hanteert deze eindtermen als maatstaf bij de doorlichting van scholen. Dit initiatief is een belangrijke stap in de evolutie naar een meer systematische en dynamische kwaliteitscontrole van het Vlaams onderwijssysteem.

9.4.3. *Eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor de verschillende onderwijsniveaus*

Het vastleggen van de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen kan worden gezien als een evenwichtsoefening tussen de onderwijsvrijheid enerzijds en overheidscontrole anderzijds.

Vijf definities zijn op dit moment van toepassing (Decreet van 22 februari 1995 en Decreet van 24 juli 1996 (a)):

- Ontwikkelingsdoelen zijn minimumdoelstellingen die in het gewoon kleuteronderwijs moeten worden nagestreefd;
- Eindtermen zijn minimumdoelstellingen die moeten worden nagestreefd en bereikt in het gewoon lager onderwijs;
- Eindtermen zijn eveneens minimumdoelstellingen die moeten worden nagestreefd en bereikt in het gewoon secundair onderwijs;
- Ontwikkelingsdoelen zijn eveneens minimumdoelstellingen die moeten worden nagestreefd voor het eerste jaar B en het Beroepsvoorbereidend Leerjaar in het secundair onderwijs;
- Ontwikkelingsdoelen zijn tenslotte minimumdoelstellingen die moeten worden nagestreefd in het buitengewoon lager en secundair onderwijs in overeenstemming met het onderwijstype en/of -vorm (zie ook 10.9.).

Voor het lager onderwijs wordt er een bijkomend onderscheid gemaakt tussen leergebiedgebonden eindtermen en leergebiedoverschrijdende eindtermen. Deze laatste verwijzen naar de meer fundamentele objectieven die niet exclusief kunnen worden toegewezen aan één vakgebied maar enkel aan het gezamenlijke geheel van meerdere vakgebieden samen. Niettemin zijn ze belangrijk en moeten ze worden nagestreefd. De leergebiedgebonden eindtermen inzake attitudes moeten enkel worden nagestreefd; de effecten op attitudes en van leergebiedoverschrijdende doelen (leren leren en sociale vaardigheden) kunnen immers moeilijk exact worden gecontroleerd, in tegenstelling tot de leergebiedgebonden eindtermen die betrekking hebben op kennis, inzicht en vaardigheden (Maes, 1998).

In het secundair onderwijs wordt een gelijkaardig onderscheid gemaakt tussen vakgebonden eindtermen en vakoverschrijdende eindtermen. Net als in het lager onderwijs moeten de laatste enkel worden nagestreefd (leren leren, sociale vaardigheden, opvoeden tot burgerzin, gezondheidseducatie en milieu-educatie). Ook hier moeten de vakgebonden eindtermen inzake attitudes om dezelfde reden enkel worden

nagestreefd. Zij verwijzen eveneens naar de nog te ontwikkelen eindtermen voor de bepaling van de fundamentele opties en karakteristieken van de gekozen studierichting in de tweede, derde en vierde graad van het secundair onderwijs. Deze doelstellingen zullen worden ontwikkeld en vastgelegd via een minder formele procedure, wat o.m. een meer flexibele aanpassing aan de noden op de arbeidsmarkt moet toelaten, wat vooral voor het beroeps- en technisch onderwijs belangrijk is (Maes, 1998).

In het buitengewoon basis- en secundair onderwijs zijn er geen eindtermen bepaald. Gezien de indeling in onderwijstypes en -vormen, de specificiteit en diversiteit van de doelgroep en de geïndividualiseerde benaderingsmethode ten aanzien van de leerlingen, zijn er enkel ontwikkelingsdoelen bepaald. Het betreft een lijst van doelen waaruit de klassenraad in consultatie met de ouders de meest relevante doelen selecteert voor de individuele leerling of voor de groep van leerlingen van dat ogenblik. Deze doelen worden in het handelingsplan opgenomen als een document dat de geselecteerde doelen verantwoordt. Op dit moment zijn dat de ontwikkelingsdoelen voor type 2. De ontwikkelingsdoelen voor de types 1, 7 en 8 worden voorbereid en zullen wettelijk worden tijdens het schooljaar 2000-2001. De studierichtingen van het gewoon secundair onderwijs worden gebruikt om de ontwikkelingsdoelen in te delen.

Voor de filosofische en godsdienstige vakken worden er geen eindtermen of ontwikkelingsdoelen ontwikkeld.

Zoals reeds is vermeld bestaat er een procedure voor afwijking van de vastgelegde eindtermen en ontwikkelingsdoelen wanneer een schoolbestuur deze strijdig acht met het onderwijsproject of deze te beperkend zijn om het onderwijsproject te realiseren. De minister van Onderwijs zal over een ingediende aanvraag voor afwijking en de voorgestelde alternatieve eindtermen en ontwikkelingsdoelen oordelen.

9.4.4. Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO)

Met o.m. de bedoeling om de inspectietaken op de best mogelijke manier ten uitvoer te brengen, is er een speciale dienst opgericht door het Decreet van 17 juli 1991, nl. de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO). Deze wetenschappelijke stafdienst heeft als taak wetenschappelijk gefundeerd advies te verlenen aan de Vlaamse regering en aan de minister die verantwoordelijk is voor het onderwijs. Deze adviesfunctie concretiseert zich in een viertal taken. Eerst en vooral zal deze dienst voorstellen met betrekking tot de eindtermen, de ontwikkelingsdoelen en de basiscompetenties voorstellen voor alle scholen van het kleuter-, lager en secundair onderwijs, waarop de kwaliteitsbeoordeling van het onderwijs zal worden gebaseerd. De door het DVO ontwikkelde eindtermen en ontwikkelingsdoelen worden vervolgens bekrachtigd na het unaniem advies van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

De DVO heeft daarnaast nog vier andere belangrijke taken (Decreet van 17 juni 1991):

- de ontwikkeling van analyse- en evaluatie-instrumenten voor de doorlichting van scholen, o.m. om na te gaan of de eindtermen worden bereikt;
- de ontwikkeling van criteria voor de goedkeuring van leerplannen en handelingsplannen;
- het uitwerken van voorstellen voor de ontwikkeling van onderwijsstructuren;

- het uitwerken van voorstellen betreffende de ontwikkeling en nascholing van de leden van de inspectie.

9.4.5. Inspectie

Het Decreet van 17 juli 1991 legt de structuur en werking vast van de inspectie voor alle onderwijsniveaus, de universiteiten en het hogeschoolonderwijs van twee cycli uitgezonderd (Michielsens, 1993; MVG, departement Onderwijs, 1995b).

De helft van de inspecteurs wordt gerekruteerd onder het onderwijzend personeel - voor minstens tien jaar - uit de officiële scholen en nog eens de helft uit de gesubsidieerde vrije scholen. Zij worden ingedeeld in een aantal groepen: basisonderwijs, secundair onderwijs, hoger onderwijs (opleidingen van één cyclus), volwassenenonderwijs, deeltijds kunstonderwijs en de inspectie van de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's). De inspectie gaat na of de school haar maatschappelijke opdracht vervult en/of de gemeenschapsgelden op verantwoorde wijze worden gebruikt (de schooldoorlichting). Op basis hiervan brengt de inspectie een advies uit over het al dan niet erkennen of subsidiëren van scholen. Daarnaast heeft de inspectie een adviesfunctie naar het beleid toe. De informatie over de effecten van het gevoerde beleid op de scholen en het onderwijs in het algemeen is inderdaad belangrijk voor de verdere uitstippeling van het beleid. Dit wordt o.m. nagestreefd door de jaarverslagen van de inspectiekorpsen over de toestand van het onderwijs (Maes, 1998).

Artikel 13 van het Decreet van 14 juli 1998 betreffende het onderwijs IX wijzigt het Decreet van 17 juli 1991. Het artikel bepaalt dat de algemene sturing en de leiding van de inspectie toevertrouwd wordt aan een inspectieraad. Deze inspectieraad is samengesteld uit de inspecteurs-generaal van de verschillende afdelingen van de inspectie en de directeur van de Dienst voor Onderwijsontwikkeling. De algemeen inspecteur-generaal is voorzitter van de inspectieraad. De inspectieraad heeft als kerntaken het effectief functioneren van de onderwijsinspectie en het sturen van de kwaliteitsverzorgende opdrachten die de inspectie vanwege de Vlaamse overheid ten opzichte van de onderwijsinstellingen en van de centra uitvoert. Ze bevordert de samenwerking tussen de verschillende afdelingen van de inspectie. Tevens onderhoudt ze geregeld contact met het departement Onderwijs en reikt, indien nodig, beleidsuggesties aan. Ze coördineert en stuurt de verschillende concepten, instrumenten en procedures die gebruikt worden in het kader van de inspectieopdrachten. De inspectieraad coördineert tevens de totstandkoming van het jaarlijks verslag van de inspectie over de toestand van het onderwijs.

Alternatieve procedures worden gehanteerd voor het volwassenen- en het deeltijds kunstonderwijs.

Het inspectieteam heeft de volle bevoegdheid voor alle vakken die op school worden aangeleerd, met uitzondering van filosofische of godsdienstige vakken.

Zoals reeds opgemerkt, wordt nu een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de inspectie, die het niveau van de onderwijs- en leeractiviteiten controleert onder de bevoegdheid van de minister van Onderwijs en Vorming en de begeleiding, die de leerkrachten en onderwijsteams onder de bevoegdheid van de inrichtende machten ondersteunt.

9.4.5.1. Taken van de inspectie

De taken van de inspectie die bij wet zijn vastgelegd zijn (Maes, 1998):

- de controle op de ontwikkeling en realisatie van de leerplannen door de onderwijsinstellingen die zijn goedgekeurd door de regering;
- controleren of de vak- of leergebiedgebonden eindtermen bereikt worden en of de ontwikkelingsdoelen en/of vak- of leergebiedoverschrijdende eindtermen in voldoende mate worden nagestreefd door de onderwijsinstellingen;
- de controle en toepassing van de schooltijd;
- de controle van de hygiëne van de schoolaccommodatie, de taalwetgeving, de onderwijs- en schooluitrusting;
- advies geven m.b.t. de financiering van de onderwijsinstellingen;
- het uitbrengen van beleidsadviezen over het onderwijs.

De inspectie controleert niet louter of een aantal wettelijke voorschriften qua onderwijs worden nageleefd, maar heeft ook aandacht voor de bredere schoolcontext zoals het schoolklimaat, de relaties tussen de verschillende groepen, de infrastructuur, ...

De inspectie is niet gekwalificeerd om de onderwijsmethoden of het schoolwerkplan van de onderwijsinstelling te evalueren. Die behoren tot de onderwijsvrijheid. Zij mag evenmin de vakken godsdienst en niet-confessionele zedenleer controleren.

De vertegenwoordigende organen van elke erkende filosofische of religieuze gemeenschap organiseren zelf de inspectie en de ondersteuning van de filosofische en godsdienstige vakken die op school worden onderwezen (zie 9.4.7.2.).

9.4.5.2. Werkwijze

In de werkwijze van de inspectie kunnen vijf stappen worden onderscheiden. De eerste fase houdt de verzameling in van data die zullen worden geanalyseerd. De data komen gedeeltelijk van verschillende bronnen zoals de informatie die door de algemene administratie wordt verstrekt, de vroegere inspectiebezoeken, enzovoort. Een ander deel van de informatie wordt rechtstreeks en in de vorm van documenten door de scholen zelf verstrekt. De inspecteur-verslaggever maakt een overzicht op, dat kan beschouwd worden als een verkenning van de school 'vanop afstand' (Laumen, 1992; Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1995b).

De tweede fase bestaat uit het bezoek van de inspecteur-verslaggever met de bedoeling de verzamelde informatie aan de schoolrealiteit te toetsen. Dus aan de ene kant wordt het verzamelde informatiemateriaal aangevuld en aan de andere kant worden vertekende interpretaties uitgesloten. Specifiek in de tweede fase wordt de interpretatie die de school geeft aan haar eigen activiteitenprogramma van naderbij bekeken. De bedoeling hierbij is om de doelstellingen van de school en haar

programma in kaart te brengen, of deze nu wel of niet worden bereikt. De tweede fase wordt afgerond met de laatste aanpassingen van het verzamelde materiaal.

In de derde fase gebeurt de eigenlijke kwaliteitscontrole. Een inspectieteam (drie à vier in het basisonderwijs, zes à acht in het secundair onderwijs) bezoekt de school om de werking van de school te analyseren m.b.v. een aantal indicatoren en algemene standaarden. Dit duurt ongeveer één week. Ofschoon in principe de inspectie als een team opereert, zijn er ook individuele klassenbezoeken. Belangrijk hierbij is - in overleg met de school - om een werkplan voor het schoolbezoek op te stellen.

Tijdens de vierde fase worden alle verzamelde data bijeengebracht en uitgebreid besproken door het inspectieteam. Deze bespreking moet leiden tot het opstellen van een eindrapport, waarin de zwakke en sterke punten van de school worden beschreven.

Tenslotte wordt in de vijfde fase het eindrapport besproken met de betrokken school. Daarna worden de doorlichtingsactiviteiten afgerond door een finaal eindrapport op te stellen.

Het concluderend gedeelte van het inspectieverslag kan ofwel (Maes, 1998):

- positief zijn;
- voorwaardelijk negatief zijn dat positief wordt onder bepaalde voorwaarden. Na minstens 60 dagen volgt er een voortgangscontrole van de vastgestelde tekorten;
- een negatief advies. Dit leidt tot een opheffing van de erkenning van een school of een onderdeel ervan.

Op dit ogenblik gebruikt de inspectie het evaluatie-instrument van de DVO enkel in het lager onderwijs. Men is nog bezig met het opstellen van het evaluatie-instrument voor het secundair onderwijs. In de andere onderwijssectoren worden de instrumenten door de inspectie zelf opgesteld.

9.4.5.3. De relatie school-inspectie

Veel aandacht gaat uit naar de relatie inspectie - school. De inspectie moet er zich van verzekeren dat de school als geheel zich bewust is van het doel van een doorlichting en dat ze inziet dat het niet om een 'aanval van de inspectie' in de meeste beperkte zin van het woord gaat. De schooldoorlichting moet plaats vinden in een vertrouwelijke sfeer. Enkel dan kan het eindrapport bijdragen - als een externe evaluatie - tot de optimale verbetering van de schoolwerking (Michielsens, 1992; Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs 1995b).

Het inspectierapport is geen wetenschappelijk rapport in de strikte zin van het woord, maar eerder een commentaar die is getoetst aan de actuele, concrete feiten. Het rapport is geschreven met het oog op een (bij-)sturing van de school, nadat de schooldoorlichting is afgerond. Dit rapport is bestemd voor twee 'lezers'. De eerste is de minister van Onderwijs en Vorming, die de politieke keuzes van het Vlaamse parlement ten uitvoer brengt. Informatie over de eigenlijke ontwikkelingen in het onderwijsveld zijn essentieel voor het uitstippelen van een onderwijsbeleid. De andere is de inrichtende macht van de

betrokken school die recht heeft op deze externe evaluatie; dit geeft haar de kans om haar eigen onderwijskundige ondersteuning op de best mogelijke manier in te richten.

9.4.5.4. Alternatieve werkmethoden

In sommige gevallen worden er andere werkwijzen gehanteerd, zoals onder meer in het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP). De doorlichting gebeurt niet door een team gedurende een langer bezoek aan een school. In deze gevallen wordt een gespreide of gefaseerde werkwijze gehanteerd (de 'consecutieve methode'). Het onderzoek wordt gespreid over een langere periode en uitgevoerd door één of meer inspectieleden, al dan niet vergezeld van externe deskundigen. Dit laat een andere manier van controle en doorlichting toe. Ook voor het deeltijds kunstonderwijs wordt een gespreide inspectie gehanteerd.

9.4.5.5. De CLB-inspectie

Het Decreet van 17 juli 1991 somt de bevoegdheden van de inspectie voor de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) op:

- het leveren van advies over de financierings- of subsidiëringsvoorwaarden;
- de controle op de uitvoering van de decretale en reglementaire bepalingen die de centra moeten naleven;
- controle op het beleidsplan of beleidscontract;
- het toezicht op de toepassing van de taalwetgeving, de hygiëne en de bewoonbaarheid van de lokalen, en de kwaliteit van de uitrusting;
- nagaan of het kwaliteitsbeleid voldoet aan de voorwaarden die gesteld worden in het decreet betreffende de Centra voor Leerlingenbegeleiding van 1 december 1998;
- het uitbrengen van beleidsadviezen over de werking van de Centra voor Leerlingenbegeleiding;
- de voorbereiding en de voortgangscontrole van de doorlichting door de visitatiecommissie;
- het onderzoek van klachten van externen op verzoek van de regering;
- de controle van de voorwaarden voor de contractueel aanvullende opdrachten van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding;
- alle andere opdrachten die worden toegekend door of krachtens wetten en decreten.

Omwille van de beperkte omvang van het korps en de bijzondere werking van de Centra voor Leerlingenbegeleiding (zij werken meestal buitenshuis) werd ook hier voor de gespreide of gefaseerde doorlichting gekozen (de 'consecutieve' methode) (zie vorige paragraaf). Gedurende een periode van maximaal twee jaar bezoeken inspectieleden gemiddeld vijf keer dezelfde instelling. Hierbij worden dan deelaspecten bekeken, bijvoorbeeld de administratie of de rol van de directie.

De Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) worden periodiek bezocht door een visitatiecommissie die de uitvoering van het beleidsplan of beleidscontract met de school en het kwaliteitsbeleid komt nagaan. De inspectie maakt deel uit van deze visitatiecommissie die uit verschillende experts bestaat.

De inspectie van de centra werkt ook mee aan beleidsvoorbereidende en beleidsevaluerende opdrachten op verzoek van de overheid.

9.4.5.6. Evaluatie van de inspectie

Voor de personeelsleden van de inspectie en de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO) werd door het decreet van 14 juli 1998 betreffende het onderwijs IX een evaluatiesysteem geïntroduceerd. Een evaluatie is van toepassing op elk personeelslid van de inspectie of de Dienst voor Onderwijsontwikkeling.

De evaluatie bestaat uit een beoordeling van het functioneren van de personeelsleden in hun huidige functie ten opzichte van vooraf bepaalde verwachtingen. De evaluatie gebeurt op basis van een functiebeschrijving opgemaakt bij het begin van de evaluatieperiode in onderling overleg tussen de evaluatoren en het betrokken personeelslid. Een onderscheid wordt gemaakt tussen de relatief permanente opdracht en de periode gebonden doelstellingen. De opdracht wordt vastgelegd in een functiebeschrijving die bestaat uit twee delen: enerzijds de taken die door het personeelslid moeten worden vervuld en anderzijds de bekwaamheden, vaardigheden en kwaliteiten die nodig zijn om deze taken uit te voeren. Daarnaast kunnen jaarlijks doelstellingen worden afgesproken.

In principe gebeurt evaluatie jaarlijks. Alle personeelsleden van de inspectie en de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO) worden geëvalueerd door minstens twee hiërarchisch meerderen. De evaluatoren behoren tot minstens twee verschillende rangen. Een opleiding tot evaluator is verplicht voor alle leden van de inspectie of de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO) die met evaluatie van andere personeelsleden belast zijn. Alleen evaluaties opgemaakt door personeelsleden, die deze opleiding gevolgd hebben, zijn geldig.

De evaluatieprocedure verloopt als volgt. De functiehouders bereiden een zelfevaluatie voor. Tijdens een evaluatiegesprek tussen het geëvalueerde personeelslid, die zijn of haar zelfevaluatie naar voren brengt, en één of meer evaluatoren volgt de bespreking van alle aspecten van het functioneren. De evaluatie wordt door de evaluatoren in een gemotiveerd evaluatieverslag neergeschreven. Dit rapport bevat geen eindconclusie, tenzij in geval van de evaluatie 'onvoldoende'. Het betrokken personeelslid ontvangt na het evaluatiegesprek het verslag en kan er zijn of haar opmerkingen aan toevoegen. Het evaluatieverslag inclusief de mogelijke opmerkingen worden bewaard in een persoonlijk evaluatiedossier.

Een personeelslid dat niet kan instemmen met een evaluatieverslag met de vermelding 'onvoldoende', kan de zaak aanhangig maken voor de Raad van Beroep. De Raad van Beroep is bevoegd om een met redenen omkleed advies uit te brengen. De inspectieraad is echter bevoegd voor de definitieve beslissing over het toekennen van de vermelding 'onvoldoende'. Een inspecteur-generaal, de algemeen inspecteur-generaal of de directeur van de Dienst voor Onderwijsontwikkeling die niet kunnen instemmen met een

evaluatieverslag met vermelding 'onvoldoende', kunnen de zaak aanhangig maken bij de Vlaamse regering. De beslissing in beroep van de Vlaamse regering is bindend. De gemotiveerde beslissing in beroep wordt aan het evaluatiedossier van het geëvalueerd personeelslid toegevoegd.

Een vastbenoemd personeelslid van de inspectie of bij de Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO) wordt ontslagen wegens beroepsongeschiktheid, indien hij of zij gedurende twee opeenvolgende jaren of drie keer tijdens de loopbaan als lid van de inspectie of van de Dienst voor Onderwijsontwikkeling de evaluatie 'onvoldoende' heeft gekregen. Een contractueel of tijdelijk benoemd personeelslid van de inspectie of Dienst voor Onderwijsontwikkeling wordt ontslagen, indien hij of zij één evaluatie 'onvoldoende' heeft gekregen.

9.4.6. Pedagogische begeleidingsdiensten

De pedagogische begeleidingsdiensten, die al voorgesteld werden in het kader van de discussies die geleid hebben tot de instelling van de Autonome Raad van het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) (nu het Gemeenschapsonderwijs), bevorderen de onderwijskwaliteit en verschaffen met het oog op de realisatie van de pedagogische projecten die specifiek zijn voor de inrichtende machten externe ondersteuning aan leerkrachten, schooladministraties, scholen, enzovoort. Deze diensten worden voor elk onderwijsnet afzonderlijk ingericht.

Wat de morele en godsdienstige vakken betreft, hebben deze ondersteunende diensten geen autoriteit. Voor die vakken zijn er speciale procedures van toepassing.

9.4.7. Speciale regelingen

Verder is er nog sprake van enkele speciale procedures inzake kwaliteitsbewaking.

9.4.7.1. Controle en ondersteuning van filosofische en godsdienstvakken

Zoals vermeld garandeert de grondwet alle leerlingen, die onder de voorwaarden van de wet op de leerplicht vallen, twee lessen per week moraal- of godsdienstonderricht op school, als deel van het leerplan. Deze vakken zijn op geen enkele manier onderworpen aan enige overheidscontrole - zolang de democratische basisbeginselen van de samenleving worden gerespecteerd.

Het Decreet van 1 december 1993 heeft niettemin een kader vastgelegd voor de inspectie en onderwijskundige ondersteuning van deze vakken op het basis- en secundair niveau en in de leraaropleiding (aan de hogescholen).

Elke erkende of religieuze gemeenschap heeft een vereniging die erkend is als de wettige vertegenwoordiger van die gemeenschap. Deze vertegenwoordigende instanties organiseren de inspectie en de ondersteuning van de moraal- en godsdienstvakken. Bovendien zijn ze verantwoordelijk voor de leerplannen voor deze vakken en de nascholing van de betrokken leerkrachten. De aangewezen

inspecteur-adviseurs hebben verschillende duidelijk afgebakende taken en verantwoordelijkheden, waaronder:

- de inspectie van al het gehanteerde lesmateriaal;
- de inspectie van de fysieke condities van de leslokalen die worden gebruikt voor het onderwijzen van moraal- of godsdienst;
- de inspectie van het niveau en de kwaliteit van het onderwijs en de leeractiviteiten;
- het voorbereiden van advies aan de regering omtrent initiatieven die worden overwogen.

De inspecteurs-adviseur geven informatie aan:

- de erkende instanties van de erkende godsdiensten en de erkende vereniging voor de niet-confessionele zedenleer voor wat betreft de inhoud, de leerplannen en de beroepsbekwaamheid van de leerkrachten;
- de algemeen inspecteur-generaal – die aan het hoofd van de inspectie staat, voor wat de toepassing van de wettelijke en administratieve reglementering betreft.

9.4.7.2. Inspectie voor de stadsscholen

Enkele grotere steden (Antwerpen, Gent, Mechelen,...) betalen hun eigen 'inspectiepersoneel'. In feite moeten zij worden gezien als ambtenaren van hogere rang die in naam van de gemeentelijke overheid optreden, in haar rol van inrichtende macht voor de gesubsidieerd officiële scholen.

9.5. Evaluatie op gemeenschapsniveau

De kwaliteitscontrole is gebaseerd op de doorlichting van scholen en is volledig gericht op de school. Er is sprake van een evolutie van moment-, vak- en leerkrachtgebonden controle naar een systematische evaluatie van het totale functioneren van de school (Maes, 1998). De inspectie maakt gebruik van een instrument met context-, input-, proces-, en outputindicatoren.

De school wordt in al zijn aspecten als verantwoordelijk beschouwd voor het aangeboden onderwijs. Zoals gezegd vormt het toezicht op de eindtermen en ontwikkelingsdoelen een belangrijk onderdeel van de schooldoorlichting die wordt uitgevoerd door de inspectie. Hierbij kunnen de inspecteurs zich richten op bepaalde leergebieden of vakken en testen organiseren voor deze leergebieden of vakken. Er worden in Vlaanderen geen officiële testen. De resultaten van inspectietesten worden niet openbaar gemaakt en worden enkel gebruikt binnen de context van een algemene analyse door de inspectie of in een peilingsonderzoek, waarbij de anonimiteit van de school steeds is gewaarborgd. Wanneer de testen van de inspectie zijn uitgevoerd, kan er feedback worden gegeven naar de scholen toe in termen van 'voldoende' en 'onvoldoende'. Elk jaar geeft de inspectie aan de Vlaamse regering een overzicht van de hoofdconclusies uit hun doorlichtingen.

9.5.1. Evaluatie op gemeenschapsniveau: basisonderwijs

De inspectie van het basisonderwijs voor 1999 heeft zich geconcentreerd op drie domeinen: gewoon basisonderwijs, buitengewoon basisonderwijs en tijdelijke projecten.

Uit de kwantitatieve analyse voor het gewoon basisonderwijs in het schooljaar 1998-1999 blijkt dat 70% van de scholen een positieve evaluatie hebben gekregen. Hoewel bij de meeste opvolgingscontroles een positieve evolutie werd vastgesteld, stijgt het aantal verlengingen van de eerder opgelegde periode om de vastgestelde tekorten weg te werken.

De kwalitatieve analyse van de inspectie, was net zoals het vorige jaar, gericht op 'het stimuleren van betrokkenheid als kwaliteitsindicator in het basisonderwijs'. Het onderzoek bevestigt in grote mate de resultaten van vorig jaar. Meer dan de helft van de scholen doet genoeg moeite om de betrokkenheid van de kinderen te stimuleren. Meer dan 40% scoort 'meer sterk dan zwak' op de indicator 'het stimuleren van de betrokkenheid'. Ongeveer 2% van de scholen scoort 'zwak' op deze indicator. Het kleuteronderwijs stimuleert de betrokkenheid van de kinderen meer dan het lager onderwijs. De tweede onderzochte indicator van onderwijskwaliteit is het controleren van scholen die een negatieve evaluatie hebben gekregen. 85% van die scholen (N= 219) hebben tekorten op meerdere vlakken. De meeste van deze scholen doen ernstige pogingen om deze tekorten weg te werken.

Betreffende het buitengewoon onderwijs heeft de inspectie, naast een algemene kwantitatieve analyse, een kwalitatieve analyse uitgevoerd van het type 5 onderwijs voor zieke (gehospitaliseerde) kinderen. Uit de kwantitatieve analyse komt naar voor dat maar één van de twaalf onderzochte scholen een positieve evaluatie heeft gekregen.

Het huidige *type 5* van het buitengewoon lager onderwijs komt tegemoet aan een behoefte in zoverre het gericht is op kinderen die niet in staat zijn om gedurende een lange periode naar school te gaan. In de ziekenhuisscholen verbonden aan een preventorium of een revalidatiekliniek, verblijven de meeste leerlingen minimum een maand of langer. In de andere ziekenhuisscholen verblijft ruim 80% van de kinderen niet langer dan 9 onderwijsdagen. Verscheidene ziekenhuisscholen wendden het lestijdenpakket ondoelmatig aan. Ze organiseren die vooral voor de kortverblijvers en te weinig voor kinderen met echte noden op het vlak van dreigende leerachterstanden.

Er is ook inspectie van de tijdelijke projecten uitgevoerd. Drie projecten werden onderzocht.

1. Voor het project zorgverbreding 1998-2000, werden er 1.471 aanwendingsplannen ingediend waarvan er 800 zijn goedgekeurd. Hoewel de inspectie verschillende zwakke punten vermeldt, zoals de te beperkte samenwerking met het buitengewoon onderwijs en het gebrek aan coherentie tussen verleden, heden en toekomst, is de algemene conclusie positief: 'Het tijdelijk project zorgverbreding heeft ongetwijfeld in de scholen een dynamiek op gang gebracht, waarbij de zorgverbredende aanpak heel sterk bij de groepsleerkracht ligt. Dit leidt tot een efficiëntere onderwijsaanpak die rekening houdt met de individuele ontwikkelingsbehoeften van elk kind. Het project dient te worden voortgezet want het maakt vernieuwing in de klas mogelijk.'

2. Sinds het schooljaar 1990-1991 beoogt het project onderwijsvoorrangsbeleid een geïntegreerde aanpak van de onderwijsachterstand. Tijdens het schooljaar 1998-1999 heeft de inspectie in het gewoon en buitengewoon basisonderwijs 619 aanwendingsplannen op hun uitvoering gecontroleerd. Daarvan zijn er 618 goedgekeurd voor het schooljaar 1999-2000. De controle op de onderwijsvoorrang heeft ertoe geleid dat scholen bewuster omgaan met hun aanwendingsplannen. Dit heeft in de meeste gevallen een meer gefundeerde werking en een meer correcte aanwending tot gevolg. In veel scholen neemt de aandacht voor de problematiek toe en groeit er een nieuw elan. Een moeilijk punt is echter het bereiken van ouders van kansarmen.
3. Het tijdelijk project voor de rand- en taalgrensgemeenten geeft aan de Nederlandstalige scholen in deze gemeenten kansen op extra lestijden met het oog op de integratiebevordering van anderstaligen. Deze extra lestijden dienen gebruikt te worden voor taalvaardigheid Nederlands en voor intercultureel onderwijs. De inspectie evalueerde het project positief (Inspectie Basisonderwijs, 2000).

De inspectie van het basisonderwijs voor 2000 concentreerde zich op de zelfde drie domeinen als het voorgaande jaar: 'gewoon basisonderwijs', 'buitengewoon basisonderwijs' en 'tijdelijke projecten'.

De kwantitatieve analyse onthult ongeveer dezelfde trends als het vorige jaar: bijna 70% van de scholen kreeg een positieve evaluatie. Hoewel bij de meeste opvolgingscontroles een positieve evolutie werd vastgesteld, stijgt het aantal verlengingen van de eerder opgelegde periode om de vastgestelde tekorten weg te werken.

De kwalitatieve analyse focuste zich op drie thema's: individualisering door differentiatie, buitengewoon lager onderwijs van type 6 en type 7 en zelfevaluatie van scholen.

Het eerste thema, differentiatie, is gerelateerd aan de ontwikkeling van zorgbreedte. De inspectie heeft een aantal indicatoren gevonden om de differentiatie te evalueren:

- het in kaart brengen van de beginsituatie van de kinderen met het oog op differentiatie;
- differentiatie in doelstellingen en in de keuze van leer- en vormingsinhouden, aansluitend bij de beginsituatie van de kinderen;
- de organisatie van werk- en groeperingsvormen met het oog op differentiatie;
- het adequaat hanteren van diverse leermiddelen en de eventueel daarbij behorende infrastructuur om de differentiatie inhoudelijk te ondersteunen;
- het aanpassen van de evaluatie aan de beoogde doelen voor een leerling of een leerlingengroep en rapporteren op maat van elk kind.

Een aantal van de conclusies van de inspectie worden hier samengebracht:

- De inspectie stelt vast dat individualisatie door differentiatie eerder beperkt is: 60% van de onderzochte scholen scoorde 'voldoende' waarvan 15% 'sterk' scoorde. Ongeveer 20% van de scholen scoorde 'zwak'.

- Differentiatie is beter ontwikkeld in het kleuteronderwijs dan in het lager onderwijs. Vooral de hogere jaren van het lager onderwijs dienen de differentiatie in de klas uit te breiden.
- Differentiatie wordt gewoonlijk gebruikt om te remediëren. De interventies zouden meer preventief moeten worden.
- Tussen de verschillende indicatoren hierboven opgesomd, bestaan aanzienlijke verschillen. Scholen concentreerden zich vooral op 'het gebruik van aangepaste werkvormen en groepsvormen' en 'het in kaart brengen van de beginsituatie'. De 'ontwikkeling van een aangepast curriculum' wordt minder aangewend en 'differentiatie in de evaluatie' is nagenoeg onbestaande.

Betreffende de type 6 en type 7 scholen in het buitengewoon lager onderwijs, kwam de inspectie tot de conclusie dat de onderwijskwaliteit in deze scholen in het algemeen voldoende is. Wat cognitieve vaardigheden betreft, zijn scholen echter teveel geconcentreerd op Nederlands en wiskunde. Ze zouden meer aandacht moeten besteden aan bereikbare doelstellingen vanuit alle onderwijsgebieden. Behalve voor specifieke groepen zoals dove en blinde kinderen, is het aantal onderwijzend personeel voldoende. De infrastructuur van de scholen voldoet aan de behoeften. Er is echter wel een probleem van een voldoende aantal beschikbare klaslokalen.

Het derde belangrijk thema is de zelfevaluatie van scholen. In het algemeen gebeurt zelfevaluatie intuïtief en bij gelegenheid. De meeste scholen zijn niet erg vertrouwd met instrumenten voor zelfevaluatie en zijn onvoldoende ervaren om de werking van de scholen te evalueren met het oog op het verbeteren van de werking. Meer nog, zelfevaluatie blijft in de meeste gevallen beperkt tot een éénmalige activiteit en is nog geen permanent proces geworden.

De inspectie had ook aandacht voor het belang van de provinciale 'commissies van advies voor het buitengewoon onderwijs'. Deze commissies hebben een belangrijke en delicate opdracht: de verdediging van de belangen en de vrijwaring van de rechten van kinderen met een handicap. Adviezen en beslissingen worden er uitgebracht na uitvoerig overleg. Hierbij blijkt de inbreng van de ouders vaak waardevol.

Ook de tijdelijke projecten werden geëvalueerd.

1. Voor het project 'zorgverbreding 1998-1999' werd er een andere vorm van controle toegepast dan voorheen. De evaluatie werd nu uitgevoerd door een team van 25 inspecteurs. 97% van de onderzochte scholen kreeg een positief advies. De conclusies zijn dat het zorgverbredingsproject zonder twijfel een effect heeft op de implementatie van vernieuwingsprocessen en dat een meerderheid van de scholen op een goede wijze zorgverbredend bezig is. Toch blijft de nood aan goede praktijkvoorbeelden. Daarenboven blijkt het onderscheid tussen de projecten zorgverbreding en onderwijsvoorrrangsbeleid kunstmatig te zijn en dient een versmelting van beide projecten overwogen te worden.

2. Het tweede project dat geëvalueerd werd is het onderwijsvoorrangsbeleid. De inspectie heeft geconcludeerd dat 96,5% van de geobserveerde scholen de inhouden, opgenomen in het aanwendingsplan, in behoorlijk mate nagestreefd en gerealiseerd heeft. Dankzij het project onderwijsvoorrangsbeleid hebben de leerkrachten een visie ontwikkeld, waarin het empathisch benaderen en begeleiden van kinderen van andere culturen een centrale plaats geniet. De controle en de voorwaardelijkheid van het project dragen bij tot het goede rendement ervan. Voor de schooljaren 2000-2001 en 2001-2002, heeft de inspectie 625 van de 673 ingestuurde aanwendingsplannen goedgekeurd.
3. Volgens de inspectie heeft het "non-discriminatiebeleid" geresulteerd in een sociaal debat over de aanwezigheid van migranten in scholen. Op basis van de evaluatieresultaten is er een aanpassing van de non-discriminatieverklaring in de maak wat zal leiden tot nieuwe regelgeving.
4. De inspectie heeft ook controle gedaan van de aanwending van de lestijden voor 'anderstalige nieuwkomers'. De conclusie is over het algemeen positief hoewel meerdere anderstaligen niet de hulp krijgen die zij dringend nodig hebben.
5. Het tijdelijk project voor de rand- en taalgrensgemeenten geeft aan de Nederlandstalige scholen die er gelegen zijn kansen op extra lestijden met het oog op het bevorderen van de integratie van anderstaligen. Deze extra lestijden dienen te worden gebruikt voor taalvaardigheid Nederlands en voor intercultureel onderwijs. De inspectie evalueerde het project positief (Onderwijsinspectie, 2000a).

Opmerking:

België heeft vrijwillig deelgenomen aan de 'Thematic Review of Early Childhood Education and Care Policy' (ECEC) van herfst 1998 tot zomer 2000. Dit is een project in het kader van de 'Organisation for Economic Co-operation and Development' (OECD). De conclusie van het inspectieteam over het Vlaamse kleuteronderwijs en -zorgbeleid was zeer positief: "De kleuterschool is een symbool van wat nagestreefd dient te worden, een instelling die een universeel uitgangspunt heeft, lokaal en vrij is en gekarakteriseerd wordt door bezorgdheid voor de persoonlijke, sociale en intellectuele ontwikkeling van kinderen. Het huidige niveau van kwaliteitscontrole en onderzoek is ook hoog zowel voor de kinderverzorging als het onderwijs. Onze aanbeveling is het trachten te verbeteren van een systeem dat reeds comprehensief is, en goed georganiseerd en veel goede voorbeelden biedt voor andere landen" (zie : <http://www.oecd.org>).

9.5.2. Evaluatie op gemeenschapsniveau: secundair onderwijs

De doorlichting van het secundair onderwijs van 1998-1999 had vooral aandacht voor het 'gewoon voltijds secundair onderwijs', het buitengewoon secundair onderwijs, de screening van bepaalde beroepsrichtingen, de 'topsportrichting' en de overgang van leerlingen van het algemeen secundair onderwijs naar het hoger onderwijs.

Ten eerste was er de inspectie van het "gewoon voltijds secundair onderwijs". Gedurende het schooljaar 1998-1999 werden er 122 scholen bezocht. 64 van die scholen hebben een positieve evaluatie gekregen. In de andere gevallen werden er één of meerdere bedenkingen geformuleerd. De belangrijkste conclusies betreffende het gewoon secundair onderwijs zijn de volgende:

- Secundaire scholen besteden slechts weinig aandacht aan het aspect van zelfevaluatie, hoewel die aandacht aan het groeien is.
- Er is een groeiende aandacht in scholen voor leerlingenbegeleiding, maar de begeleiding is teveel geconcentreerd op vakken in plaats van op leerhoudingen.
- Op vlak van de oriëntering naar een positief evaluatiebeleid, zijn er belangrijke inspanningen gedaan. Evaluatie is echter teveel gericht op kennis.
- Psycho-sociale begeleiding, geïndividualiseerd onderwijs en integratie van minderheidsgroepen zijn aspecten die meer benadrukt dienen te worden in scholen.

Wat het buitengewoon secundair onderwijs betreft, werden er 11 scholen onderzocht. In het algemeen wordt het onderwijsniveau als 'goed' geëvalueerd. Sinds 1 september 1998 kunnen scholen die opleidingsvorm 3 hebben, een bijkomende alternerende opleiding geven van één jaar. Deze opleiding bestaat uit twee dagen les en drie dagen werken in een bedrijf per week en is gericht op de verbetering van tewerkstellingskansen van leerlingen uit het buitengewoon secundair onderwijs.

De oprichting van de topsportrichting was een intensief en complex proces. De begeleidingscommissies zullen noodzakelijk zijn voor de verdere ontwikkeling van deze richting. De algemene convenanten moeten herbekeken worden. Er kunnen best geen bijkomende scholen opgericht worden en er is beleidssturing nodig voor een aangepast curriculum en duidelijkere overeenkomsten met de sportfederaties.

Wat de overgang van de leerlingen uit het algemeen secundair onderwijs (ASO) naar het hoger onderwijs betreft, blijkt uit de bevindingen van de inspectie dat het participatieniveau van deze leerlingen aan het hoger onderwijs bijna volledig is. Meer dan de helft van alle afgestudeerden uit het ASO beginnen aan een universiteit, ongeveer 15% begint aan een hogeschool van twee cycli en ongeveer 29% begint aan een hogeschool van één cyclus. Het slaagpercentage na één jaar is meer dan 50% aan de universiteiten, ongeveer 60% aan hogescholen van twee cycli en bijna 70% aan hogescholen van één cyclus. Daarnaast is gebleken dat er geen verband is tussen de gevolgde studierichting in het ASO en de gekozen studierichting in het hoger onderwijs (Inspectie Secundair Onderwijs, 2000).

In het schooljaar 1999-2000 concentreerde de inspectie van het secundair onderwijs op het 'gewoon voltijds secundair onderwijs', het 'buitengewoon secundair onderwijs' en een aantal bijzondere aandachtspunten.

Ten eerste was er de inspectie van het gewoon secundair onderwijs. Gedurende het schooljaar 1999-2000 werden er 114 scholen bezocht. 61 van die scholen kregen een positieve evaluatie. In de andere gevallen werden er één of meer restricties geformuleerd. Geen van de scholen kreeg een volledig negatieve

conclusie. Bijgevolg was de algemene conclusie van de output van het gewoon secundair onderwijs positief. De beperkingen betroffen vooral materiële voorwaarden. Andere belangrijke conclusies worden hier opgesomd:

- Wat de professionalisering betreft, blijkt dat de vraaggestuurde nascholing de onderwijskwaliteit positief beïnvloedt. Niettemin, zou het beleid nog meer vraaggestuurd moeten worden.
- Het welbevinden van de leerlingen op school is sterk verbonden met hun participatiegraad, die vooral georganiseerd wordt door middel van de leerlingenraad. De leerlingen evalueren hun 'school als gemeenschap' als 'goed' tot 'zeer goed'.
- De nieuwe wetgeving over aanwezigheid op school impliceert een goed preventiebeleid, gebaseerd op een waterdicht registratiesysteem, een efficiënte opvolgingsstrategie en een communicatief schoolklimaat. Scholen zijn nog teveel gericht op remediërende in plaats van preventieve aspecten.
- ICT wordt geïntegreerd in het leerproces. Het gebruik van ICT in de verschillende vakken is echter verre van algemeen.
- Wat de onderwijsoutput betreft, was de aandacht gericht op de realisatie van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen. In het algemeen observeerde de inspectie een innovatieve tendens, merkwaardig genoeg ook in de tweede en derde graad waar de eindtermen nog niet geïmplementeerd werden.

Voor het buitengewoon secundair onderwijs werden er 11 scholen onderzocht. In het algemeen werd het onderwijsniveau door de inspectie beschouwd als 'voldoende tot goed'. Aandachtspunten zijn: de late overgang naar het buitengewoon onderwijs, de onderwijskosten in het buitengewoon onderwijs, het onderwijsvoorrangsbeleid en de evaluatie. De inspectie gaf ook een blauwdruk van de nieuwe structuur van opleidingsvorm 3 in het buitengewoon secundair onderwijs.

Verder heeft de inspectie een aantal specifieke en diepgaande onderzoeken uitgevoerd. De specifieke onderzoeken betroffen de richting 'synthetische technieken' en het vak 'technologische opvoeding' in de eerste graad. De diepgaande onderzoeken gingen over het 'maritiem secundair onderwijs', het taalbeleid in scholen en het profiel en de output van de studierichting 'sociale en technische wetenschappen' (Onderwijsinspectie, 2000b).

9.5.3. Evaluatie op gemeenschapsniveau: hoger onderwijs

In dit deel wordt de aandacht beperkt tot de efficiëntie van het hoger onderwijs en de oriëntatie van het hoger onderwijs naar de arbeidsmarkt toe; een verslag van al de rapporten van kwaliteitsbewaking is veel te uitgebreid om in dit bestek te worden gepresenteerd.

Kenmerkend voor het hoger onderwijs zijn de hoge inschrijvingscijfers die gepaard gaan met lage slaagcijfers (zie 6.5.5.). Een aantal redenen voor het hoge aantal mislukkingen kan worden aangewezen (Verhoeven & Beuselinck, 1996):

- diegene die afgestudeerd is in het secundair onderwijs, kan virtueel toegang krijgen tot alle opleidingen zonder toegangsexamen (de enkele uitzonderingen buiten beschouwing gelaten);
- de meeste universiteiten en hogescholen organiseren enkel examens op een beperkt aantal data. De studenten moeten virtueel al de opleidingscomponenten in een bepaald studiejaar met succes afronden om te kunnen overgaan naar een volgend jaar. Zij kunnen er dus geen eigen studieritme op nahouden;
- in realiteit is er geen sprake van een omvattend uitgewerkt studiepuntensysteem;
- er zijn geen beperkingen op de toegang tot een onderwijsinstelling, wat betekent dat in het bijzonder aan de universiteiten veel studenten colleges 'en masse' volgen;
- het eerste jaar wordt traditioneel aanzien als een instrument dat niet enkel bedoeld is om de vooruitgang van de student te meten, maar ook als een selectieinstrument.

De relatief makkelijke toegang tot het hoger onderwijs gaat samen met een laag slaagpercentage op het eind van het eerste jaar. Voor het schooljaar 1998-1999 bedroeg het slaagcijfer voor de eerste kandidatuur 47,17% voor generatiestudenten en 51,14% voor niet-generatiestudenten (MVG, departement Onderwijs, 2000e). Voor studenten van het algemeen secundair onderwijs ligt het slaagcijfer aan het einde van het eerste jaar iets hoger: 54,6% (Inspectie Secundair Onderwijs, 2000). Het toegangsexamen aan de faculteit toegepaste wetenschappen (66,67% geslaagde generatiestudenten in eerste kandidatuur), geneeskunde (80,42%) en tandheelkunde (78,57%) heeft een invloed gehad op de slaagcijfers van de eerste kandidatuur (MVG, departement Onderwijs, 2000e). Het effect van deze test verdwijnt echter na het eerste jaar - de slaagcijfers voor toegepaste wetenschappen verschillen niet wezenlijk van die van de andere richtingen na het tweede jaar (zie paragraaf 6.6.).

De wetgever heeft gepoogd om het probleem van de lage slaagcijfers aan te pakken door de onderwijsinstellingen te verplichten een speciale infrastructuur voor studiebegeleiding op te richten. Al de instellingen uit het hoger onderwijs hebben dit nu gedaan. Anderzijds gebeuren de colleges nog steeds 'en masse', vooral in het eerste jaar aan de universiteiten. Dit betekent een immense verandering voor de studenten, die de kleine klassen van het secundair onderwijs gewoon zijn, en nu in een aula les volgen samen met 100 tot 800 andere studenten. Proportioneel gezien investeren de universiteiten meer middelen in de hogere jaren van de opleiding en in wetenschappelijk onderzoek, dan in het eerste jaar (Verhoeven & Beuselinck, 1996).

Er moet wel worden opgemerkt dat het relatieve aandeel van afgestudeerden hoger onderwijs in de Vlaamse leeftijdscategorie 25-34 jaar hoog is (32% tegen gemiddeld 23% voor de OESO-landen) (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1998f). Verder moet worden gesteld dat de efficiëntie van het hoger onderwijs beduidend hoger is dan de slaagcijfers van het universitair onderwijs laten vermoeden. Het is vaak zo dat studenten die niet slagen hun jaar overdoen of een andere opleiding volgen en dan wel slagen of met succes aan een hogeschool een opleiding volgen. Bijna 60% van de studenten die het eerste jaar niet slaagden aan de universiteit, vingen het volgende jaar opnieuw met een universiteitsopleiding aan (academiejaar 1992-1993); 8,3% van hen opteerde voor een andere

universitaire opleiding. Het slaagcijfer van deze groep die het eerste jaar opnieuw deed was relatief hoog (56,7%) en ook het slaagcijfer van hen die voor een andere opleiding hadden gekozen was hoger (53,6%) dan voor de generatiestudenten (de personen die zich voor de eerste keer inschrijven) (Van Damme & Lorent, 1995). 11% van de studenten in een opleiding van één cyclus en 9% van de studenten in een opleiding van twee cycli aan de hogescholen hadden al aan de universiteit gestudeerd (jaar 1989-1990). Er zijn echter geen cijfers voorhanden voor het aandeel van deze studenten die hun vorige opleiding al of niet met succes hadden afgerond. Bijna 6% van alle ingeschreven studenten in een basisopleiding van één cyclus had al deelgenomen aan een basisopleiding van twee cycli aan een hogeschool, en meer algemeen had 15,3% van de studenten, ingeschreven in een basisopleiding aan een hogeschool, reeds een andere hogeschoolopleiding gevolgd (Lammertijn, e.a., 1992). De cijfers die in hoofdstuk 6 werden gepresenteerd geven aan dat de effectiviteit van de hogescholen wat hoger ligt dan die van de universiteiten (zie 6.6.); de slaagcijfers van het eerste jaar liggen zowel voor de totale groep studenten als enkel voor de generatiestudenten wat hoger.

Afgestudeerden van hogescholen en universiteiten hebben altijd al een grotere kans gehad om werk te vinden dan de andere categorieën van de beroepsbevolking (zie ook [9.7.2.]). Op dit moment doet de Vlaamse economie het zeer goed. De werkloosheidscijfers zijn sinds 1994 constant gedaald. Alle categorieën halen voordeel uit deze verbeteringen en vooral de hoger opgeleiden. Hoewel zij in 1999 slechts 8,3% van alle werklozen vertegenwoordigden, waren in 1999 31% van alle vacatures die de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) ontvangen heeft, bedoeld voor hoogopgeleiden. In het algemeen is er in de westerse economieën en dus ook in Vlaanderen meer nood aan hoogopgeleiden dan aan mensen die weinig opleiding genoten hebben (Verhoeven & Elchardus, 2000; VDAB, 1999).

9.6. Onderwijskundig wetenschappelijk onderzoek

Elk jaar besteedt de minister van Onderwijs ongeveer 100 miljoen BEF aan 'Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek' (OBPWO). In dit kader nemen de wetenschappelijke onderzoeksprojecten meestal twee jaar in beslag en hebben ze betrekking op prioritaire thema's, zoals vastgesteld door de minister van Onderwijs, op voorstel van het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en na advies van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR). In 2000 waren de thema's die prioriteit hadden o.a. participatie, sociale waardering van leerkrachten en schooleffectiviteit (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs). In 2000 werden er 10 onderzoeksvoorstellen goedgekeurd.

Het is de bedoeling dat onderzoek en beleid zo goed als mogelijk op elkaar worden afgestemd. Aan de ene kant maken de onderzoeksprojecten deel uit van het onderwijsbeleid, terwijl aan de andere kant de wetenschappelijke kwaliteit van de onderzoeksprojecten en de vertaling van de resultaten in beleidsadviezen structureel gegarandeerd is. Daartoe worden stuurgroepen voorzien die bestaan uit beleidsmakers, wetenschappelijke experts en mensen die deel uitmaken van het onderwijsveld. Deze commissies volgen de ontwikkeling van het onderzoeksrapport en nemen deel aan de discussie over het

eindrapport (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs; zie: <http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo>).

9.7. Statistieken

Tabel 9.1. Aantal attesten in het gewoon secundair onderwijs (1999-2000)

	N	%
A-attest (1)	293.150	70,6
B-attest (2)	26.477	7,1
C-attest (3)	20.596	5,0
Geen attest	72.030	17,3
Totaal	415.253	100,0

(1) A-attest: de leerling is geslaagd

(2) B-attest: de leerling is geslaagd op voorwaarde dat hij een andere studierichting neemt

(3) C-attest: de leerling moet zijn jaar overdoen

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000)

Tabel 9.2. Proportie schoolverlaters (in percentages) ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB naar opleidingsniveau (1) (1991-1997)

Opleidingsniveau	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Lager onderwijs	3,8	4,0	3,7	3,3	3,7	3,8	4,0
Lager secundair	13,4	13,3	11,2	9,9	10,3	9,8	9,5
Hoger secundair	43,7	47,1	43,4	42,3	43,7	44,1	46,0
Hogeschoolond.	31,0	26,5	32,0	34,2	32,2	32,3	60,8
Universitair ond.	8,1	9,2	9,7	10,3	10,0	9,9	9,7

(1) % personen met een universitair diploma is heel laag, daar deze groep afgestudeerden relatief makkelijk een job vinden zonder de hulp van de VDAB.

(MVG, departement Algemene Zaken, 1999)

Tabel 9.3. Proportie uitschrijvingen (in percentages) van schoolverlaters die zich hebben ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB, na één jaar de school te hebben verlaten, naar opleidingsniveau (1) (1993-1998)

Opleidingsniveau	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Lager onderwijs	58,5	53,2	51,1	48,3	43,0	49,8
Lager secundair	64,1	60,1	59,7	55,6	53,6	61,7
Hoger secundair	78,0	73,8	76,6	73,4	74,2	81,1
Hogeschoolond.	87,5	83,4	85,1	84,0	84,9	90,1
Universitair ond.	83,2	76,6	79,7	78,8	80,4	86,3

(1) De uitschrijvingen kunnen worden gezien als een indicator van de tewerkstellingskansen van schoolverlaters; men schrijft zich meestal pas uit wanneer men een job heeft gevonden. Het gaat hier echter wel altijd enkel over de groep mensen die zich hebben ingeschreven als werkzoekende aan de VDAB.

(MVG, departement Algemene Zaken, 1999)

Tabel 9.4. Proportie uitschrijvingen (in percentages) van schoolverlaters die zich als werkzoekende hebben ingeschreven aan de VDAB, na één jaar de school te hebben verlaten, naar studierichting (1997-1998)

Hogeschoolonderwijs van één cyclus	Vrouwen (%)	Mannen (%)
Technisch	95	90
Paramedisch	90	93
Economisch	92	96
Pedagogisch	88	84
Sociaal	89	89
Biotechniek	92	-
Hogeschoolonderwijs van twee cycli	Vrouwen (%)	Mannen (%)
Architectuur	83	82
Industriële wetenschappen	95	94
Handel en bestuur	91	92
Productontwikkeling	79	-
Vertaalkunde	92	93
Kunst	63	69
Universitair onderwijs	Vrouwen (%)	Mannen (%)
Informatica	100	-
Toegepaste wet. (burgerlijk ingenieur)	95	91
Economische en toegepast econ. wet.	92	94
Rechten	93	98
Psychologische en pedagogische wet.	97	94
Geschiedenis	-	93
Hoger secundair beroepsonderwijs	Vrouwen (%)	Mannen (%)
Mechanica	87	81
Voeding	85	82
Paramedisch	87	83
Administratie	78	76
Bouw	84	79
Landbouw	86	72
Hoger secundair technisch onderwijs	Vrouwen (%)	Mannen (%)
Mechanica	91	95
Voeding	88	89
Administratie	81	81
Paramedisch	95	82
Drukken	85	76
Binnenhuisinrichting	81	66

(MVG, departement Algemene Zaken, 1999)

HOOFDSTUK 10. BUITENGEWOON ONDERWIJS

In België en de Vlaamse Gemeenschap is het onderwijs voor gehandicapte kinderen gescheiden van het reguliere onderwijs georganiseerd. Doch reeds vanaf 1980 was geïntegreerd onderwijs in België mogelijk. De laatste tien jaren wint deze idee van integratie en zelfs van inclusief onderwijs veld (Broekaert, e.a., 1993). Daarenboven is het zo dat door programma's zoals zorgverbreding en onderwijsvoorrangsbeleid een beleid wordt gevoerd om het gewoon onderwijs zodanig aan te passen dat de uitval van leerlingen wordt tegengegaan. De stap naar het aparte systeem van het buitengewoon onderwijs voor kinderen met een handicap is vaak niet zo groot. Zowel in de Wet op het buitengewoon onderwijs van 6 juli 1970 als in het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 wordt het buitengewoon onderwijs gedefinieerd in termen van de mate waarin het gewoon onderwijs in staat is de totale persoonlijkheidsontwikkeling van de leerlingen te verzekeren. In het laatste decreet luidt dit: "het is het onderwijs dat op grond van een pedagogisch project aangepast onderwijs, opvoeding, verzorging en therapie verstrekt aan leerlingen waarvan de totale persoonlijkheidsontwikkeling tijdelijk of permanent, niet of onvoldoende door het gewoon onderwijs kan verzekerd worden" (Decreet van 25 februari 1997).

Deze definitie is gebaseerd op het echte concept van speciale noden. Het decreet refereert in eerste instantie naar de moeilijkheden en de onbekwaamheid van het gewoon onderwijs om voor een optimale en persoonlijke en sociale ontwikkeling te zorgen van alle kinderen, eerder dan naar de handicaps van het kind.

10.1. Historisch overzicht

Ofschoon enkele buitengewone scholen reeds een geschiedenis van honderd jaar achter de rug hebben (bv. scholen voor visueel of auditief gehandicapten), werd de gemeenschap zich slechts bewust van haar plicht tegenover de fysiek en mentaal gehandicapten op het moment dat de idee van het recht op onderwijs voor iedereen ingeburgerd geraakte (Broekaert, e.a., 1993).

In 1901 richtte Decroly een 'Instituut voor abnormale kinderen' op. Hij schatte dat drie tot vier procent van de schoolbevolking bijzondere noden qua onderwijs had. Voor de zwaar gehandicapten bestonden er in de jaren '30 een aantal instellingen. In 1956 werden er jaren ingericht voor kinderen met een hersenletsel en deze waren verbonden aan normaalscholen. In die tijd liepen - enkel voor het lager onderwijs - ongeveer 6.000 leerlingen school aan dergelijke gespecialiseerde instellingen. Er moet worden opgemerkt dat het Rijksonderwijs toen amper bestond voor deze groep kinderen: 1% van de 17.000 kinderen in 1961 en 9% van de 35.000 kinderen in 1965 waren in rijksscholen ingeschreven.

In 1968 gingen 46.000 leerlingen naar buitengewone scholen. Op dat moment bereikte het Buitengewoon Lager Onderwijs (BLO) haar verzadigingspunt en werd het duidelijk dat twee categorieën door elkaar werden gehaald: enerzijds de kinderen met leermoeilijkheden en anderzijds de gehandicapte kinderen die echt nood hadden aan speciaal onderwijs.

De nood aan een wetgeving m.b.t. onderwijs voor gehandicapte kinderen, kwam meer en meer naar voren. Politieke strubbelingen (in 1965, in 1966 en in 1968) hielden de introductie van een wetsvoorstel tegen tot 1970, om uiteindelijk op 6 juli 1970 te worden goedgekeurd. Het legde het toekomstig beleid vast dat nodig was om aan de onderwijsnoden van gehandicapte kinderen en jongeren te kunnen voldoen; zo definieerde deze wet wie van deze onderwijsvorm kon genieten door de toelatingsprocedures te specificeren voor de leerlingen, alsook de organisatie van de verschillende onderwijsniveaus. Het somde ook de personeelscategorieën op en besliste over het principe van de verschillende overheidsinterventies. Tenslotte werden er ook een aantal raden en commissies opgericht.

10.2. Belangrijke wetgeving voor het buitengewoon onderwijs

- Wet tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving van 29 mei 1959
- Wet op het buitengewoon en geïntegreerd onderwijs van 6 juli 1970 (enkel van toepassing op het buitengewoon secundair onderwijs)
- Koninklijk Besluit houdende omschrijving van de types en de organisatie van het buitengewoon onderwijs en vaststellende de toelatings- en behoudsvoorwaarden in de diverse niveaus van het buitengewoon onderwijs van 28 juni 1978 (enkel van toepassing op het buitengewoon secundair onderwijs)
- Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 (zoals gewijzigd)
- Decreet houdende diverse maatregelen met betrekking tot het secundair onderwijs en tot wijziging van het decreet van 25 februari 1997 betreffende het basisonderwijs van 14 juli 1998 (zoals gewijzigd)
- Besluit van de Vlaamse regering van 1 december 1998 ter definiëring van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon lager onderwijs type 2

10.3. Onderwijsinrichtingen en alternatieven

De wet van 6 juli 1970 bepaalt dat het buitengewoon onderwijs openstaat voor kinderen en jongeren van 3 tot 21 jaar die in de mogelijkheid verkeren om onderwijs te volgen, maar waarvoor de gewone school niet in staat is om het gepaste onderwijs te verstrekken. Welke ook de aard van de handicap mag zijn, boven een bepaalde graad van handicap kan het gewone onderwijscircuit onmogelijk deze kinderen en jongeren opvangen en zou in die zin de achterstand ten gevolge van de handicap nog worden versterkt. Over het algemeen wordt het buitengewoon onderwijs georganiseerd in scholen die los staan van de gewone scholen; ze zijn wel vaak verbonden met andere sociale en opvoedkundige instellingen voor gehandicapten.

Het KB van 28 juni 1978 (bevestigd in het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997) definieerde de verschillende types buitengewoon onderwijs die overeenstemmen met de aard en graad van de (hoofd)handicap van een bepaalde groep, alsook de criteria en de toelatingsvoorwaarden tot de verschillende types. Ofschoon het buitengewoon onderwijs gedefinieerd wordt als een bepaald type van

onderwijs, bleek het niet eenvoudig te zijn een operationele definitie te vinden van het concept buitengewoon onderwijs. Daarom verwijzen de types van buitengewoon onderwijs naar de aard en de mate van handicap van een bepaalde groep leerlingen.

Het buitengewoon onderwijs kan worden georganiseerd in voltijdse scholen en in GON (zie 10.7.). Het kan ook de vorm aannemen van thuisonderwijs. Dit laatste alternatieve komt echter niet frequent voor.

10.4. Interactie met het gewoon onderwijs

De samenwerking tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs is vandaag één van de belangrijke thema's in de beleidsdiscussies. De Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) heeft een permanente werkgroep opgericht om dit onderwerp te bespreken. Eén van de voorstellen die onderwerp zijn van discussie betreffen het 'geïntegreerd' of 'inclusief' onderwijs zoals beschreven in de zogenaamde 'Salamanca verklaring' (UNESCO, 1994).

Op dit moment is de samenwerking met het reguliere onderwijs in hoofdzaak driedig. Ten eerste zijn er de contacten binnen het kader van de toelatingsprocedures tot het buitengewoon onderwijs (zie 10.5). Ten tweede is er het zogenaamde Geïntegreerd Onderwijs (GON) (zie 10.7.). Ten derde is er sprake van recente initiatieven die van de regering uitgaan in de vorm van ondersteunende remediëringsprogramma's in het basisonderwijs, om het probleem van mislukking en zittenblijven in het eerste jaar lager onderwijs aan te pakken. Dit zijn de programma's die onder de noemer 'zorgverbreding' vallen; zij richten zich op het gewoon basisonderwijs, maar tegelijk is er sprake van een overdracht van expertise van en interactie met buitengewone scholen. Het Onderwijsvoorangsbeleid (OVB) is een ander programma dat de uitval uit het gewoon onderwijs poogt tegen te gaan en kan in die zin eveneens omschreven worden als bedoeld voor 'kinderen met speciale noden'.

Tenslotte heeft de regering ook enkele experimenten opgezet waarin scholen voor gewoon en buitengewoon lager onderwijs samenwerken. De bedoeling is de mogelijkheden te onderzoeken voor uitwisseling van expertise om te werken met kinderen met speciale opvoedkundige noden in het gewoon onderwijs. Naast deze initiatieven van de overheid zijn er ook enkele scholen die op eigen initiatief dergelijke samenwerking hebben opgezet.

10.5. Toelatingsvoorwaarden, diagnose en begeleiding

Kinderen met een handicap kunnen in kleuterscholen worden ingeschreven op de leeftijd van 3 jaar (in de praktijk is dit vanaf 2,5 jaar), en dit tot 6 jaar, of uitzonderlijk tot de leeftijd van 7 of 8 indien dit als beter voor het kind wordt beoordeeld. Normaliter gaat een leerling vanaf de leeftijd van zes jaar naar de lagere school. De leerling verlaat normaal het lager onderwijs op de leeftijd van 13 jaar, of eventueel op de leeftijd van 14 of 15 jaar. Secundair onderwijs kan worden gevolgd tot de leeftijd van 21 jaar (Wet van 28 juni 1983). Afwijkingen op de leeftijdsgrens van 21 jaar kunnen worden toegestaan op advies van de Commissie voor Advies voor het Buitengewoon Onderwijs (CABO).

De Wet van 6 juli 1970 en het KB van 28 juni 1978 - overgenomen in het Decreet van 25 februari 1997 - regelen gedetailleerd de toelatingsvoorwaarden voor het buitengewoon onderwijs. Terwijl de toelatingsprocedure min of meer dezelfde is als voor het gewoon onderwijs qua leeftijdsvoorwaarden, vraagt een inschrijving in een instelling voor buitengewoon onderwijs ook steeds om een inschrijvingsverslag; dit document specificiert het onderwijstype (in het geval van het buitengewoon basisonderwijs) en het onderwijstype en de opleidingsvorm (in het geval van buitengewoon secundair onderwijs) overeenkomstig de handicap en de bijzondere noden van de leerling.

Het inschrijvingsverslag bestaat uit twee delen: enerzijds een attest met informatie over het onderwijstype en/of de opleidingsvorm en het onderwijsniveau dat het kind volgt; anderzijds is er het verantwoordingsprotocol waarin verslag wordt gedaan van het multidisciplinair onderzoek en waarin het afgeleverde attest wordt verantwoord. Dergelijk onderzoek moet bestaan uit een medisch, psychologisch, pedagogisch en een sociaal onderzoek. Dit multidisciplinair onderzoek wordt uitgevoerd door het Centrum voor Leerlingenbegeleiding dat door de overheid hiervoor aangesteld is.

Voor de types 5, 6 en 7 wordt het medisch onderzoek uitgevoerd door een geneeskundig specialist erkend door de minister van Gezondheid. Het attest wordt aan de ouders uitgereikt, wat hen toelaat om het kind in een school van hun keuze in te schrijven die het specifieke type en/of opleidingsvorm (in het geval van het secundair onderwijs) van buitengewoon onderwijs organiseert. Het attest wordt hen teruggegeven wanneer het kind de school verlaat (Broekaert, e.a., 1993).

Een kopie van het verantwoordingsprotocol wordt naar de onderwijsinstelling gezonden na de inschrijving van het kind, wat de klassenraad toelaat om de leerling in de meest geschikte klassengroep te plaatsen en, samen met het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB), de doelstellingen op te stellen die moeten worden bereikt alsook een onderwijsprogramma uit te werken in overeenstemming met de aard en de graad van de handicap van de leerlingen.

In bepaalde gevallen is een bijkomend advies vereist alvorens een leerling wordt toegelaten tot een buitengewone school. Hiertoe is een Commissie van Advies voor het Buitengewoon Onderwijs (CABO) opgericht in elke provincie door het besluit van de Vlaamse regering van 24 juni 1997. Deze commissies zijn bevoegd om:

- een gemotiveerde beslissing te nemen over een tijdelijke of permanente vrijstelling van de leerplicht voor een jongere of de opheffing van deze vrijstelling;
- advies te geven over een overplaatsing van een leerling ingeschreven in een gewone school naar een buitengewone school;
- advies te geven over een overplaatsing van een leerling ingeschreven in het buitengewoon onderwijs naar het gewoon onderwijs;
- advies te geven over een overplaatsing van een leerling naar een andere buitengewone school waar een geschikter niveau, type of opleidingsvorm van buitengewoon onderwijs wordt georganiseerd;
- advies te geven over het recht op permanent onderwijs aan huis.

Naast de ouders en de meerderjarige persoon met een handicap of zijn wettelijk vertegenwoordiger, kan ook een lid van de inspectie, een directeur of een arts van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) om advies vragen. Indien de ouders of de meerderjarige met een handicap weigeren samen te werken of helemaal niet akkoord gaan met de beslissing van het CABO is er een beroepsprocedure mogelijk.

10.6. Niveaus en leeftijdsgroepen

Het buitengewoon onderwijs wordt georganiseerd voor de niveaus kleuter-, lager en secundair onderwijs. Type 1 en type 8 bestaan echter niet in het buitengewoon kleuteronderwijs. Ook is er geen Buitengewoon Secundair Onderwijs (BuSO) voorzien voor jongeren uit het type 8. Sommige kinderen bevinden zich in het speciale regime van het Geïntegreerd Onderwijs (GON) (Broekaert, e.a., 1993).

De buitengewone scholen krijgen een pakket lestijden om de eigenlijke onderwijstaak en de therapeutische taken te vervullen. Dergelijk pakket wordt berekend op basis van het aantal ingeschreven leerlingen. Het schoolbestuur beslist over de indeling van de leerlingen in pedagogische eenheden binnen de onderwijstypes en opleidingsvormen.

De structuur van het kleuter- en lager onderwijs is gelijkaardig, buiten type 1 en type 8 die niet op het niveau van het kleuteronderwijs bestaan.

Op het niveau van de lagere school zijn er acht types van buitengewoon onderwijs gedefinieerd, met de bedoeling om zo goed mogelijk aan de algemene en individuele noden van de kinderen en jongeren te beantwoorden (Wet van 6 juli 1970):

- type 1 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met een lichte mentale handicap;
- type 2 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met een middelmatige en/of zware mentale handicap;
- type 3 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met zware emotionele en/of gedragsproblemen;
- type 4 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met (een) fysieke handicap(s);
- type 5 is toegankelijk voor zieke (gehospitaliseerde) kinderen en jongeren;
- type 6 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met een visuele handicap;
- type 7 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met een auditieve handicap;
- type 8 is toegankelijk voor kinderen en jongeren met ernstige leermoeilijkheden.

Op het niveau van het secundair onderwijs worden bijkomend vier opleidingsvormen georganiseerd die leerlingen van verschillende types - zoals op het niveau van het basisonderwijs is gedefinieerd - kunnen samenbrengen, overeenkomstig de aard en graad van hun handicap. De schooljaren in het buitengewoon secundair onderwijs zijn zelden vergelijkbaar met deze in het gewoon secundair onderwijs. Een leerling gaat immers slechts naar het volgende jaar wanneer hij er klaar voor lijkt te zijn. Een overstap van het gewoon naar het buitengewoon secundair onderwijs is altijd mogelijk, zelfs tijdens het schooljaar.

'Opleidingsvorm 1' (OV1) is van toepassing op leerlingen voor wie een individueel zelfstandig leven niet mogelijk is. Dit type opleiding gebeurt meestal aan een dagcentrum of een beschermde woonvoorziening. Het bestaat uit één enkel deel van minstens vier studiejaren en is toegankelijk voor jongeren met een attest voor type 2, 3, 4, 6 of 7 (Broekaert, e.a., 1993).

'Opleidingsvorm 2' (OV2) is bedoeld voor kinderen die, beschikkend over een zekere mate aan sociale zelfredzaamheid, een opleiding kunnen krijgen om hen voor te bereiden op een arbeidsleven in een beschermde arbeids- en leefomgeving. Dergelijke opleidingsvorm bestaat uit twee delen die elk minimum twee studiejaren omvatten. OV2 staat open voor leerlingen met een attest voor type 2, 3, 4, 6 of 7 (Broekaert, e.a., 1993).

'Opleidingsvorm 3' (OV3) is bedoeld voor leerlingen die bekwaam zijn om een beroepsopleiding te volgen, die voorbereidt op een job in een normale werkomgeving. Dergelijke opleidingsvorm heeft aandacht voor het onderwijzen van algemene kennis, sociale en beroepsvaardigheden. Over het algemeen wordt het beschouwd als 'beroepssecundair onderwijs' dat op een speciale manier wordt georganiseerd. Het bestaat uit een observatiefase van één jaar en een opleidingsfase die vier jaar duurt en staat open voor leerlingen met een attest voor type 1, 3, 4, 6 of 7. Het uiteindelijke doel van deze opleidingsvorm is de opvoeding van jongeren met speciale behoeften tot een onafhankelijk leven en hun integratie in een normale werkomgeving (Broekaert, e.a., 1993).

'Opleidingsvorm 4' staat open voor leerlingen wiens intellectuele capaciteiten voldoende zijn om onderwijsprogramma's van het gewoon onderwijs te volgen, waarbij onderwijsmethoden en – regelingen zijn aangepast aan hun specifieke handicap. Zij hebben een attest voor type 3, 4, 5, 6 of 7. De lesroosters van deze opleidingsvorm zijn exact dezelfde als die van de corresponderende gewone scholen, daar deze opleidingsvorm verplicht is een structuur te hebben identiek aan die van het secundair onderwijs. De leerlingen kunnen dus het gewone onderwijsaanbod zoals beschreven in 5.3.1. volgen. Daarenboven worden dezelfde diploma's en attesten uitgereikt. Er worden slechts weinig leerlingen aangetrokken door deze opleidingsvorm. Het streven naar een zo optimaal mogelijke integratie en het daarmee samenhangende Geïntegreerd Onderwijs heeft immers tot gevolg dat leerlingen zonder mentale handicap meestal gewoon secundair onderwijs volgen. Bovendien is het zeer moeilijk om voor het toch eerder beperkt aantal in aanmerking komende jongeren een voldoende ruime waaier van studierichtingen aan te bieden (Broekaert, e.a., 1993).

Sommige opleidingen kunnen worden gewijzigd in de context van de recente hervorming van het secundair onderwijs (zie hoofdstuk 5). Artikel 8 van dit decreet bepaalt dat 'opleidingsvorm 3' (OV3) en 'opleidingsvorm 4' (OV4) van het buitengewoon secundair onderwijs volgens een modulair stelsel kunnen worden georganiseerd. De Vlaamse Regering bepaalt de opleidingsstructuur en de studiebekrachtiging van het onderwijs georganiseerd volgens het modulair stelsel.

Sinds 1 september 1998 kunnen scholen die opleidingsvorm 3 (OV3) organiseren een bijkomende alternerende opleiding van één jaar inrichten. Deze opleiding bestaat uit twee dagen les en drie dagen werken in een bedrijf per week. De opleiding is bedoeld om de tewerkstellingskansen van leerlingen uit

het buitengewoon secundair onderwijs te vergroten. Deze opleiding wordt geëvalueerd als zeer succesvol (Omzendbrief van 1 mei 2000).

10.7. Geïntegreerd Onderwijs (GON)

Het geïntegreerd onderwijs is een samenwerkingsvorm tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs, die bepaalde kinderen of jongeren, die normaal naar buitengewone scholen zouden gaan, toelaat om in het gewoon onderwijs te participeren.

Een aanpassing van de wet van 1970 in 1986 richtte het raamwerk van het Geïntegreerd Onderwijs (GON) op dat verder diende te worden ingevuld door uitvoeringsbesluiten – in 1980 was het als experiment geïntroduceerd. Ondertussen zijn een aantal partiële of complete integratiemethoden met ondersteuningsmaatregelen vastgelegd via een omzendbrief. Enige tijd geleden heeft de minister van Onderwijs het initiatief genomen om bij decreet het recht op GON van elk kind met bijzondere noden te verankeren (indien aan bepaalde voorwaarden is voldaan), met name in het Decreet betreffende het Onderwijs VII van 8 juli 1996.

Het Decreet betreffende het Onderwijs VIII van 15 juli 1997 voorziet GON voor het basis- en secundair onderwijs, alsook voor het onderwijs op hogeschoolniveau.

Het GON betekent een aanzienlijke stap voorwaarts naar de integratie van het buitengewoon onderwijs in het gewoon onderwijs. Kinderen met een handicap en/of leerproblemen kunnen aan gewone scholen school lopen, tijdelijk of permanent, gedeeltelijk of volledig. Bijkomende lestijden en/of bijkomende uren en/of bijkomende middelen worden voorzien om een dergelijke integratie te realiseren. Naast de toelatingsvoorwaarden voor het bijzonder onderwijs moeten bijkomende voorwaarden worden vervuld. Een attest Geïntegreerd Onderwijs, uitgereikt door het hoofd van het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB), dat de aard van de integratie specificiert en de aard en graad van de handicap van de leerling, is vereist. Verder is er een plan Geïntegreerd Onderwijs nodig voor de voorbereiding en evaluatie van de integratie van de leerling met een handicap in het gewoon onderwijs. Dit plan is het resultaat van het overleg bij consensus tussen de leerling en/of zijn ouders, de directeurs van de betrokken scholen die gewoon en buitengewoon onderwijs aanbieden, een vertegenwoordiger van het onderwijzend personeel en de directeurs van de betrokken CLB (Decreet van 15 juli 1997).

Het GON heeft de bedoeling om de opvoedkundige mogelijkheden van het gewoon en het buitengewoon onderwijs te combineren. Er is sprake van een volledige of gedeeltelijke integratie naargelang de leerling alle of minstens gedurende twee halve dagen les volgt in het gewoon onderwijs. Een permanente integratie bestrijkt een volledig schooljaar, anders is er sprake van een tijdelijke integratie. In het kader van het GON zijn er drie mogelijkheden: de begeleiding van een leerkracht of leerkrachtenteam in het gewoon onderwijs, een financiële compensatie voor de dienstverlenende buitengewone school, en/of de toekenning van een les- of urenpakket aan de dienstverlenende buitengewone school met het oog op het verschaffen van opvoedkundige en paramedische begeleiding aan de leerling (Masschelein, e.a., 1996).

In het kader van 'zorgverbreding' bestaat de mogelijkheid om de lestijden over te plaatsen van het gewoon naar het buitengewoon onderwijs. Dit geeft de gewone scholen de mogelijkheid om de expertise van het personeel van het buitengewoon onderwijs aan te wenden.

Voor het hogeschoolonderwijs zijn gelijkaardige voorwaarden en regelingen van kracht, ofschoon er geen scholen voor buitengewoon hoger onderwijs bestaan. Dus de student participeert enkel in het gewoon hogescholenonderwijs met de nodige aanpassingen en begeleiding die karakteristiek zijn voor het GON. In 1999-2000 waren er 33 studenten uit het hoger onderwijs betrokken in het Geïntegreerd Onderwijs (GON).

In de periode 1990-2000 is het aantal leerlingen in het Geïntegreerd Onderwijs (GON) gestegen van 524 naar 1.066 in het basisonderwijs en van 202 naar 456 in het secundair onderwijs. Deze groei is duidelijk sterker dan de kwantitatieve groei van het buitengewoon onderwijs voor die periode. In dezelfde periode heeft het buitengewoon lager onderwijs een groei gekend van 7.639 leerlingen (+ 42 %) en het buitengewoon secundair onderwijs een groei van 2.074 leerlingen (+ 15 %) (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2000).

10.8. Leerkrachten en ander personeel

Inzake arbeidsvoorwaarden is het wetgevend kader zoals beschreven in deel 8.2. van toepassing. Naast het bestuurs- en onderwijzend personeel en het opvoedend hulppersoneel, dat een zelfde opleiding heeft genoten als in het gewoon onderwijs, - en het administratief en meesters-, vak- en dienstpneel - is er in de sector van het bijzonder onderwijs ook sprake van paramedisch en medisch personeel (arts, kinesitherapeut, logopedist, verpleegkundige,...), psychologen, orthopedagogen en maatschappelijk werkers. Aan buitengewone basisscholen is het nu mogelijk om orthopedagogen, psychologen, ergotherapeuten en maatschappelijk werkers aan te werven. Deze disciplines mochten tot voor het Decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997 niet uit het toegewezen urenpakket worden geput. De kwalificaties van deze beroepscategorieën zijn, voor zover ze ook in beide vormen van onderwijs bestaan, identiek aan deze van het gewoon onderwijs. Stapsgewijs is er echter een aanvullende opleiding geïntroduceerd, dankzij de bijkomende toekenning van middelen, die uitzicht geeft op een specifieke kwalificatie toegevoegd aan de basiskwalificaties die vereist zijn in het gewoon onderwijs. Voor leerkrachten die al in het buitengewoon onderwijs staan – ofschoon niet enkel voor hen – wordt een speciaal nascholingsprogramma georganiseerd. Dit programma wordt afgerond met een getuigschrift. Dit nascholingsprogramma is binnen het Decreet van 16 april 1996 geïntegreerd in het kader van de voortgezette opleidingen.

10.9. Leerplan, vakken en lessenrooster

De organisatie van het schooljaar, de schoolweek en –dag is vergelijkbaar met deze van de overeenstemmende onderwijsniveaus, zoals beschreven in hoofdstuk 2 (zie 2.9.), ofschoon de dagactiviteiten meer op de individuele noden van de leerlingen zijn georiënteerd. Naargelang het betrokken

onderwijsniveau is er een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de verschillende aspecten en de relatieve belangrijkheid van de verschillende onderwijsactiviteiten: o.a. sociale vorming, lichamelijke opvoeding, godsdienst/zedenleer, compensatietechnieken om te leren omgaan met specifieke handicaps, taal, wiskunde, beroepsgerichte vorming, arbeidsgeschiedmaking, activiteiten voor de bevordering van de senso-motoriek,... De doelstellingen hieromtrent zijn bekrachtigd door het Besluit van de Vlaamse regering van 27 juni 1990.

Net als voor de gewone onderwijsniveaus ontwikkelt de DVO ontwikkelingsdoelen. De buitengewone school zal in overleg met de ouders voor elk kind een selectie maken uit de lijst van ontwikkelingsdoelen. De selectie van deze ontwikkelingsdoelen moet worden neergeschreven en uitgewerkt in een handelingsplan.

Binnen elke pedagogische eenheid (een leerlingengroep binnen een type en/of onderwijsvorm) is er nog een verdere differentiëring mogelijk. Voor iedere leerling wordt immers, samen met het begeleidende Centrum voor Leerlingenbegeleiding, een handelingsplan opgemaakt. Dat is een stap-voor-stap programma op maat van de leerling. Daarin wordt aangegeven wat en hoe de leerling zal leren en hoe dat zal worden aangepakt. De doelstellingen worden duidelijk afgebakend en er wordt gestipuleerd wanneer ze moeten worden bereikt. Het handelingsplan, dat voortdurend kan worden aangepast aan de reële en haalbare evolutie van de leerling, vormt een dagelijkse leidraad voor de leerkrachten en paramedici. Een individueel handelingsplan kan in een groepswerkplan passen voor de pedagogische eenheid waarin de leerling de lessen volgt (zie ook 2.5.3.1.) (Broekaert, e.a., 1993). Op dit moment zijn er reeds ontwikkelingsdoelen gedefinieerd voor onderwijstype 2 (Besluit van de Vlaamse Regering van 1 december, 1998). De ontwikkelingsdoelen voor type 1, type 7 en type 8 worden voorbereid in het parlement en zullen wettelijk worden in de loop van het schooljaar 2000-2001.

10.10. Onderwijsmethoden en leerlingenbeoordeling

De onderwijsmethoden zijn sterk geïndividualiseerd in het buitengewoon onderwijs. Voor elk kind moet een handelingsplan worden uitgewerkt (zie 2.5.3.1.). De beslissingen omtrent onderwijsmethoden ressorteren onder de vrijheid van de inrichtende machten.

De leerlingenbeoordeling en de begeleiding van leerlingen zijn sterk met elkaar verweven. In het buitengewoon onderwijs heeft de beoordeling hoofdzakelijk een vormend karakter. De klassenraad die wordt bijgestaan door de Centra voor Leerlingenbegeleiding neemt beslissingen m.b.t. de samenstelling van de klassen, of een bepaalde leerling in een bepaalde leerlingengroep moet blijven, en omtrent de overgang van leerlingen naar andere klassen of naar een bepaald onderwijstype of -vorm.

10.11. Diploma en band met de arbeidsmarkt

In het buitengewoon onderwijs worden dezelfde attesten en diploma's uitgereikt als in het gewoon lager en secundair onderwijs. Hetzelfde geldt voor de attesten van deelname, vooral voor de beroepsgerichte programma's op secundair niveau.

Een aantal projecten zijn met de steun van het Europees Sociaal Fonds opgezet. Zij zijn bedoeld om de integratie op de arbeidsmarkt van leerlingen, die de OV3 hebben afgerond, te bevorderen. Over het algemeen kan de positie van de leerlingen uit de OV3 zwak worden genoemd, vooral in tijden van economische crisis en onstabiele arbeidsmarktvoorwaarden.

Sinds 2 september 1998 kunnen scholen die OV3 organiseren een bijkomende alternerende opleiding van één jaar inrichten. Deze opleiding bestaat uit twee dagen les en drie dagen werken in een bedrijf per week. De opleiding is bedoeld om de tewerkstellingskansen van leerlingen uit het buitengewoon secundair onderwijs te vergroten.

De leerlingen van OV1 en OV2 komen niet op de gewone arbeidsmarkt terecht. Voor de leerlingen uit OV4 is geen speciale regeling voorzien; zij komen net zoals alle anderen op de arbeidsmarkt terecht. Grotere bedrijven zijn bij wet verplicht om minstens enkele personen met een handicap in dienst te nemen (afhankelijk van het aantal werknemers in het bedrijf). Zo vinden bijvoorbeeld personen met een visuele handicap werk als telefonist(e). De nieuwe computertechnologie maakt voor personen met een handicap de toegang mogelijk tot nieuwe jobs.

10.12. Andere organisatiestructuren

Er bestaan geen officiële alternatieven voor het hierboven beschreven buitengewoon onderwijs. Enkel voor kinderen met zeer zware handicaps bestaan er andere onderwijsvormen die zich buiten het officiële onderwijssysteem bevinden. Het gaat hier om kinderen die zijn vrijgesteld van de bepalingen die de wet op de leerplicht oplegt. De meesten van hen worden opgevoed in speciale gehandicapteninstellingen (minder dan 0,1%).

10.13. Statistieken¹⁶

Leerkracht - leerlingratio: 5,7 in buitengewoon kleuter- en lager onderwijs¹⁷ en 3,5 in buitengewoon secundair onderwijs¹⁸ (1999-2000).

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

¹⁶ Om dubbeltellingen te vermijden worden leerlingen die ingeschreven zijn in het buitengewoon onderwijs omwille van een langdurige ziekte (type 5) niet inbegrepen in de cijfers van het buitengewoon onderwijs. Op 1 februari 2000 waren er 114 van die leerlingen in het buitengewoon kleuteronderwijs, 207 in het buitengewoon lager onderwijs en 175 in het buitengewoon secundair onderwijs.

¹⁷ Aantal leerlingen in het buitengewoon kleuter- en lager onderwijs in het schooljaar 1999-2000 gedeeld door het aantal leerkrachten (budgettaire full-time equivalenten) in het buitengewoon kleuter- en lager onderwijs in januari 2000.

¹⁸ Aantal leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs in het schooljaar 1999-2000 gedeeld door het aantal leerkrachten (budgettaire full-time equivalenten) in het buitengewoon secundair onderwijs in januari 2000.

Tabel 10.1. Aantal leerlingen in buitengewoon kleuteronderwijs naargelang van het type (schooljaar 1999-2000)

	T2	T3	T4	T6	T7
Gemeenschapsonderwijs	381	23	61	2	-
Gesubsidieerd vrij onderwijs	567	119	187	37	268
Gesubsidieerd officieel onderwijs	59	17	8	5	33
Totaal	1.007	159	256	44	301
Algemeen totaal: 1.767					

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.2. Aantal leerlingen in het buitengewoon lager onderwijs naargelang van het type (1999-2000)

	T1	T2	T3	T4	T6	T7	T8
Gemeenschapsonderwijs	2.066	766	221	219	21	-	1.788
Gesubsidieerd vrij onderwijs	6.419	1.932	977	509	91	369	6.048
Gesubsidieerd officieel onderwijs	1.974	184	128	30	23	22	1.940
Totaal	10.459	2.882	1.326	758	135	391	9.776
Algemeen totaal: 25.727							

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.3. Aantal leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) naar opleidingsvorm (1999-2000)

	OV1	OV2	OV3	OV4
Gemeenschapsonderwijs	424	599	2.196	-
Gesubsidieerd vrij onderwijs	1.366	1.554	7.007	172
Gesubsidieerd officieel onderwijs	153	231	2.005	67
Totaal	1.943	2.384	11.208	239
Algemeen totaal : 15.774				

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.4. Aantal leerlingen in opleidingsvorm 1 van het BuSO naar type (1999-2000)

Secundair onderwijs	T2	T3	T4	T6	T7
Gemeenschapsonderwijs	273	-	148	3	-
Gesubsidieerd vrij onderwijs	993	3	316	31	23
Gesubsidieerd officieel onderwijs	123	-	30	-	-
Totaal	1.389	3	494	34	23

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.5. Aantal leerlingen in opleidingsvorm 2 van het BuSO naar type (1999-2000)

Secundair onderwijs	T2	T3	T4	T6	T7
Gemeenschapsonderwijs	512	8	76	2	1
Gesubsidieerd vrij onderwijs	1.205	26	133	152	38
Gesubsidieerd officieel onderwijs	221	-	1	5	4
Totaal	1.938	34	210	159	43

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.6. Aantal leerlingen in opleidingsvorm 3 van het BuSO naar type (1999-2000)

Secundair onderwijs	T1	T3	T4	T6	T7
Gemeenschapsonderwijs	2.023	140	33	-	-
Gesubsidieerd vrij onderwijs	6.122	666	15	26	178
Gesubsidieerd officieel onderwijs	1.849	114	12	7	23
Totaal	9.994	920	60	33	201

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.7. Aantal leerlingen in opleidingsvorm 4 van het BuSO naar type (1999-2000)

Secundair onderwijs	Type 3	Type 4	Type 6
Gemeenschapsonderwijs	-	-	-
Gesubsidieerd vrij onderwijs	15	137	20
Gesubsidieerd officieel onderwijs	67	-	-
Totaal	82	137	20

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.8. Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon kleuteronderwijs (1980-2000)

Jaar	Gemeenschaps- onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
80-81	190	758	76	1.024
81-82	183	822	80	1.085
82-83	186	746	56	988
83-84	177	758	65	1.000
84-85	177	773	61	1.011
85-86	177	712	61	950
86-87	184	718	62	964
87-88	204	765	63	1.032
88-89	222	827	83	1.132
89-90	249	974	183	1.406
90-91	268	944	193	1.405
91-92	319	1.104	192	1.615
92-93	317	1.179	176	1.672
93-94	340	1.234	215	1.789
94-95	388	1.282	191	1.861
95-96	425	1.306	216	1.947
96-97	420	1.246	118	1.784
97-98	456	1.233	122	1.811
98-99	472	1.177	131	1.780
99-00	467	1.178	122	1.767

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.9. Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon lager onderwijs (BLO) (1980-2000)

Jaar	Gemeenschaps- onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
80-81	2.910	13.275	3.044	19.229
81-82	2.724	12.648	3.082	18.454
82-83	2.647	11.962	3.099	17.708
83-84	2.608	11.537	2.963	17.108
84-85	2.443	10.985	2.626	16.054
85-86	2.460	10.889	2.637	15.986
86-87	2.515	10.780	2.620	15.915
87-88	2.592	11.086	2.672	16.350
88-89	2.684	11.587	2.777	17.048
89-90	2.780	11.722	2.929	17.431
90-91	3.013	12.250	3.175	18.438
91-92	3.362	13.134	3.632	20.128
92-93	3.576	13.449	3.754	20.779
93-94	3.640	13.847	3.896	21.383
94-95	3.932	14.154	3.984	22.070
95-96	4.123	14.646	4.058	22.827
96-97	4.308	14.866	3.947	23.121
97-98	4.658	15.352	4.062	24.072
98-99	4.909	15.865	4.161	24.935
99-00	5.081	16.345	4.301	25.727

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.10. Evolutie van het leerlingenaantal in het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) (1980-2000)

Jaar	Gemeenschaps- onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd officieel onderwijs	Totaal
80-81	1.910	9.553	2.689	14.152
81-82	2.193	10.306	3.016	15.515
82-83	2.259	10.462	3.152	15.873
83-84	2.518	10.644	3.238	16.400
84-85	2.661	10.623	3.207	16.491
85-86	2.704	10.404	3.124	16.232
86-87	2.721	10.190	3.122	16.033
87-88	2.727	9.907	3.105	15.739
88-89	2.751	9.763	2.625	15.139
89-90	2.637	9.052	2.789	14.478
90-91	2.543	8.650	2.641	13.834
91-92	2.518	8.893	2.647	14.085
92-93	2.580	9.153	2.673	14.405
93-94	2.664	9.407	2.668	14.437
94-95	2.685	9.705	2.750	15.140
95-96	2.771	10.046	2.720	15.537
96-97	2.879	9.962	2.707	15.548
97-98	3.159	9.976	2.512	15.647
98-99	3.159	10.045	2.455	15.659
99-00	3.219	10.099	2.456	15.774

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Tabel 10.11. Aantal scholen in het buitengewoon onderwijs (1999-2000) (1)

	Gemeenschaps- onderwijs	Gesubsidieerd vrij onderwijs	Gesubsidieerd Officieel onderwijs
Kleuteronderwijs	23	56	8
Lager onderwijs	34	123	32
Secundair onderwijs	18	74	19

(MVG, departement Onderwijs, 2000b)

Opmerking:

- (1) Buitengewone kleuterscholen bieden vaak ook buitengewoon lager onderwijs aan. Bijgevolg worden sommige instellingen dubbel geteld in deze tabel. In het schooljaar 1999-2000 was er geen enkele school die enkel buitengewoon kleuteronderwijs aanbiedt.
- (2) Instellingen die type 5 onderwijs aanbieden zijn niet begrepen in deze cijfers. Er zijn 6 zulke scholen in het buitengewoon kleuteronderwijs, 6 scholen in het buitengewoon lager onderwijs en 4 scholen in het buitengewoon secundair onderwijs.

HOOFDSTUK 11. INTERNATIONALE ASPECTEN VAN HET ONDERWIJS IN VLAANDEREN

Deelname aan internationale programma's is voor het onderwijs in Vlaanderen reeds lange tijd een belangrijke zaak. In dit hoofdstuk wordt een beknopt overzicht gegeven van de wijze waarop dit gerealiseerd wordt. Twee belangrijke componenten kunnen worden onderscheiden: de participatie aan de onderwijs- en opleidingsprogramma's van de Europese Unie enerzijds en andere bilaterale en multilaterale samenwerkingsvormen anderzijds.

11.1. Europese invloed op het Vlaams onderwijssysteem

De nieuwe Vlaamse wetgeving inzake onderwijs heeft de internationale samenwerking in de wet geïntegreerd. Zo werd bijvoorbeeld het vrij verkeer van personen in de Europese Unie en de non-discriminatie van EU-burgers opgenomen in de wet.

De hervorming van het hoger onderwijs buiten de universiteit van 1994 beoogde o.a. een verbetering van de participatie van de hogescholen in internationale programma's. Elke universiteit en hogeschool heeft een Dienst Internationale Betrekkingen opgericht om de uitbouw van internationale contacten en relaties administratief te ondersteunen. In de Decreten op de universiteiten (12 juni 1991) en hogescholen (13 juli 1994) is bijv. de mogelijkheid voorzien om delen van de opleidingen in een vreemde taal te volgen alsook om opleidingen die aan buitenlandse instellingen zijn gevolgd als equivalent te erkennen in het kader van Europese actieprogramma's (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a). Het volgen van opleidingen in een vreemde taal is bijvoorbeeld voorzien voor opleidingen in een vreemde taal, voor delen van opleidingen in de tweede cyclus waar een buitenlandse gasthoogleraar doceert, en voor postacademische vorming of posthogeschoolvorming. Aan de universiteiten kunnen de studenten van de tweede cyclus tot twintig procent van hun opleidingsonderdelen in een andere taal volgen. Studenten van de tweede cyclus aan een hogeschool van twee cycli en studenten van het laatste jaar aan een hogeschool van één cyclus of studenten die een aanvullende opleiding volgen kunnen maximaal twintig procent van hun programma in een andere taal volgen op voorwaarde dat de vakken worden gegeven door een anderstalige gastprofessor. De studenten hebben steeds het recht om hun examen in het Nederlands af te leggen.

De introductie van enkele principes van het Europese ECTS-systeem (European Credit Transfer System) in de regelingen die van toepassing zijn op het hoger onderwijs (universiteit inbegrepen), maakt een aanpassing aan de studieprogramma's van de instellingen in andere Europese landen eenvoudiger en is een belangrijk instrument voor de erkenning van studiepunten.

Verder moet er worden opgemerkt dat Vlaanderen een aantal tendensen volgt op internationaal niveau. Vlaanderen heeft een internationale dimensie in haar systeem van kwaliteitscontrole ingebouwd. In

samenwerking met Nederland evalueren visitatiecommissies, bestaande uit experts van beide landen, de studiegebieden van zowel het universitair onderwijs als het onderwijs aan de hogescholen (samenwerking VLHORA – HBO-Raad) die zowel in Vlaanderen als in Nederland worden aangeboden. Ook is er samenwerking met Nederland op het vlak van de doorlichting van de andere onderwijsniveaus (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a). In 1998 namen Vlaamse scholen deel aan EU pilootprojecten over kwaliteitsgarantie op lager en secundair niveau (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001). De Nederlands-Vlaamse samenwerking op het niveau van de inspectie kreeg concreet gestalte in een intensieve uitwisseling van outputmetingen bij schooldoorlichtingen.

11.2. Europese programma's

De Europese Unie heeft een aantal onderwijs- en opleidingsprogramma's in gang gezet met het oog op het promoten van de Europese dimensie en het verbeteren van de onderwijskwaliteit door middel van samenwerking tussen de landen.

De belangrijkste programma's zijn:

Het SOCRATES-programma:

SOCRATES is een actieprogramma van de Europese Gemeenschap dat in 1995 opgericht is op initiatief van de Europese gemeenschappen en met de goedkeuring van het Europese Parlement en de Raad van de Europese Unie. De tweede fase van dit programma is gestart op 1 januari 2001 en loopt tot 31 december 2006.

Dit programma omvat de volgende actiegebieden:

- COMENIUS: samenwerking tussen scholen, nascholing en leerkrachtenvorming en COMENIUS-netwerken.
- ERASMUS: samenwerking tussen Europese instellingen van hoger onderwijs, bevordering van mobiliteit en uitwisseling van studenten en leerkrachten en thematische netwerken.
- GRUNDTVIG: levenslang leren door volwassenenonderwijs en andere onderwijsroutes.
- LINGUA: verbetering van het taalonderwijs en stimuleren van de ontwikkeling van leermiddelen.
- MINERVA: stimuleren van de Europese samenwerking in open en afstandsonderwijs en ICT.
- Observatie en innovatie: uitwisseling van informatie en ervaringen, identificatie van 'goede praktijkvoorbeelden' en comparatief onderzoek. Deze actie bevat ARION (uitwisseling van informatie en ervaringen van beleidsmakers en onderwijsexperten), EURYDICE (informatienetwerk over onderwijs in Europa) en NARIC (het Netwerk van nationale informatiecentra voor academische erkenning), die verantwoordelijk zijn voor het verschaffen van informatie aan instellingen en burgers over hoger onderwijssystemen en -kwalificaties, met het oog op de bevordering van de erkenning van dergelijke kwalificaties in andere landen voor academische en, in vele gevallen, beroepsdoeleinden.

De implementatie van het SOCRATES-programma in de Vlaamse Gemeenschap wordt gecoördineerd en uitgevoerd door een eenheid binnen het departement Onderwijs van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, met name het Vlaams SOCRATES-Agentschap.

Het Besluit van de Vlaamse regering van 24 oktober 1996 richtte het SOCRATES-comité op, een beleidsadviserend comité bijgestaan door twee subcomités, een voor verplicht onderwijs en één voor hoger onderwijs. Deze comités zijn opgericht om een optimale participatie van Vlaanderen in het SOCRATES-programma te garanderen. De sub-comités geven advies en volgen de activiteiten op (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001).

Het LEONARDO DA VINCI- programma:

Het doel van dit programma is het verbeteren van de kwaliteit van de beroepsopleidingen in de Europese lidstaten door middel van pilootprojecten, praktijkprogramma's in scholen en uitwisseling. Dit betekent dat er beurzen beschikbaar zijn voor stages van leerlingen in bedrijven in andere landen van de EU. Deze beurzen zijn enkel beschikbaar als er een structurele samenwerkingsovereenkomst is. Deze overeenkomsten betreffen samenwerking van één of meer instellingen van hoger onderwijs met het bedrijfsleven.

Het TEMPUS- programma:

Dit programma is gericht op samenwerking met Oosteuropese instellingen (TEMPUS/Phare programma) en instellingen in de voormalige Sovjet-Unie (TEMPUS/Tacis programma). In tegenstelling met het SOCRATES-programma is dit programma niet gericht op individuele mobiliteit maar wel op de ontwikkeling van projecten die de ontwikkeling en herstructurering van het hoger onderwijs in Oost en Centraal Europa verbeteren. Gedurende de voorbije jaren is dit programma echter uitgehold. In 1998 zijn Hongarije, Polen, Roemenië, Slowakije en Tsjechië overgeschakeld naar SOCRATES. De drie Baltische staten, Slovenië en Bulgarije zijn in 1999-2000 gevolgd. Vanaf 2000-2001 krijgen enkel Albanië, Bosnië-Herzegovina, Croatië en Macedonië nog steun van TEMPUS-III tot 2006.

Sinds het schooljaar 1994-1995 financiert het ALFA-programma de samenwerking tussen universiteiten en hogescholen van de EU en Latijns-Amerika. Dit programma omvat twee subprogramma's: samenwerking tussen instellingen van hoger onderwijs en samenwerking in wetenschappelijke en technologische opleiding. Zowel universiteiten als hogescholen nemen hieraan deel. De deelnemende instellingen moeten 20% van de totale kosten dragen.

Als deel van de ruimere MEDA-overeenkomst, organiseert MED -CAMPUS onderwijssamenwerking met de landen rond de Middellandse Zee die niet tot de EU behoren.

PEACE, tenslotte, beoogt samenwerking met Palestijnse universiteiten.

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs).

11.3. Bilaterale en multilaterale samenwerking

11.3.1. Bilaterale samenwerking met Nederland

Sinds 1990 wordt de samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland in het onderwijsveld georganiseerd onder de zogenaamde 'GENT-akkoorden'. De eerste Gent-akkoorden (Gent-1 en Gent-2) hadden enkel betrekking op het hoger onderwijs. In de latere akkoorden (Gent-3 en Gent-4) werden alle onderwijsniveaus betrokken. De acties bestaan uit seminaries, de ontwikkeling van samenwerking tussen onderwijsinstellingen, gezamenlijke studies en publicaties, uitwisseling van goede onderwijskundige praktijken en informatie. De thema's die worden behandeld in het GENT-5 akkoord zijn: ICT, mobiliteit, verhogen van de samenwerking tussen instellingen, kwaliteitscontrole en administratieve vernieuwing en doelgroepenbeleid.

Voor een aantal van deze onderwerpen is goede informatie nodig. Daarom wordt er sinds het schooljaar 1995-1996 jaarlijks en vanaf 1998-1999 tweejaarlijks, een speciale "grensverkeertelling" georganiseerd met het oog op het situeren van de wederzijdse onderwijsmobiliteit (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs).

Ook de inspectie van beide landen werken nauw samen; zo wordt er onder meer een vergelijkende studie gemaakt over de methodiek van de schooldoorlichting.

In 1995 is het GROS (Grensoverschrijdende samenwerking)-project met Nederland van start gegaan op het niveau van het basis en secundair onderwijs (zie tabel 11.10).

In 1995 hebben Vlaanderen, Nederland en de aangrenzende Duitse Länder Nordrhein-Westfalen, Niedersachsen en Bremen een akkoord afgesloten om de wederzijdse samenwerking inzake hoger onderwijs te stimuleren met het oog op de inrichting van één grote open onderwijsruimte (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a). Dit werd het "Grenslandenbeleid" genoemd.

Om een aantal aangelegenheden betreffende de Nederlandse taal, waaronder taalvorming en -onderwijs gezamenlijk aan te pakken, hebben Nederland en de Vlaamse Gemeenschap de Nederlandse Taalunie opgericht. Dit supranationaal orgaan geeft de mogelijkheid om op internationaal niveau als één taalgemeenschap te handelen (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, 1996a).

11.3.2. Bilaterale samenwerking: de culturele akkoorden

Er is ook samenwerking mogelijk in het kader van culturele akkoorden en samenwerkingsakkoorden. Ongeveer 40 akkoorden werden in 1999 in uitvoering gesteld. Een dergelijke samenwerking heeft betrekking op alle onderwijsniveaus, maar het meest intens op het vlak van hoger onderwijs. Het omvat specialisatie- en onderzoeksbeurzen voor studenten uit een post-academische opleiding in het hoger onderwijs, de uitwisseling van hoogleraren en docenten, de organisatie van lessen vreemde talen aan de Vlaamse universiteiten,...

Verder zijn er specifieke samenwerkingsakkoorden aangegaan met Italië, Denemarken, Griekenland, Finland, Duitsland, Ierland, Oostenrijk, Spanje, Portugal, Zweden, Noorwegen, Egypte, Bulgarije, Marokko, Polen, Tsjechië, China, Tunesië, Mexico, Zwitserland, Luxemburg, Estland, Letland, Litouwen, Japan en Frankrijk. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de samenwerking niet even intens is met al deze landen.

Alle Vlaamse hogescholen en universiteiten worden op de hoogte gehouden van buitenlandse studiebeurzen door middel van de brochure 'Studeren in het buitenland' en de website van de Vlaamse Gemeenschap (<http://www.vlaanderen.be>) (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001).

11.3.3. Multilaterale samenwerking: de Raad van Europa

Wat de Raad van Europa betreft, participeert het departement Onderwijs in de activiteiten van de CDCC (Comité Directeur pour la Coopération Culturelle) en de daaronder ressorterende subcomités voor projecten als:

- mensenrechten, democratie en tolerantie;
- EUDISED (databank voor onderwijsonderzoek);
- juridische hulp aan de landen van Centraal- en Oost-Europa.

Binnen hetzelfde kader worden er door de Vlaamse Gemeenschap in-service trainingen ingericht voor leerkrachten en docenten van basis, secundair en hoger onderwijs. Daarenboven werd in 1998 binnen het raam van de Raad voor Europa-activiteiten de actie "Lid van het parlement voor 1 dag" (Brussel, september) georganiseerd. En tenslotte werd in samenwerking met de Franse Gemeenschap een conferentie over 'Geweld in de school' gehouden.

11.3.4. Multilaterale samenwerking: OESO

Binnen de OESO participeert het departement Onderwijs in het "Education Committee" (voorzitterschap in 1998 en 1999), het IMHE (Institution for Management of Higher Education) en de CERI (Centre for Educational Research and Innovation). Aan de volgende projecten van het CERI wordt door het departement deelgenomen:

- onderwijs voor morgen;
- onderwijsindicatoren (INES);
- levenslang leren;
- doorlichting van ons onderwijssysteem.

In 2000 nam een delegatie van het departement Onderwijs deel aan de volgende OESO-conferenties:

- Review of Early Childhood Communication and Care (Parijs, oktober 2000);
- Schooling for tomorrow (Rotterdam, november 2000).

11.3.5. Multilaterale samenwerking: UNESCO

Op 5 oktober 2000 heeft de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming, samen met "International Education" (internationaal onderwijs) en "The World Confederation of Teachers" (vereniging van leerkrachten over de wereld) de "Day of the teacher" (Dag van de leerkracht) georganiseerd in het Vlaamse parlement.

Met het oog op de 46ste sessie van de "Conférence Internationale de l'Education" (internationale onderwijsconferentie) die wordt georganiseerd door het "Bureau International de l'Education" (Internationaal Onderwijsbureau), is het Vlaamse departement Onderwijs begonnen met de voorbereiding van een rapport over de onderwijsontwikkelingen in de jaren '90. Dit rapport zal naar voor gebracht worden op de UNESCO conferentie in 2001.

Daarnaast heeft een delegatie van het departement Onderwijs deelgenomen aan een vergadering over de "Wereldconferentie omtrent Hoger Onderwijs" (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs).

11.3.6. Multilaterale samenwerking in de EU

Het departement Onderwijs was ook vertegenwoordigd in het 'Education Committee' en in de 'Governing Board' van de EFT (European Training Foundation) in Turijn. Eveneens werd er deel genomen aan het EU "Netdays"-initiatief.

11.4. Internationale samenwerking in het 'formele' onderwijs

In dit deel wordt een overzicht gegeven van de verschillende internationale programma's die er bestaan voor de verschillende onderwijsniveaus. De programma's van de Europese Unie zijn de belangrijkste en daarom zal ook de meeste aandacht naar hen uitgaan.

11.4.1. Internationale samenwerking op het niveau van het basisonderwijs

Sinds 1995 liet zoals gezegd het GROS-programma (Grens Overschrijdende Samenwerking) tussen Vlaanderen en Nederland de Vlaamse en Nederlandse lagere scholen toe om klassen uit te wisselen op basis van samenwerkingsakkoorden. In dit kader ontvangen leerkrachten subsidies van de Vlaamse Gemeenschap om deze uitwisselingen voor te bereiden en te realiseren.

Vanaf 1999 worden samenwerkingsprojecten tussen Vlaamse scholen en scholen uit Nederland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland en Luxemburg gesubsidieerd in het kader van het

buurlandenbeleid. Elk jaar organiseert het departement Onderwijs in samenwerking met de Franse ambassade in-service trainingen in Frankrijk voor leerkrachten Frans in het basisonderwijs.

Het KLAVERTJE DRIE programma is een uitwisselingsprogramma binnen België dat samenwerkt met het "Prins Filipfonds" en opgericht werd als vorm van samenwerking tussen de drie gemeenschappen. Het programma regelt uitwisselingen van kinderen uit het vijfde en zesde leerjaar van de lagere school in de drie verschillende Belgische gemeenschappen.

Verder nemen de Vlaamse lagere scholen deel aan de partnerschappen van het SOCRATES/COMENIUS-programma. Naast de Europese financiële steun, is er bijkomend Vlaams geld ter beschikking voor elk van de activiteiten.

Het SOCRATES/COMENIUS-programma bestaat uit de volgende activiteiten:

- COMENIUS 1: School Partnerschappen

In schoolpartnerschappen kunnen scholen steun vragen voor drie types van projecten: Schoolprojecten, Taalprojecten en School-ontwikkelingsprojecten. Wanneer een school zich wil inschrijven voor een project dient deze school een "Comenius Plan" in te dienen bij het nationaal agentschap. Scholen die een Comenius 1 project willen opstarten kunnen een beurs voor een voorbereidend bezoek aanvragen die dan de kosten dekt van voorbereidende vergaderingen tussen de betrokken partners. Een school kan ook een Comenius taalassistent aanstellen voor een periode van 3 tot 8 maanden.

Comenius schoolprojecten bevorderen de transnationale samenwerking tussen scholen. De projecten geven leerlingen en leerkrachten van tenminste drie deelnemende landen de kans om samen te werken op één of meer wederzijdse interessepunten. Deze samenwerking stelt deelnemers in staat om ervaringen uit te wisselen, om de verschillende aspecten van de Europese culturele, sociale en economische diversiteit te ondervinden, om de algemene kennis te vergroten en te leren elkaars standpunten te begrijpen en te appreciëren.

Comenius schoolontwikkelingsprojecten geven schoolbesturen en leerkrachten de kans om ervaringen en informatie uit te wisselen, om samen methoden en benaderingswijzen uit te werken in overeenstemming met hun noden en om de meest effectieve organisatorische en pedagogische aanpakken in praktijk te brengen en te testen.

- COMENIUS 2: Opleiding van het onderwijzend personeel

Comenius 2 is ontworpen om de professionele ontwikkeling te promoten van alle types van personeel die betrokken zijn bij het onderwijs. Dit wordt verwezenlijkt door het steunen van transnationale samenwerkingsprojecten en mobiliteitsactiviteiten. Hierbij worden alle fasen en aspecten van de professionele ontwikkeling - initiële opleiding, inductie, nascholing- betrokken.

- COMENIUS 3: Comenius netwerken

Het oprichten van Comenius netwerken is een nieuw initiatief dat valt onder de tweede fase van het Socrates programma. Het hoofddoel is het creëren van verbanden tussen projecten die uitgevoerd worden

door schoolpartnerschappen en projecten die verband houden met de opleiding van het onderwijzend personeel. Comenius netwerken zijn gebaseerd op wederzijdse interessepunten met het oog op het bevorderen van Europese samenwerking en innovatie in het onderwijs op verschillende thematische gebieden. Deze netwerken zullen een platform vormen dat personen en instellingen bijstaat die betrokken zijn bij Comenius met als doel het versterken van hun samenwerking en het bieden van een forum voor gezamenlijke reflectie en samenwerking bij het identificeren en promoten van innovatie en goede praktijken in het betreffende thematisch gebied (zie: <http://europa.eu.int/comm/education.socrates/comenius>).

De Vlaamse instellingen Ryckvelde (Damme) en Alden Biesen (Bilzen) promoten de Europese dimensie in alle aspecten van het leerplan aan de Vlaamse basisscholen.

11.4.2. Internationale samenwerking op het niveau van het secundair onderwijs

Het Klavertje Drie-programma, een intra-Belgisch uitwisselingsprogramma in samenwerking met het Prins Filipfonds, is een samenwerkingsvorm tussen de drie Belgische Gemeenschappen. Het ondersteunt uitwisselingen van leerlingen in secundaire scholen uit de drie verschillende culturele gemeenschappen.

Daarnaast maakt sedert 1995 het GROS-programma (Grensoverschrijdende samenwerking) het voor Vlaamse en Nederlandse secundaire scholen mogelijk klassen uit te wisselen.

In samenwerking met de Franse autoriteiten worden er jaarlijks nascholingsopleidingen georganiseerd voor leerkrachten Frans van het secundair onderwijs. Met de Duitse autoriteiten worden er samen cursussen Duits voor leerlingen uit het secundair onderwijs ingericht. Vlaamse leerkrachten Duits kunnen deelnemen aan nascholingsopleidingen in Duitsland en het is zelfs zo dat zij als gast gedurende drie weken in een Duitse school kunnen verblijven. Daarenboven kunnen kandidaat-leerkrachten Duits als 'taalassistent' gedurende acht tot negen maanden in een Duitse school werken.

Uiteraard kunnen de Franse en Duitse leerkrachten hetzelfde doen in Vlaanderen.

Verder ondersteunt de Vlaamse Gemeenschap ook de samenwerking tussen Vlaamse secundaire scholen en dergelijke scholen in Tsjechië en Slowakije, vooral wat betreft technische en beroepstraining. Seminaries over speciale thema's zijn gericht op alle soorten scholen.

Daarnaast is er het Euroklassen-project dat uitwisselingen ondersteunt op basis van een samenwerkingsovereenkomst tussen een Vlaamse secundaire school en minstens één school van een andere EU-lidstaat (zie tabel 11.11.). Deze uitwisselingen kunnen plaats hebben in het vierde, vijfde of zesde jaar van het secundair onderwijs.

De Vlaamse secundaire scholen participeren actief in het SOCRATES/COMENIUS-programma (zie hierboven) (zie tabellen 11.3. en 11.4.).

De Comenius taalprojecten trachten de motivatie, capaciteit en vertrouwen van jongeren om te communiceren in andere Europese talen te vergroten. Zo'n project wordt uitgevoerd door groepen van tenminste 10 jongeren van 14 jaar of ouder van partnerscholen in twee deelnemende landen.

Het hoofdelement van deze projecten is niet de formele taalinstructie maar wel het aanleren van een taal door het samenwerken met jongeren van een ander land aan een gezamenlijk onderwerp. In deze projecten is normaal gezien één van de twee deelnemers een land waar één van de minder verspreide en minder geleerde talen gebruikt wordt (zoals bv. Nederlands). Op die manier zullen veel leerlingen de kans hebben om een taal te leren kennen die ze normaal gezien nooit zouden leren.

De Vlaamse secundaire scholen participeren ook in het LEONARDO DA VINCI-programma. Transnationale partnerschapsprojecten, uitwisselingen, onderzoeken en studies worden binnen dit programma gesubsidieerd. Gedurende 1995-1999 hebben 840 leerlingen en 205 leerkrachten aan uitwisselingen geparticipeerd. In hetzelfde kader zijn er informatiecentra over opvoedings- en trainingssystemen opgericht in de andere EU lidstaten. In Vlaanderen wordt dit centrum het 'Studie- en Beroepskeuzecentrum' geheten en is gesitueerd in de dienst Beroepsopleiding van het departement Onderwijs.

In het kader van objectief 3 van het Europees Sociaal Fonds dat zich richt op de bevordering van de integratie in het arbeidsproces van jonge mensen die door exclusie uit de arbeidsmarkt zijn bedreigd, worden er bepaalde activiteiten voor het secundair onderwijs opgezet. Al deze acties, samen met de EU-programma's Equilibrium, Key, Youth Restart en Enable, worden gecoördineerd door de dienst Beroepsopleiding van het departement Onderwijs.

In 1998 werd een pilootproject voor modularisering van het technisch en beroepsonderwijs opgestart binnen het project "Employment Youthstart" met financiële hulp van de Europese Unie. In het kader van het Europees project "Building Future Success" probeert de "Dienst Beroepsopleiding" samen met buitenlandse partners, de relatie tussen beroepsopleiding en de arbeidsmarkt te optimaliseren. In dit verband wordt er onderzoek uitgevoerd over de ontwikkeling van beroepsprofielen, organisatiemodellen en efficiënte begeleiding in Vlaanderen. Het Vlaamse deel van dit project, namelijk modularisering, is bedoeld om leerlingen van het beroepsonderwijs meer slaagkansen te geven. Elk deel van de opleiding wordt beloond met een modulair attest. Dit zou de motivatie van de leerlingen moeten vergroten en zou de output van ongekwalificeerde leerlingen moeten verkleinen. De inhoud van de modules is gebaseerd op beroepsprofielen, opgesteld door de sociale partners. Een eerste groep scholen is gestart met een experiment van dit project in het begin van het schooljaar 1999-2000. Het doel van dit experiment was om de invoering ervan met studenten voor te bereiden. Op 1 september 2000 is er een tweede groep scholen begonnen aan dit project (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001).

Ook op het secundair niveau promoten de centra Ryckvelde en Alden Biesen de Europese dimensie in alle aspecten van het leerplan op school.

11.4.3. Internationale samenwerking in het hoger onderwijs

Deelname aan de Europese Programma's houdt twee voorname actielijnen in: SOCRATES/ERASMUS en andere programma's. Het SOCRATES/ERASMUS programma staat open voor alle soorten

instellingen van hoger onderwijs en betreft alle disciplines en onderwijsniveaus, inclusief doctoraten. Het programma omvat de volgende activiteiten die wederzijds afhankelijk zijn van elkaar (zie tabel 11.12):

1. Europese samenwerking tussen instellingen;
2. Mobiliteit van studenten en docenten;
3. Thematische netwerken.

Deze acties worden gerealiseerd binnen het kader van een "Institutioneel Contract" (IC) tussen de Europese Commissie en de instelling. Zo'n Institutioneel Contract omvat:

- ERASMUS beurzen voor studenten- en docentmobiliteit en voor de organisatie van deze mobiliteit.
- Activiteiten over de invoering, de implementatie en de uitbreiding van ECTS (European Credit Transfer System).
- Volledige voorstellen voor intensieve programma's en projecten voor de ontwikkeling van studieprogramma's betreffende ERASMUS.
- Thematische netwerkprojecten: thematische samenwerking tussen faculteiten of vakgroepen van verschillende Europese universiteiten voor de ontwikkeling van een Europese dimensie (en mogelijke andere wederzijdse interesepunten) binnen of tussen bepaalde vakgebieden.
- De lijst van andere SOCRATES-programma's die de instelling coördineert.

Het Institutioneel Contract (IC) is een overeenkomst die duurt zolang het programma loopt (2000-2006). Elke instelling is verantwoordelijk voor de efficiënte realisatie van activiteiten die gesteund worden door de gemeenschappen. Alle Vlaamse hogescholen en universiteiten hebben een "Institutioneel Contract" (IC) ingediend (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001).

De SOCRATES/ERASMUS- activiteiten worden voor ongeveer de helft financieel gesteund door de Europese Unie en voor iets minder dan de helft door de Vlaamse Gemeenschap. De laatste jaren is het Vlaamse budget gegroeid van 12 miljoen BEF naar 31 miljoen BEF in 1997-1998.

Gedurende het academiejaar 1999-2000 werden er 2.700 Vlaamse studenten uitgewisseld voor een totaal van 14.666 maanden.

Verder participeren de Vlaamse hogescholen met succes in de LEONARDO DA VINCI-activiteiten. Studenten uit het hoger onderwijs kunnen een studiebeurs krijgen voor een in-service training in één van de lidstaten van de Europese Unie. Deze kan 3 tot 12 maanden duren. Van 1995 tot 1999 hebben hieraan 267 Vlaamse studenten geparticipeerd. Daarenboven nemen de universiteiten en hogescholen actief deel aan de pilootprojecten van LEONARDO. De hoofdthema's hiervan waren: taalvaardigheid, strijd tegen sociale uitsluiting en mobiliteit.

Tempus II is het Trans-Europees samenwerkingsprogramma voor hoger onderwijs, op initiatief van de Europese Commissie, dat tot doel heeft de kwaliteit van het hoger onderwijs in de landen van Midden- en

Oost-Europa en de voormalige Sovjet-Unie te bevorderen d.m.v. interactie en samenwerking met partneruniversiteiten en -ondernemingen in de Europese Unie en in andere landen. De aandacht gaat vooral uit naar problemen i.v.m. de ontwikkeling en herstructurering van studieprogramma's, de hervorming en het beheer van hoger onderwijsstructuren en -instellingen, en de ontwikkeling van vaardigheidstrainingen die voorzien in de specifieke behoeften van de economische hervormingen (Europese Commissie, 1996).

Sinds 1994 steunt de Vlaamse overheid internationale interuniversitaire samenwerkingsprojecten die een onderwijskundig doel hebben. De samenwerking is vooral geconcentreerd op landen die hun democratie aan het ontwikkelen zijn en die hun hoger onderwijssysteem willen verbeteren. De projecten zijn bv. gericht op: afstandsonderwijs, volwassenenonderwijs, curriculumontwikkeling, nascholing en ICT. De betrokken landen zijn: China, Oekraïne, Vietnam, de Russische Federatie en Zuid-Afrika. In 2000 heeft de Vlaamse overheid 59,1 miljoen BEF gespendeerd aan deze projecten (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001).

Tenslotte moeten er op het niveau van het hoger onderwijs nog enkele samenwerkingsakkoorden worden vermeld tussen de Europese Unie en landen uit andere werelddelen waaraan door Vlaamse universiteiten wordt geparticipeerd. Zo heeft de Europese Commissie op 10 maart 1994 een samenwerkingsprogramma tussen Europa en Latijns-Amerika goedgekeurd. De hoofddoelstellingen van het ALFA (Amérique Latine – Formation Academique)- programma zijn het wegwerken van de onevenwichten tussen Europa en Latijns-Amerika door het wetenschappelijk, academisch en technologisch potentieel van deze laatste te stimuleren, en het leveren van een bijdrage aan de regionale integratie van Latijns-Amerika. De activiteiten zijn georganiseerd in twee sub-programma's: samenwerking omtrent institutioneel beheer enerzijds en samenwerking i.v.m. wetenschappelijke en technologische vorming anderzijds (<http://alfa-program.com/>). Op 23 oktober 1995 werd een akkoord goedgekeurd tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten, dat de overeengekomen verklaring tussen de Europese Unie, Verenigde Staten en Canada van 22 november 1990 verving. Op 27 november 1995 gebeurde hetzelfde voor een gelijkaardig samenwerkingsakkoord tussen de Europese Unie en Canada. De belangrijkste doelstellingen van het verdrag met de VS zijn een kwaliteitsverbetering en een toename van de wederzijdse kennis over elkaar, dit door het organiseren van gemeenschappelijke projecten in het kader van EU/VS- partnerschappen tussen instellingen van het hoger onderwijs van minstens twee EU-lidstaten en van twee staten van de VS. Deze projecten betreffen o.m. de uitwisseling van studenten en personeel van hoger onderwijsinstellingen en bedrijven, de ontwikkeling van studieprogramma's, en korte intensieve cursussen (Brouwer, 1996).

Het Europese programma "Training and Mobility of researchers" van DG XII heeft als bedoeling transnationale training en mobiliteit van onderzoekers te bevorderen. De doelgroep wordt gevormd door doctoraatsstudenten en post-doctoraatsonderzoekers met op zijn minst vier jaar onderzoekservaring aan een universiteit of een industriële onderzoekseenheid.

11.4.4. Internationale programma's in het volwassenen- en open en afstands-onderwijs

Inzake volwassenenonderwijs zijn er in het kader van de SOCRATES-actie "Adult Education" projecten mogelijk die een betere kennis en begrip van Europa onder de volwassen leerlingen of een kwaliteitsverbetering van het volwassenenonderwijs op het oog hebben (Europese Commissie 1996). In 1999 werden er in de Vlaamse Gemeenschap 9 projecten opgezet (Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001).

Studenten die langs het OSP een diploma secundair onderwijs behaalden, kunnen in het kader van LEONARDO een studiebeurs krijgen voor een nascholingsopleiding in één van de lidstaten van de Europese Unie. Deze kan 3 tot 12 maanden duren. Leerkrachten, werkzaam in het OSP, kunnen voor een periode van twee weken worden uitgewisseld tussen scholen van lidstaten.

In het kader van objectief 2 van het Europees Sociaal Fonds zijn er ook acties gericht op onderwijsinstellingen die volwassenenonderwijs verstrekken. De dienst Beroepsopleiding van het departement Onderwijs is verantwoordelijk voor de implementatie van deze acties. Dit project werd beëindigd op 31 augustus 2000.

Het SOCRATES-programma 'Open en Afstands-onderwijs' (OAO) wil de samenwerking tussen onderwijsinstellingen die een dergelijk onderwijs aanbieden bevorderen. Daartoe dienen de partnerschapsprojecten tussen de instellingen die o.m. betrekking kunnen hebben op onderwijsmethoden en de verbetering van de organisatorische context van OAO. Daarnaast kan men observatieprojecten opzetten die moeten resulteren in een uitgebreid overzicht over de actuele toestand voor elk aspect van OAO of het gebruik van nieuwe onderwijstechnologieën op Europees niveau. OAO-methoden en instrumenten kunnen ook worden bevorderd in projecten die worden gesteund in het kader van andere delen van het Socrates-programma (zie hierboven) (Europese Commissie, 1996).

11.5. Internationale samenwerking buiten de formele onderwijssector

Er is soms sprake van deelname in Europese programma's binnen beroepsopleidingsstelsels die zich buiten de eigenlijke onderwijssector bevinden.

Het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen, de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding en het departement Onderwijs organiseren samen en op regelmatige basis taalopleidingsprogramma's binnen het SOCRATES/LINGUA-programma. Binnen het kader van het LINGUA-programma biedt de VDAB een speciale taalopleidingscursus aan (voor het aanleren van het Nederlands als vreemde taal) voor gastarbeiders in Vlaanderen.

Daarnaast is er ook sprake van het YOUTH FOR EUROPE-programma dat steun voorziet voor een hele waaier van jongerenactiviteiten met vormingsaspecten buiten het eigenlijke onderwijssysteem. Dit programma richt zich op projecten in de sector van het jeugdwerk en beoogt een stimulering van internationale interactie en samenwerking tussen Europese jongeren en organisaties in het veld van het jeugdwerk.

11.6. Statistieken

Tabel 11.1. Deelname aan SOCRATES/COMENIUS Actie 1 – Basis onderwijs (1995-2000)

Jaar	Aantal projecten	Budget
1995-1996	3	209.345 BEF
1996-1997	14	1.632.390 BEF
1997-1998	27	1.884.516 BEF
1998-1999	70	4.325.400 BEF
1999-2000	92	7.277.568 BEF

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001)

Tabel 11.2. Deelname aan SOCRATES/COMENIUS Actie 3 – Basis onderwijs (1996-1999)

Jaar	Aantal projecten (3.1)	Beurzen (3.2)
1996		2
1997	19	3
1998		15
1999		3

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001)

Tabel 11.3. COMENIUS ACTIE 1 (Secundair Onderwijs) (1995-1999)

Jaar	Aantal EOP's (1)	Aantal coörd.	Aantal participanten
1995-1996	34	4	30
1996-1997	117	4	113
1997-1998	114	28	86
1998-1999	165	52	113

Jaar	Aantal studiebezoeken	Aantal voorbereidende bezoeken	Aantal TEX (2)	Aantal ETP (3)
1995-1996	5	85	-	-
1996-1997	5	167	1	10
1997-1998	42	151	9	9
1998-1999	51	80	7	8

(1) Europese onderwijsprojecten

(2) Uitwisseling van leerkrachten

(3) Europese stages voor leerkrachten

Tabel 11.4. COMENIUS ACTIE 3.2. (Secundair Onderwijs) (1996-1999)

Jaar	Aantal beurzen
1996	41
1997	30
1998	51
1999	9

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001)

Tabel 11.5. Participatie aan Actie A van SOCRATES/LINGUA voor het secundair en hoger onderwijs (1995-1998)

Jaar	Aantal projecten
1995	3
1996	6
1997	6
1998	6

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Tabel 11.6. Participatie aan Actie B van SOCRATES/LINGUA voor het secundair en hoger onderwijs (1995-1999)

Jaar	Aantal leerkrachten
1995-1996	219
1996-1997	202
1997-1998	110
1998-1999	111

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Tabel 11.7. Participatie aan Actie C van SOCRATES-LINGUA - hoger onderwijs (1995-1999)

Jaar	Aantal assistentschappen
1995-1996	8
1996-1997	12
1997-1998	15
1998-1999	15

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Merk op dat het maximaal aantal toegelaten assistentschappen voor Vlaanderen geplafonneerd is op 15 waardoor er zich geen stijging kan voordoen. Gezien het aantal aanvragen evenwel stijgt, blijkt dat het project gekend is bij het doelpubliek.

Tabel 11.8. Participatie aan Actie D van SOCRATES-LINGUA (1995-1998)

Jaar	Projecten
1995	4
1996	1
1997	4
1998	7

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Tabel 11.9. Participatie aan Actie E van het SOCARATES/LINGUA-programma voor het secundair en hoger onderwijs (1994-1999)

Schooljaar	Aantal GOP's	Aantal leerlingen	Aantal leerkrachten	Aantal leerkrachten voorber. bezoek
1994-1995	24	545	69	54
1995-1996	21	412	49	45
1996-1997	18	418	48	60
1997-1998	21	387	50	51
1998-1999 (1)	18	427	43	74

(1) Voorlopige cijfers.

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Tabel 11.10. Deelname aan GROS - secundair onderwijs (1996-1998)

Jaar	Aantal projecten	Budget
1996-1997	16	1.000.000 BEF
1997-1998	-	-

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Tabel 11.11. Participatie aan het Euroklassenproject in het secundair onderwijs (1995-1999)

Schooljaar	Aantal scholen	Begel. Leerkrachten	Vlaamse leerlingen	Buitenl. Leerlingen	Budget
1995-1996	25	-	-	-	2.907.000 BEF
1996-1997	22	56	465	461	2.755.000 BEF
1997-1998	26	66	532	532	2.970.000 BEF
1998-1999	20	54	435	402	2.594.360 BEF

(Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs)

Tabel 11.12. Aantal Vlaamse deelnemers aan het Erasmus-uitwisselingsprogramma (1988-2000)

Schooljaar	Vlaamse studenten	Aantal maanden
1988-89	254	1.126
1989-90	469	2.163
1990-91	777	4.022
1991-92	1.049	5.712
1992-93	1.336	7.542
1993-94	1.712	9.885
1994-1995	2.024	11.614
1995-1996	2.370	13.174
1996-1997	2.438	13.119
1997-1998	2.708	13.481
1999-2000	2.700	14.528

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001)

Tabel 11.13. Aantal projecten SOCRATES- volwassenenvorming (1997-1999)

Jaar	Aantal projecten
1997	13
1998	13
1999	9

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001)

Tabel 11.14. Aantal projecten SOCRATES- open en afstandsonderwijs (1997-1999)

Jaar	Aantal projecten
1997	9
1998	12
1999	9

(Informatie verkregen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, 2001)

BIBLIOGRAFIE

- Auditcommissie Kwaliteitszorg in het Academisch Onderwijs in Vlaanderen (1998), *Aandacht voor kwaliteit in de Vlaamse universiteiten*. Tielt: Lannoo.
- Beuselinck, I. & J.C. Verhoeven (1998), 'Postgraduate research training in Belgium.', *European Journal of Education*, 33 (2): 229-249.
- Bollens, J., H. De Vos & I. Vleugels (2000a), *Studiekosten in het basisonderwijs: wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben*. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid.
- Bollens, J., S. Groenez & I. Vleugels (2000b), *Studiekosten in het hoger onderwijs: wat het kost om deel te nemen aan het hogeschool- en universitair onderwijs*. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid.
- Broekaert, E., F. De Fever & W. Hellinckx (1993), *Orthopedagogische werkvelden in kaart: Vlaanderen*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Brouwers, J. (1996), *De Europese Gemeenschap en onderwijs. Geschiedenis van de samenwerking en het communautair beleid op onderwijsgebied (1951-1996)*. Baarn: BKE.
- Centre for Educational Research and Innovation (CERI) (1997), *Education at a glance: OECD Indicators*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Coens, D. (1989), *Met een nieuwe lei. Over de toekomst van het onderwijs in Vlaanderen*. Brugge: String.
- De Groof, J. (1989), *De grondwetsherziening van 1988 en het onderwijs. De schoolvrede en zijn toepassing*. Brussel: E. Story Scientia.
- De Groof, J. (1990), *De Schoolpactwet. Coördinatie en annotatie*. Brussel: E. Story Scientia.
- De Groof, J. (1995), *The Legal Status of Teachers in Europe. Mobility and Education*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- De Groof, J. & P. Mahieu (1993), *De school komt tot haar recht. De uitoefening van rechten in het onderwijs*. Kessel-Lo: Garant.
- De Groof, J. & T. Van Haver (1995), *Het Vlaams onderwijs in de kijker: een internationaal perspectief*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.

- De Groof, J., T. Van Haver e.a. (1993), *De school op rapport. Het Vlaams onderwijs in internationale context*. Kapellen: Pelckmans.
- De Keyser, C.C. (1970), 'Voorschools Onderwijs', pp. 177-179 in A. De Block (ed) *Standaard Encyclopedie voor Opvoeding en Onderwijs. Deel I*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- De Keyser, C.C. (1970), 'Lager onderwijs en Vernieuwd lager onderwijs', pp. 179-182 in A. De Block (ed) *Standaard Encyclopedie voor Opvoeding en Onderwijs. Deel I*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- De Keyser, R. & M. D'hoker (1985), 'De geschiedenis van het secundair onderwijs in België', *Nova et vetera*, 1984-1985 (okt.): 15-40.
- Denys, J. (1993), *Minder winnaars, meer verliezers op de arbeidsmarkt: Dossier nr. 7*. Leuven: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming (WAV).
- De Samblanx V. & L. Verstraete (1998) 'Decreet betreffende het onderwijs IX', *Universiteit en Beleid*, 1: 15-20.
- Devos, G. (1995), *De flexibilisering van het secundair onderwijs in Vlaanderen. Een organisatie-sociologische studie van macht en institutionalisering*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- Devos, G., P. Vandenberghe, P. Vandingenen & J.C. Verhoeven (1987), *Het reglementair kader van lokaal onderwijsbeleid*. Leuven: Acco.
- Devos, G., J.C. Verhoeven, I. Beuselinck, H. Van den Broeck & R. Vandenberghe (1999), *De rol van de schoolbesturen in het schoolmanagement*. Leuven: Garant.
- Dewaele, A., M. Douterlunge & H. Cossey (1985), *Tussen school en werkbank. Deeltijds leren bij 15-18-jarigen*. Brussel: Ced. Samsom.
- Deweghe, L (2000), 'Rectorale openingsredes. Academiejaar 2000-2001'. *Universiteit en Beleid*, 15 (1): 6-8.
- D'hoker, M, (1997), *Geschiedenis van het onderwijs en het onderwijsbeleid in België*, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen - K.U.Leuven.
- DIGO (1992), *Bouwen met DIGO*. Brussel: DIGO.
- European Commission (1995a), *Pre-School Education in the European Union. Current thinking and provision*. Brussels/Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

- European Commission (1995b), *Structures of the Education and Initial Training Systems in the European Union*. Luxembourg: Office for the Official Publications of the European Communities.
- European Commission (1996), *Key data on education in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Europese Commissie (1996), *SOCRATES. Leidraad voor Aanvragers 1997*. Brussel: Bureau voor Technische Ondersteuning SOCRATES & JEUGD.
- Eurydice European Unit (1990), *Administration and evaluation structures for primary and secondary schools in the twelve Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1991a), *Regulations concerning compulsory schooling in the Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1991b), *Initial teacher training in the Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1992a), *Private/non-state education: forms and status in the Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1992b), *The Teaching of Modern Foreign Languages in Primary and Secondary Education in the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1993a), *Organisation of school time in the Member States of the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1993b), *Administrative and Financial Responsibilities for Education and Training in the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1993c), *Requirements for Entry to Higher Education in the European Community*. Brussels: Eurydice European Unit.
- Eurydice European Unit (1993d), *Basisonderwijs in de Europese Gemeenschap*. Brussel: Eurydice European Unit. Working paper.
- Eurydice European Unit (1996a), *Consultative Councils and other forms of social participation in education in the European Union*. Brussel: Euridyce.
- Eurydice European Unit (1996b), *School heads in the European Union*. Brussel: Eurydice.
- Geers, F. & R. Van Weydeveldt (1994), *Beroepsopleiding in België*. Luxemburg: Bureau voor de Officiële Publicaties der Europese Gemeenschappen. CEDEFOP Dossier.

Gemeenschapsonderwijs (2000), *Website van het Gemeenschapsonderwijs* [WWW].
Gemeenschapsonderwijs: <http://www.gemeenschapsonderwijs.be> [2000].

Heyvaert, J. & G. Janssens (red.) (2000), *Onderwijszakboekje. 2000-2001*. Diegem: Kluwer Editorial.

Inspectie Basisonderwijs (2000), *Verslag over de toestand van het onderwijs. Inspectie Basisonderwijs 1999*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs - Inspectie Basisonderwijs.

Inspectie Hoger Onderwijs (1995), *Opleidingsdoorlichtingen. Beschrijvingen van het systeem*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.

Inspectie Hoger Onderwijs (1996), *Verslag over de toestand van het onderwijs. Inspectie Hoger Onderwijs, 1996*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs - Inspectie Secundair Onderwijs.

Inspectie Secundair Onderwijs (2000), *Verslag over de toestand van het onderwijs. Inspectie Secundair Onderwijs 1999*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs - Inspectie Secundair Onderwijs.

Jennes, A. (1997), *Leonardo Da Vinci - artikel 10, rapport*. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA).

Katholieke Universiteit Leuven (1996), *Programmaboek 1996-1997*. Leuven: K.U.Leuven.

Katholieke Universiteit Leuven (1997), *Jaarverslag 1996*. Leuven: K.U.Leuven.

Laevers, F. (1987), *Ervaringsgericht werken in de basisschool. Deel 1: Basisboek*. Leuven: Departement Pedagogie, Projectgroep Ervaringsgericht Onderwijs – K.U.Leuven.

Laevers, F. (s.d.), *Ontwikkeling van een draaiboek voor de interne evaluatie in het licht van integrale kwaliteitszorg in het basisonderwijs*. OBPWO-project 96.10 (niet gepubliceerd).

Lammertyn, F., R. Brijs, J. Billiet & J.C. Verhoeven (1992), *De democratisering van het hoger onderwijs buiten de universiteit: Deel 1 en 2: Onderzoekresultaten*. Leuven: Departement Sociologie – K.U.Leuven.

Laridon, A. & J. Mertens (1988), *Schoolstrijd en schoolpact*. Oostende.

Laumen, R. (1992), 'Reorganisatie van de inspectie van het onderwijs', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2: 75-82.

- Maes, B. (1998), *Bevorderen en bewaken van de kwaliteit van het onderwijs, de opleiding en de vorming*. Brussel: DVO (pm).
- Magits, M. & L. Veny (1993), 'Het ARGO-Decreet, de lege referenda. Omtrent de bevoegdheids-, aansprakelijkheids- en toezichtsregeling', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 4: 124-130.
- Mahieu, P. (1995), 'De decretale weg naar de lerende organisatie', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2: 76-90.
- Masschelein, R., B. Maes & D. Serneels, e.a. (1996), *Onderzoek naar de determinanten van de instroom en van de loopbaan van leerlingen in het geïntegreerd onderwijs: Eindrapport*. Leuven: LIGO.
- Michielsens, P. (1992), 'De werking van de gemeenschapsinspectie. Een stand van zaken, een perspectief en een antwoord op sommige mythen', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 4: 233-239.
- Michielsens, P. (1993), 'De groei van een kwaliteitscultuur. Vragen over school en overheid, ervaringen met schooldoorlichtingen, uitdagingen voor kwaliteitszorg op school', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 3: 180-190.
- Michielsens, P. (1998), *Schoolleiderschap. Op zoek naar identiteit*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1991a), *Flanders. Fact Sheet. 5: From unitary state to federal cooperation*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1991b), *Flanders. The golden passport to Europe*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1991c), *Flanders. Fact Sheet. 8: Education in Flanders*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1992a), *Flanders. Belgium. In figures. 1992*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1992b), *Flanders. Fact Sheet. 1: State Reform*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Externe Betrekkingen.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1992c), *Educational Developments in Belgium: 1990-1992. The Flemish Community*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Centrum voor Informatie en Documentatie.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1994), *Onderwijsontwikkelingen in België: 1992-1994. De Vlaamse Gemeenschap*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken (2000), *Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND)*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Algemene Zaken, Algemene Planningsdienst.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1995a), *Verder leren. Afstandsonderwijs, thuis in bijleren*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1995b), *Inspectie en Begeleiding*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1996a), *Onderwijs-ontwikkelingen in Vlaanderen 1994-1996: Rapport voor de UNESCO van Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Informatie en Documentatie.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1996b), *Volwassenen-onderwijs. 1996-1997*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1998c), 'Vliegende leraars: En wie vervangt de afwezigen?', *Klasse. Maandblad voor onderwijs in Vlaanderen*, 82: 32-33.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1998d), 'De rekening van de ARGO', *Klasse. Maandblad voor onderwijs in Vlaanderen*, 82: 14.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1998e), *Zittenblijven en schoolse vertraging in het Vlaams Onderwijs. Een kwantitatieve analyse 1996-1997*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.

- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1998f), *Vlaamse Onderwijsindicatoren in internationaal perspectief*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1998g), *Het bijzonder decreet van 14 juli 1998 betreffende het gemeenschapsonderwijs*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (1999b) Adult Education 99-00. It is never too late to learn. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Administratie Permanente Vorming.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (06.04.1999). *Onderwijs* [WWW]. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs: <http://www.vlaanderen.be/ned/sites/onderwijs/index.html> [2000].
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (2000a), 'Leerlingenraad', *Klasse. Maandblad voor onderwijs in Vlaanderen*, 101: 38.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (2000b), *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs. Schooljaar 1999-2000*. Brussel.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (2000c), *Vlaams Onderwijs in Cijfers. 1999-2000*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs (2000d) *Levenslang en levensbreed leren in Vlaanderen*, <http://www.psy.kuleuven.ac.be/levenslangleren/aandachtspunten.htm>.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, *Coördinatie van de Omzendbrieven*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, *Officieuze Codificatie van de onderwijswetgeving*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek (1998a), *Sociale statistieken 1998: Enquête van de beroepsbevolking*. Brussel: Ministerie van Economische Zaken.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek (1998b), *Bevolkingsstatistieken: Totale Belgische bevolking op 1.1.1998*. Brussel: Ministerie van Economische Zaken.
- Nationaal Instituut voor de Statistiek (2000a), *Bevolkingsstatistieken: Loop van de bevolking en migraties in 1999*, Brussel: Ministerie van Economische Zaken.

Nationaal Instituut voor de Statistiek (2000b), *Statistieken*, [WWW]. NIS, Ministerie van Economische Zaken: <http://www.statbel.fgov.be/figures> [2000].

Nationaal Instituut voor de Statistiek (2000c), *Enquête naar de arbeidskrachten 1999*, Brussel: Ministerie van Economische Zaken.

Nicaise, I. (1991), 'Financiering van het onderwijs', pp. 381-400 in *Het educatief bestel in België: van convergentie naar divergentie (OESO: doorlichting van het educatief overheidsbeleid)*. Brussel-Bruxelles-Eupen: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs – Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation – Verwaltung der Deutschsprachigen Gemeinschaft, Abteilung Unterricht.

Nicaise, I. (1996), *Financiële drempels in het onderwijs afbouwen*. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA).

OECD (1996), *Thematic Review of the First Years of Tertiary Education*. Belgium (Flemish Community). Paris: OECD.

OECD (1998), *Education at a glance*. Paris: OECD.

OECD-OCDE (1993), *Reviews of national policies for education. Belgium*. Paris: OECD-OCDE.

Offeciers, C. (1996), 'De positie van het officiële secundaire en basisonderwijs binnen het Vlaams onderwijsaanbod en de (her)definiëring van het grondwettelijk gegarandeerd principe van de vrije keuze', *Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid*, 4: 199-218.

Onderwijsinspectie (2000a), *Onderwijsspiegel. Verslag over de toestand van het onderwijs 1999-2000. Deel A: Basisonderwijs*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Onderwijsinspectie.

Onderwijsinspectie (2000b), *Onderwijsspiegel. Verslag over de toestand van het onderwijs 1999-2000. Deel B: Het secundair onderwijs, het volwassenenonderwijs en de CLB's*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Onderwijsinspectie.

Pauwels, S. (1999), 'Noot: Recht op onderwijs, vrije keuze en leerlingenvervoer', *Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid*, 1998-1999 (4): 272-277.

Peeters, K. (1992), *Na scholing, nascholing! Naar een professionalisering van de nascholing voor leraren*. Leuven-Apeldoorn: Garant.

Peeters, K., A. Van Cauwenberghe, R. Schollaert & H. Coucke (1996), *Spiegel-effecten. De Vlaamse decretale navorming doorgelicht*. Leuven-Apeldoorn: Garant.

- Peeters, S., A. Blondeel & M. Scheck (1994), 'Het deeltijds kunstonderwijs - Ontmoeting tussen cultuur- en onderwijsbeleid', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 4 (1993-1994): 54-63.
- Persdienst Minister Vanderpoorten (16.06.2000), *Persmededeling van het kabinet van Minister Marleen Vanderpoorten, Vlaams Minister van Onderwijs en Vorming van vrijdag 16 juni 2000*.
- Platel, M. (1993), *Het nieuwe België. Andere Belgen. 1830 - het Sint-Michielsakkoord*. Knokke-Heist: Creart.
- RSZ (1999) *Werkgevers en werknemers opgenomen in de sociale zekerheid op 30 juni 1999. Gedecentraliseerde statistiek*. Brussel: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid.
- Sacré, P. (1993), *Historiek van de PMS-Centra*. Brussel: VUBPress.
- Schepers, R. (2000) 'Functiebeschrijving en evaluatie. Convenant komt er niet tegen 1 september'. *Brandpunt*, 27 (8): 294-296.
- Schoofs, J. (1997-1998) 'Projectgroep Ontwikkeling zelfanalyse ("PROZA"), instrument voor kwaliteitszorg aan de Provinciale Hogeschool Limburg', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht & Onderwijsbeleid*, 3-4: 300-306.
- Sociale Raad - Leuvense Overkoepelende Kringorganisatie (LOKO)(1996), *Jaarverslag sociale raad 1995-1996*. Leuven: Sociale Raad - Leuvense Overkoepelende Kringorganisatie (LOKO).
- Stienlet, G., (1998), 'Het verdelingsvraagstuk betreffende de financiering van het onderwijs of is artikel 39 van de Bijzondere Financieringswet uitvoerbaar?', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 5-6 (1997-1998): 325-328.
- Steunpunt WAV (2000) *De Arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 1999*. Leuven: Steunpunt WAV.
- Tielemans, J. (1996), *Onderwijs in Vlaanderen*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- TORB (1995), '10 Jaar Leerplicht-verlenging: terugblik en toekomstperspectieven (themanummer)', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 5-6.
- Tistaert, G. e.a. (1996), *Praktijkopleiding van aanstaande leraren*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- UNESCO (1994) *Final report, World Conference on special needs education: access and quality*. Paris: UNESCO.
- Van Craeymeersch, S. (1997), 'Het decreet basisonderwijs, geen revolutie, wel een grondige vernieuwing', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*. 1996-1997 (4): 211-222.

- Van Damme, J. (1988), 'Comprehensive secondary education and middle schools in Belgium', *International Journal of Educational Research*, 12 (5): 507-521.
- Van Damme, J. (1993), *Over het aantal jongeren met vertraging in ons onderwijs*. Brussel: Vlaamse Onderwijsraad.
- Van Damme, J. e.a. (1997), *Succesvol doorstromen in de aanvangsjaren van het secundair onderwijs*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- Van Damme, J. & G. Lorent (1995), *Slagen in de kandidaturen aan de Vlaamse universiteiten*. Leuven: Departement Pedagogische wetenschappen - K.U.L.
- Van Den Bossche, L. (1996), *Het onderwijsaanbod in het Secundair Onderwijs. Discussienota*. Brussel : Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs.
- Vanderhoeven, J.L. (1990), 'De nieuwe structuur voor het Secundair Onderwijs in Vlaanderen. Een algemeen kader voor een bos zonder bomen?', *Bulletin LAPP*, 29, 3-4: 139-156.
- Vanderhoeven J.L. (red.) (1991), *Education in Belgium: The Diverging Paths. OECD: Review of National Policies for Education*. Brussel-Bruxelles-Eupen: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs-Ministère de l'Education, de la Recherche et de la Formation-Verwaltung der Deutschsprachigen Gemeinschaft, Abteilung Unterricht.
- Vanderhoeven, J.L. (1992), 'Medezeggenschap: een duik in de lokale autonomie', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 3: 157-172.
- Vanderhoeven, J.L. & J. Van Damme (1991), 'Situating the issue of 'Core curriculum for basic education' in Belgian/Flemish education policy', in: G. Van den Brink & H. Hooghoff (eds.). *Core curriculum for basic education. Perspectives and implications*. Enschede: Stichting Leerplanontwikkeling.
- Van Ham, P. (red.) (1996), *'De Cel Leerlingbegeleiding', Jongeren en school, nr. 1*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Van Heddegem, I. & J.C. Verhoeven (1998-1999) 'Gesubsidieerde oudervorming in Vlaanderen', *Tijdschrift voor Onderwijsrecht & Onderwijsbeleid*, 5-6: 317-327.
- Vanhove, L. (1985), *Inleiding tot de wetgeving op het universitair onderwijs*. Leuven-Amersfoort: Acco.
- Van Petegem, P. (1996), 'Gewikt en gewogen, en hoe bevonden? Zelfevaluatie als strategisch instrument voor schoolontwikkeling', *Impuls*, 26 (2): 49-57.
- Van Petegem, P. (1998), *Vormgeven aan schoolbeleid. Effectieve-scholenonderzoek als inspiratiebron voor de zelfevaluatie van scholen*. Leuven: Acco.

- Veny, L. (1989), 'Bedenkingen omtrent de wederzijdse doorstroming tussen het hoger onderwijs buiten de universiteit en de universiteit', *Persoon en Gemeenschap*, 41 (6): 219-299.
- Veny, L. (1994), *Wegwijs in de lokale raden van het Gemeenschapsonderwijs*. Antwerpen: Oudervereniging voor de Moraal.
- Verhoeven, J.C. & I. Beuselinck (1996), *Higher Education in Flanders (Belgium): A report for the OECD*. Brussels: Ministry of the Flemish Community, Education Department. Policy-directed Coordination Division.
- Verhoeven, J.C. & I. Beuselinck (1999), 'Belgium: diverging professions in twin Communities', pp. 35-57 in Farnham, D. (ed.) *Managing Academic Staff in Changing University Systems: International Trends and Comparisons*. Buckingham: Open University Press.
- Verhoeven, J.C. & M. Elchardus (2000) *Onderwijs. Een decennium Vlaamse autonomie*. Kapellen: Pelckmans.
- Verhoeven, J.C., M. Jegers & I. Van Heddegem (1997), *Participatieraden en lokale schoolraden in Vlaanderen: De eerste jaren*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Vermeesch, F. (1998) *Differentiatie op het vlak van de organisatie van het leeraanbod* (p.m.). Brussel: DVO.
- VIZO (1996), *Activiteitenverslag 1996*.
- VIZO (1997), *Activiteitenverslag 1997*.
- Vlaams Leonardo Da Vinci-agentschap (1998), *Leonardo Da Vinci in Vlaanderen op kruissnelheid. Statistieken, tendenzen en projecten: een analyse van 3 jaar Leonardo Da Vinci Vlaanderen*. Brussel: Vlaams Leonardo Da Vinci-agentschap.
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsbegeleiding (1998), *1997 Jaarverslag*.
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (1999), *VDAB. Samen sterk in werk*. [WWW], VDAB: <http://www.vdab.be> [2000].
- Vlaamse Interuniversitaire Raad (1997), *Statistische Gegevens Betreffende de Studentenbevolking aan de Vlaamse Universiteiten, academiejaar 1996-1997*. Brussel.
- Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) (1999-2000). *Vlaamse Interuniversitaire Raad* [WWW]. Vlaamse Interuniversitaire Raad: <http://www.vlir.be> [2000].

Vlaamse Onderwijsraad (1993), 'Naar een duidelijker profiel voor de PMS-Centra. Advies van de Vlaamse Onderwijsraad. 19 januari 1993', *Cahier*, nr. 2. Brussel: VLOR.

Vlaamse Onderwijsraad (1995), 'Onderwijsvoorrangsbeleid voor migranten', *Cahier*, nr. 8. Brussel: VLOR.

Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO) (1997), *Repertorium van het katholiek onderwijs*. Brussel: VSKO.

Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VSKO) (1998), 'Schoolwerkplanning, de visie van het VSKO. Schoolwerkplanning door middel van een schoolwerkplan: een instrument bij de realisatie van het opvoedingsproject van de school', *Forum*, nr. 3/4.

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1994), 'Profiel en taken van de interne pedagogische begeleider in het katholiek secundair onderwijs', *Mededelingen* (17.03.1994).

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1996a), *Lessentabellen voltijds secundair onderwijs. Eerste graad. Vanaf schooljaar 1996/97*. Brussel: LICAP

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1996b), *Lessentabellen voltijds secundair onderwijs. Tweede graad., Vanaf schooljaar 1996/97*. Brussel: LICAP.

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1996c), *Lessentabellen voltijds secundair onderwijs. Derde graad, Vanaf schooljaar 1996/97*. Brussel: LICAP – juni 1996.

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (1996d), *Lessentabellen voltijds secundair onderwijs. Vierde graad. Vanaf schooljaar 1996/97*. Brussel: LICAP – september 1996.

Wielemans, W. (1994), *Het Onderwijs in België*. Leuven-Apeldoorn: Garant.

Wielemans, W. & J.L.Vanderhoeven (1991), 'Market impact and policy drift: Belgian higher education', in: G. Neave & F. Van Vught (Eds.). *Prometheus Bound. The changing relationship between government and higher education in Western Europe*. Oxford: Pergamon Press.

WETGEVING

18.03.38, Wet betreffende de Koninklijke Militaire School

20.09.48, Wet houdende organisatie van het bedrijfsleven. Deze wet organiseert ondernemingsraden in alle bedrijven (in 1975 uitgebreid tot de non-profit privé-sector).

30.04.57 (a), Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het technisch onderwijs
B.S. 07/07/1957.

30.04.57 (b), Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het middelbaar onderwijs
B.S. 12/08/1957.

20.08.57, Koninklijk Besluit houdende coördinatie van de wetten op het lager onderwijs
B.S. 06/11/1957.

29.05.59, Wet tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving
B.S. 19/06/1959. Deze wet wordt de 'Schoolpactwet' genoemd.

01.04.60, Wet betreffende de Psycho-Medisch-Sociale Centra
B.S. 18/05/1960.

13.08.62, Koninklijk Besluit tot regeling van de Psycho-Medisch-Sociale Centra
B.S. 25/08/1962.

30.07.63, Wetgeving houdende taalregeling in het onderwijs
B.S. 22/08/1963. Deze wet regelt het taalgebruik (van resp. het Nederlands, Frans en Duits) in de drie Belgische taalgebieden. Brussel en een beperkt aantal gemeenten rond de hoofdstad en de taalgrens hebben een speciaal (tweetalig) statuut.

21.03.64, Wet op het medisch schooltoezicht
B.S. 15/04/1964. Deze wet organiseert de gezondheids- en medische controle van de schoolbevolking. Ook de PMS-centra hebben een bevoegdheid met betrekking tot bepaalde aspecten van gezondheidszorg: de preventie van sensorische en motorische problemen (beginnende vanaf de kleuterklas), de begeleiding van leerlingen die achterop zijn, de behandeling van pedagogische en sociale aanpassingsproblemen, preventieve gezondheidscontroles, enzovoort. Dit alles gebeurt in samenhang met het medisch schooltoezicht.

08.06.64, Wet waarbij de gecoördineerde wetten op het toekennen van de academische graden en het programma van de universitaire examens wordt gewijzigd, wat betreft de voorwaarden voor toelating tot de examens voor het behalen van de academische graden

B.S. 02/07/1964. Deze wet is gekend als de 'Omnivalentiewet' die een meer vrije en gelijke toegang tot het hoger onderwijs inhield (vervangen in 1984).

05.03.65, Wet op het schriftelijk onderwijs

B.S. 23/10/1965.

27.10.66, Koninklijk Besluit tot de vaststelling van de schoolbevolkingsnormen in de kleuter- en lagere scholen

B.S. 20/12/1966(gewijzigd in B.S. 05/06/1984). Dit besluit dat gewijzigd is in 1984, verschafte meer lokale autonomie aan het basisonderwijs door de introductie van een pakket van lesperiodes voor scholen die afstapten van de oude regeling met vaste normen m.b.t. de klasgrootte.

15.07.69, Koninklijk Besluit tot vaststelling van de bevoegdheden van de beheerders, opvoeders-huismeesters en directiesecretarissen in de rijksinrichtingen voor kleuter-, lager-, secundair, technisch en normaalonderwijs

B.S. 25/07/1969.

06.07.70, Wet op het buitengewoon en geïntegreerd onderwijs

B.S. 25/08/1970. Deze wet specificeert de verschillende types van bijzonder onderwijs die verwijzen naar de aard en graad van de handicap van de betrokken leerlingen en de toelatingsvoorwaarden tot de verschillende types.

07.07.70, Wet betreffende de algemene structuur van het hoger onderwijs

B.S. 30/07/1970.

23.11.70, Koninklijk Besluit tot vastlegging van de ambtsbevoegdheden van de provisors en de onderdirecteurs bij de rijksonderwijsinrichtingen

B.S. 31/01/1971.

19.07.71, Wet betreffende de algemene structuur en de organisatie van het secundair onderwijs

B.S. 28/08/1971. Deze wet introduceerde de zogenaamde type I-structuur in het secundair onderwijs (tot 1990). De eerste poging om het secundair onderwijs te hervormen gaat terug naar het jaar 1969-1970. Ondanks de controverses die niet zijn gestopt na de goedkeuring van deze wet, werd er een nieuw type secundair onderwijs geïntroduceerd door deze wet van 1971.

23.08.74, Koninklijk Besluit betreffende de landbouwworming

B.S. 04/09/1974.

19.12.74, Wet tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel
B.S. 24/12/1974.

20.06.75, Koninklijk Besluit betreffende de rekrutering en opleiding van kandidaat-officieren opgeleid tot
arts, apotheker, tandarts en dierenarts
B.S. 28/06/1975.

04.10.76, Koninklijk Besluit betreffende de middenstandsopleiding
B.S. 11/11/1976.

28.06.78, Koninklijk Besluit houdende omschrijving van de types en de organisatie van het buitengewoon
onderwijs en vaststellende de toelatings- en behoudsvoorwaarden in de diverse niveaus van het
buitengewoon onderwijs
B.S. 29/08/1978.

28.06.83, Wet betreffende de leerplicht
B.S. 07/07/1983. Deze wet schrijft voor dat minderjarigen, zowel Belgen als buitenlanders, onder de
leerplicht vallen voor een periode van 12 jaar, beginnende in het jaar dat het kind de leeftijd van 6 jaar
bereikt en eindigend op het einde van het schooljaar wanneer het de leeftijd van 18 jaar bereikt.

29.06.83, Koninklijk Besluit betreffende de gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van
de toegang tot de beroepsopleiding verstrekt in de onderwijsinstellingen, vastgesteld ter uitvoering van de
artikelen 124 en 125 van de Wet van 4 augustus 1978
B.S. 25/08/1983. Dit besluit is gebaseerd op een Europese richtlijn die een gemengd (secundair)
onderwijs aanmoedigt en enkele uitzonderingen vastlegt. Dit besluit bevestigt het principe van gelijke
toegang van mannen en vrouwen tot een beroepsopleiding.

22.01.85, Herstelwet houdende sociale bepalingen
B.S. 24/01/1985.

15.07.85, Wet tot organisatie van het maritiem hoger onderwijs en de studiën in de nautische
wetenschappen
B.S. 27/07/1985. Deze wet integreert het maritiem onderwijs in de hoger onderwijs-structuur.

23.07.85, Koninklijk Besluit tot uitvoering van afdeling 6 - toekenning van betaald educatief verlof in het
kader van de voortdurende vorming van de werknemers - hoofdstuk IV van de herstelwet 22 januari 1985
houdende sociale bepalingen
B.S. 10/08/1985.

30.07.85, Besluit van de Vlaamse Executieve betreffende de verplichtingen en de opdrachten inzake medisch schooltoezicht, en houdende de erkenningsvoorwaarden en subsidiëring van equipes en centra voor medisch schooltoezicht

B.S. 15/11/1985. De wet van 1964 en het Besluit van de Vlaamse regering van 30.07.85 verduidelijken op gedetailleerde wijze de verschillende taken van het schoolgebonden medisch toezicht.

01.10.86, Koninklijk Besluit nr. 467 betreffende de rationalisatie en programmatie en de normen inzake personeelsomkadering van de Psycho-Medisch-Sociale Centra en tot vaststelling van de voorwaarden voor toegang tot de Fondsen voor schoolgebouwen

B.S. 18/10/1986. Dit besluit legt een aantal voorwaarden op voor subsidiëring of financiering van de PMS-centra.

06.11.87, Koninklijk Besluit houdende organisatie van het onderwijs voor sociale promotie volgens het modulair stelsel

B.S. 28/01/1988.

19.12.88, Bijzonder Decreet betreffende de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs

B.S. 29/12/1988. Dit decreet dat een nieuw autonoom orgaan als inrichtende macht voor het officieel onderwijs opricht.

21.12.88, Europese Richtlijn betreffende de equivalentie van diploma's van het hoger onderwijs
Europese Richtlijn.

16.01.89, Bijzondere Wet betreffende de financiering van Gemeenschappen en Gewesten

B.S. 17/01/1989.

05.07.89, Decreet betreffende het onderwijs

B.S. 25/08/1989. Dit decreet bevat verschillende stukken onderwijswetgeving waaronder een nieuw kader voor de organisatie van het secundair onderwijs.

29.07.89, Koninklijk Besluit betreffende de schoolgemeenschappen voor secundair onderwijs en houdende het rationalisatie- en programmatieplan van het secundair onderwijs met voltijds leerplan

B.S. 28/09/1989.

03.10.89, Koninklijk Besluit betreffende de rekrutering en opleiding van sommige kandidaat-officieren voor de Land-, Lucht- en Zeemacht en de Medische Dienst

B.S. 19/10/1989.

27.06.90, Besluit van de Vlaamse Executieve tot vaststelling van de leer- en opvoedende activiteiten in het buitengewoon kleuter-, lager en basisonderwijs en in de opleidingsvormen 1, 2 en 3 van het buitengewoon secundair onderwijs

B.S. 04/01/1991.

12.07.90, Decreet houdende de regeling van basiseducatie voor laaggeschoolde volwassenen

B.S. 04/10/1990. Dit decreet richt 28 lokale centra op voor het volwassenen-onderwijs en één centrum voor ondersteuning.

31.07.90, Decreet betreffende het onderwijs II

B.S. 18/08/1990. Vlaams decreet dat verschillende stukken wetgeving bundelt o.a. met betrekking tot de organisatie van het secundair onderwijs.

31.07.90, Omzendbrief

Het Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs (DBSO) wordt door deze omzendbrief ingericht op permanente basis na een experimentele periode van 6 jaar.

23.01.91, Decreet betreffen de vorming en begeleiding van de zelfstandige en de kleine en middelgrote ondernemingen

13.03.91, Besluit van de Vlaamse Executieve betreffende de organisatie van het voltijds secundair onderwijs

B.S. 17/05/1991.

27.03.91, Decreet betreffende de rechtspositie van bepaalde personeelsleden van het Gemeenschapsonderwijs

B.S. 25/05/1991.

27.03.91, Decreet betreffende de rechtspositie van sommige personeelsleden van het gesubsidieerd onderwijs en de gesubsidieerde PMS-centra

B.S. 25/05/1991.

12.06.91, Decreet betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 04/07/1991.

26.06.91, Bijzonder Decreet betreffende de universiteit Gent en het universitair centrum Antwerpen

B.S. 29/06/1991. Dit Bijzonder Decreet verschaft het organisatorische kader voor publieke instellingen die universitair onderwijs verstrekken.

17.07.91, Decreet betreffende inspectie en pedagogische begeleidingsdiensten

B.S. 31/08/1991. Dit decreet, gewijzigd in 1996, organiseert de structuur en werking van de inspectie voor alle onderwijsniveaus, uitgezonderd het universitair en het hoger onderwijs bestaande uit 2 cycli.

23.10.91(a), Decreet betreffende de medezeggenschap in het gesubsidieerd onderwijs

B.S. 14/11/1991. Dit decreet organiseert de participatie van ouders, leraars, inrichtende machten en de lokale gemeenschap op schoolniveau in gesubsidieerde scholen.

23.10.91(b), Decreet betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 28/11/1991.

15.10.92, Omzendbrief

Deze omzendbrief coördineert de bestaande wetgeving omtrent het Onderwijs voor Sociale Promotie. Het Ministerieel Besluit van 06.11.87 wordt in deze omzendbrief geïntegreerd.

22.07.93, Besluit van de Vlaamse regering tot instelling van de commissies van advies voor het buitengewoon onderwijs en tot vaststelling van hun samenstelling en werkingsvoorwaarden

B.S. 12/10/1993.

01.07.93, Omzendbrief

Deze omzendbrief handelt over het Geïntegreerd Onderwijs, een vorm van samenwerking tussen het gewoon en het bijzonder (basis)onderwijs.

01.12.93, Decreet betreffende de inspectie en de begeleiding van de levensbeschouwelijke vakken

B.S. 08/02/1994. Dit decreet legt het kader vast voor de inspectie en begeleiding van levensbeschouwelijke vakken in het basis- en secundair onderwijs en de lerarenopleiding (buiten de universiteit).

17.01.94, Omzendbrief

Deze omzendbrief handelt over de criteria voor de goedkeuring van de studie.

17.02.94, De gecoördineerde Grondwet

De officiële Nederlandstalige versie van de Belgische Grondwet, alle wijzigingen sinds 1831 inbegrepen.

25.03.94, Omzendbrief

Deze omzendbrief voorziet de mogelijkheid van tijdelijke projecten in de eerste graad van het secundair onderwijs.

13.07.94, Decreet betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 31/08/1994.

20.07.94, Omzendbrief

Deze omzendbrief voorziet bijkomende onderwijsvoorzieningen voor kinderen die niet vertrouwd zijn met de Nederlandse taal.

22.02.95, Decreet tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon kleuter- en lager onderwijs

B.S. 01/09/1994.

05.04.95, Decreet tot oprichting van onderhandelingscomités in het vrij gesubsidieerd onderwijs

B.S. 08/06/1995.

15.12.95, Decreet houdende wijziging van diverse decreten met betrekking tot de Universiteit Antwerpen

B.S. 01/01/1996.

21.12.95, Decreet houdende wijziging van diverse decreten met betrekking tot de universiteit van Antwerpen

B.S. 01/02/1996. Dit decreet richt een confederale structuur op voor de verschillende Antwerpse universiteiten.

10.01.96, Omzendbrief

Deze omzendbrief handelt over de Vlaamse (financiële) steun voor internationale samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland. Naast de Europese financiële steun, voorziet deze omzendbrief een bijkomende Vlaamse financiering voor de activiteiten die kaderen binnen projecten van internationale samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland.

16.04.96, Decreet met betrekking tot de lerarenopleiding en nascholing

B.S. 12/06/1996.

30.04.96, Omzendbrief

Deze omzendbrief handelt over 'zorgbreedte', een bijzonder programma dat de expertise uit het bijzonder onderwijs binnenbrengt in het gewoon onderwijs.

05.06.96, Decreet betreffende de subsidiëring van de ondersteuningscentra van ouderverenigingen en van erkende verenigingen die vorming voor ouders van schoolgaande kinderen organiseren

B.S. 09/08/1996.

08.07.96, Decreet betreffende het onderwijs VII

B.S. 05/09/1996. Dit decreet bevat een aantal stukken wetgeving met betrekking tot o.a. de controle op de leerplicht.

24.07.96 (a), Decreet tot bekrachtiging van de eindtermen en de ontwikkelingsdoelen van de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs

B.S.14/08/1996.

24.07.96 (b), Decreet tot vervanging van de artikelen 6 tot en met 6ter van de wet van 29 mei 1959 tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving, tot opheffing van artikel 6quater van dezelfde wet en tot wijziging van het decreet van 17 juli 1991 betreffende inspectie en pedagogische begeleidingsdiensten

B.S. 26/09/1996. Dit decreet houdt een wijziging in van de definities van Eindtermen en Ontwikkelingsdoelen, die door de Vlaamse Raad zijn aangenomen als minimumvoorwaarden bij de ontwikkeling van leerplannen.

24.07.96 (c), Decreet houdende wijziging van het decreet van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 19/09/1996. Dit decreet voorziet de mogelijkheid van ingangsexamens voor de medische richtingen op universitair niveau (geneeskunde en tandarts).

04.08.96, Wet betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk

B.S. 18/09/1996.

22.10.96, Besluit van de Vlaamse regering tot regeling van de procedure voor de toewijzing van bijscholingsprojecten op initiatief van de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 22/12/1996.

24.10.96, Besluit van de Vlaamse regering betreffende de wijze waarop er uitvoering moet worden gegeven aan het SOCRATES-besluit voor de Vlaamse Gemeenschap

B.S. 13/12/1996.

26.11.96, Besluit van de Vlaamse regering tot vaststelling van de goedkeuringscriteria en indieningsmodaliteiten van de leerplannen voor het secundair onderwijs

B.S. 06/02/1997.

25.02.97, Decreet basisonderwijs

B.S. 17/04/1997. Dit decreet bundelt de bestaande wetgeving enerzijds en voert anderzijds nieuwe regelingen in omtrent het basisonderwijs.

06.05.97, Omzendbrief

Deze omzendbrief bevat maatregelen met betrekking tot het non-discriminatiebeleid in het onderwijs.

27.05.97, Besluit van de Vlaamse regering tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs

B.S. 28/08/1997.

17.06.97, Besluit van de Vlaamse regering betreffende de opdracht van het personeel in het basisonderwijs

B.S. 11/09/1997.

17.06.97, Besluit van de Vlaamse regering betreffende de programmatie- en de rationalisatienormen in het gewoon basisonderwijs

B.S. 19/07/1997.

17.06.97, Besluit van de Vlaamse regering betreffende de personeelsformatie in het gewoon basisonderwijs

B.S. 12/09/1997.

24.06.97(a), Besluit van de Vlaamse regering houdende de algemene voorwaarden inzake het organiseren van buitenschoolse opvang

B.S. 09/09/1997.

24.06.97(b), Besluit van de Vlaamse regering over de bevoegdheid, de samenstelling en de werking van de commissies van advies voor het buitengewoon onderwijs

B.S. 17/09/1997.

15.07.97 (a), Decreet betreffende de afwijkingsprocedure voor de ontwikkelingsdoelen en eindtermen

B.S. 29/08/1997.

15.07.97 (b), Decreet betreffende het onderwijs VIII

B.S. 21/08/1997. Dit decreet bevat verschillende stukken wetgeving met betrekking tot o.a. het Geïntegreerd Onderwijs op secundair en hoger niveau.

15.07.97, Decreet tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs

B.S. 28/08/1997.

08.08.97, Besluit van de Vlaamse regering betreffende de omvang van de voortgezette lerarenopleidingen in de hogescholen van de Vlaamse gemeenschap

B.S. 02/09/1997. Dit besluit regelt de minimumomvang van de voortgezette opleidingen aan de hogescholen van de Vlaamse Gemeenschap.

16.09.97, Besluit van de Vlaamse regering betreffende de controle op de inschrijving van leerlingen in het secundair onderwijs

B.S. 31/10/1997.

08.06.98, Omzendbrief

De omzendbrief handelt over buitenlandse studenten die de Nederlandse taal niet volledig beheersen.

14.07.98, Bijzonder Decreet betreffende het Gemeenschapsonderwijs

B.S. 29/08/1998. Vlaams bijzonder decreet dat de hervorming van het gemeenschapsonderwijs regelt.

14.07.98 (a), Besluit van de Vlaamse regering betreffende het tijdelijk project zorgverbreding in het gewoon basisonderwijs

B.S. 20/10/1998.

14.07.98 (b), Besluit van de Vlaamse regering betreffende het tijdelijk project onderwijsvoorrang in het basisonderwijs

B.S. 20/10/1998.

14.07.98 (b), Decreet betreffende het onderwijs IX

B.S. 29/08/1998. Vlaams decreet dat verschillende stukken wetgeving bundelt o.a. met betrekking tot de organisatie van verschillende onderwijsniveaus.

14.07.98 (c.), Besluit van de Vlaamse regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse regering van 22 oktober 1996 tot regeling van de procedure voor de toewijzing van nascholingsprojecten op initiatief van de Vlaamse regering

B.S. 11/09/1998.

14.08.98, Decreet houdende diverse maatregelen met betrekking tot het secundair onderwijs en tot wijziging van het decreet van 25 februari 1997 betreffende het basisonderwijs

B.S. 29/08/1998.

19.08.98, Koninklijk Besluit tot vaststelling van het maximum van de leervergoeding dat van toepassing is op de leerlingen wier leerovereenkomst geregeld wordt door de wet van 19 juli 1983 op het leerlingwezen voor beroepen uitgeoefend door werknemers in loondienst

B.S. 05/09/1998.

01.12.98 (a), Decreet betreffende de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's)

B.S. 10/04/1999. Dit decreet regelt de integratie van de Psycho-Medisch-Sociale Centra (PMS) en de Centra voor Medisch Schooltoezicht (MST) in geïntegreerde Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's).

01.12.98 (b), Besluit van de Vlaamse regering tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type 2

B.S. 18/05/1999.

15.12.98 (a), Decreet tot bekrachtiging van het besluit van de Vlaamse regering van 29 september 1998 betreffende de beroepsprofielen van de leraren

15.12.98 (b), Wet tot wijziging van de wet van 19 december 1974 tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel en van de wet van 1 september 1980 betreffende de toekenning en de uitbetaling van een vakbondspremie aan sommige personeelsleden van de overheidssector en aan de in die sector tewerkgestelde werklozen

B.S. 19/01/1999.

02.02.99 (a), Besluit van de Vlaamse regering betreffende de wijze waarop sommige bevoegdheden van de onderwijsinspectie van de Vlaamse Gemeenschap worden uitgevoerd

B.S. 01/04/1999.

02.02.99 (b), Besluit van de Vlaamse regering betreffende de werking en de organisatie van het paritair college van onderwijsinspecteurs belast met het advies betreffende de opheffing van de erkenning van een school of een vestigingsplaats ervan, een onderwijsinstelling of een onderdeel ervan

B.S. 27/03/1999.

05.02.99, Omzendbrief

SO/60, Studieaanbod voltijds secundair onderwijs.

23.02.99, Besluit van de Vlaamse regering betreffende de ondernemersopleiding, bedoeld in het decreet van 23 januari 1991 betreffende de vorming en begeleiding van de zelfstandigen en de kleine en middelgrote ondernemingen

B.S. 06/05/1999.

02.03.99 (a), Decreet tot regeling van een aantal aangelegenheden van het volwassenenonderwijs

B.S. 21/08/1999.

02.03.99 (b), Decreet tot bekrachtiging van het besluit van de Vlaamse regering van 1 december 1998 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type 2

B.S. 26/05/1999.

20.03.99, Decreet houdende de leerlingenraden in het secundair onderwijs

B.S. 11/05/1999.

29.03.99, Omzendbrief

Zorgverbreding in het basisonderwijs. Maatregelen voor de schooljaren 1998-1999 en 1999-2000.

30.03.99, Decreet houdende de subsidiëring van studenten- en leerlingenkoepelverenigingen

B.S. 15/09/1999.

13.04.99, Decreet tot wijziging van de decreten betreffende de inspectie en begeleidingsdiensten

B.S. 05/05/1999.

18.05.99, Decreet betreffende het onderwijs X

B.S. 20/09/1999. Vlaams decreet waarin verschillende zaken (o.a. personeel, evaluatieprocedures) voor de hogescholen en universiteiten worden geregeld.

18.05.99, Decreet betreffende het onderwijs XI

B.S. 31/08/1999. Vlaams decreet waarin o.a. regelingen zijn opgenomen betreffende het personeel van het gemeenschapsonderwijs, het secundair onderwijs, de participatieraden.

25.05.99, Koninklijk Besluit tot vaststelling van de datum van de verkiezingen voor de aanwijzing van de afgevaardigden van het personeel bij de ondernemingsraden en bij de comités voor preventie en bescherming op het werk

B.S. 30/06/1999.

09.07.99, Omzendbrief

OSP/ORG: Organisatie Onderwijs voor Sociale Promotie.

19.07.99, Omzendbrief

SO/99/4, Het opvoedend personeel, het administratief en het ondersteunend personeel in het gewoon voltijds secundair onderwijs.

19.07.99, Omzendbrief

SO/99/5, 19/7/1999 Wijziging van het besluit van 14 juni 1989 betreffende de bekwaamheidsbewijzen, de weddenschalen en de bezoldigingsregeling in het secundair onderwijs.

07.09.99, Besluit van de Vlaamse regering houdende de vaststelling van de modellen van de studiebewijzen in het onderwijs voor sociale promotie en de modaliteiten voor de uitreiking van deze studiebewijzen door de centra voor volwassenenonderwijs

B.S. 03/02/2000.

10.12.99, Besluit van de Vlaamse regering houdende regeling van de procedure en voorwaarden voor het verzekeren van een nascholingsaanbod in het kader van het beleid rond nieuwe media

B.S. 15/12/2000.

24.12.99, Wet ter bevordering van de werkgelegenheid

B.S. 27/01/2000.

17.03.00, Besluit van de Vlaamse regering houdende de vaststelling van de nadere regeling van de overdracht van studiegebieden tussen de centra voor volwassenenonderwijs

B.S. 11/05/2000.

01.05.00, Omzendbrief

BuSO/ 13CA/LV/VDP/CB, Deze omzendbrief gaat over het buitengewoon secundair onderwijs opleidingsvorm 3: richtlijnen i.v.m. de alternerende beroepsopleiding, schooljaar 2000-2001.

19.05.00, Ministerieel besluit betreffende de vaststelling van de nascholingsprojecten op initiatief van de Vlaamse regering voor het schooljaar 2000-2001

B.S. 30/05/2000.

23.05.00, Wet tot bepaling van de criteria bedoeld in artikel 39, §2, van de bijzondere wet van 16 januari 1989 betreffende de financiering van de Gemeenschappen en de Gewesten

B.S. 30/05/2000.

08.06.00, Decreet houdende dringende maatregelen betreffende het lerarenambt

B.S. 25/08/2000.

23.06.00, Besluit van de Vlaamse regering tot vaststelling van de eindtermen van de tweede en de derde graad gewoon secundair onderwijs

B.S. 29/11/2000.

30.06.00, Besluit tot regeling van een aantal aangelegenheden van het begeleid individueel studeren

B.S. 05/08/2000.

25.07.00, Omzendbrief

SO/71, Deze omzendbrief gaat over het buitengewoon secundair onderwijs, opleidingsvorm 3, de richtlijnen betreffende de alternerende beroepsopleiding, schooljaar 2000-2001.

20.10.00, Decreet betreffende het onderwijs XII-Ensor

B.S. 16/12/2000.

INDEX

A

- aanvullende opleiding, 121; 123; 132; 135; 222;
231
- aanwendingsplan, 75; 204-205; 207
- achterstand, 30; 49; 86; 216
- ACOD, 47
- actieve bevolking, 7; 9
- afstandsonderwijs, 21; 124; 133; 136-138; 232;
241-242; 246
- Alfa, 233; 241
- algemeen secundair onderwijs (ASO), 24; 89-92;
94; 99-100; 105-106; 119; 132; 136; 141; 207-
208; 210
- ankerschool, 167
- arbeidstijd, 172; 178-179; 183
- arbeidsvoorwaarden, 33; 36; 44; 45; 146; 163-165;
174; 179; 222
- Arbitragehof, 2
- ARGO, 14; 21-22; 26; 39-41; 61; 184; 193; 202
- ARION, 232
- assisterend academisch personeel (AAP), 35; 37;
43-45; 124; 179- 180; 186; 192; 221-222; 229;
237
- attest, 91; 99-100; 135; 144; 146; 148; 165; 212;
218; 220-221; 223; 239
- 156-157; 163-165; 167-168; 172-173; 186-187;
197; 199; 204-205; 215-219; 222; 236-237
- basisopleiding, 59; 111; 113-114; 119; 126-129;
136; 145; 148; 157; 160-161; 175; 191-192; 211
- Begeleid Individueel Studeren, 137-138; 152
- begeleidingsdiensten, 27; 48; 138; 184; 194; 202
- beheerder, 25; 27; 34-35
- bekwaamheidsbewijs, 16; 28; 59; 76; 91; 165-166;
171; 176
- benoeming, 22; 26; 28-29; 32; 34; 37; 59; 63; 110;
151; 163-169; 176-177; 179-181
- beroepssecundair onderwijs (BSO), 18; 24; 38; 90-
95; 98-99; 100-102; 105-107; 133; 135; 137;
141; 156; 158-159; 161-162; 220
- beroepsstatuut, 168
- bevordering, 5; 28; 37; 46; 84; 88; 144; 168-169;
177; 180-182; 223; 232; 239
- bevorderingsambt, 26; 29; 164; 166; 185
- BNP, 7; 55
- BOC, 45
- BRP, 7; 55
- Brussel, 1-4; 6; 21; 59; 71; 109-111; 118; 125; 144;
235
- buitengewoon onderwijs, 29-30; 54; 58-60; 67-68;
76-77; 83-85; 88; 91; 104; 163; 172-173; 185;
194; 204; 206; 209; 215-219; 221-224; 229

B

- basiseducatie, 140; 151-152; 163
- basisonderwijs, 5-6; 11-14; 16; 28-30; 38; 47; 58;
60-61; 66-67; 69; 71-72; 74; 79-84; 88-91; 150;

C

- CABO, 217-219
- CDCC, 235

Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB), 5; 18;
23; 28; 31; 48-52; 54; 72; 75; 80; 90-91; 99; 147;
165; 184; 187; 197; 200-201; 218-219; 221; 223

Centrale Raad, 22; 23; 26; 40-42

COC, 47

Comenius, 232; 237-238; 243-244

comité voor preventie en bescherming op het werk,
36; 45

commissaris van de Vlaamse regering, 54; 63; 65

COV, 47

CSBO, 52

culturele akkoorden, 234

CVPO, 23

D

decentralisatie, 1; 12; 22; 40; 65; 80

deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO), 21;
95-97; 104; 106

deeltijds kunstonderwijs (DKO), 21; 38; 59; 149;
153; 186-187; 197; 200

deeltijdse leerplicht, 17

demografische, 6; 56; 58

Departement Onderwijs, 21; 47; 91; 117; 119; 133;
138; 197; 211; 233; 235-237; 239; 242

DHOS, 29

DIGO, 61

diploma, 3; 11; 13; 16; 28-29; 64; 68; 75; 83; 88;
90-91; 96; 100; 110-111; 114; 116-117; 119-121;
123; 132-133; 135; 137-139; 141; 144; 146; 148-
149; 151; 157; 159-162; 167; 176; 180-181; 189;
212; 220; 223; 242

directeur, 18; 22-29; 32; 40-42; 47; 51; 54; 59; 83;
90; 164; 168; 171; 197; 201; 219; 221; 235

directiesecretaris, 25; 27; 185

discriminatie, 5; 231

DOC, 33-34

doctoraat, 120; 123; 132

doctoraatsopleiding, 63; 113; 120-121; 123

doorlichting, 195-196; 199-200; 203; 207; 232;
234-235

DVO, 98; 155; 195-196; 199; 201-202; 223

E

economie, 1-2; 6-7; 10; 21; 32-33; 35; 38-40; 42;
58; 87; 93; 101; 103; 111; 120; 127; 132-133;
141-142; 144; 152; 158-159; 211; 214; 224; 241

ECTS, 231; 240

EDUFORA, 46; 134

eenheidsstructuur, 88-89

eindtermen, 12; 15; 30; 71; 73; 80-82; 89; 98-99;
137; 184; 194-196; 198; 203; 209

Erasmus, 232; 239; 240; 246

erkenning, 57-58; 181; 199; 231-232

Eudised, 235

Euroklassen-project, 238

Europees Sociaal Fonds, 224; 239; 242

Eurydice, 5; 23; 38; 232

evaluatie, 27-28; 33; 37; 74; 82; 88; 100; 102; 116;
140; 144; 148; 159; 163; 168-171; 177-178; 180-
182; 184; 189-190; 192-193; 196; 199-209; 221

Evaluatie van leerlingen, 26; 28; 43; 99

EVO, 46

examen, 28; 32-33; 37; 53; 64; 83; 98-101; 110;
115-116; 119; 121-122; 124; 135; 137-139; 141;
148; 162; 210; 231

examencommissie, 110; 116; 123; 138; 141

examensessies, 141

F

financiering, 3; 16; 50; 55-67; 113; 133; 198

FOPEM, 24

Freinetscholen, 24

functiebeschrijving, 168-169; 178; 182-184; 201

G

geaggregeerde secundair onderwijs - groep 1, 156;
159; 161; 163; 166-167; 173

geaggregeerde secundair onderwijs - groep 2, 123;
156; 160-161; 166; 173

geboortecijfer, 6; 8; 56; 65

gebouwen, 57; 72

geïntegreerde proef, 101

gemeenschapsinspectie, 54

gemeenschapsminister, 22; 148

gemeenschapsonderwijs, 13-15; 21-22; 25-28; 31;
39-42; 44; 46; 48; 50; 52; 57; 60-62; 65; 67; 76;
85; 92; 94-95; 104; 153; 164-165; 167-171; 184;
193; 202; 225-226

gemeentelijk, 2; 16; 62; 74; 82; 149; 203

gemeenten, 1-2; 4-6; 15; 23; 55; 57; 59; 61-62; 134;
139; 205; 207

Gent-akkoorden, 234

gesubsidieerd officieel onderwijs, 15; 21; 23; 31;
44-45; 55; 57; 61-62; 66-67; 76-77; 85; 104-106;
152-153; 167-168; 171; 225-229

gesubsidieerd vrij onderwijs, 13; 15; 23; 31; 45; 55;
58; 61-62; 66-67; 76-77; 85; 101; 104-106; 152-
153; 167; 171; 225-229

gesubsidieerde vrije scholen, 4; 16; 24; 43; 45; 197

godsdienst, 4; 6; 16; 34; 53; 57; 60; 81; 92-93; 120;
127; 130-131; 158-159; 163; 168; 176; 178; 196-
198; 202-203; 223

GON, 84; 103; 217; 219; 221-222

groepswerkplan, 30; 223

grondwet, 1-4; 11; 15-16; 42; 53; 61; 67; 142; 189;
202

GROS, 234; 236; 238; 245

H

handelingsplan, 29; 184; 196; 223

herscholing, 135-136

Hertewerkstellingsprogramma, 146

HOC, 33

hogeschool, 32-33; 47; 59; 62-63; 67; 109; 112-
113; 115; 117; 121; 124; 141; 176-178; 186;
190-193; 208; 210-213; 221; 231-232

hogeschoolonderwijs, 47; 109; 111; 113; 115; 121;
127; 132; 156; 160; 167; 176; 197; 214; 222

hoofdopdracht, 172

I

Individueel Aangepast Jaarprogramma, 116; 122

industriële leercontract, 21; 97; 102

inrichtende machten, 5; 11-12; 14-15; 21-28; 31-32;
34; 36; 38-45; 48; 54; 58-59; 61; 65; 99; 101;
116; 134; 137; 151; 157; 159; 162-165; 167;
169-170; 180; 184-185; 189; 193-194; 197; 199;
202-203, 223

inschrijving, 18; 32; 36; 63-65; 68; 91; 101; 126;
138-139; 149; 185; 209; 218

inspecteur, 14; 54; 63; 65; 71; 79; 170; 183; 189;
197-198; 201; 203; 206

inspectie, 13; 27; 30; 32; 54; 57-58; 75; 89; 103;
189; 193-209; 219; 232; 234

Institutioneel Contract, 240

J

jaarklassensysteem, 29-30; 91

Jeshiva-scholen, 25

jeugdwerkloosheid, 7; 143

K

Kamer van Beroep, 171

katholiek onderwijs, 14-15; 24; 57

klassenraad, 28; 54; 72; 80; 90; 99-100; 194; 196;
218; 223

Klavertje Drie-programma, 238

kleuterleid(st)er, 28; 155-156; 158-159; 163

kleuteronderwijs, 24; 66; 68; 71-77; 80-81; 159;
163; 195; 204; 206-207; 219; 225; 227; 229

Koninklijke Militaire School, 125

KOOGO, 46

kredieturen, 133

kunstsecundair onderwijs (KSO), 24; 38; 89; 92-94;
99-100; 105-106; 150

kwaliteitsbewaking, kwaliteitszorg, 42; 122; 189-
193; 202; 209

kwaliteitscontrole, 54; 115; 189; 192-193; 195;
199; 203; 207; 231; 234

L

laakbare praktijken, 13

lager onderwijs, 5; 17; 24-25; 29; 38; 53-54; 66; 68;
71-73; 75; 77; 79-86; 90; 95; 99; 140; 159; 163-
164; 195; 199; 204-206; 212-213; 215-217; 219;
224-225; 228-229

leeftijdsgroepen, 72; 80-81; 91; 219

leercontract, 97; 103; 144-146; 151

leerkracht, 22; 26-28; 40; 42-44; 46-47; 50; 54; 60;
67; 75; 79; 81; 83-84; 90-91; 99-100; 104; 109;
137; 139; 141; 149; 151; 155-157; 160; 162-174;
184-185; 197; 202-203; 207; 211; 221-224; 232;
235-239; 242-245

leerling, 4-6; 13-14; 16-18; 22; 24-31; 41; 43; 48-
51; 53-60; 66-68; 74-77; 80-103; 105-107; 144-
147; 151; 156; 167-168; 172; 194; 196; 202;
204-205; 207-209; 215-229; 233; 237-239; 242;
245

leerlingenbeoordeling, 74; 223

leerplan, 4; 12; 15; 22; 26-27; 29-30; 57-58; 73; 79;
81; 87-89; 98; 110-111; 115; 121; 138; 142; 144;
147; 150; 157; 160; 162; 189; 193-194; 196; 198;
202-203; 222; 238-239

leerplicht, 3; 5; 16-18; 55; 57; 67-68; 72; 79-80; 96;
103; 133; 147; 149; 202; 218; 224; 236

leertijd, 97; 145; 147-148; 153

Leonardo Da Vinci, 233; 239-240

leraar, 26-27; 29; 39; 42-43; 45; 83; 117; 151; 155;
175-177; 179; 181-182; 187; 231

lerarenopleiding, 63; 114; 120-121; 123; 132; 140;
144; 151; 155-165; 183-184; 202

lessenrooster, 12; 26; 29-30; 73; 81; 83; 92; 222

lestijdenpakket, 26; 43; 204

Lingua, 232; 242; 244-245

LOC, 45

LORGO, 22; 25-26; 40-41; 65

M

Methodescholen, 24

migranten, 5; 30; 84; 207

minister, 3; 12-13; 21; 24; 39-40; 49; 52; 73; 87-88;
110; 113; 124; 133; 142; 144; 148; 184; 189;
192-194; 196-197; 199; 211; 218; 221; 236

mislukking, 83; 88; 91; 95; 98; 100; 103; 209; 217

modulair, 52; 95-97; 102; 136-137; 152; 161; 220;
239

modularisering, 88; 133; 239

N

NARIC, 232

nascholing, 27-29; 32; 75; 140; 144; 151; 155-157;
160; 162; 164; 167; 169; 183-185; 197; 202; 209;
222; 232; 237-238; 241-242

Naschools landbouwonderwijs, 148

Nederlandse Taalunie, 234

non-discriminatieverdrag, 5

NVO, 46

O

OBPWO, 211

OESO, 210; 235-236

officieel onderwijs, 4; 12-13; 15; 21; 23; 25; 31;
44-45; 55; 57; 61-62; 66-67; 76-77; 85; 104-106;
152-153; 163; 167-168; 171; 225; 229

OKO, 24

Omnivalentiewet, 87

onderdirecteur, 25; 27

ondernemersopleiding, 145-148; 153

ondernemingsraad, 36; 45

Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP), 21; 38;
52-54; 67-68; 124; 133-137; 140; 152; 156; 161-
162; 186-187; 200; 242

onderwijsbudget, 55-56; 66-67; 172; 183

onderwijsmethoden, 14; 26-27; 29; 37; 73-74; 76;
81-82; 99; 116; 122; 137; 139; 144; 147; 151;
159; 185; 193; 198; 220; 223; 242

onderwijsnet, 12; 14-16; 21; 23-25; 28; 31; 44; 46;
48-49; 52; 54; 57-59; 61-62; 66; 68; 73; 76; 80;
95; 101; 113; 118; 134; 140; 153; 164; 167; 169;
172; 183-184; 194

onderwijstaal, 5; 84; 165

onderwijstype, 87; 95; 195-196; 218-219; 223

onderwijsvakbonden, 45; 47

onderwijsvoorangsbeleid (OVB), 5; 30; 51; 84;
103; 205; 207; 209; 215; 217

onderwijzend personeel, 27-28; 32-33; 84; 99; 102;
113; 116; 133; 137; 139; 144; 151; 155; 163-164;
166; 168; 171-176; 178-179; 183; 185-187; 197;
206; 221-222; 237-238

onderwijzer, 28; 47; 76; 82; 134; 156; 158-159; 163

ontslag, 32; 163; 168-171; 178; 182; 202

ontwikkelingsdoelen, 12; 15; 71; 73-74; 80; 82; 89-
90; 98-99; 147; 168; 194-196; 198; 203; 209;
216; 223

Open Universiteit, 124; 138

opleiding, 2; 17; 21; 46; 53; 59; 62-64; 68; 89-90;
92; 95-98; 101-102; 110-117; 119-125; 132-151;
153; 155-163; 167; 175; 182-183; 185; 191-193;
197; 201; 208; 210-213; 220-222; 224; 231-234;
237-239; 242

opleidingsvorm, 59; 143; 146; 208-209; 218-220;
225-226

opvoeder-huismeester, 25; 27; 185

oriëntering, 31; 52; 88; 98; 100; 118; 208

oriënteringsattest, 99

oudervereniging, 46

OVSG, 23

P

participatieraad, 25-27; 42-44

partnerschap, 46; 237-239; 241-242

pedagogisch project, 14; 28-29; 44; 165; 184; 193; 215

pedagogische vrijheid, 11-12; 82; 117; 137

pensioenregeling, 3; 45; 174; 183

politieke partijen, 2

praktijkleraar, 156; 161-162

programmatie, 58-59

promotie, 21; 38; 52-54; 65; 67-68; 124; 133-137; 152; 156; 161-162; 169; 176-177; 180-181; 200

Protestantse Theologische Faculteit, 125

provincie, 1-2; 13; 15; 23; 43; 55; 57-58; 62; 134; 218

R

raad van beroep, 171; 177-178; 201

rationalisatie, 58-59; 64

rekrutering, 22; 26; 28; 32; 111; 163; 166; 181

remediëring, 76; 100; 103; 147; 217

ROGO, 46

RVA, 141-142

S

salaris, 59; 160; 174; 182

samenwerkingsakkoord, 234-236; 241

scholengemeenschap, 22; 24-25; 30-31; 40; 43; 45; 50; 58; 169

scholengroep, 22-23; 25-26; 40-42; 44; 48; 50; 61-62; 65; 164; 169-170

schoolbegeleidingsdiensten, 48

schoolbestuur, 11; 13-14; 29; 32-33; 57; 62; 73-75; 81-83; 92; 99; 117; 165-166; 168; 170-171; 176-178; 190; 192; 196; 219

schooldoorlichting, 197; 199; 203

schoolgebouwen, 57; 60-61

schoolkalender, 43; 52

schoolkeuze, 5; 11-12; 16; 53-54; 57-58

schoolopdracht, 172

Schoolpactwet, 2; 11-13; 15-16; 25; 57; 61; 80; 89; 110; 118

schoolraad, 22; 26-27; 40-42; 44

schoolreglement, 26; 29-30; 43

schoolwerkplan, 28-30; 82; 198

secundair onderwijs, 4-5; 12; 14; 17-18; 21-22; 24-25; 28; 30-32; 38-40; 43; 47; 50; 52-54; 56; 58-60; 66-70; 75; 80; 83; 87-92; 94-101; 103-106; 109; 114; 117; 119; 123; 132; 135-138; 140-141; 146; 148; 150-151; 156-161; 163-170; 173; 179; 185-187; 189; 193-197; 199; 207-210; 212; 216-226; 229; 234; 238-239; 242-245

selectieambt, 26; 29; 164; 166; 185

SERV, 35; 39

slaagcijfers, 51; 119; 128-132; 209-211

Socrates, 232-233; 237-240; 242-246

specialisatiejaar, 58; 94; 132; 150

statuut, 1; 15; 34; 39; 87; 96; 118; 133; 137; 144; 163; 168-170; 172; 176; 180; 191

STC, 46; 134

Steinerscholen, 4; 23-24; 44; 76

studenten, 9; 14; 32-38; 46-47; 53; 55; 58-60; 62-64; 67; 69; 87; 100; 109; 111-119; 121-133; 138-139; 149; 160; 190-193; 210-211; 222; 231-232; 234; 239-242; 246

studentenorganisaties, 47

studie, 5; 12; 17; 39; 49; 50-54; 60; 63; 68; 86; 90-92; 96; 98-100; 106; 109-110; 112; 115-117; 119-123; 125; 132-141; 144; 148-149; 151; 156-157; 160-162; 185; 189-190; 192; 196; 208-210; 212; 214; 220; 231; 234-235; 239-241

studiebegeleiding, 33; 37; 117-118; 124; 175; 210

studiebeurs, 63; 240; 242

studiegebied, 59; 92; 102; 111; 114-115; 119-121; 127-131; 136-137; 152; 157; 232

studielast, 155

studiepunten, 53; 115-116; 121; 123; 140; 155; 163; 210; 231

subsidies, 11; 30; 47; 59-61; 236

T

technisch secundair onderwijs (TSO), 24; 89-90; 92; 94; 99-102; 105-106; 110; 136; 141; 156; 167

Tempus II, 240

terbeschikkingstelling, 172

test, 40-41; 82-83; 99; 119; 124; 141; 149; 203; 210; 237

tijdelijke benoeming, 26; 40; 164-167; 169-170; 176; 178; 180

tijdelijke projecten, 30; 204-206

Toegang tot het beroep, 165; 176; 180

toelatingscommissie, 54

toelatingsexamen, 119

Toelatingsraad, 90-91

toelatingsvoorwaarden, 54; 72, 80; 90; 114; 119; 135; 138; 144; 149; 157; 160; 162; 185; 216-218; 221

transport, 2; 10; 26; 53-54; 115; 117; 142; 171

tuchtmaatregel, 170; 178

tweedekansonderwijs, 136; 140-141

type I, 88

type II, 88

U

UNESCO, 217; 236

universiteit, 11; 34-39; 42; 45; 47; 53-54; 57; 59; 62-65; 67-68; 70; 87; 109-113; 115-116; 118-119; 121-126; 130-132; 135; 138; 141; 156; 160-162; 164; 175-177; 179-184; 186-187; 189-193; 197; 208; 210-211; 231; 233-235; 240-241

V

vakantie, 45; 52; 74; 82; 171; 173; 178

Vast Wervingssecretariaat, 138

vaste benoeming, 33; 166; 170; 176; 180

VCOV, 46

VDAB, 102; 133-134; 142-144; 151; 153; 167; 211-214; 242

verlof, 133; 136; 140; 164; 173; 178-179; 183

vervangingspool, 160; 162; 164; 167; 172

vervolmakingsjaar, 101

vierde graad beroepssecundair onderwijs, 90-91; 97-98; 156; 159

VIZO, 17; 97; 133-134; 144-145; 147; 151

Vlaams parlement, 2-3; 14; 21; 35; 39; 49; 64; 73; 99; 155

Vlaamse Gemeenschap, 1; 3-5; 14-15; 21; 25; 39-42; 44; 47-48; 55; 59-61; 66-68; 79; 84; 91; 97; 102; 106; 111-112; 117-118; 133; 138-139; 141-143; 148-149; 151; 157; 163; 166; 174; 183-184; 215; 233-236; 238; 240; 242

VLHORA, 39; 192; 232

VLIR, 39; 64; 191

VLOR, 38-39; 44-47; 98; 102; 134; 137; 155; 195-196; 211; 217

VOCB, 140

volwassenenonderwijs, 38; 45-46; 57; 133-137; 149; 151; 156; 194; 197; 232; 241-242

VOOP, 24

voortgezette academische opleidingen, 63-64; 119; 191

voortgezette opleidingen, 114; 156; 222

vreemde taal, 231; 242

vrijheid van onderwijs, 11; 79; 110

VSK, 47

VSKO, 24; 29; 100

VSOA, 47

VVS, 47

W

wedde, 45; 167; 171-172; 174; 178; 183; 187

Week- en dagrooster, 53

werkings- en uitrustingskosten, 57; 60; 172

werkloosheid, 7; 9-10; 17; 97; 143; 211

werkmeester, 27-28

werkzoekende, 97; 102; 142-143; 153; 212-214

wervingsambt, 26; 164-166; 185

Y

Youth For Europe, 242

Z

zedenleer, 57; 60; 92-93; 158-159; 163; 168; 176; 178; 198; 203; 223

zelfevaluatie, 54; 115; 118; 189-191; 201; 205-206; 208

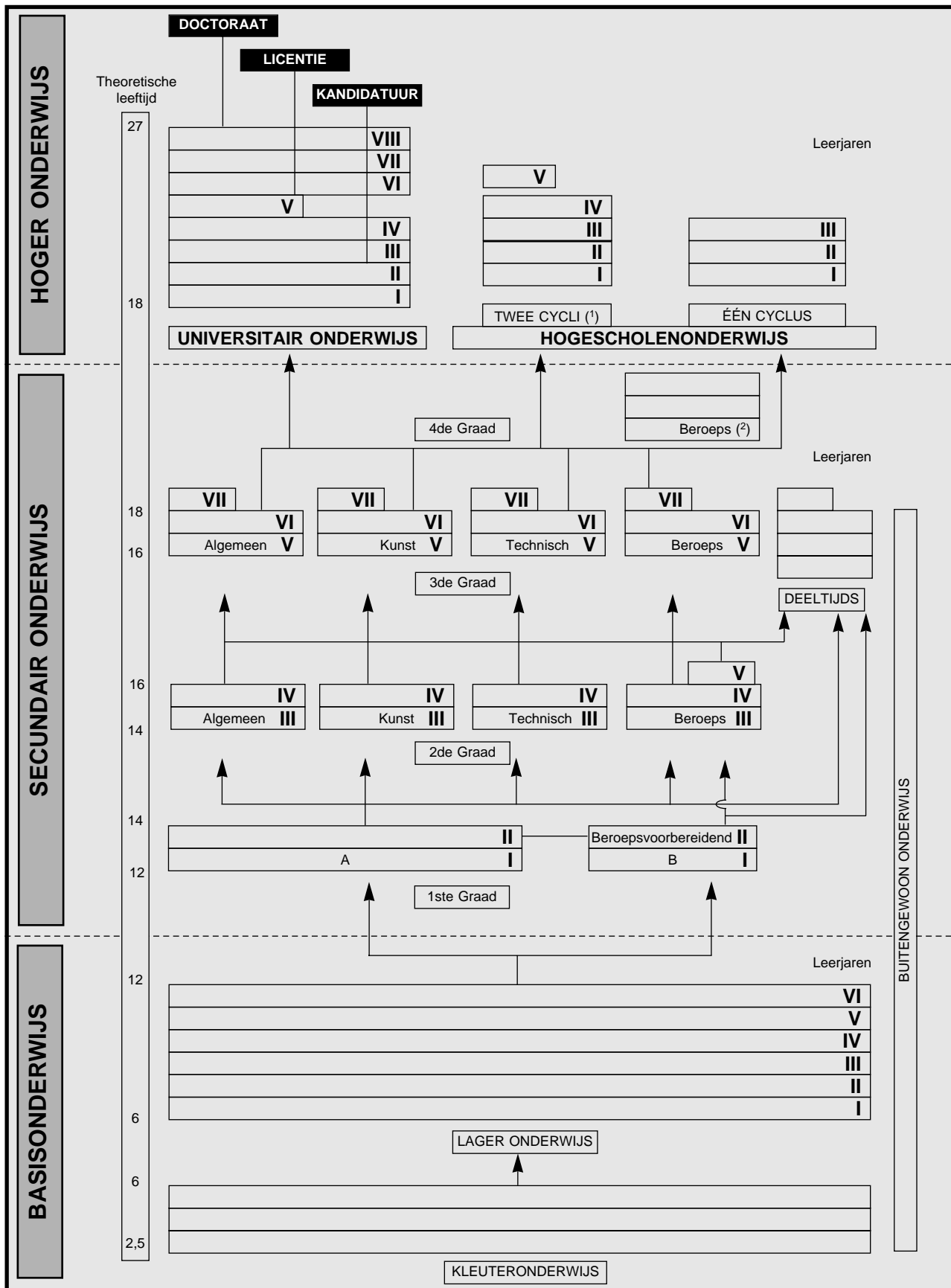
zelfstandig academisch personeel (ZAP), 35; 37; 179-182; 186; 192

zevende jaar, 90; 94; 107

zittenblijven, 83; 91; 100; 217

zorgverbreding, 51; 75-76; 84; 103; 163; 204; 206; 215; 217; 222

ONDERWIJSSTRUCTUUR VAN HET VLAAMS ONDERWIJS SCHOOLJAAR

(1) Onderwijs van academisch niveau.

(2) Iedereen die het tweede leerjaar van de 3de graad met vrucht heeft beëindigd of geslaagd is in een toelatingsexamen, heeft toegang tot de 4de graad beroepsonderwijs.

Departement Onderwijs

Secretaris-generaal

Afdeling Begroting & Gegevensbeheer Onderwijs

Afdeling Beleidscoördinatie Onderwijs

Klasse

Departementale Informatiecoördinatie

Onderwijsinspectie:
- Coördinatie Inspectie
- Inspectie Basisonderwijs
- Inspectie Secundair Onderwijs

Dienst voor Onderwijsontwikkeling

Dienst Beroepsopleiding Onderwijs

Administratie Ondersteuning

Administratie Basisonderwijs

Administratie Secundair Onderwijs

Administratie Hoger Onderwijs Wetenschappelijk Onderzoek

Administratie Permanente Vorming

Afdeling Personeel-Logistiek-Boekhouding Onderwijs

Afdeling Coördinatie Onderwijspersoneel

Afdeling PMS-Nascholing-Leerlingenvervoer

Afdeling Studietoelagen

Afdeling Informatie & DocumentatieOnderwijs

Infolijn Onderwijs

Afdeling Beleidsvoorbereiding Basisscholen

Afdeling Beleidsuitvoering Basisscholen

Afdeling Beleidsvoorbereiding Personeel Basisonderwijs

Afdeling Beleidsuitvoering Personeel Basisonderwijs

Afdeling Beleidsvoorbereiding Secundaire Scholen

Examencommissie Secundair Onderwijs

Afdeling Beleidsuitvoering Secundaire Scholen

Afdeling Beleidsvoorbereiding Personeel Secundair Onderwijs

Afdeling Beleidsuitvoering Personeel Secundair Onderwijs

Afdeling Universiteiten

Afdeling Hogescholen

Afdeling Deeltijds Kunstonderwijs

Afdeling Volwassenenonderwijs

..... Communicatielijn